

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ & ΤΕΧΝΩΝ

Θερος' 81

111468 ΤΤ 217

ΑΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ & ΤΕΧΝΩΝ

Για την περιοδικότητα
Φελοσοφικής Εκδοσης
Νέας
Σειράς

3-11-81

Θερός 81

————— ΕΤΗΣΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ & ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ————

ΤΕΥΧΟΣ 2^ο

Θερός 81

ΓΙΑΝΝΙΝΑ 1981

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

Θ Ε Ρ Ο Σ '81

ΤΕΥΧΟΣ 2^ο

Τό βιβλίο αύτό φωτοστοιχειοθετήθηκε και τυπώθηκε στίς
'Εγκαταστάσεις Γραφικών Τεχνών
N. ΜΑΥΡΟΓΕΝΗ & ΥΙΟΙ Ο.Ε.
Ανδρέου Γεωργίου 50 — Τσιμισκή 57
Τηλ. 518.295 — 224.827 Θεσσαλονίκη
Μέ τήν συνεργασία τοῦ τυπογραφείου «Η ΔΩΔΩΝΗ»
Κονίτσης 195, Τηλ. 920.610 Θεσσαλονίκη

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Η «Ηπειρωτική Στέγη Γραμμάτων καί Τεχνῶν», πού έθεσε γιά στόχο της τήν πολιτιστική ἀνέλιξη τοῦ τόπου μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν Γραμμάτων καί τῶν Τεχνῶν στὸν Ἡπειρωτικό χῶρο, κατόρθωσε σέ σύντομο χρονικό διάστημα ἀπό τήν ἵδρυσή της (1976) νά ἐπιδείξει πλούσια καί καρποφόρα δράση. Διαλέξεις, λογοτεχνικοί καί καλλιτεχνικοί διαγωνισμοί συνοδευόμενοι μέ χρηματικά βραβεῖα, ἐκθέσεις καλλιτεχνικές σέ δική της αἴθουσα ἥ καί σέ μεγαλύτερους χώρους, δπως λεπτομερέστερα ἀναφέρθηκαν στό «Θέρος '80», συνετέλεσαν νά καταλάβει μιά ἐξέχουσα θέση ἀνάμεσα στά πνευματικά σωματεῖα τῆς χώρας.

Συνισταμένη τῶν προσπαθειῶν της ὑπῆρξε πέρυσι ἥ εἰδική φιλολογική καί καλλιτεχνική ἔκδοση μέ τόν τίτλο «Θέρος '80», μέ κείμενα καί πίνακες ἀποκλειστικά τῶν μελῶν της, τακτικῶν καί ἀντεπιστελλόντων.

Ηδη ἐκδίδεται τό «Θέρος '81», μέ ἐργασίες ἐπίσης ἀποκλειστικά τῶν μελῶν της.

Από τή «Στέγη» δέν ἀποκλείεται κανένας, ἐφ' ὅσον ἐκπληρώνει τούς δρους τοῦ καταστατικοῦ.

Ζητοῦμε τή συνεργασία δλων, δσοι εἰλικρινά πιστεύουν καί ἄδολα καί δημοκρατικά ἐπιθυμοῦν νά συνεργασθοῦν κάτω ἀπό τήν σκέπη της.

Ζητοῦμε ἀκόμα τή συμπαράσταση τῶν καλῶν μας φίλων.

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

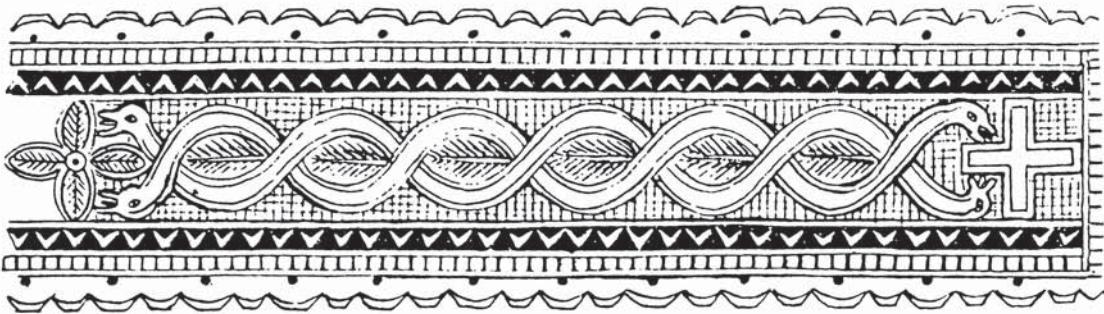
ΠΑΓΩΜΕΝΗ ΛΙΜΝΗ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΕΥΤΥΧΙΑΔΗΣ (Φωτογραφία)

ΠΛΑΝΕΠΙΣΤΗΜΑ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΒΕΡΩΦ – ΤΟΣΙΤΣΑΣ

Ο ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ ΚΑΙ Ο ΑΣΛΑΝ ΠΑΣΑΣ

(Σημ. Σέ είνα εισαγωγικό μέρος τοῦ διηγήματος δ συγγραφέας περιγράφει τή σκληρή ζωή τῶν δρεινῶν μας πληθυσμῶν σέ περασμένα χρόνια καί ίδιαίτερα τή ζωή στά «μαστοροχώρια». 'Εξηγεῖ πῶς οἱ ἀντρες -πρωτομάστοροι, μαστόροι καί μαστορούλια- ἔφευγαν τήν δνοιξή, δούλευαν ἀλλοῦ, συνήθως σέ προσυμφώνημένες ἐργασίες καί γύριζαν στά χωριά τους τό φθινόπωρο. Καί συνεχίζει...)

"Ἐναν ἀπ' αὐτούς τούς μεγάλους πρωτομαστόρους, τόν πιό ξακουστόν ἀπό Τζουμέρκο μέχρι Κόνιτσα, τόν κάλεσε τό 1618 ὁ Ἀσλάν πασάς.

Μέσα στό χειμώνα τοῦστειλε μέ ἀνθρωπο χαμπέρι νᾶναι τό δίχως ἄλλο στά Γιάννενα, μαζί μέ τούς μαστόρους του, τήν πρώτη μέρα τοῦ Μάη. Εἶχε νά τοῦ ἀναθέσει μιά μεγάλη, πολύ μεγάλη δουλειά, πού θά τούς ἔδινε χιλιάδες μεροκάματα, δηλαδή πολύ παρά.

Στενοχωρέθηκε δ Τούσιας Βαγγέλης, δ μάστρο – Τούσιας, δπως τόν δνομάτιζαν. Στενοχωρέθηκε γιά πολλούς λόγους.

Πρῶτα – πρῶτα γιατί είχε κλείσει συμφωνία μέ τό μεγάλο τσέλιγκα τῶν Σαρακατσανιών, τό Γιαννάκη Γάκη, νά πάει νά τοῦ χτίσει ἔνα μεγάλο σπίτι στό Περτούλι, δταν τά κοπάδια του θάβγαιναν τοῦ "Αη Γιωργιοῦ ἀπό τό χαμηλό κάμπο τῶν Τρικκάλων στά ψηλά λιβάδια, πάνω ἀπό τά δάση τοῦ χωριοῦ. «Θέλω σπίτι πού νά δείχνει δλη τήν τέχνη σου, τοῦχε παραγγείλει. Νᾶναι δλο μεράκι ἀπ' δπου κι ἀν τό δεῖς, νά χωράει δλους τούς σμίχτες μου καί κάμποσο βιός σέ ὥρα ἀνάγκης, καί νά μπορεῖ νά κρατήσει μάχη δχι μόνο μέ ληστές, μά καί μέ ἀσκέρι. Στή μιά γωνιά του θέλω νᾶχει καί μιά ψηλή βίγλα, ἔτσι σά λοφίο τοῦ σπιτιοῦ, γιά ν' ἀγναντεύω μακριά νά εύφραίνεται ᷂ ψυχή μου, μά καί νά βλέπω τί γίνεται!»

'Ο μάστρο – Τούσιας είχε ἀκούσει πολλά γιά τό Γιαννάκη Γάκη καί γιά τίς δμορφίες τοῦ Περτουλιοῦ, τοῦ είχε ἀρέσει καί τό μήνυμά του. Εἶχε τό μήνυμα ἀέρα λιβάδιοῦ, ἐλάτου καί κορφῆς. Κ' είχε δεχτεῖ. Είχε δώσει λόγο.

"Ἐπειτα, κάλλιο νά δουλεύεις γιά δικό σου, γιά χριστιανό, παρά γιά μεμέτη, γιά ἀπιστο.

Κι οὗτε τό μήνυμα τοῦ πασᾶ τοῦ ἄρεσε. 'Ηταν προσταγή, δέν καταδεχόταν νά πεῖ τί ἦθελε νά χτίσει, καί τοῦλεγε μονάχα πώς θάβγαζε πολύ παρά. 'Η τέχνη, τό μεράκι, δέ μετροῦσε. 'Ο παράς μετροῦσε μόνο.

Τί νά κάμει δμως;

‘Ο Ασλάν πασάς διοικοῦσε τό πιό μεγάλο βιλαέτι. Τό βιλαέτι του συνόρευε μέ τό βιλαέτι τῆς Αύλωνας, κι ἐπιανε τό Ἀργυρόκαστρο καί τό Δέλβινο, δλη τή χώρα δῶθε, καί κατά τό νοτιά τήν Πρέβεζα καί τήν “Αρτα. “Ολο τόν τόπο. “Ολα τά μαστοροχώρια.

Πῶς νά πεῖς δχ; Αύτόν είχε καλέσει. ‘Απ’ δλους τούς πρωτομαστόρους, αύτόν είχε βρεῖ νά καλέσει, πού νά πάρ’ ή δργή! Πῶς νά πεῖς δχ; Κι ἀν τδλεγες, μή θά τήν πλήρωνες ἐσύ μονάχος; Μή δέ θά τήν πλήρωναν οί μαστόροι σου καί ή φαμίλια σου; Μπορεῖ καί δλο τό χωριό σου νά τήν πλήρωνε. “Οχι, δέ χωροῦσε δρνηση. Θά πήγαινε ἄλλη χρονιά στό Περτούλι. “Οταν θά τέλειωνε τή δουλειά τοῦ πασᾶ. Φτάνει δ Γιαννάκης Γάκης νά μή βιαζόταν καί καλοῦσε ἄλλον δμοιό του. Θά τοῦ τό παράγγελνε. Θά τοῦ ἔξηγοῦσε.

Περίμεναν τόν πασά, δπως τούς είχε δρίσει, στά ριζά τοῦ μεγάλου βράχου, πού ἀποτελοῦσε τή βορινή ἄκρη τοῦ Κάστρου. Στά ριζά δηλαδή κατά τή μεριά τῆς στεριᾶς. Γιατί ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τή μεριά τῆς λίμνης, δέ γινόταν νά ζυγώσεις στά ριζά: δ βράχος κατέβαινε ἀπότομα δλόισος μέσα στά νερά. Μόνο μέ βάρκα μποροῦσες νά φτάσεις ἐκεῖ. Κι ἀν ἕφτανες, δέ θά μποροῦσες ν’ ἀνεβεῖς τό μεγάλο βράχο. Τό πολύ, δταν τά νερά ήταν χαμηλωμένα, νά σταματοῦσες σέ κανέ;α δόντι του.

Περίμεναν δσπου ἀκούστηκαν πέταλα νά χτυποῦν χαλαζωτά τά καλντερίμια, καί φάνηκε δ ἴδιος δ πασάς.

Φοροῦσε μακρύ πλουμιστό ἀντερί , πλουμιστός ήταν κι δ ντουλαμάς²του, στό κεφάλι είχε ψηλό κωνικό σαρίκι, ἀπό κεῖνα πού ἐλεγαν πώς παλιά τά φοροῦσαν μόνο οί ἀρχοντες στό Μόσκοβο.

‘Ηταν καβάλα σέ μαῦρο ψηλό καμαρωτό ἄτι. Χρυσοκέντητη ήταν ή βυσσινιά βελουδένια σέλα του, δπως καί τά γιορντάνια πού κρέμονταν πίσω της καί τρεμόπαιζαν πάνω στά καπούλια τοῦ περήφανου ζώου. ’Ακόμα περισσότερη ἀστραφτερή χρυσή κλωστή είχαν τά μακριά κρόσσια πού κρέμονταν ἀπό τή μπροσταριά στό σπαθάτο στήθος του, ή τά μικρότερα πού στόλιζαν τήν κεφαλαριά του³.

Τριγύρω του, καβάλα κι αύτοί, καμιά είκοσαριά ἀκόλουθοι, ζαπτιέδες⁴ ή ἀπλοί σουφαρῆδες⁵, ἄλλοι μέ περισσότερο, ἄλλοι μέ λιγότερο φανταχτερά ροῦχα καί ἀρματα.

‘Ο ἴδιος δ Σουλτάνος νά ζύγωνε, δέ θά ζύγωνε πιό μεγαλόπρεπα. Μά θά πεῖς... Μή κι αύτός δέν ήτανε σουλτάνος στόν τόπο ἐκεῖνο; Μή τούλειπε ή ἔξουσία καί τά μεγάλα πλούτη;

Δυό δικοί του ἐτρεξαν καί τόν βοήθησαν νά ζεπεζέψει. ’Αμέσως, προχώρησε πρός τήν δμάδα τῶν Γραικῶν.

‘Εκεῖνοι προσκύνησαν ἐλαφρά μέ τό δεξί χέρι στό στήθος.

– Ποιός ἀπό σᾶς εἰν’ δ ξακουστός δ μάστρο-Τούσιας; ρώτησε δ πασάς.

– Ξακουστό μέ λέει ή ἀφεντιά σου, ἀποκρίθηκε δ πρωτομάστορας. Μαστόροι σάν καί μένα, πασιά μ’, είναι κι ἄλλοι πολλοί.

– Καλά ἀποκρένεσαι, δρέ μπίρο μ’, τοῦ γέλασε δ πασάς. ’Εσύ ἔτσι πρέπει νά μιλᾶς. Μά κ’ ἔγω ξέρω τί λέω. Μαστόροι ὑπάρχουν πολλοί, μά ξακουσμένος πρωτομάστορας ὑπάρχει μονάχα ξνας: δ Τούσια Βαγγέλης, ἀπό τήν ’Αετοφωλίτσα. Γιά δαῦτο καί κάλεσα ἐσένα κι δχι ἄλλον. Τό ἔργο πού θά φτιάσεις, μάστρο-Τούσια, θάναι μεγάλο καί δύσκολο.

Είχε άρχισει νά παίρνει τόν άνήφορο καθώς τάλεγε αύτά, οί άλλοι άκολουθούσαν. Κοντοστάθηκε, γύρισε καί κοίταξε τόν πρωτομάστορα, καί πρόσθεσε:

– Δύσκολο τό ξργο, μά θά γεμίσουν παράδες δλονῶν σας οί τσέπες.

Καί συνέχισε τό δρόμο του στήν άνηφόρα.

‘Ο πρωτομάστορας τόν πῆρε τό κατόπι. Μέ βαριά καρδιά δμως ἀπ’ τή στιγμή πού δ πασάς κοντοστάθηκε καί τοῦ ξαναμίλησε.

Στό τέλος τής μικρῆς πορείας δ άνηφορος έγινε· πιό ἀπότομος. Κι δ βράχος ήταν καί γλιστερός. “Επρεπε νά βρίσκεις κανένα μικρό πλάτωμα – μιά·δυσ πιθαμές τόπο – ή κανένα πέτρινο δόντι γιά νά πατήσεις καί νά προχωρήσεις.

‘Η κορφή τοῦ βράχου ήταν γυμνή, δλόγυμνη. Οὔτ’ ένα θαμνί δέ φύτρωνε σέ καμιά κόχη του, οὔτ’ ένα πεζούλι δέν έβλεπες πουθενά. ‘Αντίθετα, φαινόταν σά νά είχαν καθαρίσει τό βράχο χτές·προχτές, γιά νά δεχτεῖ τούτη τήν ἐπίσκεψη. “Ενα ἐκλησάκι τοῦ “Αη Γιάννη, πού οί μαστόροι είχαν ἀκούσει δτι βρισκόταν ἐκεῖ, δέν ύπηρχε. Μπορεῖ νά ταν ἐκεῖνα τά θεμέλια πού φαίνονταν λίγο πιό πέρα.

‘Ο ‘Ασλάν πασάς σταμάτησε καί κοίταξε γύρω του. Κοίταξε κατά τά τέσσερα σημεῖα τοῦ δρίζοντα. Τό βλέμμα του ἀργοπόρησε στή μεγάλη πολιτεία, στά χωριά τοῦ κάμπου, στό νησί τής λίμνης.

– Καλά τό θυμόμουν, είπε. ‘Απ’ δλοῦθε φαίνεται τούτη ή ἀιτοφωλιά.

Ξανακοίταξε γύρω του ίκανοποιημένος κ’ ένας ἀπό τούς συνοδούς του, δ πιό ἡλικιωμένος καί πιό ἀρχοντικά ντυμένος, τοῦ είπε:

– ‘Απ’ δλοῦθε, σωστά τό λές, πασιά μ’. Γιά τοῦτο λέω πώς ἐδῶ θ’ ἀποφάσισες νά χτίσεις κάποια βίγλα.

“Οχι, μπέη μ”, ἀποκρίθηκε δ πασάς. Τί νά τήν κάμω τή βίγλα; Τέτοια ποῦναι ή δύναμη τής αὐτοκρατορίας μας στόν κόσμο, καί τέτοια ποῦναι ή δύναμη ή δική μου ἐδῶ, δέ χρειάζονται βίγλες. Πιστοί καί ἀπιστοί, θέλουν δέ θέλουν, εἰν’ ύποχρεωμένοι νά προσκυνᾶνε. ‘Εμεῖς έναν μόνο πρέπει νά προσκυνᾶμε: τόν Παντοδύναμο, τόν ‘Αλλάχ. Γι’ αὐτό ήρθα ἐδῶ: γιά νά τόν δοξάσω στούς αἰῶνες πάνω στό καραούλι τής πολιτείας πού διαφεντεύει τό βολαέτι.

‘Απόρησαν δσοι τόν ἄκουσαγ. Δέν καταλάβαιναγ.

‘Ο μάστρο-Τούσιας ἀναρίγησε. Αύτός καταλάβαινε. Αλλιώτικα δέν μποροῦσε νά ἔξηγηθεῖ ή παρουσία του ἐκεῖ.

Καί νά, δ μεγαλόπρεπος ‘Ασλάν γύρισε σ’ αὐτόν.

– Τούσια Βαγγέλη, τοῦ είπε. Θά πᾶς στόν πέρα βράχο τοῦ Κάστρου, νά δεῖς καλά τό Φετιχιέ τζαμί. Γιά νά τιμήσουν τό πάρσιμο τοῦ Κάστρου τδχτισαν ἐκεῖ, ἐδῶ καί λίγα χρόνια, δντας δ δεσπότης σας ἀπό τά Τρίκκαλα, δ Σκυλόσοφος, νόμισε πώς μποροῦσε νά κάμει σηκωμό!. Τδχτισαν ἐκεῖ γιατί ἐσεῖς οί γκιαούρηδες θαρρεῖτε πώς τοῦτο τό Κάστρο παρασταίνει τό μπαϊράκι τής πεσμένης αὐτοκρατορίας σας, δπως είναι σάν πλαγιασμένος δικέφαλος ἀιτός, καί πώς ἐκεῖνος δ πέρα βράχος είναι τό ένα ἀπό τά δυό του κεφάλια. Σέ τοῦτο τό κεφάλι τοῦ ἀιτοῦ σας ἐγώ δέ θέλω νά τιμήσω κατάχτηση μέ τ’ ἀρματα, μά κατάχτηση μέ θρησκεία. Γι’ αὐτό θά δεῖς καλά τό Φετιχιέ τζαμί γιατί είναι δμορφο, κι նστερα, ἐδῶ, θά μού φτιάσεις ένα τζαμί μεγαλύτερο. ‘Ομορφότερο καί πολύ μεγαλύτερο. Μ’ ένα μιναρέ πού νά φτάνει στά σύννεφα. Θά τό φτιάσεις τό τζαμί στήν ἄκρη τοῦ βράχου γιά νά φαίνεται ἀκόμα μεγαλύτερο καί ψηλότερο. Δῶθε, θ’ ἀφήσεις μιάν αὐλή. ‘Από τήν ἄλλη μεριά της, θά χτίσεις ένα μεντρεσέ μέ είκοσι κελιά γιά τά βλαστάρια μας πού θά σπουδάσουν τό κοράνιο, κι ένα μεγαλύτερο κελί γιά τό σείχη τους πού θά τούς μαθαίνει.

“Ακουγαν ξητρόμοι οί χριστιανοί μαστόροι. Παραπάνω ἀπό δύσκολη ἡ δουλειά, μπορεῖ κι ἀδύνατη. Καὶ θάπρεπε νά δουλέψουν μιά δλόκληρη ζωή.

Οἱ δθωμανοὶ ἄκουγαν θαμπωμένοι.

— Βάι, βάι, πασιά μ’, εἰπε ἔνας. Μεγάλα τά μεράκια σου.

— Ασλάν πασά, εἰπε δ μπέης, μέ τοῦτο τό ἔργο σου ἄξια δοξάζεις τόν Αλλάχ. Τ’ ὅνομά σου θά μολογιέται δσο θά ὑπάρχουν Γιάννενα. Πλατιά ἡ σκέψη σου. Μεγάλη ἡ σκέψη σου.

‘Ο πασάς δμως φαινόταν νά μήν ἀκούει. Πρόσεχε τό նφος τοῦ μάστρο-Τούσια καί τῶν συντρόφων του. Δέν τοῦ ἄρεσε. Φαίνονταν ἀπρόθυμοι καί δισταχτικοί.

— Μ’ ἄκουσες, Τούσια Βαγγέλη; ρώτησε.

— Σ’ ἄκουσα, πασιά μ’.

— Τότε γιατί δέν κρένεις;

‘Ο πρωτομάστορας ἀπάντησε ταπεινά:

— Δύσκολο ἔργο, πασιά μ’. Κάλλιο νά πῶ ἀδύνατο.

— Πῶς ἔγινε τό Φετιχιέ τζαμί;

— ‘Εκεῖ δέν ἥταν πέτρα μυτερή, ἀφέντη μ’. ‘Εκεῖ ἥταν πλάτωμα. Κι ἄς ἥταν τζαμί μικρότερο ἀπ’ αὐτό πού δρέγεται ἡ ψυχή σου.

— Θά τόν ίσιάσουμε, δρέ, ἐδῶ τό βράχο! Θά τόν ίσιάσουμε!

— Πῶς θά τόν ίσιάσουμε;

— Μέ τά καλέμια. Θά στείλω κόσμο νά πελεκάει νύχτα – μέρα.

— Δυό χρόνια δουλειά, πασιά μ’.

— Γιά τή δόξα τοῦ Ἀλλάχ, εἰκοσιδυό χρόνια, ἀν χρειαστοῦνε.

— Καί ποῦ θά στηρίξω σκαλωσιές, ἀφέντη; Εἰπες τό θέλεις τό τζαμί στήν ἄκρη, ἐκεῖ πού κόβεται δ βράχος καί πάει δλόισος ως τά νερά τῆς λίμνης. Καί γιά νά χτίσω μεγάλο τζαμί θέλω σκαλωσιές πολλές, ψηλές, πολύ ψηλές, μέ τάβλες φαρδιές, νά κουβαλιέται χοντρή πέτρα, κορασάνι πολύ¹.

— Μέ τό καλέμι θά σκάψεις καί τά στηρίγματα γιά τίς σκαλωσιές σου, δρέ. Καί στό κάτω-κάτω τί μέ ρωτᾶς; ‘Εσύ είσαι δ πιό ξακουσμένος πρωτομάστορας ἀπό δῶ μέχρι τήν πατρίδα μου τ’ Ἀργυρόκαστρο. ‘Εσύ θά βρεῖς πῶς θά γίνει. ‘Εγώ προστάζω μόνο.

Τώρα ή φωνή τοῦ μάστρο-Τούσια δυνάμωσε λίγο, τό κορμί του λίγο δρθώθηκε.

— ‘Εγώ, μέ τήν τέχνη μου, δέν ξέρω, πασιά μ’, πῶς μπορεῖ νά γίνει αὐτό πού θέλεις. Δέν ξέρω ούτε πῶς νά τό θεμελιώσω.

Ξαφνιάστηκε δ ’Ασλάν πάσάς, φάνηκε σά νά πήγανε νά θυμώσει, μά κρατήθηκε.

— ‘Ορέ πρωτομάστορα, γέλασε μ’ ἔνα βιασμένο γέλιο, θά σου μάθω γώ πῶς νά τό θεμελιώσεις.

Κ’ ἔβαλε τά δυό του χέρια στίς τσέπες τοῦ ἀντεριοῦ του, ἔβγαλε δυό χοῦφτες χρυσά φλουριά καί τά σκόρπισε στό βράχο.

— Νά, ἔτσι, θά τό θεμελιώσεις. “Ἐτσι, δρέ Τούσια Βαγγέλη, θεμελιώνεις καί στά σύννεφα².

Σφίχτηκε τό πρόσωπο τοῦ μάστρο – Τούσια, σοβαρεύτηκε, τό βλέμμα του τραβήχτηκε ἀπ’ τά μάτια τοῦ πασᾶ.

Τώρα δμως δ ’Ασλάν πασάς θύμωσε.

Προχώρησε ἔνα βῆμα καί τοῦ φώναξε:

— Κατάλαβες τί εἴπα, δρέ;

Σοβαρά, ἀργά, ταπεινά, κοιτώντας τον ξανά στά μάτια, δ μάστρο-Τούσιας ἀποκρίθη-

κε:

ΖΑΓΟΡΙ (ΚΗΠΟΙ)

ΑΡΤΕΜΙΣ ΜΑΝΕΚΑ ('Ακουαρέλλα)

– Δέν κατάλαβα, άφέντη μ'. Μόνο ή τέχνη θεμελιώνει. Τά φλουριά ούτε στόν κάμπο δέ θεμελιώνουν. "Οσο γιά τά σύννεφα... έκει μονάχα ό Θεός θεμελιώνει.

Τά μάτια τοῦ 'Ασλάν πασᾶ ἀστραψαν. "Αστραψαν στ' ἀλήθεια. Μά ἔτσι πού ἔπαιξε τό πρόσωπό του, ἔτσι πού σάλεψε τό κορμί του, φάνηκε πώς, ἐνῶ πῆγε νά δρυιστεῖ, ἐνῶ πῆγε νά χτυπήσει, ἔκαμε μιά μεγάλη προσπάθεια καί συγκρατήθηκε. "Ηταν ἄρχοντας, ἡταν ἄντρας περήφανος καί τίμιος ό 'Ασλάν πασάς, καί δέν ταίριαζε στή σειρά του νά χτυπήσει χωριάτη, ἀνυπεράσπιστο, καί μεγαλύτερο του στά χρόνια.

Πήρε ἔνα ὕφος σκληρό, παγερό, ἀκατάδεχτο.

– Τώρα κατάλαβα, γιατί ἔτσι πεισματικά ἀρνιέσαι, Τούσια Βαγγέλη, εἶπε. Νά ξέρεις δυμως πώς ἔτσι προσβάλλεις τόν 'Αλλάχ. Καί μάλιστα, φόρα, μπροστά στούς πιστούς του, ἀφοῦ μπροστά σέ δλους μας ἀρνιέσαι νά χτίσεις ἔνα προσκυνητάρι του.

Κάτι πῆγε νά πεῖ δ μάστρο-Τούσιας, μά δ πασάς τόν ἔκοψε.

– Περσεύουν τά λόγια, εἶπε. Τώρα πού κατάλαβα τί γένεται, ούτε λόγο δέ θέλω ν' ἀκούσω.

'Ο πρωτομάστορας φάνηκε νά ἐπιμένει, μά ἔνας ἀγριωπός ζαπτιές ζύγωσε καί τοῦ φώναξε:

– Σκασμός, κιοπέκ³.

Κ' ᔁκαμε νά τόν χτυπήσει.

Μέ μιά ἐπιβλητική χειρονομία, μ' ἔνα ἀπότομο πρόσταγμα, δ πασάς τόν σταμάτησε.

– Μή τόν πειράξει κανένας, εἶπε. Μόνο κλεῖστε τον σέ μπουντρούμι ὅς πού νά δῶ τί θά κάμω.

– Τούς συντρόφους του; Τούς ἄλλους γκιαούρηδες, άφέντη; ρώτησε δ μπάς-τσαούσης⁴.

– Αύτοί νά πᾶν στά κομμάτια, δέ μιλησαν, ἀποκρίθηκε ό 'Ασλάν πασάς. Τά γκεσέμια⁵, μπίρο μ', μόνο τά γκεσέμια λογαριάζονται σ' αὐτό τόν κόσμο.

'Ο 'Ασλάν πασάς ἔμεινε γιά λίγο ἀκίνητος, ἀμίλητος. Κάποιος φόβος κρεμάστηκε στό βλέμμα του. Σάν κάτι φοβερό νά σκεφτηκε, σάν κάποια πέτρα νά τόν χτύπησε ξαφνικά στό κούτελο.

Κ' ὑστερα, δίχως νά πεῖ ἔνα λόγο σέ κανέναν, μέ βῆμα ταχύ, χωρίς νά σκέφτεται τή γλίστρα τοῦ βράχου, τράβηξε ἵσια πρός τό μέρος δπου είχαν ἀφήσει τά ἄλογα. Οἱ ἄλλοι τόν ἀκολούθησαν.

Σέ λίγο τά πέταλα ἀκούστηκαν νά χτυποῦν γρήγορα, δυό – δυό, μέ ρυθμό καλπασμοῦ, τίς γλιστερές πέτρες τοῦ καλντεριμιοῦ. Κ' ὑστερα, σάν πέρασαν λίγα λεπτά, ἀντήχησαν δεκάδες πέταλα πού κροτάλιζαν πάνω στά καλντερίμια τοῦ μεγάλου Κάστρου. Κροτάλιζαν πιό γρήγορα καί πιό ζωηρά ἀπό πρίν. "Ελεγες πώς τά πολλά ἄλογα ξβαζαν τά δυνατά τους γιά νά φτάσουν τό ἔνα πού είχε φύγει καλπάζοντας πρώτο.

Κι ἔτσι ἡταν. Οἱ δυνατοί ἀντρες τής συνοδείας είχαν ἀνησυχήσει. Τί ἡταν αὐτό τό ἀπότομο καί γρήγορο φευγιό τοῦ κραταιοῦ πασᾶ; Κάτι ἔτρεχε. Τί ἡταν; Τί νάχε πάθει; "Επρεπε νά τόν προφτάσουν, νά δοῦν μήν είχε τίποτα νά προστάξει.

Καί χτυποῦσαν δυνατά τίς πέτρες τά πέταλα, τίς χτυποῦσαν, τίς χτυποῦσαν, τίς χτυποῦσαν... "Ως πού σιγά-σιγά, σιγά-σιγά, σιγά – σιγά, ἔσβησε κι αὐτονῶν δ ἀπόηχος.

'Αμιλητοί κι ἀπορημένοι, δσοι ἡταν ψηλά στό βράχο παρακολουθοῦσαν τόν ἀπόηχο πού ἔσβηνε. "Οταν ἔπαψε πιά ν' ἀκούγεται, δ μπάς-τσαούσης γύρισε στόν Τούσια Βαγγέλη καί πρόσταξε:

– 'Ομπρός, κιοπέκ! Τσακίσου.

"Έκαμε τό σταυρό του ό Τούσιας Βαγγέλης, κοίταξε τούς μαστόρους του.

– "Εχετε γειά, ἀδέρφια, εἶπε.

Καί προσεχτικά, μέ βῆμα σταθερό, τράβηξε σκυφτός πρός τόν κατηφόρο.

'Ο μάστρο-Τούσιας ήταν ἀνθρωπος ἥρεμος καί ὑπομονετικός. Τί θά πεῖ βαρεμάρα δέν ἤξερε. "Οχι γιατί είχε πάντα κάτι νά κάμει, μά γιατί τέτοια ήταν ἡ φτιασιά του. Κι δταν ἀκόμα ό χειμώνας, στό χωριό, τόν ἔκλεινε μέσα, καταπιανόταν μέ τοῦτο ἥ μέ τ' ἄλλο ἀπό τά μικροπράματα τῆς κάθε μέρας, δούλευε στό νοῦ του ἔνα ἀπό τά τόσα μικρά ἥ μεγάλα πού συλλογίζεται ό ἀνθρωπος, κι ἡ ὥρα κυλοῦσε. Κυλοῦσε ὡς πού νά ρθεῖ τό βράδυ, ὡς πού νά ρθεῖ τό ξημέρωμα.

Τώρα δμως τά πράματα ήταν ἀλλιῶς. Τοῦτο πού ἔνιωθε ἐδῶ στό μπουντρούμι ποτές δέν τδχε νιώσει, ποτές δέν είχε πιστέψει πώς ἀνθρωπος μποροῦσε νά τό νιώσει.

Σκοτάδι. Πηχτό καί ἀδιάκοπο σκοτάδι. "Οχι σκοτάδι ἔξωτερικό, πού νά μή βλέπουν τά μάτια σου. Τέτοιο σκοτάδι δέν ὑπῆρχε στό μπουντρούμι. Κάπου ψηλά ήταν ἔνα μικρό ἄνοιγμα στόν τοῖχο, καί λίγο φῶς τῆς μέρας τδβλεπες ν' ἀρχίζει, νά δυναμώνει, νά σβήνει, νά ξανάρχεται... "Οχι αὐτό τό σκοτάδι. Τό ἄλλο. Τό ἄλλο τό χειρότερο. Τό ἀπό μέσα σου. 'Εκεῖνο πού δέ σ' ἀφήνει νά βλέπει ἥ ψυχή σου. 'Εκεῖνο πού δσο περνοῦσαν οί μέρες γινόταν πιό πηχτό καί σούφερνε τρέλα...

Τρέλα στ' ἀλήθεια! Νά μή βλέπεις ἔναν ἀνθρωπο νά πεῖς μισή κουβέντα. Νά μήν ἔχεις τίποτα νά πιάσεις στά χέρια σου, νά παιξεις, νά δουλέψεις. Καί προπάντων, νά μήν ξέρεις πόσο θά μείνεις ἔτσι έρμος καί βρώμικος. Νάχεις χάσει τό λογαριασμό τῶν ήμερῶν πού πέρασαν. Νά μή ξέρεις ἀν ήταν δεκατέσσερις, ἥ δεκαπέντε, ἥ καί πιό πολλές...

Κι δλ' αὐτά νά μή σ' ἀφήνουν ούτε νά στοχάζεσαι. Γιατί τί νά στοχαστεῖς, πώς νά στοχαστεῖς, δταν ἀπό παντοῦ σέ πνιγει τό σκοτάδι;

Τί ἔλεγαν γιά ξυλοδαρμούς, γιά ἀναμμένα κάρβουνα στά χέρια, γιά ἀγκάθια στά νύχια, γιά ἄλλα μαρτύρια; Χρειάζονταν ἄλλα βασανιστήρια ἀπό τοῦτο τῆς ἀδιάκοπης κι δλότελης μοναξιᾶς, τοῦ σκοταδιοῦ, πού σ' ἔσφιγγε ἀπό παντοῦ; Στά βασανιστήρια ἔχεις κάτι νά νιαστεῖς, νά σκεφτεῖς: τόν πόνο τοῦ κορμιοῦ σου, τό πῶς νά βαστάξεις, νά μήν ἀφεθεῖς νά σέ νικήσει. Τώρα δέν ἔχεις τίποτα νά νιαστεῖς, τίποτα. Νιώθεις νά σέ ζυγώνει ἥ τρέλα, ἥ ἀληθινή τρέλα, ἀναζητᾶς τρόπο νά τή διώξεις, καί φοβᾶσαι πώς τελικά θά κουραστεῖς καί δέ θά βρεῖς...

'Ο μόνος τρόπος, δλες τοῦτες τίς μέρες, ήταν μικρός κι ἀνήμπορος, κι αὐτός διαβατικός. 'Ηταν μιά ἀνακούφιση, μιά παρηγοριά: αὐτός, δ ταπεινός χριστιανός, είχε βαστάξει κεφάλι στόν πρῶτο ὅρχοντα τοῦ βιλαετιοῦ, στόν παντοδύναμο ἀντιπρόσωπο τοῦ Σουλτάνου, τοῦ Πατισάχ...

Καί δέν ήταν δποιος-δποιος δ 'Ασλάν πασάς. 'Ηταν ξακουσμένος γιά τή γνώση του, γιά τήν παλικαριά του, γιά τήν ἀρχοντιά του, ἀκόμα ώρες-ώρες – σπάνιο πράμα – καί γιά τήν καλοσύνη του. Σέ τέτοιο λοιπόν ἀνθρωπο, αὐτουνοῦ τοῦ ταπεινοῦ μάστορα τοῦχε λάχει δ κλῆρος νά κρατήσει κεφάλι. Καί νά κρατήσει κεφάλι ὅχι στά μικρά καί ταπεινά, μά στά ιερά καί τά μεγάλα: είχε πεῖ τοῦ πασᾶ πόσο δυνατός ήταν δ Θεός, πόσο ἀδύνατο ήταν τό μάλαμα.

— Δοξασμένο τ' δνομά σου, Κύριε. Δέ λαχαίνει στόν πᾶσα ἔνα τέτοιο πράμα. Εύχαριστῶ σέ, Κύριε. Μά καὶ παρακαλῶ σέ, Θεέ μου! Βόηθα, Χριστέ καὶ Παναγιά! Γονατίζω μπροστά σας, καὶ ίκετεύω. Κάν' τε νά τελειώσει τοῦτο τό μαρτύριο. Φοβάμαι δέ θά τ' ἀντέξω ἄλλο.

Καὶ νά, ἡ προσευχή κάποια μέρα εἰσακούστηκε.

Είχε δέν είχε χαράξει τό φῶς τῆς αὐγῆς ψηλά στό μικρό ἄνοιγμα τοῦ διπλόφαρδου τοίχου, κι ἀκούστηκε τό τρίχιμο τοῦ μεγάλου κλειδιοῦ στή βαριά γύφτικη κλειδαριά.

‘Ο μάστρο-Τούσιας πετάχτηκε δρθιος. Δέν τοχε ματακούσει αὐτό μέσα στή νύχτα. Κάτι σημαδιακό θά γινόταν. Μά δ, τι νά γινόταν, τέτοια ώρα δέ θάταν γιά τό καλύτερο.

Καὶ πιό σημαδιακό ἀπ' δ, τι τό λογάριαζε ήταν, καὶ γιά πολύ καλύτερο ήταν. Ἡταν κάτι πού δέν τό πίστευαν τά μάτια του.

‘Ενας ἄντρας ψηλός μπήκε μέσα, καὶ στό φῶς τοῦ τριπλοῦ μπρούντζινου λαδολύχναρου, πού βαστοῦσε στά χέρια του δ μάστρο-Τούσιας, ἀναγνώρισε τόν Ἀσλάν πασά.

Κοντοστάθηκε ἐκεῖνος καὶ μίλησε ἀρβανίτικα στό συνοδό του.

— Κέλμπετ σιούμ, εἶπε. Τσέ;

— Μπίρα ίστ ἔχάπουρ, ‘Εφέντη μ’.

“Οπως δλοι οι κάπως ταξιδεμένοι ἐκείνου τοῦ καιροῦ, δ μάστρο-Τούσιας ἤζερε λίγα τούρκικα, λίγα ἀρβανίτικα καὶ λίγα βλάχικα. Κατάλαβε, κι ἀπόρησε. ‘Ο πασάς είχε ρωτήσει γιατί βρωμοῦσε τόσο. Κι δ ἄλλος τοῦ είχε ἀπόκριθει πώς ή τρύπα ήταν ἀνοιχτή, ἀσκέπαστη.

‘Ο Ἀσλάν πασάς ἔξακολούθησε στά ἑλληνικά τώρα:

— Νά τή σκεπάσετε σ' δλα τά μπουντρούμια μέ διπλή σειρά σανίδια. Ἔδω, βάλε ἀπάνω της, τώρα-γιά, αύτές τίς παλιοτάβλες ποῦν' ἀπόξω.

‘Ο πασάς στάθηκε ἀκίνητος, σιωπηλός. Κοίταξε κατά τόν πρωτομάστορα, ἔριξε ἔνα βλέμμα δλόγυρα στό σκοτεινό μπουντρούμι. Καθώς ἔμπαινε μέ τίς τάβλες, δ κλειδοκράτορας σταμάτησε καὶ τοῦ εἶπε:

— Μή θές, ‘Εφέντη μ’, νά τόν φωνάξω δξω; Ἡ σ' ἄλλο μπουντρούμι;

‘Ο ἄλλος τοῦ ἀπάντησε ξερά:

— Ἔδω θέλω νά μείνω. Κάμε γρήγορα καὶ τσακίσου. Κλεῖσε καὶ τή θύρα ἅμα βγεῖς.

“Αμα ἔμειναν μόνοι, δ Ἀσλάν πασάς προχώρησε μέσα.

Τώρα πού τόν ἔβλεπε καλύτερα, δ μάστρο-Τούσιας είδε πώς τά μάτια του ήταν κομμένα, μαῦρες οι κόχες τους, βαθουλωμένες. Τό βλέμμα του δέν ήταν δπως τδξερε, σταθερό, γεμάτο δύναμη. Κάτι σά φόβο είχε, κάτι σάν τυράγνια. Καὶ τό πρόσωπό του φαινόταν πιό ἀδύνατο.

— Τούσια Βαγγέλη, εἶπε μαλακά, ἀντίς ἔγω νά τιμωρήσω ἔσενα, ἔσύ τιμώρησες ἔμένα. Καὶ μέ τιμώρησες πολύ.

— ‘Ἐγώ δ ἀδύναμος, πασιά μ’;

— ‘Εσύ, μπίρο μ’. Γιατί τίς προάλλες, στό μεγάλο βράχο, τόν Ἀλλάχ δχι ἔσύ, ἔγω τόν πρόσβαλα, κι αύτό μέ δύο λόγια σου μοῦ τό φανέρωσες ἔσύ.

— Δέν καταλαβαίνω, πασιά μ’.

— Θαρρῶ πώς κανένας δέν κατάλαβε ἀπ' δσους ήταν ἐκεῖ μπροστά. Μά ἔσύ μπορεῖς νά καταλάβεις. Ἀλλά θέλω νά κάτσουμε. Ποῦν' τό γιατάκι σου;

— Δέν έχω γιατάκι, άφέντη μ'. Στό χώμα κοιμᾶμαι.

‘Ο Ασλάν πασάς έδειξε μιά στενοχώρια.

— Θά κάτσουμε στό χώμα, είπε. Θάμαστε πιό κοντά στήν άλήθεια.

Κάθησαν σταυροπόδι δ' ένας άπεναντί στόν άλλον, δ πασάς έβαλε άνάμεσά τους τό καμαρωτό λαδολύχναρο. Τά καλογυαλισμένα μπροῦντζα του άστραφταν κάτω άπ' τίς τρεῖς μικρές φλόγες.

— Τήν άλλη μέρα, έκει ψηλά, είπε, μέ είδες πώς έφευγα: έφυγα στό γλιστερό πέτρινο κατήφορο τρέχοντας. Δέ λογάριασα πώς μπορούσα νά πέσω καί νά τσακιστῶ. “Εφευγα φταίστης καί νικημένος.

— ‘Αφέντη μ', χάραξ' ή μέρα, είπε δ μάστρο-Τούσιας. Πᾶμε δέω στόν καθάριο άέρα. Θάσαι καλύτερα.

— Δέν έχω άνάγκη άπό άέρα, πρωτομάστορα. ’Από άλλο έχω άνάγκη. “Ακουγέ με. “Α-μα σ' τά πώ δλα, τότες νά μιλήσεις.

Πήρε μιάν άνάσα καί συνέχισε:

— Τίποτα καί ποτές δέ φοβήθηκα στή ζωή μου, Τούσια Βαγγέλη, κι ας πέρασα άπό λογιών-λογιών κίντυνα. Κι αφοβος, άπειραχτος, άνέβαινα σκαλί-σκαλί, κι άπό τήν πατρίδα μου τ' ’Αργυρόκαστρο έφτασα πασάς στά Γιάννενα. Μέ φύλαγε καί μέ προστάτευε παντού καί πάντοτες δ 'Αλλάχ καί δ μοναδικός προφήτης του δ Μωάμεθ. Γι' αυτό κι έγώ ήμουν πάντα ταπεινός μπροστά τους, τούς προσκυνοῦσα, τούς τιμοῦσα. Μά τίς προάλλες, τήν ώρα Ίσια-Ίσια πού πήγαινα νά τιμήσω μέ τό παραπάνω, μ' έφαγε ή περηφάνια μου. Πρόσβαλα τόν Παντοδύναμο, καί αυτό μοῦ τό φανέρωσε έκεινος μέ τό στόμα τό δικό σου, μέ στόμα χριστιανοῦ. Μέ τό πρώτο, δέν κατάλαβα τήν άποκάλυψη. Μά άφοῦ θύμωσα, άστραψα καί βρόντηξα, ξαφνικά κατάλαβα. Καί τόβαλα στά πόδια, νικημένος άπό δυό λόγια χριστιανοῦ.

Πήγε νά μιλήσει δ μάστρο-Τούσιας, μά μέ μιά χειρονομία δ πασάς τόν έκοψε.

Τό βλέμμα του ήταν τώρα πιό άλαφιασμένο, θαρρεῖς σά χαμένο.

— Καί τό σαράκι πού μέ τρώει άπό κείνη τήν ήμέρα σίγουρα τόβαλε έντός μου δ 'Αλλάχ κι δ προφήτης του δ Μωάμεθ γιά νά μέ τιμωρήσουν. Τούς προσκυνώ πρωί-βράδυ στραμμένος πρός τή Μέκκα, δπως είναι πρεπούμενο, ζητάω συχώρεση, φαίνεται γιά λίγο σά νά μοῦ τή δίνουν, μά πάλι τό σαράκι δουλεύει.

» «Πήρες τή γήινη έξουσία σου, μοῦ λέει τό σαράκι, τήν περαστική, τή μετρημένη, γιά δμοια μέ τήν έξουσία τοῦ Παντοδύναμου, πού ποτές δέν περνάει καί πού δνθρωπος δέν μπορεῖ νά τή μετρήσει. Τό γιαταγάνι καί τό μάλαμα σ' έκαμαν νά πιστέψεις πώς είσαι Ίσιος κι δμοιος μέ τόν 'Αλλάχ. “Έκαμες τό πιό μεγάλο άμάρτημα πού μπορεῖ νά κάμει δνθρωπος.»

» Τρέχω τήν ήμέρα στά τζαμιά, Τούσια Βαγγέλη, προσεύχομαι, χτυπιέμαι, δρκίζομαι πίστη καί σεβασμό, άνακουφίζομαι λιγάκι. Μά τή νύχτα τό σαράκι ξαναδουλεύει, μοῦ ξαναλέει αυτά πού σοῦ είπα. Αυτά κι άλλα χειρότερα. Είπα θά σαλέψει δ νοῦς μου. Είπα νά κινήσω, αερίο-μεθαύριο, νά πάω στή Μέκκα, μήν άπδ κεῖ άκουστούν οί δρκοι μου κι οί προσευχές μου...

» Μά τούτη τή νύχτα πού δέν έφυγε άκόμα άπό τή γή, άκουσα στόν υπνό μου, ή στόν ξύπνο μου, δέν ξέρω, μιά βαριά γλυκιά φωνή. ’Ηταν σάν τή φωνή πού θάλεγα πώς έχει, άν μᾶς μιλούσε, δ Προφήτης μάς. Καί μίλησε γιά μένα ή φωνή, γιά μένα μίλησε, καί είπε:

» «Μή ρωτᾶς ποιός σοῦ μιλάει. ’Από μακριά κίνησα γιά νά σοῦ πώ νά μήν πᾶς στή Μέκκα. Μήτε δ 'Αλλάχ, μήτε δ Προφήτης γένεται νά καταπιαστοῦν μέ τήν ταπεινότητά σου. Μά νά ξέρεις πώς τό σαράκι πού τρώει τά σπλάχνα τής ψυχῆς σου θά σωπάσει μονάχα

ὅταν σέ σχωρέσει ἀληθινά ἐκεῖνος πού ἀδίκησες καὶ τιμώρησες γιατί σοῦ φανέρωσε τό ἀδίκημά σου.»

» «Μά εἶναι χριστιανός!» φώναξα.

» «"Ἄς εἶναι χριστιανός, μοῦ ἀποκρίθηκε βαρύτερη τώρα ἡ φωνή. Τό ἀμάρτημα τὸ κακός μέσα σου, στό νοῦ σου. Οἱ δικοί μας δέν τό κατάλαβαν. Ἐκεῖνος τό κατάλαβε. Ἐκεῖνος σέ βοήθησε. Ἐκεῖνος τό πληρώνει τώρα δσο πιό ἀκριβά γένεται. Ἐκεῖνος πρέπει νά σχωρέσει.»

» «Μά εἶναι χριστιανός! ξαναφώναξα. Ἐκεῖνος νά σχωρέσει ἐμένα; Ἔγώ, πασάς σ' ἔνα ἀπό τά πρῶτα βιλαέτια, νά τιμῆσω ἔτσι ἔναν ταπεινό χριστιανό;»

» «'Ασλάν, 'Ασλάν! ἔκραξε τώρα ἡ φωνή. Σέ τρώει ἡ περηφάνια σου. "Άλλο μεγάλο ἀμάρτημα κάνεις τώρα. Δέν ξέρεις νά τιμᾶς τόν ἄνθρωπο ἀδερφό σου πού σοῦ φανέρωσε τήν ἀλήθεια. Ποιός εἰσαι σύ, μωρέ; Ποιός εἰσαι; "Έχεις ποτέ μετρήσει τό μπόι σου μ' ἐκεῖνο κανενός τρανοῦ πασᾶ; Δέ θά τό τοχεις. Δέ θά τό καταδέχτηκες. "Ε, νά σ' τό μετρήσω τώρα ἐγώ. "Ακου:

» »'Εδῶ καὶ κάπου διακόσια χρόνια, δ Σουλτάν Μουράτ, δ πατέρας τοῦ Πορθητῆ πού πάτησε τήν Πόλη, είχε ἔναν τρανό πολέμαρχο. Τόν μπεϊλέρμπεη τῆς Ρούμελης, τόν Τουρχάν πασά. Μιά φορά, χειμώνα καιρό, δ Τουρχάν ἔτρεχε μέ μεγάλο ἀσκέρι νά χτυπήσει μιά φαρμακερή ἀνταρσία στά μέρη τοῦ Ἐλμπασάν. "Ολα τά σκέπαζε χιόνι παχύ. Κι δ Τουρχάν, μή ξέροντας καλά τά μέρη τοῦτα, μή ξέροντας πώς είχε παγώσει ἡ λίμνη, τήν πήρε γιά κάμπο, καὶ πέρασε ἀπό πάνω της μέ δλα τά φουσάτα του. Είχε κουρνιάσει δμως ἀποβραδίς σ' ἔνα παρεκκλήσι τῆς Παναγιᾶς τῶν χριστιανῶν. Είπε ἔτσι, πώς μαζί μέ τόν Ἀλλάχ τόν είχε προστατέψει κ' ἡ Μαρία, ἡ Παναγιά. Καὶ τότες τῆς ἔχτισε τό μοναστήρι, ἐκεῖ ἀπέναντι, αὐτό πού βλέπεις κάθε μέρα καὶ πού τό λέν ἀκόμα «ἡ Παναγιά τοῦ Τουραχάν» .

» »Τά ξέρεις αὐτά 'Ασλάν πασά, τά ξέρεις δπως κι δλοι σέ τοῦτο τό βιλαέτι. Σ' τά ξαναλέω δμως γιά νά καταλάβεις πώς αὐτός δ τρανός πολέμαρχος ταπεινώθηκε μπροστά σ' δλο τό μελέτι τῶν χριστιανῶν. Γιατί ἄμα δ ἔνας βοηθάει τόν ἄλλον, δέν ὑπάρχει δσμανλής², χριστιανός, δβριός. "Ανθρωπος ὑπάρχει τότες, μπρέ, ἄνθρωπος, ἀδερφός. Κι ἐσύ, πού μπροστά στόν μπεϊλέρμπεη Τουρχάν πασά είσαι δ, τι είναι τό μιᾶς χρονιᾶς χορτάρι μπροστά στό ἀγέραστο πλατάνι, ἐσύ ἀρνιέσαι νά ζητήσεις σχώρεση ἀπό τόν ἀδερφό σου, πού ἥσυχα μά σοφά ξεσκέπασε τήν ἄμετρη, τή βλάστημη περηφάνια σου! Καὶ σά νά μήν ἔφταναν αὐτά, τόν βαστᾶς καὶ κλεισμένον στό μπουντρούμι.

» «Νά τόν ἀφήσω λεύτερον! φώναξα. "Ισια, τόν ἀφήνω!»

» Μά ἡ φωνή δέ συμβιβαζόταν. "Αστραψε καὶ βρόντηξε τώρα.

» «Μέ τόν Ἀλλάχ πήγες νά μετρηθεῖς τίς προάλλες, δρέ κιοπέκ! μοῦ φώναξε ἀγρια. 'Απόψε, κι ἄς είσαι τυραννισμένος κι ἀνήμπορος, τόν τρανό Τουρχάν πασά τόν βλέπεις μικρότερο ἀπό σένα! 'Εκεῖνος γένεται νά προσκυνήσει, ἐσύ δχι! Μόνο, καὶ τό πολύ-πολύ, νά βγάλεις ἀπ' τά σίδερα καταδέχεσαι! Τήν περηφάνια σου ξέρεις μονάχα ἐσύ. Τήν ταπείνωση, πού είναι στολίδι τῶν μεγάλων καὶ τῶν δυνατῶν, αὐτήν δέν τήν ξέρεις. "Ε, τότες, μάθε καὶ τοῦτο, 'Ασλάν-κιοπέκ: ἀν δέν ἄλλάξεις, λυτρωμός ἀπ' τό σαράκι σου δέ θάβρεις. Ποτές δέ θάβρεις.»

» Μίλησα, μολόγησα ταπείνωση, εἴπα πολλά. 'Αναπαμό δέν ἔβρισκα.

» Μέ χέρια τρεμάμενα, τράβηξα παραδέω τό ἔνα λαδοφίτιλο πού ἔκαιγε, ἀναψα καὶ τ' ἄλλα δύο. Κοίταξα μή δῶ τόν Προφήτη, μή δῶ τόν Ἰσκιο του, μή δῶ κάτι ἄλλο, περίμενα κάποιαν ἀπόκριση. Τίποτας. "Ερμος ἥμουν καὶ λόγο κανένα δέν ἄκουγα. Είπα θά σαλέψει

ΜΑΡΙΑ ΚΗΤΑ (Λάδι)

ΚΑΣΤΡΙΝΟ ΣΩΚΚΑΚΙ

δ νοῦς μου. "Αδραξα τότες τό λυχνάρι κ' ἔτρεξα. "Ετρεξα ἐδῶ μέ μιάν ἀνάσα. Σ' εὐχαριστῶ πού μοῦ φανέρωσες τήν ἀλήθεια, Τούσια Βαγγέλη, καὶ ζητάω νά μέ σχωρέσεις.

Τόν κοιτοῦσε στά μάτια δ πασάς, περίμενε ἀπόκριση. 'Ο πρωτομάστορας στάθηκε γιά λίγο σκεφτικός.

— Ποιάν ἀλήθεια σοῦ φανέρωσα, πασιά μ'; ρώτησε.

— Πώς στά σύννεφα, δσο μάλαμα κι ἄν βάλω, τίποτας δέ θεμελιώνω. Πώς ἐκεῖ, δ Ἀλλάχ μονάχα θεμελιώνει. Πώς κάτω στή γῆ, ἡ τέχνη περνάει μπροστά ἀπό τή δύναμη καί τό μάλαμα. Μέ λόγια πού πιό ἀπλά δέ γίνονταν, πρόσταξες ν' ἀνοίξουν τά κλειστά μου μάτια. Κι ἀνοιξαν. Κ' ἐγώ σέ τιμώρησα γι' αὐτό. Σχώρνα με, Τούσια Βαγγέλη.

— Δέν πάει νά σχωρέσω ἐγώ τόν ξακουσμένο 'Ασλάν πασιά, ψιθύρισε σαστισμένος δ πρωτομάστορας.

— Πάει, Τούσια Βαγγέλη! Πάει! Είχε δίκιο ή φωνή: τήν ταπείνωση τή μποροῦνε μόνο οί μεγάλοι. Θέλω νά ήσυχάσω, δέν ἀντέχω πιά. Θέλω νά ξαναγίνω μεγάλος. "Αν μέ σχωρνᾶς, πές το! Πές το!

Δίστασε δ μάστρο-Τούσιας, μά σέ λίγο μίλησε.

— 'Αφοῦ τό θές, είπε, ἀφοῦ θαρρεῖς σέ βοηθάει, νά σ' τό πῶ: σχωρεμένος νᾶσαι.

Τούπιασε τό χέρι δ πασάς, τοῦ τδσφιξε δυνατά.

— "Οχι μέ τό στόμα μόνο, πρωτομάστορα, είπε φλογερά. 'Η φωνή είπε πώς πρέπει νά μέ σχωρέσεις ἀληθινά. Πρέπει νά μέ σχωρέσεις μ' δλη τήν ψυχή σου. Πῶς θά ξέρω πώς μέ τέτοιο τρόπο μέ σχωρνᾶς, Τούσια Βαγγέλη;

Τόν κοίταξε μέ συμπόνια δ μεγάλος τεχνίτης, δ ἀπλός ἀνθρωπος. "Ενα γλυκύ, γλυκύ-τατο χαμόγελο χάραξε στά χείλια του. Τό τριπλό φῶς τοῦ λυχναριοῦ ἔδωσε μιά παράξενη διάσταση στό πρόσωπό του.

— Θά σ' το χτίσω τό τζαμί, 'Ασλάν, είπε. Θᾶναι δμορφο κι δλο μεράκια. Θᾶναι στήν ἄκρη τοῦ βράχου, θᾶχει μιναρέ κυπαρισσόκορμον, αὐλή δῶθε, καί μεντρεσέ κατά τήν πολιτεία. Θά σ' τό χτίσω τό τζαμί, 'Ασλάν πασά. Θά σ' τό χτίσω.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΠ. ΑΝΑΛΟΓΙΔΗΣ

ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Είναι πρόσφατο τό μέτρο τής συγκρίσεως τής έπαρχίας μέ τήν πρωτεύουσα, ώστε νά μπορῇ νά άξιολογηθῇ καί νά έκτιμηθῇ σωστά ή διαφορά. Τό καινούργιο πρόσωπο τής έπαρχίας δέν ντρέπεσαι καί δέ νοιώθεις οίκτο σάν τ' ἀντικρύζεις. Τά τείχη τής μόνωσης γκρεμίστηκαν ἀπ' τούς σύγχρονους δρόμους, πού νευρώνουν τό κορμί της καί τό ἀρδεύουν μέ ζωή. Σήμερα δλα τά θαυμάσια ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου βρίσκονται τό ἴδιο προσιτά πού είναι καί στήν πρωτεύουσα.

Τό «ἀνεχώρησεν δι' Ἀθήνας δ κύριος μετά τῆς κυρίας του καί τῆς μικρᾶς θυγατρός του» τῶν ἐπαρχιακῶν ἐφμερίδων, είναι ἀνάμνηση κωμική. Ἀσφαλτοστρωμένοι δρόμοι, πλατεῖες σύγχρονες, κοσμημένες μέ ἀγάλματα καί συντριβάνια, πνιγμένες στά λουλούδια καί στό πράσινο, είναι συνηθισμένο τώρα πράγμα γιά τήν έπαρχία. Μοντέρνες οίκοδομές μέ δμορφα ἀρχιτεκτονικά σχέδια γεννιῶνται καθημερινά καί περήφανες ἀντένες τηλεοράσεως ὑψώνονται στούς οὐρανούς. Τά ἐσωτερικά ἀκόμη τῶν σπιτιῶν τής έπαρχίας δέν ἔχουν σάν διάκοσμος σέ τίποτε νά ζηλέψουν τά σπίτια τής Ἀθήνας. "Ολα τά μηχανικά ἐπιτεύγματα, τά τηλέφωνα, ἀσανσέρ, πού ήταν κάποτε ἡ ἀχίλλεια πτέρνα τής έπαρχίας καί πέρναγαν στή σκηνή τῶν ἀθηναϊκῶν ἐπιθεωρήσεων, είναι τώρα καί δικό της κτῆμα κι ἔπαψαν πιά νά προσφέρουνται στή φτηνή σάτυρα. Στούς σύγχρονους καί λαμπερούς δρόμους τής έπαρχίας τώρα, κυκλοφοροῦν ἀπαλλαγμένες ἀπό συμπλέγματα οἱ γυναῖκες, λανσάροντας τίς καινούργιες ἐπιταγές τής μόδας, ταυτόχρονα σχεδόν μέ τίς πρωτευουσιάνες. Κι οὗτε τά πάρκα, οὗτε τά τζάμια τῶν παραθυριῶν μποροῦν νά ιστορήσουν πιά τίς ἀλλοτινές θλιβερές ιστορίες τῶν ποιητῶν γιά τίς ἀσάλευτες κυρίες τῶν έπαρχιῶν. Τά καφενεῖα στήν παλαιῦκή τους μορφή χάνονται σιγά-σιγά κι αὐτά καί τή θέση τους παίρνουν σύγχρονα ζαχαροπλαστεῖα, μπάρ, δισκοθήκες ἀκόμη, ἀπαράλλαχτα σάν τής Ἀθήνας. Σύγχρονα καί σφριγηλά νειᾶτα, καλοβαλμένη μεσότητα καί ωριμότητα, είναι διάσημος τους καί δχι οἱ ἀσάλευτοι τής πρέφας καί τής ἀτέλειωτης μπαγιάτικης ἐφημερίδας. Δέν πλήττει πιά ἡ έπαρχία καί δέν τήν τρομάζουν τά βραδυνά, τά μακρά ἐκεῖνα βράδυα πού ἡ ἀπραξία τους μαστίγωνε ἀνελέητα τήν ψυχή. Μοντέρνες αἴθουσες κινηματογράφων, λουσμένες στό φῶς καί στήν πολυτέλεια, κοσμικές ταβέρνες μέ δρχῆστρες κάθε είδους, μπάρ ξενοδοχείων καί μιά στρατιά ἀπό ίδιωτικά αὐτοκίνητα τίς παρέχουν κάθε δυνατότητα ψυχαγωγίας καί φυγῆς. Τά τείχη, τά αὐστηρά καί ἀπόρθητα δέν ὑπάρχουν. "Αν καμμιά φορά ξεμυτίσῃ καί καμμιά φιλαρμονική

γιά νά συντηρηθή ή παράδοσις καί νά πληρωθή τό γράμμα τοῦ νόμου, τότε τό ἀκροατήριο θά τό ἀποτελοῦν λιγοστά παιδάκια τραβηγμένα ἀπό τό θέαμα καί δχι τό ἀκρόαμα καί παρωπλισμένοι ἀπό ζωή νοσταλγοί τάχα τοῦ παρελθόντος. Ὁ σαρκασμός, ὁ πικρός σαρκασμός τοῦ τραγικοῦ αὐτοκτόνου τῆς Πρέβεζας, πώς «τήν Κυριακή θ' ἀκούσουμε τή μπάντα», εἶναι κι' αὐτός ίστορία ἀλλοτινή. Ἀπάντηση χωρίς ἀπόκριση βέβαια γιά τήν παληά καί τήν τωρινή ἐγκατάλειψη τῆς πνευματικῆς καί καλλιτεχνικῆς ζωῆς τῆς ἐπαρχίας, περισσότερο ἀπ' τά βαρύγδουπα δνόματα τῆς Ἀθήνας, δίνουν θαυμάσιες πνευματικές στέγες καί Δημοτικά θέατρα κάθε μέρα σέ μεγαλύτερη κλίμακα. Συγκροτοῦν μιά αὐτοδυναμία πνευματική, πού εύτυχῶς δέν ἔχασε οὕτε στίς σκληρότερες γι' αὐτή ώρες ή ἐπαρχία. Πάλαιψε μόνη καί ἀβοήθητη, γράψαμε, τό ξαναγράφουμε ἀκόμη μιά φορά. Ἡ λαμπρή σημερινή ἑποδομή της τό βεβαιώνει.

Εἰλικρινά δέν ὑπάρχει καμμιά, μά καμμιά διαφορά καί στόν τρόπο ζωῆς καί στήν ἐμφάνιση ἀκόμη τῶν ἐπαρχιωτῶν, πού δέν τούς σαστίζει πιά καί δέν τούς ὑποβάλλει ἡ Ἀθήνα. Καί νά σκεφθῇ κανένας δτι τό 1956 ἀκόμη τραγουδοῦσε ἡ Βέμπο ἀπό τά παλκοσένικα τῶν θεάτρων τῆς Ἀθήνας γιά «τσατσάρες, στυλό καί λαχεῖα καί χαζούς ἀπ' τήν ἐπαρχία», πού τόσο τούς ἐντυπωσίαζε ἡ ζωή τῆς πρωτεύουσας. Πάλαιψε σκληρά ἡ ἐπαρχία πολλά χρόνια νά νικήσῃ, δχι μόνο τή μοῖρα τῆς ἐγκατάλειψης, ἀλλά νά διώξῃ καί δλα ἐκεῖνα τά ψυχικά τραύματα πού θεληματικά ἡ ἀθέλητα τῆς δημιουργοῦσαν σέ κάθε βῆμα της. Νίκησε καί ἀνδρώθηκε τώρα μιά καινούργια γενεά μέ σωματική καί ψυχική ὑγεία τέτοια πού τήν χαίρεσαι καί τήν καμαρώνεις σέ κάθε παρουσία της. Γιά τήν ὑγεία αὐτή βοήθησαν ἀφάνταστα νοσοκομεῖα, παιδικοί σταθμοί, ἴδρυματα προνοίας πού παρακολουθοῦν κάθε βῆμα της. Ἔτσι δέν πεθαίνουν ἀβοήθητοι ἀνθρωποι μέ τό πικρό παράπονο δτι ἔφταιξαν, γιατί γεννήθηκαν στήν ἐπαρχία. Τά δημόσια κτίρια τῆς ἐπαρχίας ἔπαψαν νά διακωμωδοῦν τήν ἔννοια τοῦ Κράτους καί οἱ ὑπάλληλοι μέσα στίς καινούργιες δυνατότητες τῆς ἐπαρχίας ἔπαυσαν κι' αὐτοί νά ἐπιδιώκουν καί νά δνειρεύονται τή μετάθεσή τους ἀπό τούς τόπους ἔξορίας που λογίζονταν ἡ ἐπαρχία χτές. Τώρα γνωρίζουν τόν καινούργιο τους τόπο, δένονται μέ τούς ἀνθρώπους του, συμμετέχουν ἐνεργά στή ζωή του καί πασχίζουν κι' αὐτοί γιά τό καλύτερο μέλλον.

Σέ μιά διευρυνόμενη καθημερινά κλίμακα, τεχνικές σχολές, σχολές ἀνώτερης παιδείας, ἀκαδημίες παιδαγωγικές καί Πανεπιστήμια καινούργια, χαρίζουν στήν ἐπαρχία πνευματική δντότητα καί αὐτάρκεια. Ἡ πνευματική καί ἐκπολιτιστική τους ἀκτινοβολία δέν ἔχαντλεῖται στό στενό περίγραμμα τῆς ἔδρας των, ἔχει ἐμβέλεια καί καλύπτει μέ τά εὐεργετικά τής ἀποτελέσματα τίς γύρω περιοχές. Καινούργιοι ἀνθρωποι πού τά συγκροτοῦν καί νειᾶτα, δλο ζωή νειᾶτα, διακινοῦν σύγχρονες ίδεες καί πιό φιλελεύθερους τρόπους ζωῆς. Κάτι πού μέχρι χτές ἀκόμη βρίσκονταν στή σφαῖρα τοῦ ἀνέφικτου.

Αὐτό εἶναι τό καινούργιο πρόσωπο τῆς ἐπαρχίας μέ τήν ἵδια ἀπαράλλαχτη ψυχή. Ἄς χαίρεται καί ἄς μήν ἀνησυχῇ δ ποιητής πού κατ' ἔξοχήν τήν τραγούδησε. Ὁχι, δέν ξιππάστηκε καί δέν πέθανε ἡ ψυχή τοῦ ἐπαρχιώτη δπως φοβόταν. Μένει στητή καί ἀπαρασάλευτη στά πάτρια, πιστεύει στό Θεό καί τόν ἀνθρωπο καί μπορεῖ ἀκόμη νά στοχαστή καί ν' ἀγωνίζεται δημιουργικά.

Οι καινούργιοι φόβοι

Στούς φόβους τῆς ἐπαρχίας γιά τό μέλλον της ξεχωριστή θέση ἔχει ἡ αἰσθηση, γιά νά μή ποῦμε ἡ βεβαιότητα, δτι ἡ πρόδος πού συντελέστηκε τά τελευταῖα χρόνια είναι τεχνητή. Δέν ἔχει κανένα σοβαρό ὑπόβαθρο ἀφοῦ δέν είναι ἀπότελεσμα συγκεκριμένου χωροταξικοῦ προγραμματισμοῦ, ἀλλά ἀποτέλεσμα τῶν πιέσεων πού προαναφέραμε καί τῶν πιέσεων μιᾶς ἀσφυκτικά διευρυνόμενης καθημερινά βιομηχανικῆς παραγωγῆς, πού ζητάει ὁπωσδήποτε δποιεσδήποτε διεξόδους στήν ἀσφυξία της. Σήμερα φυσικά αὐτό δέν γίνεται φανερό. Χαιρόμαστε καί καμαρώνουμε αὐτό πού ζοῦμε, τό τώρα. Αδριο δμως; Μή γελιόμαστε. Πολλές φορές ἡ εύφορία μοιάζει τό βιολί τῆς ιστορίας τοῦ Νασρεδίν Χότζα. Παίζονταν ἀποβραδίς, ἀλλά δ ἥχος ἀκούγονταν τό ἄλλο πρωΐ.

Είναι εύτυχῶς καιρός νά βρη τή σωστή λύση του τό πρόβλημα πού συνοπτικά δνομάζεται «κρίσις τῶν πόλεων» καί ἀπασχολεῖ σήμερα ζωηρά τήν Ἀμερική καί πολλά ἀλλα προηγμένα κράτη. Τό ρεῦμα είναι παλιρροιακό. Τώρα ὑπάρχει καιρός, αδριο δμως – πρέπει καί πάλι νά τονισθῇ – τό πρόβλημα θά είναι ξεπερασμένο ἀπό τίς ταχί τατες τεχνολογικές καί κοινωνικές μεταβολές πού συντελοῦνται στόν ἀνήσυχο καί εύμετάβλητο κόσμο μας. Στή χώρα μας βλέπουμε σήμερα τό δρατό τμῆμα ἀπό τό παγόβουνο, τήν Ἀθήνα. Κάτω δμως ἀπό τήν ἐπιφάνεια ὑπάρχει ξτοιμο νά ἀναδυθῇ τό πρόβλημα τῆς Θεσσαλονίκης, τής Πάτρας, τής Λάρισας καί ἀλλων πόλεων ἐνδεχόμενα, ἀν δέν ὑπάρξη προβληματισμός καί μεθοδολογία. "Αν μέ λίγα λόγια δέν ξεκαθαρίσουμε ποιά θά είναι ἡ πληθυσμιακή αὔξηση τῶν εὐκαιριῶν, δπου δμως ὑφίστανται παραδεκτές δυνατότητες καί ὑποδομή αὐτῶν τῶν δυνατοτήτων. "Αν δμως τό πρᾶγμα ἀφεθῇ νά τραβήξῃ μόνο του τό δρόμο ἡ ἀκόμα ἡ προγραμματισμένη ισορροπία διαταραχθῇ ἀπό τίς γνωστές παρεμβάσεις που ἀκοῦνε στό νόμο τοῦ ισχυροτέρου, τότε θά ἔχουμε καινούργια ἀποτυχία καί θά ζητᾶμε ἐναγώνια λύσεις ὕστερα ἀπό τή γιορτή. Στό μεταξύ θά ἔχουμε δημιουργήσει καινούργιες Ἀθήνες μέ δλες τίς τρομερές ἐπιπτώσεις των. 'Υπάρχει σήμερα ἔνα συγκελινιστικό φαινόμενο, ἀν μπορῇ ἔτσι νά εἰπωθῇ, καί στό δικό μας τόπο. Είναι ἡ μανία φυγῆς τῶν κατοίκων τής Ἀθήνας ίδιαίτερα στή παραμικρότερη εὐκαιρία πού τούς δίνεται καί πού παίρνει τίς διαστάσεις τής ἐγκαταλείψεως μιᾶς πόλεως ὕστερα ἀπό ἔνα τρομερό βομβαρδισμό. Αὐτή δμως ἡ ξέιδος πρός τήν ἐπαρχία μέ κάθε δυνατό τρόπο καί μέ κάθε μέσο ἔχει κάποια ξέκηγηση βέβαια. Τήν ἀσφυξία πού δημιούργησε ἡ τεράστια πληθυσμιακή συγκέντρωση σ' ἔνα δυσανάλογο γι' αὐτή χώρο καί τίς ἀπάνθρωπες συνθῆκες πού δυναστεύουν τή ζωή αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων.

Κύρια χαρακτηριστικά αὐτῆς τῆς ἀσφυξίας είναι οἱ τεράστιοι δγκοι τοῦ μπετόν πού ὑποτίθεται δτι είναι κατοικίες, ἐνῶ στήν ούσια είναι «μισθωτοί στρατῶνες», δπως πολύ χαρακτηριστικά ἀποκαλεῖ τίς πολυκατοικίες δ καθηγητής τής 'Υγιεινῆς Γερ. 'Αλιβιζάτος, καυσαέρια ἀπ' τά δποια κινδυνεύουν ώς καί τά μάρμαρα τοῦ Παρθενῶνα, γράφτηκε κι αὐτό, μυρμηγκιές ἀπό παραζαλισμένα αὐτοκίνητα πού κυκλοφοροῦν ἀσταμάτητα καί πάνω ἀπ' δλα αὐτά ἡ δυναστεία τῶν θορύβων, τό ἀνελέητο ἥγχος καί ἡ ἀδυναμία προγραμματισμοῦ τοῦ χρόνου πού θά ἐπέτρεπε τήν κάλυψη τῶν στοιχειωδεστέρων ἔστω ἀναγκῶν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Καί μέσα σ' αὐτή τή ξέρα ούτε ἔνα λουλούδι, ούτε ἔνα χαμόγελο δέν είναι μπορετό ν' ἀνθίσῃ κι' ούτε ἀκόμη φωνή πουλιοῦ νά τραγουδήσῃ κάποιο αἰσιόδοξο σκοπό. Τόσο πού νάϋλον λουλούδια ἔστησε δ Δήμαρχος τοῦ Πειραιᾶ καί γλάστρες μέ προφυτευμένα δ Δήμαρχος τής Ἀθήνας. Είναι τάχα μπορετό τό ψέμα νά ζητεῖται νά ὑποκαταστήσῃ τήν ἀλήθεια ἡ τήν ίδια τή ζωή; Μή γελιόμαστε, τραγικό είναι, φτάσαμε αὐτοῦ κι' ἐμεῖς σήμερα

στή ψυχική έρημια τῶν μεγαλοπόλεων καὶ στίς σύνθετες σχέσεις των πού κουρσεύουν δ, τι ώραιο καὶ τρυφερό μπορεῖ καὶ πρέπει νά μένη στίς ἀνθρώπινες καρδιές. Αὐτό τό πρόβλημα τῶν μεγαλοπόλεων τό δίνει τόσο χαρακτηριστικά δ 'Αμερικανός "Ιρβινγκ Κρίστολ, καθηγητής τῆς 'Αστικῆς 'Ηθικῆς (σωστά διαβάζετε) στό Πανεπιστήμιο τῆς Νέας Υόρκης. Γράφει: «Οἱ ἀνθρωποὶ σήμερα ἐγκαταλείπουν τίς μεγάλες πόλεις ἢ ἀρνοῦνται νά τίς κατοικήσουν, ἐπειδή προτιμοῦν σαφῶς τόν τρόπο ζωῆς πού προσφέρουν τά περίχωρα ἢ τά μικρά ἀστικά κέντρα. Κι ἐνῷ σήμερα οἱ μεγάλες πόλεις θεωροῦν τούς κατοίκους των προξένους κακοδαιμονίας, μετά ἀπό δέκα χρόνια είναι σχεδόν βέβαιο δτι οἱ ἴδιες πόλεις θά καταβάλουν ἀπεγνωσμένες προσπάθειες νά συγκρατήσουν αὐτόν τόν πληθυσμό, ἀφοῦ ἡ συντριπτική πλειοψηφία τῶν 'Αμερικανῶν προτιμᾶ νά ζῆ μακρύ ἀπό τή μεγάλη πόλη σέ σημεῖο πού ἡ προτίμηση αὐτή νά ἔχῃ ἐξελιχθῇ στήν πιό χαρακτηριστική ἐκδήλωση τοῦ ἀμερικανικοῦ τρόπου ζωῆς». Καὶ παρακάτω γράφει δ "Ιρβινγκ Κρίστολ: «"Αν ἀπό τή μιά μεριά είμαστε πραγματικά «ἔθνος πόλεων», ἀπό τήν ἄλλη ἐξελισσόμαστε ώς ἔθνος μικρῶν ἢ μεσαίων κατοικημένων περιοχῶν» κι ἀκόμη «δ πάνσοφος χρόνος ἀπέδειξ ἄλλωστε πώς στίς μεγάλες πόλεις συνωστίζεται ἀμέτρητο καὶ ἀνώνυμο πλῆθος, δπου οἱ πάντες, προσπαθώντας νά ἐπιβιώσουν, νά κερδίσουν καὶ νά διακριθοῦν δπου δ ἀγχώδης ρυθμός τῆς ζωῆς δέν δείχνει τό παραμικρό ἔλεος πρός τή φύση, τό Θεό ἢ τήν· πολιτική τάξη».

Μᾶς ἀρέσουν, δέν μᾶς ἀρέσουν, γρήγορα θά ἔλθῃ ἡ ώρα πού θά πρέπει κι ἐμεῖς νά ἀσπασθοῦμε τίς διαπιστώσεις αὐτές πού προέρχονται ἀπό τόσο ἐπίσημα χείλη, δσο πιό γρήγορα γίνει αὐτό, τόσο τό καλύτερο γιά τόν τόπο μας. "Ας πάψουμε νά θρηνοῦμε γιά τήν ἔρημωση τῆς ὑπαίθρου καὶ ἄς πάψουμε νά βυζαντινολογοῦμε γιά τή συμφόρηση ἢ τήν ἀποσυμφόρηση τῆς 'Αθήνας καὶ ἄς κοιτάξουμε σταθερά νά δργανώσουμε τά ἀστικά κέντρα, τίς πόλεις μας ἔτσι, πού, ἐνῷ δέν θά δυναστεύουν τή ζωή τῶν κατοίκων τους, τίποτε δμως δέν θά τους στεροῦν ἀπό τά θαυμάσια σήμερα ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου. Ματαιοπονία είναι κάθε ἀνορθόδοξος τρόπος ζωῆς πέρα ἀπό τά μεσαία ἀστικά κέντρα. Στή σωστή διαμόρφωση αὐτῶν ἄς ρίξουμε σήμερα δλο τό βάρος μας στή σημερινή ἐπαρχία. Τό γκρέμισμα πρῶτα καὶ μετά τό χτίσιμο. "Αν πρέπει νά ὑπάρξῃ ἔνα ἀποφασιστικό κριτήριο ἐπιτυχίας τῶν Δημάρχων μας, ἄς θεσπιστή ἢ ἰκανότητα, ἢ φαντασία καὶ ἡ τόλμη στό γκρέμισμα εἰδικά. "Ας ἀνοίξουμε τίς πόλεις μας πρῶτα καὶ ἄς ἐτοιμάσουμε τήν ὑποδομή τῆς ὑποδεχῆς τῶν καινούργιων κατοίκων τους, πού θά μᾶς στείλη αδριο ἢ πρωτεύουσα ἢ τό χωριό γιά διαφορετικούς ἢ κάθε πλευρά λόγους. Καὶ ἄς δημιουργήσουμε πρωταρχικά τίς οἰκονομικές δυνατοτήτες νά ζήση μέ ἀξιοπρέπεια δ κόσμος αὐτός.

"Αν αὐτό ἔγκαιρα δέν πραγματοποιηθῇ, πολύ σύντομα θά ἀντηχήσῃ στή χώρα κλαυθυμός καὶ θρῆνος πολύς. Καὶ μή θεωρηθῇ εὐφυολόγημα δτι θά πρέπει τότε νά τριπλασιασθῇ ἡ δύναμη τῆς ἀστυνομίας πού θά κληθῇ νά ἀστυνομεύσῃ ἔναν ἀσφυκτικά πυκνό χῶρο μεστό ἀπό τή συσσώρευση τῶν πιό τυχοδιωκτικῶν καὶ ἀνενδοίαστων στοιχείων δλης τῆς χώρας, πού θά συνθλίβονται ὑποαπασχολούμενα στό στενό γιά τίς ἐπιδιώξεις των χῶρο τοῦ λεκανοπεδίου τῆς 'Αττικῆς. Οὔτε ἀκόμη ὑπερβολή θά πρέπει νά θεωρηθῇ καὶ ἡ ἀνάγκη πολλαπλασιασμοῦ τῶν κρεββατιῶν στίς νευρολογικές κλινικές τῆς 'Αθήνας, πού θά είναι ἀδύναμες νά στεγάσουν δλους ἐκείνους πού στήν ἀσθματική καὶ δραματική τους προσπάθεια νά θηρεύσουν δσο γίνεται πιό γρήγορα τό συγκλονιστικό δνειρο καὶ νά ἀποκτήσουν δλες τίς ἔμπειρίες πού προσφέρει ἡ μεγαλόπολη, ἔχασαν – τραγικό – κάθε ἐπαφή τους μέ τήν ἴδια τή ζωή καὶ τό γύρω περιβάλλον. Καὶ θά πρέπει ἀκόμη καὶ κάποια ἄλλη ἀχάριστη μέριμνα νά κρατήσῃ ἢ Πολιτεία. Τή σύσταση στήν ὑπόλοιπη χώρα Γραφείων Ζητήσεως 'Εργασίας

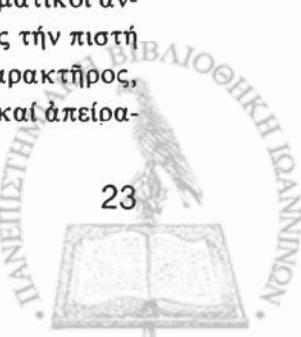
αύτή τη φορά. Γιατί κι' αύτοῦ θά φθάσουμε, ἀν δέν ἔχουμε φθάσει, δπως πιστεύω ἀπό καιρό στό σημεῖο αὐτό.

·Η ώρα τῆς ἐπαρχίας σήμανε...

·Η ώρα τῆς ἐπαρχίας σήμανε

·Ανώφελη εἶναι κάθε καινούργια μαρτυρία γιά τήν ἀπάνθρωπη ζωή τῶν μεγαλοπόλεων. Γιά τίς πόλεις αύτές πού ἐγκυβωτίζουν τήν ψυχή τῶν κατοίκων τους στό μπετόν καί μαραίνουν κάθε ἔφεση γιά πραγματική δημιουργία ἀφήνοντάς τους θλιβερό Ιδανικό τήν ἡγεμονική διαβίωση μέ τήν ἐλάσσονα προσπάθεια καί τόν ἀνώμαλο συνήθως τρόπο. Εἶναι στ' ἀλήθεια μπορετό ἀπό τήν ψυχική ἐρημιά τῶν μεγαλοπόλεων νά ἐκπορευθῇ τό ζωγόνο φῶς, πού θά λούσῃ στήν δμορφιά καί στό μεγαλεῖο του τό χῶρο τῆς πατρίδας μας; ·Η ἐπαρχία πολύ ἀμφιβάλλει γι' αὐτό. Καί δέν εἶναι κατάλοιπο, ή ἀμφιβολία της αὐτής εἰλικρινά, οὔτε ἀπ' τίς προσβολές πού τῆς ἔγιναν οὔτε ἀπό τήν ἀδιαφορία, πού ἀπ' ἐκεῖ ἐκπορεύτηκε καί σημάδεψε μέ τόσα δεινά τή μοῖρα τῆς. "Οταν ἐπιδρομεῖς μᾶλλον παρά ἐκδρομεῖς τήν ἐπισκέπτονται, τούς καλοδέχεται καί δέν τούς θυμίζει τίποτε ή ἐπαρχία ἀπό τήν ἀλλοτινή τους ἐπαρση καί τήν προσποιητή συμπόνοια γιά τή χτεσινή τῆς ζωής. ·Αμνησίκακη δέ καί ἄδολη τούς συμπονεῖ αὐτή, πραγματικά δμως, γιά τό σημερινό τους δρᾶμα. Γιατί ή ἐπαρχία στίς πικρές ώρες τῆς μοναξιᾶς τῆς καί στήν ἀτέρμονη δοκιμασία της ἐνστερνίστηκε καί ξέρει καλά πόσο ἀξίζει δ εὐαγγελικός λόγος «Τί ώφελήσει ἀραγε ἀνθρωπον ἀν κερδήσει τόν κόσμον δλον καί ζημιωθῆ τήν ψυχήν αύτοῦ». Δέν ξέρουμε τί πρέπει νά γίνη, γιά νά λυτρωθοῦν οί ἀνθρωποι τῶν μεγαλοπόλεων ἀπό τόν πύρινο κύκλο τῆς κόλασης, πού τούς γλύφει σώματα καί ψυχή. Θά βρεθῇ λύση, μισή λύση έστω. Ξέρουμε δμως καλά τί πρέπει νά γίνη γιά νά μήν πυρποληθῆ αὕριο καί ή ἐπαρχία. ·Εμεῖς προμαντεύουμε τήν ἐπιστροφή. Τήν ἐπιστροφή στή Χαναάν, τήν γῆ τῶν πατέρων καί τῶν ἀναμνήσεων. Τήν προφητεία γρήγορα θά τήν ἐπαληθεύση ή ίδια ή ζωή, θέλουμε δέν θέλουμε.

Καιρός εἶναι νά σταματήσῃ ή ποδηγεσία τῆς πρωτεύουσας στή μοῖρα τῆς καί στή μοῖρα τοῦ "Εθνους. Οί καμπάνες σέ δλους τούς τόνους σημαίνουν πώς ή ώρα, ή μεγάλη καί ἀποφασιστική ώρα τῆς ἐπαρχίας, ἔφτασε. Καιρός εἶναι νά ἀκουστῇ καί νά ἀκουστῇ δσο πιό γρήγορα εἶναι μπορετό. Σήμερα δ ἥχος εἶναι αἰσιόδοξος καί γιορταστικός, αὕριο δμως μπορεῖ νά γίνη ἥχος λυπητερός. Τό πλήρωμα τοῦ χρόνου ἔφτασε. "Ας παραχωρήσουν παντοῦ, δχι τίς θέσεις, ἀλλά θέσεις τουλάχιστον οί ζημιωμένοι τήν ψυχή, οί ἀνήμποροι καί κουρασμένοι καί οί αὐτόμολοι. Νομοτέλεια τῆς ζωῆς εἶναι, τίποτε πιά τό μεγάλο καί τό δυνατό δέν μποροῦν νά χαρίσουν στό "Εθνος καί στό Λαό. Καί εἶναι καιρός πιά κατά τούς σχηματισμούς τῶν Κυβερνήσεων καί τήν ἐπάνδρωση τῶν καίριων θέσεων, νά ισχύσῃ στή χώρα μας δ αὐστηρός δικανικός λόγος τοῦ Λυσσίου. «Καί πρώτον μέν ἀνάβηθι καί εἰπέ, μέτοικος εἰ; μετοικεῖς δέ πρότερον;» ·Εμπαιγμός καί παραχάραξη θά εἶναι τό «Ἐγεννήθη εἰς τήν τάδε ἐπαρχίαν» δ προτεινόμενος, δταν εἶναι ἀγευστος κατά κανόνα τῶν προβλημάτων καί τῆς ζωῆς τῆς ἐπαρχίας. Τό «Διαμένει ἀπό τή γέννησή του» νά καθιερωθῇ. Καμμιά σημασία δέν μπορεῖ νά ἔχη μιά συμπτωματική γέννηση, μαγική εἰκόνα, ἀπάτη εἶναι. Οί πραγματικοί ἀνθρωποι τῆς ἐπαρχίας καί δχι οί αὐτόμολοι εἶναι ἐκεῖνοι πού θά φέρουν μαζί τους τήν πιστή εἰκόνα τῶν προβλημάτων τῆς ἐπαρχίας, τό αὐστηρό ήθος, τό ἀνελαστικό τοῦ χαρακτῆρος, τήν ἐμμονή στά πάτρια καί τήν ψυχική καί σωματική εὐεξία. Αύτά τά ζωγόνα καί ἀπείρα-

χτα σημεῖα ἀπό τή φωτιά τῆς ὑψικαμίνου τῆς πρωτεύουσας, πού τόσο ἔχει σήμερα ἀνάγκη τό "Εθνος".

Τό τέλος ἀπό τίς γραμμές αὐτές μέ τήν ἐπίσημη ἀνακοίνωση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ. Εἶναι δυστυχῶς μιά θλιβερή προσυπογραφή τῆς δικῆς μας ἰχνηλασίας στό χώρο τῶν ἀριθμῶν. "Έχουν – μή γελιόμαστε – καί οἱ ἀριθμοὶ τή δική τους ψυχή, σκληρή, χωρίς αἰσθήμα, μέ σκληρότητα, ἀν χρειαστή κι αὐτό, νά πάρουν στά χέρια τους τό χειρουργικό νυστέρι γιά τήν ἐπώδυνη ἀλλά σωστική ἐπέμβαση στό κορμί τῆς χώρας. Τό καινούργιο φαινόμενο τῆς ἐρημώσεως τῆς ὑπαίθρου ίδιαίτερα στίς ἀκριτικές περιοχές μαζύ μέ τήν ταυτόχρονη στασιμότητα, ή φθίση στό κορμί τῶν ἀστικῶν κέντρων μέ ἔξαιρεση μόνο ἐλάχιστες περιπτώσεις ἀνησυχαστικῆς δμως ἀναπτύξεως, προμαντεύει καινούργια δεινά. Γιατί φανερό γίνεται δτι τή διαρροή τήν κερδίζει καί πάλι ή πρωτεύουσα καί δχι τά ἀστικά κέντρα σέ μιά κατά τό δυνατόν ίσομερή κατανομή πού θά ἐπέτρεπε τήν προσπέλαση καί θά ἀπέτρεπε τήν δριστική ἀποκοπή τῶν κατοίκων ἀπό τό χώρο τῶν ἐνδιαφερόντων τους.

"Αν τήν πρώτη φορά ἐγκληματήσαμε μέ τίς παραλείψεις τοῦ χρέους εἰς βάρος τῆς ἐ-παρχίας καί ὑπέρ τῆς πρωτεύουσας, τούτη τή φορά στό ἀκραίο σημεῖο, πού πράγματα καί οἱ ἀριθμοὶ δείχνουν δτι φτάσαμε, δς εἴμαστε βέβαιοι δτι ἐγκληματοῦμε εἰς βάρος τῆς πρωτεύουσας κατά κύριο λόγο καί τῆς ἐπαρχίας μαζί. Χάνουμε ἔτσι τήν ψυχική εύρωστία καί τήν κάθε μορφῆς θωράκιση τοῦ "Εθνους μας. Αύτά τά ίδιαίτερα πολύτιμα καί ἀνθεκτικά στοιχεῖα στούς καιρούς μας. Καιρούς πού ἐπιτρέποντας μιά ἐκπληκτικά εύκολη διακίνηση καί ἀνάμιξη ἀνθρώπων, ίδεων, συμφερόντων καί τρόπων ζωῆς, θά προετοιμάσουν μοιραίᾳ ἀπ' τίς παραλείψεις μας γρήγορα πολιτική δεσποτεία καί οἰκονομική ὑποδούλωση τοῦ "Εθνους καί τοῦ Λαοῦ μας στούς ξένους.

Τῆς ἀλήθειας καί τῆς καρδιᾶς βιβλίο

"Ἐνωσα καί τή δική μου ἀπορία, στῶν φίλων τήν ἀπορία γιά τό είδος τῆς γραφῆς μου αὐτῆς. Ἰστόρημα εἶναι, δοκίμιο εἶναι, μελέτη, τί τέλος πάντων; "Άλλοι μέ συμβούλευσαν, ἀπλώσου λίγο, παράθεσε στοιχεῖα, δῶσε ἀριθμούς γιά νά γίνη ἔνα σωστό βιβλίο. Δέν ἔκανα τίποτε βέβαια ἀπ' τίς συμβουλές. Δέν χρειάζονται, γιατί πρόθεσή μου δέν ήταν ή ἔκδοση βιβλίου κι ἀκόμη γιατί δέν ἔχει ή ἀλήθεια ἀνάγκη τεκμηριώσεως. Οὗτε τά αἰσθήματα ἔχουν τέτοια ἀνάγκη. Τώρα πού τελείωσε, ξέρω καλά τί εἶναι οἱ γραμμές αὐτές. Τό γράφω γιά δσους ἐνδεχόμενα θά ἔχουν τήν ίδια ἀπορία. Τῆς ἀλήθειας καί τῆς καρδιᾶς εἶναι γραφή.

ΝΙΚΗ ΒΑΜΠΟΥΛΗ

ПОРТРАИТО

ΝΙΚΟΣ ΒΕΝΟΣ

ΟΙ ΕΡΗΜΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Μιά φορά... ήταν έδω καλοχτισμένα δμορφα χωριά. Τοῦτα τά χωριά, κεντίδια στόν τάπητα τῆς γῆς, ἀλλα ήταν σέ καταπράσινες μικρές κοιλάδες, ἀλλα σκαρφαλωμένα σέ ράχες και ἔγγναντα και ἀλλα σκορπισμένα σέ ήλιόλουστες βουνοπλαγιές. "Ολα είχαν καλοφκιαγμένες ἐκκλησιές, πλουμισμένες μέ ξυλόγλυπτα τέμπλα, μέ ἀκριβές εἰκόνες και ζωγραφιές, μέ περίτεχνες τοιχογραφίες.

Είχαν σχολειά χτισμένα μέ καλοπελεκημένη πέτρα, μέ εύρυχωρες αἴθουσες και πολλά παράθυρα. Είχαν πολλούς δασκάλους και πολλά παιδιά. Τά παιδιά πόδαιναν παπούτσια Χριστούγεννα και Λαμπρή και οι γυναῖκες πήγαιναν στήν ἐκκλησία δταν ἔβαναν στεφάνι.

Οι ἄντρες ταξίδευαν ἀπό μικρά παιδιά γιά νά βγάλουν τό καρβέλι και νά καζαντήσουν. Οι κοπέλλες πήγαιναν στούς μπαξέδες μέ τά γίδια, ἔπλεκαν τά λιγοστά προικιά, ἔλεγαν τούς κρυφούς καημούς και καρτερούσαν τό νιό πού θά τίς πάρει. Οι νοικοκυρές ἐσκαβαν τήν ἄγονη γῆ, φύλαγαν τά γίδια στήν «ἀράδα» και καρτερούσαν τόν νοικούρη ἀπό τήν ξενιτειά.

Μανάδες και παιδιά ξεπροβοῦσαν μέ κλάματα τούς ξενιτεμένους πού φεύγαν γιά τά ξένα και τούς καλοδέχονταν μέ ἀναφυλλητά χαρᾶς δταν γύριζαν.

"Οσοι ταξίδευαν στό «Ρωμέικο», Χριστούγεννα και Πασχαλιές γύριζαν στά χωριά. "Οσοι ταξίδευαν στήν Ἀμερική και σέ μακρυνούς τόπους, γύριζαν նστερα ἀπό πολλά χρόνια μέ ἀχνοχιονισμένα μαλλιά. "Άλλοι ξεχνοῦσαν νά ξαναγυρίσουν και ἀφηνάν τή στερνή πνοή στήν ξένη γῆ και τό στερνό βλέμμα στό ἀγαπημένο χωριό.

Ξενιτεμένοι και ἀξενίτευτοι ζοῦσαν μέ τήν ἐλπίδα και τ' δραμα τοῦ γυρισμοῦ.

Πότε χτίστηκαν και πότε κατοικήθηκαν τοῦτα τά χωριά κανένας σίγουρα δέν ξέρει. Οι πόλεμοι και οι ἐπιδρομές – τό πιθανότερο – ἐδημιούργησαν αὐτές τίς ἀνθρωποφωλιές σέ τοῦτα τ' ἄγονα μέρη. Τά ηθη και τά ἔθιμα, γλώσσα και πολιτιστικά στοιχεῖα θυμίζουν δμηρική ἐποχή.

"Ομορφος, δι γεμάτος λόφους τοῦτος τόπος, ἀλλά ἄγονος και φτωχός. Γίγαντες γύρω τά βουνά λές και προστατεύουν τούς ἀνθρώπους, πού ρίζωσαν σ' αὐτά τά

μέρη. Καί ή φτώχεια ἀπλωνόταν ώς κάτω στά καμποχώρια, ώς τά λιοστάσια καί κανένας δέν τά πρόσεχε.

"Οσο ξδερνε ή φτώχεια τά δμορφα χωριά, τόσο μεγάλωνε ή ἀγάπη καί τό πεῖσμα τῶν χωριανῶν. Καί δταν γύριζαν ἀπό τά ξένα καζαντισμένοι έχτιζαν, ἀπό ἀγάπη καί «ποντίλιο», καινούργια μεγάλα σπίτια, κονίσματα καί ἐκκλησιές.

"Οταν ἔφευγαν γιά τά ξένα ἄφηναν τή φτώχεια καί τήν ἀνέχεια στό χωριό καί ἔπαιρναν μαζί τους τίς δμορφες ἀναμνήσεις. Κουβαλοῦσαν μαζί τους τίς πανύψηλες βουνοκορφές, τά ἡλιοβασιλέματα καί τήν ἀχαή ἀπό τίς νεροσυρμές.

Τούς ξενιτεμένους ἀκολουθοῦσαν θύμησες ἀπό γάμους καί πανηγύρια, γέλια καί βραδυνά συμμαζέματα.

Οι νιοί ἔπαιρναν συντροφιά τους τίς ἀφανέρωτες ἀμπουμπούκιαστες ἀγάπες, τίς θύμησες τοῦ σχολειοῦ, τήν δμορφιά τῶν χρωμάτων καί τήν ἡχώ τῶν τραγουδιῶν.

Αὐτή ἡταν ἡ ζωή τῶν χωριῶν καί τῶν ξενιτεμένων.

Μά ἡρθαν ἄλλοι καιροί πόλεμοι φοβεροί ἡρθε ή βιομηχανική ἐπανάσταση καί ξερρίζωσε ἀνθρώπους καί χωριά. Τώρα φεύγουν ἀντρες, γυναῖκες καί παιδιά. Τώρα δέν νταγιαντοῦν τόν χωρισμό. Λίγοι ἀπόμειναν στά χωριά καί οι λίγοι γίνονται λιγώτεροι. Καί δσο λιγοστεύουν σι κάτοικοι τῶν χωριῶν τόσο μεγαλώνει ή πίκρα καί ἡ μιζέρια.

Ξερριζωμένοι ἀπ' τά χωριά ριζώνουν τώρα στίς μικρές καί οι πολλοί στίς μεγάλες πολιτείες. Ἐκεῖ τό ἐργαστήρι καί ἡ φάμπρικα, ἐκεῖ τό καθημερινό μεροκάματο. Στήν πόλη τά σύγχρονα καί μεγάλα σχολεῖα. Καί δ κόσμος λαχταρᾶ καί ποθεῖ νά μορφώσει τά παιδιά του. Ναί, κουραστική καί γεμάτη ἄγχος ἡ ζωή στίς πόλεις, δάσος οι πολυκατοικίες, ποτάμι ἀτέλειωτο τ' αὐτοκίνητα καί σκεπασμένος δ οὐρανός ἀπό τά καυσαέρια καί τούς καπνούς.

Μά οι ἀνθρωποι ἀρεντεύουν καί δουλεύουν δλη τήν ἡμέρα καί δέν προφταίνουν νά γυρίσουν τά μάτια στόν χαμηλωμένον οὐρανό. "Οταν ἔπιστρέφουν στό σπίτι νά ξαποστάσουν, οι μεγαλύτεροι θυμοῦνται τό χωριό. Καί ξαναζωντανεύουν τά χωριά καί οι θύμησες στίς συνάξεις καί τίς ἐκδρομές.

Κάπουα καλοκαίρια καί κάποιες πασχαλίες γυρίζουν οι ξενιτεμένοι στά χωριά καί τά πατρογονικά χώματα. Κάθονται λίγες μέρες στό χωριό, ἀγναντεύουν τ' ἀπέραντα λαγκάδια, χορταίνουν καθαρόν ἀέρα, παίρνουν ἀπό τήν ἀκτινοβολία τοῦ τόπου, στροβιλίζονται στά περασμένα καί πικροθωροῦν τά γκρεμισμένα σπίτια.

Μετά... ξαναφεύγουν γιά τίς πολύβοες καί πολύχρωμες πολιτείες. "Ομορφα καί ώραια στό χωριό, δμορφα νά ξαναζεῖς καί ν' ἀναπλάθεις τίς ἀναμνήσεις, συγκινητικές οι ἀνταμώσεις. Μά ή ζωή θέλει καί ἀρτον. Καί ἀρτον καί θεάματα δίνουν οι πολιτείες.

Τά θυμοῦνται τά χωριά καί οι ταξιδεμένοι στίς ξένες χῶρες, συχνά-πυκνά στριφογυρίζουν μέ τῆς φαντασίας τά φτερά στούς ἀγαπημένους τόπους. "Οταν δμως γυρίζουν, οι πιό πολλοί στίς πολιτείες φκιάχνουν σπιτικό καί ριζιμιδ. Δέν τό μποροῦν νά πράξουν ἀλλοιως... Ἡ ζωή τραβάει τό δρόμο της, τά ποτάμια κυλοῦν καί πίσω δέν γυρνοῦν.

Ἐκεῖνοι πού μένουν στά χωριά θεληματικά καί ὅσοι δέν μποροῦν νά φύγουν, λίγο ἐλπίζουν στήν ἀνάσταση τῶν χωριῶν καί λίγο χαίρονται μέ τίς ἀναμνήσεις· δέν ἔχουν τήν ἀπόσταση καί τό χρόνο πού σκεπάζουν τά πικρά καί πλαταίνουν τήν καρδιά καί τό χῶρο. Ἐκεῖνοι πού ἔμειναν, βλέπουν τά ρημαγμένα χωριά καί τ' ὀρφανεμένο τοπίο τούς σφίγγει τήν καρδιά. Γιά τούς ξενιτεμένους δσο θά ὑπάρχουν καί λίγα σπίτια καί καπνός ἀναθρώσκων, θά ζοῦν οἱ ἀναμνήσεις καί θά θερμαίνουν τίς καρδιές τους. "Οταν δμως δλα τά σκεπάσει ή σιωπή καί ἀχολογήσει ή ἐρημιά, δταν οἱ ἀναμνήσεις μείνουν ἔρημες, τί θά θερμάνει τίς θύμησες καί τό νόστο;

"Η νοσταλγία καί ὁ γυρισμός σέ κάποιο χωριό, ή ἐπικοινωνία μέ τή φύση καί τίς ρίζες είναι συστατικά τοῦ ἀνθρώπινου βίου, είναι ή καταψυγή καί τ' ὀνειρού κάθε ἀνθρώπου. Τώρα αύτή ή ἰσορροπία κλονίζεται, τώρα τά χωριά ἀδιάκοπα μικραίνουν, τά ὀνειρα σβήνουν. Καί ὁ ἀνθρωπός θέλει καί ὀνειρα γιά νά ζήσει..."

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΡΕΛΛΗΣ

ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗ

Ψηλά στό ἰσκερό πλατάνι
τραγουδιστάδες τά τζιτζίκια
καλωσορίζουν στό λιμάνι
ἀσύαστα καί ἀντρίκια.

Ριζά τό ἀσμα νάτο φτάνει,
θωπεύει κόσμο στά χαλίκια
τό κύμα μέ ἀφρῶν στεφάνι
συχνά χαϊδοφιλεῖ τά φύκια.

Ἄλλαζει δ τόνος κάθε δείλι,
στή συναυλία τους οἱ γρύλλοι
γαλάζινη ρουφᾶνε δροσιά...

Ἄναγαλλιάζει ή δημοσιά,
θρίαμβος κάθε καλοκαίρι
ξεγνοιασιᾶς δ Μῶλος λημέρι.

ΗΛΙΑΣ ΒΕΖΔΡΕΒΑΝΗΣ

ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟ ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ

Κάποια έσωτερική παρόρμηση μέ ώδήγησε έκεινο τό άνοιξιάτικο άπομεσήμερο στό χαμόσπιτο τοῦ γέρο-άγωνιστῆ. "Άλλοτε τόν συναντοῦσα συχνά στούς δρόμους τῆς μικρῆς μας πόλης καί τόν κερνοῦσα τό άγαπημένο του ρακί άκουοντας ἀπ' αὐτόν ίστορίες τῆς Ἀντίστασης. Δυό μῆνες τώρα είχε παύσει νά έπισκέπτεται τήν πόλη, ἀλλά δέν ξβγαίνε καί ἀπό τό σπίτι του ούτε στά μικρομάγαζα τοῦ χωριοῦ του. Τά γηρατειά καί κατά κύριο λόγο ή ήμιπληγία τόν είχαν καθηλώσει στό φτωχικό του.

Είχα μάθει γιά τήν ἀρρώστια του καί – σάν νά μέ βάραινε ξνα χρέος – ἀποφάσισα νά τόν έπισκεψθῶ. Πλημμυρισμένος ἀπό τό αἴσθημα αὐτό γιά ξναν ἀνθρωπο πού τόσα καί τόσα είχε προσφέρει μέ κίνδυνο τῆς ζωῆς του στήν πατρίδα καί ίδιαιτέρα στόν δικό μας τόπο ξφθασα στό χωριό του. Πρίν ἀπό χρόνια τόν είχα έπισκεψθεῖ πάλι σάν είχα μάθει δτι μιά βαρειά γρίπη τόν είχε κρεββατώσει γιά καλά. Ἡ προσπάθειά μου νά βρῶ μόνος μου τό σπίτι του ήταν χαμένος κόπος. Στόν χρόνο, πού πέρασε ἀπό έκεινη τήν έπίσκεψη, δ μόχθος τῶν μεταναστῶν τοῦ χωριοῦ είχε κτίσει δικάδες σπίτια μεγάλα καί δίπατα. Μέ φυσική καλωσύνη μέ ώδήγησε στό σπίτι του ἀγωνιστῆ ξνα μαθητούδι.

Στό χτύπημα τῆς παλιᾶς ξυλόπορτας δέν πῆρα ἀπάντηση. Ξαναχτύπησα δυότρεις φορές, ἀλλά καί πάλι δέν μοῦ ἀποκρίθηκε κανένας. "Επιασα τό χερούλι τῆς πόρτας καί τήν ξσπρωξα ἀπαλά. Μέ ξνα βῆμα βρέθηκα μέσα. Σέ μιά ἀκρη τοῦ δωματίου – τρία ἐπί τέσσερα ήταν δλο τό σπίτι – κοντά στό τζάκι βρισκόταν ξνα κρεββάτι μέ σανίδια καί ἐπάνω σταυροπόδι δ ἀγωνιστῆς. Δίπλα στό κρεββάτι ήταν μιά ψάθινη καρέκλα καί ξνα σκαμνί. Ἐπάνω στό σκαμνί βρισκόταν ξνας πολυκαιρισμένος μαστραπᾶς. Γύρω-γύρω οί τοῖχοι είχαν χάσει τό χρῶμα τοῦ ἀσβέστη ἀπό τούς καπνούς τοῦ τζακιοῦ, πού δέν τράβαγε καλά. Οί τοῖχοι ήταν γυμνοί ἐκτός ἀπό μιά ζωγραφιά, πού παρίστανε κάτι ἀπό τούς ἀγῶνες τοῦ Είκοσιένα καί δυό καρφιά, στά δποια στεκόταν ξνας παλιός γκράς καί τά φτωχόρουχα τοῦ ἀγωνιστῆ.

Γρήγορα δρασκέλισα τήν ἀπόσταση ἀπό τήν πόρτα στό κρεββάτι καί σκύβοντας τοῦ φίλησα τό χέρι καί նστερα τό πρόσωπο. Δέχθηκε τό φιλί μου χωρίς νά κα-

ταλάβει άπό πού τό παιρνει. "Οταν κατάλαβε ποιός ήμουν, έκανε μιά προσπάθεια νά μοῦ τό άνταποδώσει. Τόν βοήθησα πλησιάζοντας κοντά του. "Εννοιωσα δυό καυτερά δάκρυα νά κυλοῦν άπό τά μάτια του και νά διασχίζουν τά στεγνά και ρυτιδωμένα μάγουλά του. Αύθρόμητα άνοιξαν κι' οί βρύσες τῶν ματιῶν μου. "Ετσι άγκαλιασμένοι μείναμε κάμποσο. Μόλις τράβηξα τά χέρια μου άπό τίς κοκκαλιασμένες πλάτες του μέ τρεμάμενα χείλη μοῦ είπε:

- Σ' εύχαριστώ, παιδί μου, πού ήρθες νά μέ δεῖς!
- Ζητῶ συγγνώμη, πού καθυστέρησα τόσο, τοῦ είπα και συνέχισα μέ έρωτήσεις γιά τήν ύγεια του.

Συζητήσαμε γιά τήν άρρωστια του, γιά τά γηρατειά του, γιά τούς άγῶνες του, γιά τήν πατρίδα, γιά πολλά πράγματα. Τόν δκουγά μέ πολλή προσοχή και προσπάθεια, άφοῦ τά λόγια του έβγαιναν λιγάκι μπερδεμένα άπό τό στόμα του. 'Ακόμη και δταν έπρεπε νά τόν διακόψω τό άπεφευγα, μήν χάσει τόν είρμο του. Σέ μιά στιγμή σταμάτησε άπότομα, σάν νά ήθελε νά μοῦ πεῖ κάτι σημαντικό. Τόν κοίταξα κατάματα και περίμενα.

- Κοντεύω στό τέλος! 'Ο χάρος έρχεται και δέν μπορώ ν' άντισταθώ!
- "Οχι, δχι, μπορεῖς, καπετάνιε! Σ' έσένα ήρθε πολλές φορές δ χάρος και δέν κατάφερε νά σέ νικήσει. Και τώρα θά τόν νικήσεις... ή θά ξεχάσει..."
- Τούτη τή φορά θά νικήσει αύτός, μοῦ είπε, και κοιτάζοντας πρός τόν γκρά μάζεψε μέ δυσκολία δυό μαξιλάρια γεμάτα άχυρο.στά πλευρά του.

Προσπάθησα νά τοῦ δώσω κουράγιο. Τοῦ μίλησα γιά τήν ξακουσμένη λεβεντιά του. Τοῦ θύμησα τά περασμένα του. Τοῦ μίλησα γιά τίς ύπηρεσίες του στήν Πατρίδα. Στά τελευταία μου λόγια τόν είδα νά κλαίει σάν μικρό παιδί.

- 'Εσύ, καπετάνιε, κλαῖς;
- !.....
- Δέν φανταζόμουν δτι κλαῖνε και οί ήρωες!
- ...Κλαῖνε, κλαῖνε, παιδί μου, δταν βλέπουν τήν άδιαφορία τής Πατρίδας...

Σιώπησα και άφησα τήν φαντασία μου νά πάει μερικές δεκάδες χρόνια πίσω. Στά χρόνια, πού τό παλληκάρι τοῦ Σπαθαριοῦ μέσα σέ μιά είκοσάδα Τουρκαλβανῶν τραβοῦσε τό ροβόλι του και έστελνε στόν άλλο κόσμο ένανάπ' αύτούς, γιατί μέσα στήν παραίσθηση τής προσωρινῆς κατοχῆς άπό τούς 'Ιταλούς τόλμησε νά βρίση Χριστό και «Γρεκιά». Συνέχισε νά τρέχει ή σκέψη μου στήν έποχή, πού τό παλληκάρι μετά τό θανατηφόρο κροτάλισμα τοῦ ροβολιοῦ του καβάλησε τό γοργόφτερο δτι του και τρέχοντας άναμεσα άπό δεκάδες σφαῖρες τῶν γκράδων τῶν τουρκαλβανῶν τράβηξε γιά τό Σπαθάρι και μάζεψε έκεī δλα τά παλληκάρια τοῦ χωριοῦ γιά νά σώσει τήν τιμή και τήν ζωή τῶν ρωμιῶν τής περιοχῆς. Ξεχάστηκα στίς θύμησες και έβλεπα μέ τά μάτια τής φαντασίας μου τόν καπετάνιο άρματωμένο νά πολεμάει τούς Γερμανούς στό Σκάλωμα τής Παραμυθιᾶς σάν λιοντάρι, νά τούς τσακίζει στό Βουλγαρέλι και νά ξεπαστρεύει άπ' τόν τόπο μας τά φιλοχρήματα δργανά του μέ τήν ρομφαία τής δικαιοσύνης...

- "Ε, παιδί μου! Πού τρέχεις; Γιατί δέν μιλᾶς; μοῦ είπε και μοῦ σταμάτησε τίς

ΤΟΛΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ (Φωτογραφία)

ΤΟ ΖΑΛΙΚΗ

σκέψεις μου. Στύλωσα τά μάτια μου έπάνω του και κοιτάζοντας τόν καπετάνιο τοῦ σήμερα μοῦ ἥρθαν δάκρυα στά μάτια.

– "Ε παιδί μου, κλαῖς; Γιατί κλαῖς; Μήπως γιά τό κατάντημά μου; Αύτή είναι ἡ μοῖρα αὐτῶν, πού ἀγωνίζονται γιά τήν Πατρίδα! Δέν φταιέι δμως ἡ δύστυχη Πατρίδα. Φταῖνε αὐτοί, πού τήν διαφεντεύουν. "Εβαλα χιλιάδες φορές τό κεφάλι μου στόν τροβά γιά τήν Ἑλλάδα καί δέν μετανοιώνω, ἀλλά πικραίνομαι σάν βλέπω πώς σέ τούτη μου τήν κατάσταση ἡ Πατρίδα μ' ἄφησε χωρίς ἔνα γιατρό, λίγα φάρμακα, χωρίς ἔνα ποτήρι νερό..."

Δέν μπόρεσα νά πῶ τίποτε. Σφούγγισα τά δάκρυα μου και κοίταξα τό φτωχικό κονάκι. Γνώριζα πώς δ' ἀγωνιστής, δταν οί ἀλλοι μοιράζονταν τά λάφυρα τοῦ ἐχθροῦ, αὐτός μπάλωνε τά ἄρβυλά του. "Ηξερα, δτι, δταν οί ἀλλοι ἔπαιρναν τίς περιουσίες τῶν φυγάδων τουρκαλβανῶν, αὐτός γύριζε στά λιγοστά προβατάκια του χωρίς νά δεχθεῖ νά πάρει ούτε μιά ρίζα ἐλιά. Είχα μάθει πώς τά παιδιά του κυνηγούσαν τήν τύχη τους στά μακρυνά και ἀφιλόξενα ἐργοστάσια τῆς Γερμανίας, χωρίς νά ζητήσουν θυρίδες στό δημόσιο. "Ηξερα καλά πώς τό Κράτος δέν «είδε» τόν ἀγωνιστή, γιά νά τοῦ δώσει ούτε μιά μικρή σύνταξη, πού είχε ἀνάγκη ἀπό τό κάθε τί, γιατί τοῦ ἔλειπαν δλα.

"Αρχισα νά αἰσθάνομαι ἄσχημα. "Εννοιωσα ἐπιτακτικό τό χρέος νά φύγω ἀμέσως γιά νά κάνω κάτι γι' αὐτόν. Νά βρεθεῖ ἔνας γιατρός νά τόν δεῖ, νά δοθεῖ κάποια βοήθεια σέ φάρμακα, σέ τρόφιμα, σέ δ', τιδήποτε. Σηκώθηκα ἀπότομα. 'Ο καπετάνιος μέ παρακολουθοῦσε μέ τά πονεμένα του μάτια.

– Θά φύγεις;

– Ναί καπετάνιε. Πρέπει νά φύγω. Γρήγορα δμως θά ξανάρθω. Στό ύπόσχομαι!

– ...Βέβαια ἐσύ θά τηρήσεις τήν ύπόσχεσή σου,... ἀλλά ἐγώ δέν μπορῶ νά σου ύποσχεθῶ δτι θά σέ περιμένω...

Τά λόγια του ἔπεσαν σάν μαχαιριές στήν καρδιά μου. "Εσκυψα και τόν ἀγκάλιασα. Τόν φίλησα σάν παιδί του και δέχθηκα και τόν δικό του πατρικό ἀσπασμό μέσα σέ μιά μόλις συγκρατημένη συγκίνηση. Μέσα μου πάλαιβαν δυό θέλησες. Μιά νά μείνω και μιά νά φύγω. 'Η δεύτερη φάνηκε δυνατότερη. Δρασκέλισα τήν πόρτα και βγῆκα στόν δρόμο. Σ' ἔνα μισογκρεμισμένο τοῖχο καθόταν κάμποσα γεροντάκια. Τά χαιρέτησα μέ ἔνα γρήγορο «γειά σας». Τό αὐτοκίνητο μέ περίμενε. Ξαφνικά ἀκουσα πίσω μου μιά φωνή. Σταμάτησα ἀπότομα και είδα ἔνα ἀπό τά γεροντάκια νά ἔρχεται πρός τό μέρος μου. Ξαναγύρισα και ἔκανα λίγα βήματα πρός τό γεροντάκι.

– Φώναξες, παπποῦ;

– Ναί!

– Τί θέλεις;

– 'Εσύ ἔχεις γνωριμίες μεγάλες ἔκει στή Γουμενίτσα. Θέλω νά σέ παρακαλέσω νά κάνετε κάτι γιά τόν καπετάνιο. "Εστω και τώρα! "Ας γνωρίσει στά τελευταῖα του λίγη ζεστασιά ἀπό τήν πατρίδα!..

Δέν βρῆκα λόγια νά πῶ στόν γέροντα. Τοῦ ἐσφιξα τό ροζιασμένο του χέρι και μέ σκυφτό κεφάλι ἔφυγα. Ὁ δδηγός τοῦ αὐτοκινήτου κατάλαβε πώς κάτι μοῦ συνέβαινε και θέλησε νά μέ ρωτήσει. Σέ ἀπάντηση τοῦ είπα νά τρέξει δσο πιό γρήγορα μποροῦσε.

Ἄμιλητοι φτάσαμε στήν μικρή μας πόλη. Κατευθύνθηκα στόν Νομάρχη πού τόν ἤξερα καλά. Τοῦ μίλησα καθαρά. Τοῦ είπα γιά τόν καπετάνιο τοῦ χθές και τοῦ σήμερα και ζήτησα νά ἐκδηλωθεῖ ἡ εύγνωμοσύνη τῆς πολιτείας πρός ἓνα ἀγωνιστή, που ἐγκαταλειμμένος ἀπό τούς δικούς του και ἀπό τήν πατρίδα βαδίζει στόν θάνατο χωρίς καμμιά περίθαλψη ἀπό κανέναν.

Ο Νομάρχης πάτησε κουμπιά, πήρε τηλέφωνα και σέ λίγο ἓνας γιατρός και μιά κοινωνική λειτουργός παρουσιάστηκαν μπροστά μας. Τούς μίλησα γιά δσα τοῦ είχα ἀναφέρει.

— Σέ ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας φεύγουμε. Ἀν θέλετε μπορεῖτε νά ἔλθετε και σεῖς, μοῦ είπε δι γιατρός.

— Θά ἔλθω, τοῦ ἀπάντησα και κοίταξα τό ρολόι.

Ο γιατρός και ἡ κοινωνική λειτουργός ἔφυγαν. Ἐμείναμε μέ τό Νομάρχη και περιμέναμε τήν ἐπιστροφή τους. Δέν είχα τήν διάθεση γιά καμμιά συζήτηση και ἔτσι ἀμίλητους μᾶς βρῆκαν δταν ἐπέστρεψαν.

Μπήκαμε στό αὐτοκίνητο, δι γιατρός μέ τήν τσάντα του, ἡ κοινωνική λειτουργός μέ δυό μεγάλα δέματα και μιά ἐπιταγή, που θά ἵσχυε σάν χρῆμα στόν μπακάλη τοῦ χωριοῦ, και ἔγω. Ὁδηγοῦσε δι γιατρός και δέν χρειάσθηκε νά τοῦ πῶ νά βιασθῇ. Σέ είκοσι λεπτά φθάσαμε στό Σπαθάρι.

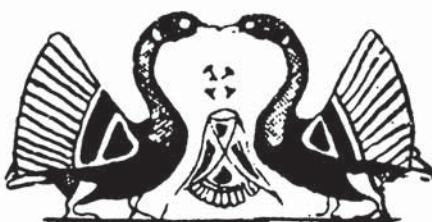
Χάρηκε δταν μᾶς εἶδε.

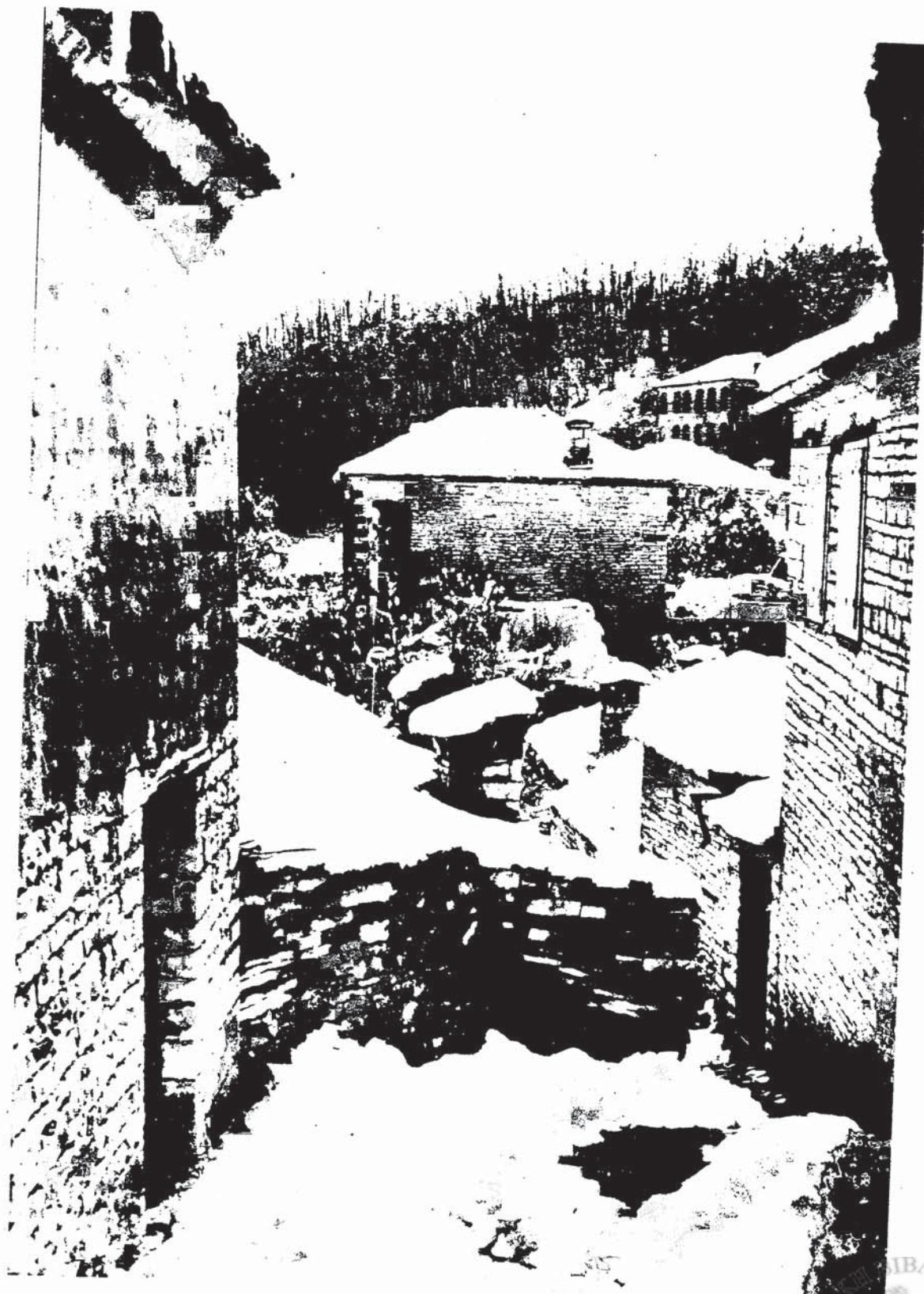
Αποθέσαμε τά πράγματα, μιλήσαμε ἐγκάρδια μαζί του λίγη ὥρα και ὄστερα φύγαμε.

Μπροστά στό αὐτοκίνητο μᾶς συνάντησε διδιος γέροντας.

— Ήρθατε ἀργά, μᾶς είπε. Πολλά πράγματα ἔρχονται ἀργά σ' αὐτόν τόν τόπο. Και ἡ πατρίδα και τό χωριό και τά παιδιά του, δλοι τόν ἔχομε ξεχασμένο. Ἡ πατρίδα θέλει μάτια νά ίδει. Και μάτια είμαστε ἐμεῖς δλοι. Μέ τά δικά μας μάτια βλέπει ἡ πατρίδα. Τώρα δι Καπετάνιος είναι στά τελευταῖα του.

Δέν πέρασαν τρεῖς μέρες και μάθαμε στή Γουμενίτσα τό θάνατό του... Σάν τά λίγα χορτάρια μέσα στήν καψάλα τῶν Ψαρῶν, ἔτσι γνώρισε τούλαχιστον κι αὐτός μέσα στήν ἐρημιά τῶν γηρατειῶν του ἓνα τελευταῖο θαυμό χαμόγελο...

ΤΕΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ (Φωτογραφία)

ΣΟΚΚΑΚΙ ΣΤΟ ΔΙΛΟΦΟ

Α. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ

Τό γλωσσικό μας ζήτημα βρήκε έπι τέλους μιά κάποια λύση. Και έτσι λείπει άπό τό προσκήνιο μιά άπό τίς βασικές αίτιες τής έθνικής κακοδαιμονίας μας. Δέν θά μπορούσαμε πιά σ' έναν κόσμο πού χτυπιέται στό πρακτικό πεδίο γιά νά θρέψη τόν πληθυσμό του, νά χάνουμε ώρες μέ μετοχές άπόλυτες και ίσοκωλα και διμοιοτέλευτα, δημοσίες θά μπορούσε νά κάνει έδω και πεντακόσια χρόνια ένας δυτικός σοφός, κάτοικος τής γῆς μας. Κάνοντας έτσι δμως τότε δ δυτικός σοφός έβαδιζε τόν δρόμο τής προόδου.

“Ως τήν έποχή του, τήν πρώιμη δηλαδή Ἀναγέννηση, τά ἀρχαῖα Ἑλληνικά, φορέας φωτός πνευματικοῦ, ήταν ξορκισμένα άπό τήν δυτική ἐκκλησία, πού λάτρευε τότε τό παράλογο, άφοῦ μέ κατάχρηση τοῦ παράλογου κυβερνοῦσε τόν κόσμο της:

«*Credo quia absurdum est*», (τό πιστεύω αύτό ἐπειδή δέν είναι λογικό) ξ' εγε δ Τερτυλιανός, πατέρας τής δυτικής ἐκκλησίας. Κι ένας ἄλλος έγραφε, γιά κάποιον πού ἀγωνίζονταν νά μπή στά μυστικά τής παληᾶς Ἑλληνικῆς, πού ήταν φορέας σοφίας γιά ἐκείνη τήν έποχή, δτι είναι: *obtusior plumbo vel lapide* (κεφάλι πηχτό σάν πέτρα ή μολύβι) και *omnibus in risum* (καταγέλαστος). Και οι μεταφραστές, δταν συναντοῦσαν στά κείμενα πού προσπαθοῦσαν νά ἀποδώσουν, Ἑλληνικά γραμμένες λέξεις, έγραφαν στή θέση τους τίς τυπικές φράσεις: *Graeca sunt non leguntur*: (είναι Ἑλληνικά δέν διαβάζονται). “Οταν δμως ἀρχισε δ εισβολή ή εἰρηνική στή Δύση τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού κατέρρεε, και τά ἀρχαῖα Ἑλληνικά κείμενα μπήκαν στήν παιδεία τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀνθρώπου τής παρακμῆς, ήταν τόσος δ πλοῦτος τῶν ίδεων πού ἔκρυβαν μέσα τους, ήταν τόσο τό φῶς πού ἔχυναν μπροστά στά μάτια ναρκωμένων βέβαια άπό τά δόγματα, πνευματικά δμως δυναμικῶν πλασμάτων, ώστε τούς σοφούς τής Δύσης τούς κυρίεψε ἐκεῖνο πού είναι γνωστό σάν *delirium graecum*, Ἑλληνικό παραλήρημα. Γιατί μέσα στά κείμενα τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων εύρισκαν τά μέσα γιά νά χτίσουν έναν νέο Λόγο, πού δέν είχε καμιά σχέση μέ τόν Λόγο τοῦ Εὐαγγελιστῆ. Μέ τόν καινούργιο αύτόν λόγο, σάν ἐφόδιο, δ ἀνθρωπος τής Ἀναγέννησης μπόρεσε νά νικήσει τίς ἀνάγκες του και πατώντας τά χώματα τής γῆς, χωρίς ύπερβατικές πτήσεις, νά φτάσει ώς τούς καιρούς μας. Και έμεις πρέπει τώρα νά τό πάρουμε ἀπόφαση: ‘Ο ρόλος τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέσα στόν σημερινό κόσμο ἔπαψε νά έχει τό βάρος πού είχε τήν έποχή τής Ἀναγέννησης. Νέα μεγέθη, σέ πληθυσμό και ἀνάγκες, κάθη αν ἔπανω στόν πλανήτη μας, μεγέθη πού δέν καλύπτονται μέ τήν ἔπαφή μέ τά ἀρχαῖα κείμενα. Και νέος Φάουστ, ή Ἐπιστήμη, ἀγωνίζεται, μέ περισσότερη ἔπιτυχία άπό τόν παληό νά μηδενοποιήσει τίς ύλικές ἀνάγκες μιᾶς

ἀνθρωπότητας πού περίσσεψε, ἂν δχι σέ ἐγκεφάλους, τουλάχιστον σέ στομάχια καί σέ δργανα ἀναπαραγωγῆς. Ἐμεῖς ἐδῶ, ώς προχτές; αὐτό δέν τό εἶχαμε καταλάβει καί πιστέψαμε στό παράλογο σχῆμα: δτι δ λόγος, δπως τόν διαμόρφωσαν περασμένοι καιροί, μποροῦσε καί τώρα νά θρέψη τόν κόσμο. Καί τό ἀποτέλεσμα: καταντήσαμε ἐμεῖς οί κατά τεκμήριο ἀπόγονοι τοῦ Ἀριστοτέλη καί τοῦ Δημόκριτου, πού ζοῦμε σέ μιά χώρα κατ' ἔξοχήν σεισμοπαθῆ, νά ζητοῦμε σεισμολογικά φῶτα ἀπό τήν Οὐψάλα, πού δέν πιστεύω νά δονήθηκε ποτέ ἀπό τόν Ἔγκελαδο, καί πού ἐδῶ καί χίλια χρόνια, δταν ή Ἀννα ή Κομνηνή ἔγραφε στά Ἀρχαῖα Ἑλληνικά τήν ίστορία τοῦ πατέρα της, ήταν πηγή πειρατῶν καί μισθοφόρων, καί δχι ἡρωϊκῶν πολυλογάδων, ἀνθρώπων δμως δυναμικῶν καί τίμιων. ች καρδιά τοῦ Γιαλμάρ, ποίημα τοῦ Λέκοντ Ντελί, μᾶς δίνει χαρακτηριστικά τήν εἰκόνα τῶν προγόνων, τῶν σχετικά μέ τά σεισμολογικά προβλήματα, συμβούλων μας. ች Γιαλμάρ, πεθαίνοντας στό πεδίο τῆς μάχης, στέλνει τήν καρδιά του μέ τό κοράκι στή μνηστή του, «εἰς τήν Οὐψάλα δπου οί Γιαρλοί πίνουν τήν καλή μπύρα, καί τραγουδοῦν καί ρυθμικά βροντοῦν χρυσά καδιά».

Χίλια χρόνια πέρασαν ἀπό τότε. Καί μεῖς, λάτρεις τοῦ «ἐν τόπῳ στάσις», μείναμε σχεδόν ἐκεῖ, πού ἐδῶ καί χίλια χρόνια βρισκόμαστε, ἐνῶ οί Γιαρλοί, πού τότε, πίνοντας τήν καλή μπύρα, βροντούσαν τά χρυσά καδιά, ἔγιναν οί σημερινοί Σκανδιναυοί, ἔνας ἀπό τούς πιό τίμιους καί τούς πιό πολιτισμένους λαούς τῆς γῆς. ች Ετσι, ἐνῶ στόν εὐρωπαϊκό χώρο καί δπου ζοῦν πολιτισμένοι ἀνθρωποί, δλα κινοῦνται πρός τά ἐμπρός, δχι δμως μέ σεισμούς, ἐμεῖς κλωτσήσαμε τήν γόνιμη ροπή πού λέγεται εἰς τόπον κίνησις καί ἀδιαφορήσαμε γιά τήν θαυμαστή ἐκείνη τάση πρός τά ἐμπρός τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Καί δπως στό Βυζάντιο είχαν προβλήματα γιά τό πόσοι Ἀγγελοι μποροῦσαν νά σταθοῦν στήν μύτη μᾶς βελόνας καί ἔγραφαν διατριβές, στά μέσα τοῦ δέκατου δγδοου αἰῶνα, περὶ τῆς τοῦ Κοπερνίκου κακοθείας γιά νά ἀναγκάσουν ξανά τόν ήλιο νά γυρίζει γύρω ἀπό τή γῆ, ἐδῶ σέ μᾶς, τούς Ἑλληνες, ἐνῶ στούς εὐρωπαίους δέν ἔφτανε δ χρόνος γιά νά μπάσουν τά παιδιά τους στίς βάσεις τῆς νεώτερης ἐπιστήμης, χαρίζαμε χρόνια καί χρόνια στό μακρόν πρό βραχέως περισπάται, ἐνῶ δέν ἔχουμε ούτε βραχέα ούτε μακρά προσφέραμε δηλαδή στά Ἑλληνόπουλα ἀντί τῶν μαθηματικῶν, κουταμάρες.

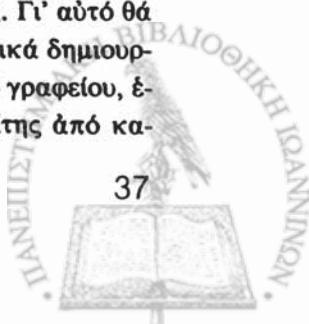
★ ★ ★

Τώρα, στά δικά μας χρόνια, νομικά τουλάχιστον, φαίνεται πώς λύθηκε τό γλωσσικό μας πρόβλημα, πού ήταν γιά τήν ἑθνική μας πρόδοο πρώτης τάξεως ἀνασχετικός φραγμός. Καί ἄν σκεφτεῖ κανείς πόσων παιδιῶν τό μέλλον χαντακώθηκε, μέσα στή νεώτερη ίστορία μας, γιατί ἔβαζαν δξεία στό μακρό πρό βραχέος, ἐνῶ στή νέα γλῶσσα δέν ὑπάρχει ούτε μακρό ούτε βραχύ, ἥ ἐπειδή ἔβαζαν ψιλή στό δασύ φωνήν καί δασεία στό ψιλό, χωρίς ή γλῶσσα νά γνωρίζει ψιλά καί δασέα φωνήντα, ἄν σκεφτεῖ κανείς τήν ἀσκοπή σπατάλη δυνάμεων, δέν μπορεῖ βεβαίως παρά νά τραβάει τά μαλλιά του. Καί γι' αὐτό τόν σκοπό ἵσως ήταν καρηκομόντες οί μαλλιαροί. Καί νά σκεφτεῖ κανείς πόσο δύσκολο θά ήταν νά ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τόν ζυγό τῆς καθαραλόγας γραμματικῆς, πού τήν ἐπιτρόπευαν τά σμήνη τῶν σχολαστικῶν πού είχαν ἀράξει σέ κομματικούς δργανισμούς καί Ὑπουργεῖα. ች Αν τά σκεφτοῦμε ἐμεῖς δλα αὐτά, πρέπει τώρα νά ἀνασάνουμε, νά βρισκόμαστε δμως πάντα ἐπί σκοπόν. Γιατί ἄν ἀπό τούς τόνους καί τά πνεύματα γλυτώσαμε μιά γιά πάντα, ὑπάρχουν δμως ἀκόμα πολλά πράγματα πού πρέπει νά γίνουν γιά νά ἀπαλλαγοῦμε δριστικά ἀπό τόν γλωσσικό ἐφιάλτη. Γιά νά καθαριστεῖ ή γλῶσσα δέν ἀρκεῖ ή νόμω ἀπέλασις πνευμάτων καί τόνων. Χρειάζεται ριζική τακτοποίηση τοῦ τυπικοῦ τῆς γραμματικῆς, γιά νά μήν δργιάζουν ἐλεύθερα ἐπάνω του ή φαντασία καί ή ἐπιπολαιότητα, είναι ἀνάγκη νά ξέρουμε δλοι οί Ἑλληνες πῶς κλίνονται τά ρήματα καί πρέπει νά κλίνονται κατά έναν μόνο τρόπο χωρίς φιλόφρονες ύποχωρήσεις στούς γλωσσι-

κούς τοπικισμούς. Ἐπίσης καὶ τὰ δόνδατα, γιά νά μή καταφεύγουμε σέ αὐθαίρετες πρακτικές λύσεις. Πρέπει νά ξέρουν ποιές είναι οι λέξεις τῆς γλώσσας τους καὶ ποιές δέν είναι, γιατί οι λέξεις οι ἐπείσακτες είναι συχνά ἀσυμβίβαστες μέ τό δικό της γλωσσικό σῶμα καὶ ἀπό την ἀποψη τῆς μούσικότητας καὶ ίδιαίτερα ἀπό τήν ἀποψη τοῦ τυπικοῦ. Ἀρκεῖ νά σκεφτεῖ κανείς τά σμήνη τῶν ἀμερικάνικων λέξεων πού μπολιάστηκαν στήν γλώσσα μας ίδιαίτερα μέσω τηλεόρασης, λέξεων μέ μονοκατάληκτη κλίση, κλίση τελείως ἀπαράδεκτη γιά τό δικό μας αὐτί. Γι' αὐτό τό Κράτος, πού ἐπιτέλους ἔκαμε τό καθηκόν του, ἀνάλαβε δηλαδή, καὶ αὐτό είναι πρός τιμήν του, τόν ἀγώνα τῆς κάθαρσης στούς γλωσσικούς σταύλους τοῦ Αὐγείου, νά μήν ἀναπαυθεῖ πάνω στίς δάφνες του, γιατί ἔχει πολλά ἀκόμα νά κάμει. Καὶ τό σπουδαιότερο ἀπό δλα αὐτά είναι τό νά διευκολύνει τόν πολίτη, πού ἀγωνιᾶ τώρα, δν είναι εύσυνείδητος, μεσά στά νέα νερά τοῦ καινούργιου γλωσσικοῦ καθεστώτος, στήν πρόσβαση στόν σωστό δρόμο. Καὶ τό πρῶτο πράγμα πού ἔχει νά κάμει ή Πολιτεία είναι νά ἐκδώσει ἔνα ίδιόρρυθμο, ἃς τό ποῦμε, λεξικό, ἔνα λεξικό πού δέν θά ἀφήνει ἀμφιβολίες γιά τήν κλίση τοῦ δόνδατος, (ἀλήθεια, τοῦ δόνδατος, ή τοῦ δονομάτου, ή τοῦ δόνδατου) είναι ἵσως χιλιάδες τά παρεμφερή παραδείγματα. Τά ίδια καὶ γιά τό ρῆμα: τό νέο λεξικό πρέπει νά δίνει στά ρήματα μέ ἀμφισβητούμενη κλίση τόν νόμιμο τύπο, πού θά πρέπει νά είναι ὑποχρεωτικός καὶ νά μήν κρέμεται ἀπό τήν καλή θέληση νοσηρῶν τοπικισμῶν καὶ ἀπό τήν ἐπικράτηση σέ ὥρισμένες περιοχές τῆς χώρας, εἴτε τοῦ δυναμικοῦ εἴτε τοῦ γλωσσικοῦ τονισμοῦ. Τό λεξικό αὐτό πρέπει νά ἐκδοθεῖ μέ κρατικά ἔξοδα, γιατί θά πρέπει νά θεωρηθῇ σάν βασικό δπλο στόν ἀγώνα μας γιά ἐπιβίωση, ἄν σκεφτῇ κανείς τό πόσο πίσω, ἀπό πλευρᾶς πολιτισμοῦ, ἔφερε τόν τόπο τό γλωσσικό ζήτημα. Καὶ νά πουληθῇ στή χαμηλότερη δυνατή τιμή, γιά νά τό ἀποχτήσουν δλες οἱ οἰκογένειες. Καὶ νά συνταχθῇ δχι ἀπό υπαλλήλους τοῦ 'Υπουργείου Παιδείας, μή πρός κακοφανισμόν τους, οὕτε ἀπό εὐφάνταστους λογοτέχνες μέ βασικό ἐφόδιο τήν ποιητική φλέβα. Χρειάζονται οἱ ἐκλεκτοί, οἱ προικισμένοι καὶ μέ σωστό καλλιτεχνικό αἰσθητήριο καὶ μέ ἀσυνήθιστη ἐπιστημονική συγκρότηση. Καὶ θά πρέπει οἱ ἀνθρώποι αὐτοί νά είναι πλούσιοι σέ ὑπομονή καὶ σέ θάρρος γιά νά ἀντιμετωπίσουν ἀντιδράσεις, λιβέλλους, ἔξυπνάδες καὶ βρισιές διπόδων καὶ τετραπόδων. Αὐτό δμως τό Λεξικό είναι ἀπαραίτητο γιά νά μποῦμε δριστικά στό δρόμο τῆς πρακτικῆς λύσης τοῦ γλωσσικοῦ, γιατί ή θεωρητική, ή διά Νόμων δέν ἀρκεῖ.

Αὐτή θά είναι μά προσπάθεια θετική γιά νά διευκολυνθεῖ δ μέσος πολίτης, δταν γράφει, νά ἀποφεύγει εἴτε τίς ἐπιπόλαιες εἴτε τίς αὐθαίρετες προσωπικές λύσεις. Αύτήν δμως τήν προσπάθεια τήν θετική πρέπει νά τήν ἀκολουθήσει μιά ἀρνητική ή μᾶλλον θεραπευτική προσπάθεια. Αὐτή ή προσπάθεια ή ἀρνητική θά πρέπει νά κατατείνει στό νά ἀπαλλάξει τούς δρόμους τῶν πόλεων καὶ ίδιαίτερα τῆς Πρωτεύουσας ἀπό τίς ἀηδιαστικές γλωσσικές νεοπλασίες πού δημιουργεῖ καὶ κρεμάει στίς εἰσόδους καὶ στίς βιτρίνες μικρῶν καὶ μεγάλων καταστημάτων ή ἀμορφωσιά καὶ τό δρρωστο γλωσσικό αἰσθητήριο. Πιστεύει δ νοικοκύρης τοῦ μαγαζιοῦ μικροῦ ή μεγάλου δτι ή παρουσία στήν πρόσοψή του μιᾶς πολυσύλλαβης σκουληκομερμυγκότρυπας θά προσελκύσει τούς πελάτες. Μά καὶ ἀν ἀκόμα είχε δίκιο, πράγμα πού δέν συμβαίνει, δέν θά ἔπρεπε νά τοῦ ἐπιτρέπεται νά τσαλακώνει τό γλωσσικό αἰσθητήριο τοῦ λαοῦ μέ νεολογίες δπως: κουβερτεμπορική, κλιμακανονιστική, νεοασφαλιστική ή, δταν ἔχει ἀδυναμία στίς ξένες γλώσσες, δπως κάποια κομμώτρια γειτόνισσά μου τά παληά χρόνια, πού ἔφερε τό πολύ ἔλληνικό δνομα 'Ελπίς, νά παρουσιάζεται στήν προθήκη της μέ μιά γαλλικά γραμμένη λέξη πού δέν θύμιζε τό ἐπάγγελμα της, ἀλλά τίς φυσικές της ἀνάγκες. Γι' αὐτό θά πρέπει νά ἀπαγορεύεται δ στολισμός τῆς εἰσόδου τῶν καταστημάτων μέ γλωσσικά δημιουργήματα τῆς ἐμπορικῆς φαντασίας, χωρίς τήν ἐγκριση κάποιου ειδικοῦ κρατικοῦ γραφείου, ἐνός ἀπό ἐκεῖνα πού περισσεύουν ή πλεονάζουν. Γιατί ἀρκετά ὑποφέρει δ πολίτης ἀπό κα-

πνούς καί θορύβους καί σκουπίδια καί νέφη. Δέν είναι ἀνάγκη νά τραυματίζεται μέσα στόν Ἑλληνικό δρόμο ἀκόμη καί τό γλωσσικό του αἰσθητήριο.

Αφοῦ μέχοντρές γραμμές σκιαγραφήσαμε δυό καυτά προβλήματα τοῦ χώρου τῆς γραφῆς μας, χρειάζεται ίσως νά κάμουμε κάποια νύξη γιά δυό νέες δυσκολίες πού θά παρουσιαστοῦν στόν "Ελληνα ἀναγνώστη" ὅστε από είκοσι τουλάχιστον χρόνια. Αύτές οί δυσκολίες θά είναι ἔνα ἀπό τά φυσικά παρεπόμενα τῆς γλωσσικῆς μεταρρύθμισης, τῆς ἀξιέπαινης δηλαδή ἀπόφασης τῆς Πολιτείας νά ξεκαθαρίσῃ τούς γλωσσικούς μας σταύλους τοῦ Αὐγεία. Ή πρώτη δυσκολία: Ἀρκετές μορφές τῆς λογοτεχνίας μας, μερικές ἀπό αὐτές σημαντικώτατες, καί πού θά είναι ἀπαράδεκτο νά ἀπωθηθοῦν εἰς γῆν ἄβατον, ἀφησαν ἔνα ἔργο, πού θά είναι ἀπροσπέλαστο στόν "Ελληνα πού θά ἔχει τελειώσει τόν πρῶτο κύκλο σπουδῶν, στήν μεγάλη του τουλάχιστον πλειοψηφία. Δέν ἀναφέρομαι στούς "Ελληνες λυρικούς τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ περασμένου αἰῶνα, τόν Παπαρρηγόπουλο, τόν Καρασούτσα, τόν Βασιλειάδη, τόν Ραγκαβῆ, πού τό ποίημά του: *Διονύσου Πλοῦς*, χαλούσε κόσμο κάποτε στήν Πρωτεύουσα. "Ολοι αὐτοί οι καθαρολόγοι "Ελληνες λυρικοί, καί μαζί τους δέ Ζάν Μορεάς, τιμή τῆς γαλλικῆς ποίησης, πού ἄρχισε δῆμος ἐδῶ τήν ποιητική του καριέρα μέ τήν συλλογή: Τρυγόνες καί "Ἐχιδναι, δλοι αὐτοί μποροῦν νά λειψουν χωρίς ζημία: ἀπό τό ποιητικό μας στερέωμα. Γιατί είναι τόσο ἀφθονη στήν ἐποχή μας ἡ προσφορά λυρικῆς ὥλης καί είναι τόσες χιλιάδες ὅσοι καί ὅσες ἀσχολοῦνται μ' αὐτή, ὥστε ή ζήτηση είναι ἀνίκανη νά τήν ίκανοποιήση. "Ετσι ή ἐκλειψη λίγων παλαιῶν δνομάτων, μαζί μέ τήν ἐκλειψη ἐκατοντάδων καινούργιων, δέν πρόκειται νά προκαλέσει ἀνατολικό ζήτημα. Γιά τήν πεζογραφία δῆμος τό πράγμα ἀλλάζει, ἀκόμη καί γιά τήν πολύ σοβαρή ποίηση. Δέν ἐπιτρέπεται οι "Ελληνες τοῦ δυό χιλιάδες μετά Χριστόν νά ἀγνοοῦν, γιατί δέν θά μποροῦν νά ἔλθουν σέ ἐπαφή μαζί τους, ἐπειδή γράφουν εἴτε στήν καθαρεύουσα εἴτε εἰς ὕφος μεικτόν ἀλλά νόμιμον, δνόματα σάν τοῦ Βίζυηνοῦ, τοῦ Κάλβου, τοῦ Παπαδιαμάντη ή τοῦ Ροΐδη, πού θά είναι πάντα τιμή τῶν Γραμμάτων μας. Τό πῶς θά διασωθοῦν ἀπό τό ἐπερχόμενο ναυάγιο τά ἔργα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, πού ἀποτελοῦν βασικό σταθμό στήν πνευματική πορεία τοῦ "Εθνους μας, είναι θέμα πού θά ἀπαιτήσει τήν ἐπίμονη ἔγκυψη φωτισμένων εἰδικῶν.

Παρόμοιο πρόβλημα θά παρουσιαστεῖ σέ δυό-τρεῖς δεκαετίες μέ τά ἀρχαῖα κείμενα ἀφοῦ, δπως πηγαίνουν τά πράγματα, δσο πάει καί λιγότερα παιδιά τῶν Ἑλλήνων θά ἔρχονται σέ ἐπαφή στά σχολικά θρανία μέ τήν ἀρχαία γλώσσα μας. Δέν συμφέρει δῆμος στόν ἀνθρωπο καί ἴδιαίτερα στόν Ἑλληνα ἀνθρωπο νά ἀπωθήσει στά συρτάρια τῆς λησμονιᾶς ἔργα, πού θά τόν κάνουν πάντα νά αισθάνεται τήν πολύτιμη ζεστασιά τῆς κοινῆς ρίζας μέ ἀνθρώπους, πού ἔχουν δραματικώτερα ἀγωνιστεῖ στόν γήινο χώρο, γιά νά γίνει ἀνθρωπινώτερη ή ζωή, πιό ἄξια δηλαδή για νά τή ζήσεις. "Έργα πού μέσα στίς σελίδες τους κλείνουν ἀκόμη τίς τρεῖς βασικές ἀρετές τοῦ γραπτοῦ λόγου: τήν βραχυλογία, τήν σαφήνεια καί τόν σπόρο δλων, ἀκόμη καί τῶν πιό μοντέρνων ἰδεῶν, πού ή ἀρχαία λιτότητα, μέ τήν ἀπολάκτιση τοῦ περιττοῦ, ἀντί νά τίς νεκρώνει, τίς ἔκανε πιό δυναμικές.

Γιά δλα αὐτά καί γιά νά μήν ἀχρηστευθεῖ τό τεράστιο πνευματικό κεφάλαιο πού δημιούργησε δί ιδρώτας τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς γῆς μας τῆς Ἑλληνικῆς, μέ τό σπάνιο καλλιτεχνικό τους αἰσθητήριο καί τήν καταπληκτική ζωντάνια τῆς σκέψης τους, ή Ἑλληνική Πολιτεία ἔχει τήν ὑποχρέωση νά προσφέρει στό λαό σέ ειδικά ἐλεγμένες μεταφράσεις, πού θά συνοδεύουν, σελίδα τή σελίδα, τό ἀρχαῖο κείμενο, τά πιό ώραῖα καί τά πιό βασικά ἔργα τοῦ πνευματικοῦ μόχθου τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων.

Μέ τόν τρόπο αὐτό τό Κράτος θά βάλει λογικά τήν τελεία στό ώραῖο καί χρήσιμο ἔργο πού ἔγκαινίασε μέ τήν γλωσσική μεταρρύθμιση.

ΠΑΥΛΟΣ Β. ΓΚΑΛΝΤΕΜΗΣ

ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ ΤΗΣ ΑΣΗΜΩΣ

Τδμαθε ἡ Λένκω, τδμαθε κ'. ἡ Βασίλω κι δλο τό χωριό. Ἡ δεκαοχτάχρονη κόρη τοῦ Γιώργου Κίτσιου καρτέραγε παιδί. Τελευταῖος τδμαθε δ πατέρας της κ' ἔγινε θεριό. Στά χαμένα ἡ γυναίκα του προσπάθησε νά τοῦ τό κρύψει. Ἀπ' δταν τῆς φανέρωσε τό μυστικό ἡ τσιούπρα της, μέχρι πού μπήκε στό μῆνα της, ἔβρισκε διάφορες αἰτίες γιά νά τήν κρύβει ἀπ' τόν πατέρα της. Τόν ἤξερε τό Γιώργη της καί πάσχιζε νά μή τό μάθει.

Μιά νύχτα πού πήγαινε στά Γιάννενα δ Γιώργης, παρέα μέ τό βλάμη του, τό Γάκη τῆς Κοντοβάσαινας, ἔμαθε τό ἀνήκουστο νέο. Σείστηκε δλόκληρος! "Ἔγινε φωτιά ἀπ' τό κακό του. Τέτοια ντροπή δέν τή δέχονταν. "Ἔγινε σουργούνι στόν κόσμο μέ τοῦτο τό κακό τῆς κόρης του. Καλύτερα νάνοιγε ἡ γῆς νά τόν καταπιεῖ παρά τέτοιο μαντάτο. Σάν ἀστραπή πέρασαν ἀπ' τό νοῦ του οἱ εἰκόνες τῆς παιδικῆς ἥλικιας τῆς Ἀσήμως, δταν τήν κράταγε στά γόνατα καί τῆς τραγούδαγε:

«'Ηρθε ἡ ὥρα γι' ἀρμεγμα, μουρ' Ἀσημούλα μου...»

Αύτό τό χαριτωμένο τσιουπρί νά τόν ντροπιάσει ἔτσι;

— Θά τή σκοτώσω! Φώναξε μέ νεῦρα καί πόνο. Ξεφόρτωσε τά παζαρόξυλα ἀπ' τάλογο, τά παράτησε κι αὐτά καί τό βλάμη του νά τόν κοιτάει σά χαμένος, καβαλίκεψε κι ἔφυγε καλπάζοντας γιά τό χωριό.

Ἄφρούς ἔβγαλε τό καημένο τό ζῶο μέχρι νά τόν φέρει πίσω. Ἡταν ἀκόμα πρωΐ. Στό κατώι βρῆκε τή γυναίκα του ν' ἀρμέγει τή γελάδα. "Αρπαξε μιά φορτωτήρα καί τῆς φώναξε:

— Πούναι ἡ κόρη σου ἡ στρίγλα;

Χλώμιασε ἡ Γιώργαινα σάν τόν εἶδε ἔτσι μανιασμένο. Μαῦρα φίδια τήν ξέωσαν. Αύτό πού φοβόταν δέν τό γλίτωσε. "Εκανε νά σηκωθεῖ, κάτι νά τοῦ πεῖ, Ἰσως νά τόν κρατήσει, μά κεῖνος τήν ἄμπωξε δυνατά, ἔκλεισε τήν πόρτα πίσω του κι ἀνέβηκε στό σπίτι. Ἡ Ἀσημούλα κοιμόνταν. Κοιμόνταν καί δέν ἤξερε τί τῆς ξημέρωσε ἡ μοίρα. Ο πατέρας της τράβηξε Ἰσια γιά τό κρεβάτι της. Τήν ἐπιασε ἀπ' τά μαλλιά, πού χύνονταν ξέπλεκα στό κεντημένο μαξιλάρι, κι ἀπότομα τήν τράβηξε πάνω.

Διάπλατα άνοιγμένα τά μάτια τῆς Ἀσήμως τόν κοίταξαν. Δέν ἄργησε νά καταλάβει τί συμβαίνει.

— Ντύσου, μπρός! Τῆς φώναξε. Ντύθηκε ἡ ἀμοιρη τρέμοντας καί μέ τά χέρια στήν κοιλιά σταυρωμένα στάθηκε σάν κατάδικη μπροστά στόν πατέρα της. Αύτός τήν ἔπιασε ἀπ' τό χέρι καί τήν ἔσυρε ἔξω.

Πήρε τό δρόμο πρός τά χωράφια χωρίς νά τῆς πεῖ τίποτε. Τόν ἀκολουθοῦσε παραπατώντας, σιωπηλή, ντροπιασμένη καί χαντακωμένη. Ἡ μάνα της ἔτρεξε ξοπίσω τους καί φώναξε στόν ἄνδρα της νά τόν κρατήσει, μά κεῖνος, σά βόδι πού τδπιασε ἡ μύγα καί τραβάει τ' ἀλέτρι χωρίς νά τό νιώθει, τράβαγε μπροστά καί δέ σταμάταγε.

— Γιώργη, μή τῆς κάνεις κακό. "Ο, τ' ἔγινε δέν ξεγένεται. Είναι θυγατέρα μας, αίμα μας, στάσου... ἄστην..."

— Φύγε γυναίκα! "Ασε με..."

— "Ανδρα μου, ξέχνα τό θυμό σου, σχώρα την.

— "Ας τή σχωρέσει δ Θεός.

— "Ελα στά συγκαλά σου. Πάθαμε ἔνα κακό, φτάνει. Μή θέλεις καί δεύτερο.

Δέν τής ἀπάντησε, μόνο τράβαγε μπροστά. Πέρασαν τά χωράφια, τόν παλιόμυλο καί κόντευαν στό ποτάμι.

— Στάσου Γιώργη, η, η! οὔρλιαξε ἡ μάνα ἡ πονεμένη.

· Ο Γιώργης τάχυνε τό βῆμα του, ἔτρεχε σχεδόν. Ἡ Ἀσήμω σέρνονταν πίσω. Τά παπούτσια τής είχαν φύγει στό δρόμο.

Βγῆκαν στό ποτάμι, ἀκριβῶς στό πέτρινο γιοφύρι μέ τήν ψηλή καμάρα. Ἀνεβαίνοντας στό πιο ψηλό σημεῖο τής καμάρας δ Γιώργης ἔσμπρωξε τήν κόρη κάτω! Μέ πάταγο ἔπεσε στά θολωμένα νερά. Τό ρέμα τήν παρέσυρε ἀνάμεσα ἀπ' τίς ἵτιες καί χάθηκε. Ἡ μάνα της ἔβαλε δυνατό μοιρολόι, καί καταριόνταν τόν ἄνδρα της. Ἀγρίμι κυνηγημένο αύτός τόβαλε στά πόδια καί γύρισε σπίτι. "Αρπαξε τή μισοκάρα μέ τό ρακί κι ἄρχισε νά πίνει ἀχόρταγα.

Πιομένο τόν βρῆκε ἡ Γιώργαινα σά γύρισε σπίτι, σωστό ἐρείπιο.

— Φονιά, α, α! Ρουφᾶς τώρα, γιατί 'σαι κουρασμένος. Τοῦ φώναξε πιάνοντάς του στό λαιμό. Θά τόν ἔπνιγε ἀν μποροῦσε. Τῆς ξέφυγε γρήγορα κι ἔπεσε στό κρεβάτι.

Τήν ἄλλη μέρα ξεμέθυστος καί ἡμερωμένος ἔνιωσε καλά τό τί 'χε κάνει. "Ολη τή μέρα τήν πέρασε σταυροπόδι στήν ἀγωνίστρα, μέ τό κεφάλι σκυμμένο. Στή γυναίκα του παράγγειλε νά πεῖ στό χωριό, πώς ἡ Ἀσήμω αὐτοκτόνησε στό ποτάμι. Τό πίστεψαν οἱ χωριανοί ὅστερα κι ἀπ' τ' ἀσπρο μαντήλι τῆς Ἀσήμως, πού βρῆκε δ Νάσιος τής Τασιούλαινας στήν ἀκροποταμιά σκαλωμένο. Τ' ἀπόσπασμα πού ἥρθε εἰδοποιημένο ἀπ' τόν Πρόδερο, δέν μπόρεσε νά βρεῖ τό πτῶμα τής ἀδικοχαμένης.

— Πάει γιά τόν Καλαμᾶ!

— Τήν κατάπιαν οἱ ρουφῆχτρες!

— Τήν ἔφαγαν τά δρνια! "Ελεγε τή γνώμη του δ κάθε χωριανός, ἔξηγώντας ἔτσι τήν ἔξαφάνιση τής πνιγμένης.

ΛΟΥΚΑΣ ΛΟΥΚΑΣ (Λάδι)

GYMNO

Είχαν περάσει έννια μέρες άπ' τό πνιξιμό τής 'Ασήμως. Στό μπακάλικο τού χωριού καμιά δεκαριά άνδρες έπιναν καί κουβέντιαζαν μέ τό σούρουπο. 'Ηταν έκει κι δ Γιώργης δ φονιάς, πού δμως στά μάτια τῶν ἄλλων ἡταν ἀθῶος. "Εξω φύσαγε κι ή πόρτα ἔτριξε στούς ἀρμούς της.

— Φουσκοδένδρης είναι, είπε δ μπακάλης κ' ἔτριψε τίς παλάμες του.

— Είναι γρήγορα ἀκόμα γιά φουσκοδέ... πάει νά πεῖ ένας ἄλλος, μά έκοψε τήν κουβέντα του στή μέση ἀπ' τόν κρότο τῆς πόρτας πού ἀνοιξε μέ δύναμη. Σάν κυνηγημένος μπήκε μέσα δ Γιάννης, τό παιδί τῆς Πανάγιως.

— Χωριανοί, φάντασμα! είπε καί τά τσιαγούλια του ἔτρεμαν. Είδα τό φάντασμα τῆς 'Ασήμως. Βρυκολάκιασε...

— Τί 'ναι αύτά τά ξοπαρμένα πού μολογᾶς, τόν τσακώθηκε δ μπακάλης. Οι ἄλλοι κοίταζαν. 'Ο φονιάς ἔγινε φλουρί ἀπ' τό φόβο.

— Ποῦ, μωρέ, τό φάντασμα; ζανάπε δ μπακάλης.

— Στή στάνη μου! "Αρπαξε τόν τενεκέ μέ τό γάλα κι έφυγε. Μόλις τόχα ἀρμέξει!

— Ζουρλάθηκες γιά τά καλά μοῦ φαίνεται, τούπε δ Τάκης δ ψάλτης.

★ ★ ★

Πέρασαν κάμποσες μέρες ἀπ' τή βραδιά μέ τό φάντασμα καί στή βρύση οί γυναικούλες μολόγαγαν, πώς τό φάντασμα τῆς 'Ασήμως γυρόφερνε τά βράδια στά σπίτια. Λέγανε μάλιστα πώς τό είδε κι δ παπάς μέ τά ἴδια του τά μάτια, μιά νύχτα πού βγήκε νά ρίξει ταή στά βόδια.

Τήν Κυριακή ἔριξε τρισάγιο δ παπάς στό σπίτι τῆς 'Ασήμως γιά νά 'συχάσει ή ψυχή της. "Υστερα ἀπ' αύτό δλοι ήσύχασαν πώς δέ θά ξαναφανεῖ τίποτε.

Δέν πέρασαν δυό μέρες κι δ Γιώργης δ φονιάς λιποθύμησε δταν είδε τό φάντασμα τῆς κόρης του νά βγαίνει ένα βράδυ ἀπ' τό σπίτι του. Τρόμαξαν νά τόν συναφέρουν. Φόβος καί τρόμος έπιασε τούς χωριανούς καί μέ τά πρώτα σκοτάδια κλείνονταν στά σπίτια. Ούτε καί τό μπακάλικο έμεινε ἀνοιχτό ἄλλο βράδυ. 'Ερημιά τίς νύχτες στό χωριό. "Ακουγαν τά σκυλιά π' ἀλύχταγαν κι δ νοῦς τους πήγαινε στό φάντασμα τῆς 'Ασήμως. Τή μέρα οί συζητήσεις ἔδιναν κ' ἔπαιρναν στίς γειτονιές, στό μπακάλικο, στήν ἐκκλησιά, στή βρύση. Τό ἴδιο πάντα θέμα. "Ολοι τάχαν χαμένα.

Τή δευτέρη ἀποκριά είπαν νά γιορτάσουν κανονικά οί χωριανοί. Στό μεσοχώρι ἀναψαν τήν ἀλαγούζια. 'Ο μπάρμπα Βαγγέλης τοίμασε τή βίτσα του γιά νά παίξει κι αύτή τή χρονιά τό βαλιμά. "Αρχισαν τ' ἀστεῖα, τά παιγνίδια καί τά μασκαρέματα, δταν φάνηκε δ Κῶτσιο-Πάππης. Πάντα ἀργαγε νά ρθεῖ στήν ἀλαγούζια. Κάθουνταν δξω ἀπ' τό χωριό καί μέχρι νά κλείσει τά γίδια, νά προσθηλάσει τά κατσίκια, νά τά βάλει στόν τσάρκο καί νἀρθει στό χωριό, πέρναγε ή ὥρα. "Αργαγε, μά δταν ἔρχονταν ἔμπαινε ίσια στό χορό καί πάντα μπροστάρης. Τούτη τή φορά δμως ἤρθε ταραγμένος κι ἀλλοπαρμένος.

— Τί 'ναι Κῶτσιο-Πάππη, τόν ρώτησαν.

— Κάντε ήσυχία νά δεῖτε τί 'ναι, τούς είπε. Βουβαμάρα ἀπλώθηκε στό μεσοχώρι καὶ μονάχα τά πουρναρότσεφλα, πού καίγονταν, ἀκούγονταν κι ἀνέβαιναν ψηλά στόν οὐρανό μισοκαμμένα, πού ώστόσο δέ μπόδιζαν τούς χωριανούς ν' ἀκούσουν τό γλυκόχο τραγούδι τῆς Ἀσημούλας πδρχονταν καθάρι ἀπ' τή ράχη τ' Ἀη-Λιᾶ: 'Ηρθε ἡ ὥρα γι' ἀρμεγμα, μουρ' Ἀσημούλα μου,
κι ἡ ὥρα γιά τή στρούγγα.

Πάρε, Ἀσήμω μ' τ' ἀλογα
καὶ φόρτωσ' τά καρδάρια, μουρ' Ἀσημούλα μου...

Δέν ἀργησαν νά καταλάβουν ποιά τραγούδαγε. Μέχρι νά πεῖς τρία τό μεσοχώρι ἀδειασε κ ἔμεινε μονάχη της ἡ φωτιά νά ροκανίζει τά ξύλα.

Τήν Καθαροδευτέρα στόν πέρα μαχαλά ἀκούστηκαν φωνές κι ἀλυχτήματα.

— Τί 'ναι; Τί 'ναι;
— 'Ηρθε λυκοτόμαρο στό χωριό!

'Αρέντα τά μικρόπαιδα ἀπό πίσω νά δοῦν τό λυκοτόμαρο, μπηγμένο σ' ἔνα μακρύ ξύλο καὶ φουσκωμένο μ' ἄχυρα. Τά πιό μικρά ἔβαλαν τά κλάματα καὶ τά σκυλιά ἀλύχτηχαν καὶ ρίχνουνταν στίς ἀλυσίδες τους μόλις τδβλεπαν. 'Ηταν τρεῖς ἀπ' τή Λάκκα πού τούχαν καὶ μάζευαν τομάρια, κριθάρι κι αύγα γιά τό ξεμπέρδεμα τοῦ ζούδιου. Είχαν μιά πετσέτα στό λαιμό νά τραβάει τόν ίδρωτα.

Οι Λακκιώτες κυνηγαραῖοι ἔμαθαν γιά τό φάντασμα τῆς Ἀσήμως κι ἀπόρεσαν. Δέν τό πίστεψαν. Τέτοια πράγματα δέν υπάρχουν, ἔλεγαν. 'Ωστόσο ἔβλεπαν τούς χωριανούς νά τδχουν σίγουρο πώς βγαίνει ἡ πνιγμένη. 'Αποφάσισαν νά μείνουν στό χωριό τό βράδι γιά νά δοῦν μέ τά μάτια τους. Αύτοί δέν ἤξεραν ἀπό φόβο. Οι στράτες κι οι ράχες δλες ἦταν δικές τους. Τήν παλληκαριά τους τήν ἔβλεπες στή Σουλιώτικη θωριά τους. Συμφώνησαν νά φυλάξουν σέ τρία περάσματα, χώρια δ ἔνας ἀπ' τόν ἄλλο. "Οποιος θἄβλεπε κάτι θά φώναζε στούς δλλους μ' ἔνα ούρλιαχτό τσακαλιοῦ.

Πέρασαν τρεῖς ώρες καὶ τίποτε δέ φάνηκε. Βαρέθηκε κεῖνος πού φύλαγε στή στάνη κοντά στόν Ἀη-Λιᾶ κ' ἐτοιμάστηκε νά φύγει, δταν είδε μιά σκιά ν' ἀνοίγει τή λιάσα καὶ νά μπαίνει στή μάντρα. Μούλωσε, ἔσφιξε τό ντουφέκι στά χέρια του καὶ περίμενε. 'Η σκιά, μιά γυναικεία ψηλή σκιά, πέρασε μπροστά του, μπῆκε στή στάνη καὶ βγῆκε κρατώντας ἔνα ἀρνί πού βέλαζε. Διάβηκε ξανά τή λιάσα, τήν ἔκλεισε κ' ἔκανε τόν ἀνήφορο. Σέ λίγο δ Λακκιώτης γύρισε πρός τή μεριά τῶν δλλων, ἔκανε χωνί τίς παλάμες του κ' ἔνα ούρλιαχτό τσακαλιοῦ τάραξε τή νύχτα. Οι φίλοι του ἔφτασαν γρήγορα. Κι οι τρεῖς ἀντάμα πῆραν ἀπό πίσω τή σκιά καὶ δέν τήν ἀφησαν στιγμή ἀπό τά μάτια τους. Φεγγαρόφωτη ἡ νύχτα τούς βόλευε. Πέρασαν τίς μάνδρες καὶ τράβηξαν γιά τό πλάι. Πιό πάνω στή χαράδρα ἤξεραν πώς είναι ἡ τρύπα τ' ἀλογόδουκου. 'Ηταν δνομαστό στά περίχωρα. Διηγόνταν γι' αὐτή ίστορίες κ' ίστορίες οι παλιοί, γιά νεράιδες, ξωτικές καὶ σαιταναραίους.

Γιά κεῖ λοιπόν τράβαγε ἡ γυναικα τῆς νύχτας, τό φάντασμα τῆς Ἀσήμως. Στάματησαν γιά μιά στιγμή οι τρεῖς ἀνδρες. Δέν τά παράτησαν δμως. Συνέχισαν τό

δρόμο τους καί φθάνοντας στήν τρύπα είδαν μιά γυναικεία σκιά νά μπαίνει μέσα. Πλησίασαν στήν είσοδο. Μικρή καθώς ἦταν δσο χώραγε νά τρυπώσει ἔνα ἄτομο σέρνοντας τό κορμί του. Ποιός θά πρωτόμπαινε; "Εριξαν σκουρτίτσα κ' ἔπεσε σ' ἐκεῖνον πού πρωτοείδε τό φάντασμα. Οἱ ἄλλοι ἔμειναν ἀπ' δξω μέ τήν ἀνάσα κομμένη. Μέτρησαν ὡς τά ἑκατό κι είδαν νά βγαίνει δ φίλος τους. "Έκανε τό σταυρό του καί τόν ξανάκανε. Κρεμάστηκαν ἀπ' τό στόμα του οἱ ἄλλοι.

— Είδα, καί τί δέν είδα. Μόνο μή φοβᾶστε. Δέν είναι φάντασμα. Είναι μιά δμορφη κοπέλα πού βυζαίνει ἔνα μωρό.

— Ή 'Ασημούλα! ξεφώνησαν οἱ ἄλλοι.

— Ναί, ή 'Ασημούλα, ζωντανή κι ὅχι φάντασμα. Ἐχει ἀναμμένη φωτιά καί κάθεται σέ μιά πέτρα μέ τό μωρό στό στῆθος.

'Αποτραβήχτηκαν παρακεī καί συζήτησαν, ἀν θᾶπρεπε νά τής μιλήσουν. Βρῆκαν σωστότερο νά φύγουν.

Τσακίστηκαν οἱ τρεῖς νυχτοφύλακες μέχρι νά κατεβοῦν στό χωριό. Δέν ἔβλεπαν τήν ὥρα νά φθάσουν στούς γονεῖς τής 'Ασήμως γιά νά τούς φέρουν τό χαμπέρι.

Τούς βρῆκαν στήν ἀγωνίστρα νά κάθονται. Μόλις τούς είδαν σηκώθηκαν κ' ἔβαλαν τούς ξένους νά κάτσουν.

— Θά κάτσουμε, ἀλλά πρῶτα τί θά μᾶς κεράσετε γι αὐτό πού θά σᾶς ποῦμε.

— "Ο, τ' ἔχει τό σπίτι, είπε ή Γιώργαινα, πού τό φαρμάκι δέν ἔφευγε ἀπ' τά χεῖλη της.

— Ή 'Ασημούλα ζεῖ, είναι ζωντανή, είναι μάνα, ἔχει παιδί! Καταλαβαίνετε;

— Δέν είναι δυνατό αὐτό, είπε δ Γιώργης: 'Αφοῦ ἔγω τή...

— Ναί, έσύ είδες τό φάντασμά της, πού δμως δέν ἦταν καθόλου φάντασμα, ἀλλά ή ἵδια ή θυγατέρα σου, τόν ἔκοψε δ ἔνας ἀπό τούς τρεῖς.

— Ποῦ είναι; Ποῦ βρίσκεται; Πῶς είναι; Πῶς γλίτωσε τό χρυσό μου; Ρώτησε ή μάνα.

— Στήν τρύπα τ' ἀλογόκουκου, μά μή κάνετε ἔτσι, σταθεῖτε. Μέρα ξημερώνει, θά δοῦμε πῶς θά κάνουμε.

Οἱ τρεῖς ξένοι ξάπλωσαν νά κοιμηθοῦν στ' ἀπάνω σπίτι καί τ' ἀνδρόγυνο ἔμεινε ξάγρυπνο δίπλα στή φωτιά.

Χαράζοντας ἔβαλαν τά παπούτσια τους καί σηκώθηκαν, ἐνῶ οἱ ξένοι κοιμόνταν. Πήραν τόν ἀνήφορο γιά τήν τρύπα.

Η μάνα μπροστά. Δέν τήν ἔφτανε οὖτε νέος ἀνδρας στήν περβατσιά. Πίσω ἐκεῖνος μέ συναισθήματα μπερδεμένα, ἀνακατεμένα μέσα του. Πήγαινε σά νά τόν κρέμαγαν.

Ο ἥλιος βάργε στ' ἀπέναντι βουνά σάν ἔφτασαν. "Ετρεμε ή ψυχή τους. Τί νά κάνουν; Πῶς νά μποῦν;

Μπῆκε μονάχα ή μάνα μέ τό χέρι στήν καρδιά. "Ηταν σκοτεινά. Περίμενε λίγο νά συνηθίσει στό σκοτάδι καί προχώρησε ἀργά. Σέ μιά γωνιά κοκκίνιζαν κάρβουνα ἀναμμένα. Ζύγωσε. Δίπλα ἦταν λίγα τσάκνα. Τάβαλε, φύσηξε κι ἀναψε ή φωτιά. Φωτίστηκε ή σπηλιά κ' είδε δίπλα τήν κόρη της νά κοιμᾶται, σκεπασμένη μέ μιά

κάπα. Σπαρτάρισε ή καρδιά της. "Απλωσε τό χέρι καί τῆς χάιδεψε τό μέτωπο. 'Εκείνη πετάχτηκε πάνω σά νά μή κοιμόνταν. Σάν είδε καί γνώρισε τή μάνα της ήμερωσε κ' έπεσε στήν άγκαλιά της μ' άναφυλλητά.

— Πούναι τό βλαστάρι σου, πούναι τό καμάρι μου!

— 'Εδω μάνα στό κασόνι. 'Ηταν ένα κασόνι πού τδχε άρπαξει ἀπ' τήν άχυροκάλυβα τοῦ μπάρμπα της. Γιά στρῶμα είχε άχυρα καί ήταν τυλιγμένο μέ ζιάκες. 'Ωστόσο ήταν εύτυχισμένο κι δμορφο.

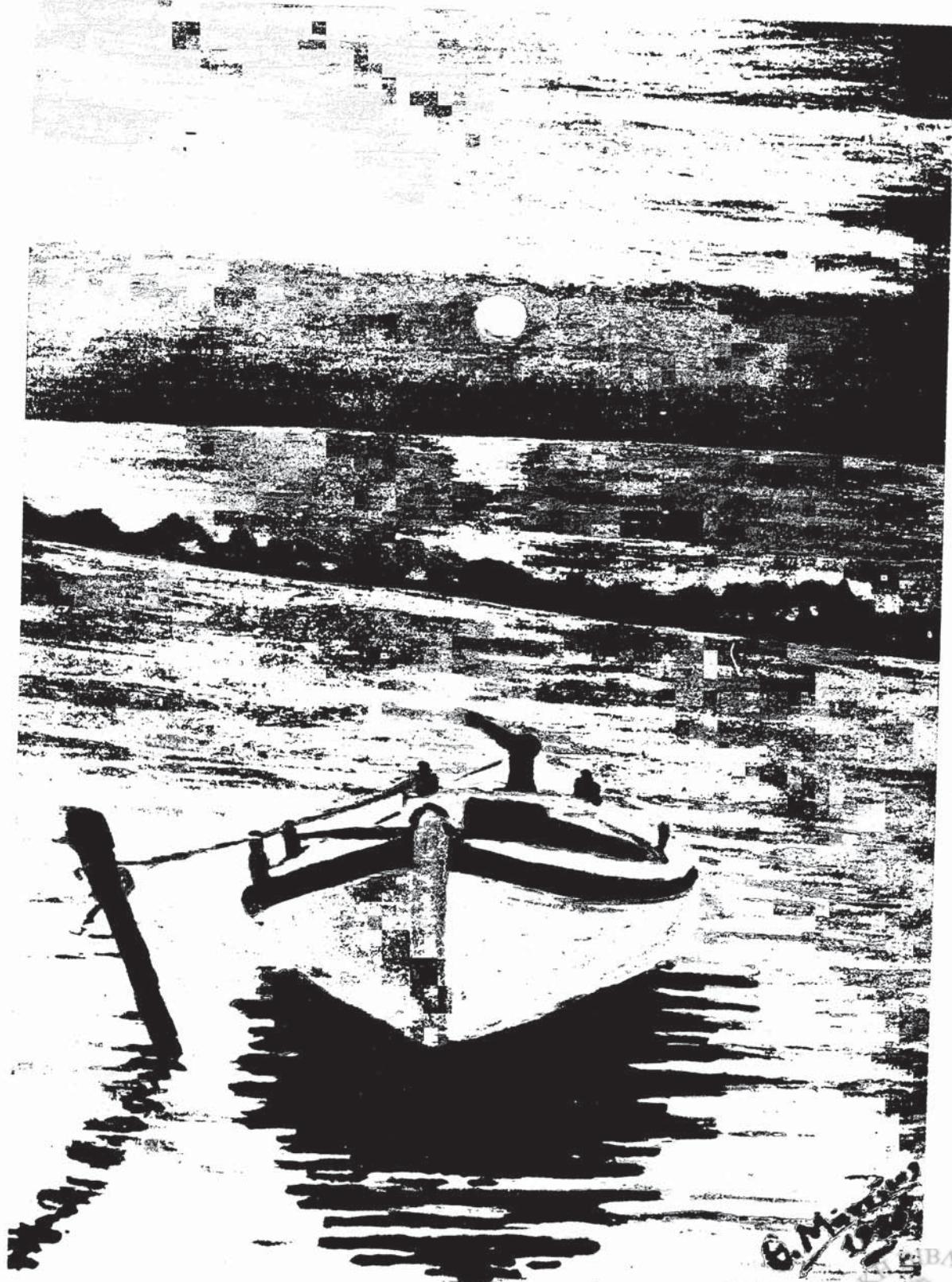
Τά είπαν δλα, πῶς γλίτωσε, πῶς γέννησε, πῶς έβγαινε τίς νύχτες στίς στάνες καί στά σπίτια ν' άρπαξει δ, τι βρεῖ.

Πέρναγε ή ώρα κι δ Γιώργης κάθονταν σά δαρμένο σκυλί ἀπ' δξω, χωρίς νά τό κουνήσει. 'Η γυναίκα του δέ φαίνονταν. Νά μπεῖ; Δοκίμασε μιά-δυό μά πάλι στάθηκε. Δέν τό μποροῦσε. Πάνω στίς σκέψεις του βγῆκε ή γυναίκα του καί πίσω ή 'Ασημούλα. Μίλησε πρώτη στόν πατέρα μέ μιά καλημέρα. 'Έκεΐνος έκανε δυό βήματα καί κοντοστάθηκε. 'Η καρδιά του χτύπαγε δυνατά. Κάτι πήγε νά πεῖ μά πνίγηκαν τά λόγια του. Λυγμοί άνεβηκαν στό λαρύγγι του καί θόλωσαν τά μάτια του.

— Σχώρα με, παιδί μου, μπόρεσε νά πεῖ. "Εφταιξα, σχώρα με...

— Σέ συγχωρώ, πατέρα! "Εφταιξα κι ἐγώ... ήταν τά λόγια τῆς 'Ασήμως πόπεσαν μύρο κι ἀγιονέρι στή φουρτουνιασμένη ψυχή τοῦ Γιώργη, ἐνῶ τά δάκρυά του ἔτρεχαν βρύση.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΜΑΝΤΖΙΟΣ (Λάδι)

ΔΥΣΗ ΣΤΗ ΛΕΥΚΑΔΑ

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ Κ. ΔΑΒΑΡΤΖΙΚΗ

ΜΝΗΜΕΣ ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΕΣ...

‘Απλωμένο σέ τρεῖς ραχούλες στό ριζοβιόνι τοῦ Μιτσικελιοῦ μας καί πνιγμένο στήν πλούσια βλάστηση, ποικιλόμορφης φυσικῆς γέννας, βρίσκεται ἔνα κομμάτι τῆς ψυχῆς μου, τό χωριό μου ἡ Καλωτᾶ. Ἐκεῖ στήν δμορφη αὐτή γωνιά τοῦ Ζαγοριοῦ πρωτάνοιξα τά μάτια μου καί τήν καρδιά μου, ἐκεῖ εἰδα τό φῶς τῆς ζωῆς μου νά μ’ ἀγκαλιάζει καί νά μέ ζεσταίνει μέ μιά πρωτόγνωρη θαλπωρή.’

Τά στοργικά χάδια τῶν ἀγαπημένων μου γονιῶν μέ νανούρισαν καί μέ γέμισαν εύτυχία.

‘Ἐκεῖ τρανεύοντας δέχτηκα τό οὐράνιο δῶρο τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων.

‘Απλωσα τίς ρίζες τῆς ζήσης μου στή γενέθλια γῇ τῶν πατέρων μέ τίς πλούσιες παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας καί τόν ίδιότυπο πολιτισμό τοῦ Ζαγοριοῦ μας. Στούς νοντάδες καί στά μαντζάτα του καί στίς κρεββάτες τίς ζαγορίσιες ἔκανα τά πρώτα μου βήματα.

Στίς πλακοστρωμένες εὐρύχωρες αὐλές της καί τά γκαλτερίμια, ἔπαιξα μέ ἄλλα παιδιά τοῦ χωριού μας τά παιχνίδια μου κ’ ἔκανα τίς πρώτες μου παιδικές ζαβολιές. ‘Ηπια δλόδροσο νεράκι στίς πελεκητές ἀκοίμητες βρύσες μας καί μέσα ἀπ’ τά πολυτρίχια καί τούς κισσούς ἄκουσα τίς φωνές τῶν ἀηδονιῶν. Μέ κοιμησαν καί μέ ξύπνησαν τά κουδούνια τῶν κοπαδιῶν, πού ἔβοσκαν στίς ραχούλες τίς βαθύσκιωτες, ἀδελφωμένα μέ τά τραγούδια τοῦ τόπου μας καί τοῦ λαοῦ μας καί τή φλογέρα τῶν πιστικῶν. Σεργιάνισα στό πλακοστρωμένο ἀπλωτό μεσοχώρι μας μέ τά χαμηλά πεζούλια καί τά θεόρατα πλατάνια. Ἐκεῖ πρωτάκουσα τίς ιστορίες τίς παλιές τῶν γερόντων καί τά παραμύθια μέ τίς νεράϊδες, τίς κακές μάγισσες, τίς βασιλοπούλες καί τό δμορφο πριγκιπόπουλο καβάλα πάνω στ’ ἀσπρο του ἀλογο.

‘Ο ἀχός ἀπό τό ψηλό μας καμπαναριό, πού ἀπλώνονταν περίγυρα κάλεσμα προσευχῆς καί ταπεινῆς ἱκεσίας στό Δημιουργό, συχνά δδήγησε τά βήματά μου στίς δυό ἐκκλησιές, τή «Σωτήρω» καί τήν «Ἄγια Παρασκευή!」 Ἐκεῖ θαρρεῖς καί ἄκουσα συγκλονιστική τή φωνή τοῦ Θεοῦ νά μέ προστάζει νά πορεύομαι τό δρόμο τῆς ἀγάπης, τῆς ἀρετῆς, τῆς δικαιοσύνης, τῆς εἰρήνης τῆς πανανθρώπινης.

Σάν μεγάλωσα, οἱ δρόμοι τῆς ζωῆς μέ τράβηξαν μακριά ἀπό τό χωριό μου καί ἡ πολύβοη καί γεμάτη ἀγχος πόλι τ’ ἀντικατέστησε γιά πάντα.

Τώρα ζῶ ἔδω στήν πόλη, μά ἡ ψυχή μου μένει σφιχτά δεμένη μέ τίς ἀναμνήσεις τῶν παιδικῶν μου χρόνων, στολισμένων μέ τίς δροσοσταλίδες τῆς χαρᾶς καί τό ἄρωμα τῆς ἀληθινῆς ξεγνιασιᾶς.

Πού καί πού ἐπισκέπτομαι τό χωριό μου πού τώρα μόνο χαλάσματα, ἐρημιά κ' ἐγκατάλειψη τό ζώνουν.

Πόσο, στ' ἀλήθεια, ἔχει μεταμορφωθεῖ κι ἀλλάξει!!!...

Ἡ μπόρα τοῦ τελευταίου πολέμου τό παρέδωσε στίς φλόγες.

Ἡταν φθινόπωρο τοῦ 1943. Καί κλαῖνε οἱ κουκουβάγιες, ἔρημες φυσικά, στά χαλάσματά του.

Λίγα λουλούδια ἀναγέννησης καί ζωντάνιας ἄρχισαν ἀραιά νά φυτρώνουν στόν γολγόθα τῶν παθῶν του, ἀλλά μπορεῖ νά ξανάρθη τάχα στίς παλιές του δόξες τίς τρανές; Αὐτό τό ἐρώτημα πού καίει τά στήθεια τούτης τῆς γραφῆς, είναι τάχα δηλωτικό ἀναμφίβολο ἐνός κόσμου πού χάθηκε, ἡ ἔναρξη τοῦ «κύκνειου ἄσματός» του;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ (Αὐγοτέμπερα)

ΠΑΝΑΓΙΑ

ANNA ΔΕΡΕΚΑ

**Ποίημα γιά ἀπόδραση
ΟΤΑΝ Ο ΦΟΒΟΣ ΤΡΥΠΑΕΙ ΤΟΝ ΤΟΙΧΟ**

*Μέ τ' ἀλλοιωμένο του μέτωπο δὲ Ἐρωτας
Ἐ δνδητη, σκέψεται
Στὸ ἀξύριστο μάγουλο τοῦ ἀγοριοῦ
Τὸ φιλί σου – γεύσῃ ἀπό βαγιόφυλλα –
Ἀναποδογυρισμένο εἶναι
Σά σπασμένο λουλούδι
Σά θιγμένο πουλί
Σάν ήρωας πού σέ δύσκολη θέση βρέθηκε.
Κορίτσι κοριτσάκι μέ τά ξανθά μαλλιά
Στὸ μάγουλο τοῦ ἀγοριοῦ
Ἄποψε Ἱανουαρίου πρωΐ
Δομνίκης δσίας καὶ Θεοκτίστου ιερομάρτυρος
Τὸ φιλί σου τό καταμόναχο
Λέω: θρύψαλο γύρης
Στά πόδια τῆς ἀγριας μέλισσας
Χαρταετός
Μέ σκέψη πλάγια
Μισοζαλισμένη λέξη
Ἄπο ζάχαρη τριαντάφυλλου
Εἶναι.
Ἐλα καὶ χοροπήδα στήν αὐλὴ μέ τή μουριά
Μέ τά βιδωτά κόκκινα καὶ μαῦρα πλακάκια.
Κιόλας σᾶς εύλογῶ.*

Γυναίκα:

Τδξερα ἐγώ. Ἀπό πρίν τδξερα. Τόσες Στέλλες ἀγάπησαν πρίν ἀπό μένα. Μόνο δέν ξ-
πρεπε τόσο λυπημένα νάναι.

Τό μουσικό κουτί κλειστό, «τό Κόλλεϋ εἶναι στεῖρο» εἶπε δὲ γιατρός ξέχνα τά μικρά

σκυλάκια πού θά σοῦ γλείφουν τά δάχτυλα, στερεῖστε το ἀπό ἀρσενικό, τοῦ εἶναι ἀχρηστο! Καμιά ἐλπίδα.

Σά νά μήν σ' ἀγάπησα τόσο πολύ, μέσα στούς σάκκους τῶν κουρασμένων ταχυδρόμων, κλεισμένη.

Μύριζα μελάνι μαῦρο κι ἥμουν μιά λέξη, δυό λέξεις, τρεῖς λέξεις, δλο στή σειρά ἔβαζα τά αἰσθήματά μου. 1-2-3-4-5-6. ("Ολες λέξεις). "Ετσι ἀγαποῦσαν δλες πρίν ἀπό μένα.

"Ας είχα μεγαλώσει σέ κεῖνο τό παληό διώροφο ἀπέναντι ἀπό τό I.K.A., μέ τήν τρελλή Ζαφειρώ νά μοῦ ματώνει τά μικρά δνειρά.

"Ας είχα ἀδερφό ἐκεῖνο τόν Ἰνδιάνο νά βάζει τό χέρι στό στόμα μέ πολεμικές φωνές νά μικραίνει τά μικρά μου δνειρά. "Ετσι μοῦ μιλοῦσε ἡ γιαγιά "Αννα μέ τάγαλανά μάτια καί τό μαῦρο τυρμπάν στό κεφάλι, γιά τήν ἐλπίδα, πού ἐγώ δταν ἡρθες σ' ἀγάπησα.

"Αντρας:

Θέλω νά σημαδέψω τό λεπτό
κι αὔριο πού θάμαστε μαζί¹
νά τό δῆς σημαδεμένο
καί νά πιστέψεις πώς σέ σκεφτόμουνα.
Θέλω ν' ἀπλώσω τολμηρά τό χέρι μαυ
στό ἡλεκτρικό ρολόϊ μας
καί νά πάρω τους δεῖκτες του.
Νά τους φορέσω στήν καρδιά μουν
καί νά σ' ἀφήσω αὔριο
περήφανα νά δῆς τήν ὥρα.

Γυναίκα:

Σταματημένο τόν νόμιζα τόν χρόνο σου
μέσ' τήν καρδιά μουν.
Σταματημένο ἐδῶ ἀνάμεσα στά δυό μουν στήθη
τό παρελθόν, τό μέλλον σουν καί τό παρόν σουν.
Στό νύχι μουν ἀνάμεσα τό σπασμένο
μιά τρίχα ἀπό τίς τρίχες σου
πού τήν ἐφύλαγα μέ τήν ἀκρη τοῦ ματιοῦ
μήπως καί τήν χάσω.

Χορδός:

'Η Ἀνάσα πάνω στό καθαρό τζάμι
ἔγραψε ἀγωνία.
Τό στεφάνι μέ τά γιασεμιά
πάνω στά σεντόνια τῶν τεσσάρων τοίχων
θυμόταν τόν ἔρωτα.
Ξενύχτια μέ τίς ἐννοιες τοῦ εἶναι πονᾶν.
Καὶ ἡ ἀναπνοή τό δειλινό σταμάτησε νά περιμένη στό τζάκι.
Τό δνειρο πού εἶναι γεμάτο περιβόλια
ἔχασε τους ἀνθούς στήν ἀγκαλιά τοῦ φόνου.
Ἐνα τραγουδάκι /γιά νά σκεπάση τήν κραυγή/ ἀπ' τόν μαυρόμαλλο χωρισμό.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΔΕΡΕΚΑΣ (Λάδι)

ΜΙΚΡΗ ΝΗΠΙΟΤΗΣ

Γυναίκα:

Πώς στροβιλίζω έτσι ἀσκοπά
στούς ἥχους αὐτῆς τῆς μουσικῆς
μέ ἴσια χωρίστρα στά ξανθά μαλλιά
καὶ ταφταδένιο ἀσπρό φουστάνι!
Ἐσύ φυτεύεις γαρύφαλλα.
Χωρίς ἀναμνήσεις ἀρωματίζεις τό στήθος σου
μέ μυρωδιά ξύλου, φρεσκάδα θάλασσας
καὶ ξεθαμένου γιασεμιοῦ.
Αὐτό τό τραῖνο εἶναι παράλογο.
Ἐχει ἔνα μακρύ λυγμό.
Τό μαστιγώνουν, μούπε μιά φίλη,
κι ἐγώ Ξεφωνίζω:
Ἄγαπημένε, ξαναγύρισε
ἡ νύχτα πάντα βύθιζε τούς δρόμους
οἱ πόθοι κάναν τ' ἀλογα νά καλπάζουν
κι οἱ ἑρωτευμένες τρυγοῦσαν μέ φῶς τό κορμί τους.
Σέ λαχταρῶ γύρισε
οἱ ἀγκινάρες ἔχουν ρίζες
μαυροντυμένες χῶμα
τά δοκάρια τῆς αὐλῆς.
κοιμοῦνται μέ τά πόδια στόν ἀσβέστη.
Δές, δέν μιλῶ γιά ἔρωτα
Φτιαγμένη ἀπό παράπονο κι ἀνεμοθύελλα
στήν δχθη μου γυρίζω,
μοναχικό πλάσμα
νά μέ μοιράζει ἡ ἀρχιτεκτονική σου!

“Αντρας:

Οἱ νέοι εἶναι τόσο νέοι σήμερα.

Γυναίκα:

Ἄχ, γλυκέ μου, ἔχω μιά ζωή θλιμμένη.
Ἄσε νά κρύψω τήν σιωπή
στά λόγια σου.
Πιάσε μου τό χέρι
νά ξεμακρύνουμε σ' αὐτό τόν παληδό δρόμο
πού ὁ ἥλιος κρατᾶ τά μάτια του ἀνοιχτά!
Θά δοῦμε τά δέντρα νά γδύνονται
τ' ἀγιόκλημα νά φιλιέται μέ τίς πεταλοῦδες
καὶ πάνω στό χαρούμενο κορμί μου
θά δαγκάνεις τό ἀρωμα ἀπ' τό ύγρο δαμάσκηνο.
Θᾶμαι μιά γλυκειά κούκλα.
Τά μάτια μου θά τρεμίζουν στίς λέξεις σου

θά ισορροπῶ δμως ἀσάλευτη
τὴν καρδιά σου πάνω στὸ μικρὸ μου δάχτυλο!
Ἐ, ἄντρα, ἡ τρυφερότητα
ἀκολουθάει τὸν πόθο, τὸν
ἀπαλό σάν τὸ σταφύλι
θά τὸν κρύψω στὴν μασχάλη σου!

Ἄντρας:
Ἄν ηξερες πόσο τίς ὥρες μου γλυκαινεῖς!
Ἄντιλάμπουν πάνω μου τὰ μάτια σου
καὶ χαμηλώνω τὸ φῶς τοῦ ἥλιου.
Στὴν παπαρουνένια κοιλιά μου
κοιμίζω τὴν μυρωδιά τῶν φιλιῶν σου.
Λαμπυρίζω, Λαμπυρίζω
φώναξες τ' ὀνομά μου.

Γυναίκα:
Πόσος καιρός μοῦ μένει ἀκόμα
κομποσκοίνι πόθου νά κρεμιέμαι στὸ ζωνάρι
τοῦ ἄντρα μου;

ΣΠΥΡΟΣ ΜΑΚΟΣ (Λάδι)

ΑΕΡΙΚΑ

ΕΛΕΝΗ ΜΠΟΤΣΙΟΥ (Κάρβουνο)

ПОРТРАИТО

ΒΑΣΙΛΗΣ Κ. ΔΡΟΣΟΣ

‘Αναδρομές

Ο ΚΟΥΣΙΑΣ

Σ’ ἐν’ ἀπό τά κοπάδια γιδοπρόβατα πού είχε ὁ πατέρας μου Ντίνος, ἡταν πολλά χρόνια τσομπάνος κι δι Κούσιας, πού μόνο τό ἐπώνυμό του συγκρατω ἀκόμα στή μνήμη μου.

“Ἡταν ἔνας ἀνθρωπος ἀγράμματος, ἀγαθός, γεννημένος θαρρεῖς γιά τσομπάνος. Ἀν πεῖς γιά μποϊ καὶ γεροσύνη, ἡταν σωστός γίγας. Μέ τά μαλλιά του μάλιστα πάντα μεγάλα κι ἀνάκατα, τό «ἀρειμάνιο» μουστάκι, ἀξύριστος καὶ μέ γενειάδα πολλές φορές, σοῦ θύμιζε κάποιον ἀπό τούς γιγαντόσωμους ἐκείνους Σκανδιναυούς, τούς Βίκιγκς, πού ἔχουμε δεῖ κάποτε στόν κινηματογράφο.

“Ημουν μικρός, ἔξι-έφτα χρονῶν, δταν τόν γνώρισα κι αὐτός περασμένης κάπως ἡλικίας.

Μερικές φορές, σάν λάχαινε καὶ πήγαινα στό κοπάδι, μ’ ἔπιανε, θυμᾶμαι, ἀπό τή μέση καὶ μέ σήκωνε, τό θηρίο, ψηλά μ’ ἔνα χέρι – τόσο χεροδύναμος ἡταν – καὶ μέ φοβέριζε πώς τάχα θά μέ πετοῦσε μακριά σάν πέτρα. Τήν πρώτη φορά πού μέ σήκωσε, μικρός δπως ἡμουν, φοβήθηκα (ψέματα νά πῶ;) καὶ λίγο ἔλειψε νά βάλω τά κλάματα, ἀλλά σάν βεβαιώθηκα πώς ἀστειευόταν, ἡσύχασα πιά. Κάθε φορά πού μέ σήκωνε, γελοῦσε καλοκάγαθα, μέ κατέβαζε κάτω, μοῦ τραβοῦσε ἀπαλά τό αὐτί, μοῦ χάιδευε τά μαλλιά καὶ μοῦλεγε:

– «Δέ ντρέπεσαι βρέ σύ, παιδί τοῦ Ντίνου Δρόσου καὶ νά σκιάζεσαι;». Ἐπιανε μετά μέ τήν γκλίτσα δυό-τρία πρόβατα καὶ τ’ ἄρμεγε σ’ ἔνα ξύλινο καυκί πού είχε μαζί του καὶ μοῦ ἔδινε κι ἔπινα τό γάλα ζεστό κι ἀβραστο δπως ἡταν.

“Ἀλλοτε, πάλι μέ συμβούλευε λέγοντας:

– «Ν’ ἀγαπᾶς βρέ, τά πρόβατα, ἀν θέλεις νά προκόψεις. Τά γράμματα (πήγαινα τότε στό Δημοτικό) δέν ἔχουν «ψωμί». Νά μ’ ἀκοῦς ἐμένα. Νά τ’ ἀγαπᾶς δπως τ’ ἀγαπάει ὁ πατέρας σου κι ἔγώ».

Είχε συνηθίσει στή μοναξιά τῶν βουνῶν, μακριά ἀπό τόν κόσμο καὶ τό θόρυβο. Μόνο βελάσματα καὶ κουδούνια ἀπό τά πρόβατα ἥθελε ν’ ἀκούει καὶ τόν ἀχό πού κάνουν τά πεῦκα σάν τά φυσάει δ ἀέρας. Είχε ἀφομοιωθεῖ καὶ γίνει ἔνα μέ τό φυσικό περιβάλλον.

Κάποτε, τόν ἔστειλε ὁ πατέρας μου στήν Καλαμπάκα, πού ἡταν μικρή τότε κωμόπολη, γιά ν’ ἀγοράσει ἀλάτι γιά τά πρόβατα. Ἡταν καλοκαίρι καὶ τέτοια ἐποχή οἱ τσομπαναραῖοι τά ταΐζουν κάπου-κάπου καὶ μέ ἀλάτι, πού τό ἀπλώνουν σέ πέτρινες πλάκες καὶ τό γλύφουν τά πρόβατα γιά νά πιοῦν μετά νερό καὶ νά παχαίνουν.

“Αμ, πότε πήγε στήν Καλαμπάκα, πότε άγόρασε τό αλάτι και πότε γύρισε; Ούτε φτερά νάχε!

Ξεκίνησε τό πρωΐ και τό άπόγευμα ξφτασε στό σπίτι μας μέ φορτωμένο τό γαϊδουράκι του αλάτι. Έπειδή ή άπόσταση άπό τό χωριό μας μέχρι τήν πόλη είναι μεγάλη, δι πατέρας μου περίμενε νά έπιστρέψει άργα τό βράδυ ή τήν αλλη μέρα και σάν τόν είδε άπόρεσε πού γύρισε τόσο γρήγορα. Λαχανιασμένος δ Κούσιας, μόλις άντικρυσε τόν πατέρα μου, σκούπισε μέ τήν χερούκλα του τό μέτωπό του άπό τόν ίδρωτα και τού είπε:

— «Κύρ-Ντίνο, άν μ’ άγαπᾶς δπως έγώ σέ σέβομαι και σ’ άγαπάω, μή μέ στέλνεις ξανά στήν πόλη. Θά πλαντάξω. Δέ μπορώ νά δῶ τόσον κόσμο μαζωμένο σά νάναι καμμιά γιορτή και ν’ άκονω τέτοιο βουητό. “Ασε με στά προβατάκια μου».

Γέλασε δ πατέρας μου, τόν χτύπησε φιλικά στήν πλάτη και τού ύποσχέθηκε, πώς δέν θά τόν κουνήσει αλλη φορά άπό τό κοπάδι.

Χειμώνα-καλοκαίρι, δ Κούσιας είχε τό στήθος του (ένα στήθος πλατύ και δασύτριχο) άνοιχτό ή μισοσκεπασμένο και πάντα ήταν ξεκάλτσωτος.

Τή νύχτα τό καλοκαίρι, ξαπλωνόταν καταγής δπου τύχαινε, άρκει νάταν ίσιο τό μέρος, και κοιμώταν χωρίς σκέπασμα. Τό χειμώνα, μόνο, δταν τά κοπάδια κατέβαιναν άπό τά βουνά και ξεχείμαζαν σέ ζεστά δπωσδήποτε λειβάδια, κοντά — τίς περισσότερες φορές — στά Τρίκαλα, φορούσε τήν ήμέρα ταλαγάνι και τή νύχτα τυλιγόταν μέ τήν κάπα, χωμένος σέ καμμιά πατουλιά (τούφα άπό χαμηλά πουρνάρια) πού άνοιγε πατώντας την μέ τά πόδια.

Κάποια χρονιά ήταν πολύ άγριος δ χειμώνας και μιά νύχτα άρχισε νά πέφτει ένα πυκνό χιόνι πού συνεχίσθηκε μέχρι τό πρωΐ κι δταν σταμάτησε είχε φτάσει μισό σχεδόν μέτρο. Ό Κούσιας, τυλιγμένος μέ τήν κάπα, σηκωνόταν άπό τήν πατουλιά δταν ένιωθε νά τό βαραίνει τό χιόνι, τιναζόταν και ξανάπεφτε γιά υπνο.

“Οπως δλ’ οι τσομπαναραϊοι, είχε κι αύτός γιά τή φύλαξη τού κοπαδιού ένα σκυλί πού τό φώναζε: «Γκεσούλη». Ήταν μεγαλόσωμο, μαῦρο, μέ μιάν δσπρη βούλα στό στήθος, δυνατό κι αίμοβρίκο. Άλλοιμονο σέ κείνον πού θά πλησίαζε στό κοπάδι. Ριχνόταν πάνω του νά τόν ξεσχίσει. Κάθε μέρα τήν ώρισμένη ώρα, ένω αύτό βρισκόταν σέ καμμιάν άκρη τού κοπαδιού κι έπέβλεπε τά πρόβατα πού βοσκούσαν, τό καλούσε μέ σφυρίγματα δ Κούσιας κι έτρεχε κοντά του. Τού πετούσε δυό-τρία κομμάτια μπομπότα, πού έπιανε τό σκυλί στόν άέρα κι έχαφτε κι έπειτα τόδιωχνε λέγοντας:

— «Αϊντε, τώρα δίνε του! Σύρε γρήγορα στό κοπάδι. Φέρτο πάντα γύρα-γύρα γιά νά μήν άρπαξει τό «ζουλάπι» (έννοούσε τό λύκο) κανένα πρόβατο. Τότενες, θά σέ σκοτώσω, έρμο. Δέ γλυτώνεις». Πότε-πότε, τή στιγμή έκείνη, τοδινε και καμμιά κλωτσιά κι έφευγε έκείνο κλαίγοντας.

Ο Κούσιας είχε και γνώσεις... «χειρουργικής»: “Οταν κάποιο πρόβατο άρπαξε βόσκοντας και κανένα δηλητηριασμένο χορτάρι κι άρρώσταινε έβγαζε άπό τό σελάχι του ένα πολύ κοφτερό σουγιά, πού τόν είχε δεμένο και μ’ ένα σπάγγο γιά νά μή τόν χάνει και τού έκανε μιά μικρή «τομή» στό κεφάλι κοντά στό αύτι, άπό τήν δποία έτρεχε άρκετό αίμα. Τό περίεργο είναι δτι ή «έγχειρηση» άρκετές φορές πετύχαινε και τό πρόβατο γινόταν καλά.

Τέτοιος ήταν δ Κούσιας: “Αξεστος, πρωτόγονος, άλλ’ άκακος μέ νοοτροπία μικρού παιδιού και καλός και πιστός τσομπάνος.

Μέχρι πού μεγάλωσα και στρατεύτηκα, φύλαγε κι άπό ένα κοπάδι μας πρόβατα, πότε γαλάρια και πότε στέρφα. Γέρος πιά κι άσπρομάλλης, έξακολούθησε κι άργοτερα τό τσομπανιλίκι (δέν θυμάμαι άν στό μεταξύ είχε φύγει άπό τόν πατέρα μου), ώσπου έπειτα άπό

ΑΡΤΕΜΙΣ ΜΑΝΕΚΑ (Παστέλ)

«ΚΟΡΜΟΙ»

χρόνια κι ένω άπουσίαζα άπό τό χωριό, ξμαθα κάποτε πώς παράτησε τοῦτο τόν κόσμο άπό γεροντικό μαρασμό, δρθιος δμως στά πόδια μέχρι τήν τελευταία στιγμή τῆς ζωῆς του, σέ ή- λικια 90 χρονῶν περίπου.

Κοντά Σου βέβαια θά είναι, Κύριε, ή ψυχή του. Κας θά ζητάει νά φυλάξει τά πρόβατα.

ΕΛΕΝΗ ΜΠΟΤΣΙΟΥ (Λάδι)

ΑΘΗΝΑ ΔΡΟΣΟΥ-ΜΑΛΛΙΟΥ

ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

(Λαογραφικό)

(Στό "Άγιο Μοναστήρι «τῶν Πατέρων», ευρισκόμενο κάτω ἀπ' τὴν κωμόπολη Ζίτσα, σέ μιά ξέφωτη τοποθεσία, ἀνάμεσα στά περίχωρα τοῦ Καλαμᾶ.
Ἐκείνη τήν ἐποχή ἦταν πολύ συνδεδεμένο μέ τήν ίστορία τοῦ χωριοῦ)

*Στ' Αύγουστου τή γλυκειά πνοή, ἀργά ἔνα δειλινό,
καλοντυμένοι χωριανοί στή Γούβα ροβολοῦσαν.
Μπροστά οἱ νέοι λεβεντονιοὶ δισάκια φορτωμένοι
κι ἀκολουθοῦσαν κοπελιές μέ στρογγυλούς μποξιάδες
ἀπ' ὅπου μοσχομύριζαν καλοφτιαγμένες πίττες.
Γριοῦλες καλοκάγαθες διαβαίνουν καθισμένες
στά μεσοσάμαρα ψηλά, σ' ἀραδιαστά στρωσίδια.
Μέ τδνα χέρι σέρνανε τ' ἀλόγου τό καπίστρι,
μέ τ' ἄλλο κράταγαν σφιχτά παιδάκια στά καπούλια.*

*Τραγούδ' ἡχοῦσε σιγανό, χλιμίντρισμα ἀλόγου,
κι ἀπ' τά παραθυρόφυλλα τ' ἀρχοντικά κατώφλια
μαντήλια ἀραχνοῦφαντα, λευκά σάν περιστέρια,
προβόδιζαν τούς χωριανούς μαζί καί τίς εὐχές τους.
Κι ἡ συντροφιά χαρούμενη, στοῦ δειλινοῦ τά πέπλα
χανόταν πίσω ἀπ' τὴν στροφή σέ πορφυρένιο κόσμο,
ἐκεῖ πού σκύβει ὁ οὐρανός καί χαιρετᾷ τή γῆ μας.
Στή λάμψη του ἀντανακλοῦν σάν θεία δύτασία,
Βυζαντινοί χρωματισμοί ἀπ' τ' ἀγιο μοναστήρι.*

*Μέ δέος φθάνουν οἱ πιστοὶ στῆς Παναγιᾶς τή χάρη.
Χαρούμενα ξεφωνητά τήν ἐρημιά ζαφνιάζουν
καί ζωντανεύουνε μέ μιᾶς οἱ "Άγιοι Πατέρες.*

*'Η δόξα τοῦ μοναστηριοῦ ἀπ' τῆς Βλαχιᾶς τά γρόσια.
Μ' ἀράδα - ἀράδα τά κελιά, ζενῶνες μαγειρεῖα.
Κελλάρια πού ἔχόρταιναν κορμιά βασανισμένα
κ' ἔκατοντάδες πρόβατα στά πλούσια βοσκοτόπια.
Μιά δαση πνευματική μεσ' τῆς ζωῆς τή δίψα
πού ἐδρόσιζε στόν ἥσκιο της τόν ἄρρωστο ὁδοιπόρο.*

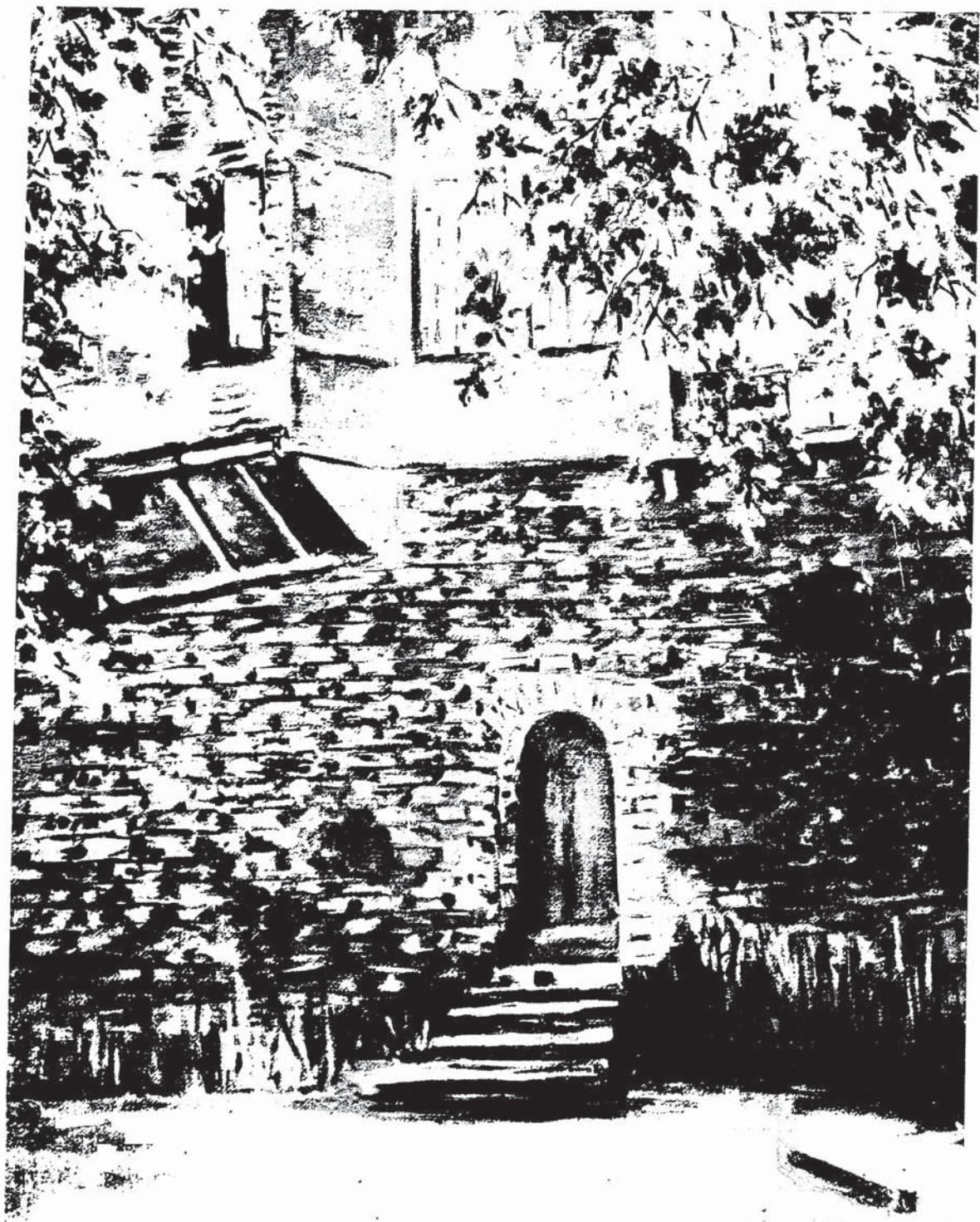
*Γλυκόλαλοι κελαϊδισμοί τῆς Ρωσικῆς καμπάνας
νανούριζαν νοσταλγικά τῶν σκλάβων τήν ἐλπίδα.
Παράξενοι ἀντίλαλοι τά δνειρα ξυπνοῦσαν
κι ἀγωνιστές ὅρκίζονταν νά σώσουν τήν πατρίδα.
Αἰῶνες πέρασαν πολλοί, καθώς καί γεγονότα.
Πολλά δέ καταστράφηκαν στήν ἀπονιά τοῦ χρόνου.
Κι δμως ἡ δόξα κι ἡ ἀκμή τοῦ ἄγιου τούτου χώρου,
ἔμεινε σύμβολο ἱερό μέσ' τίς καρδιές γραμμένο.*

*Χρυσός Δεκαπενταύγουστος. Ξυπνοῦν οἱ ἀναμνήσεις.
Κι ἐπάνω στά χαλάσματα οἱ Χριστιανοί μας σμίγουν.
Μαγευτικοί κυματισμοί τῆς πορφυρένιας δύσης,
χαρίζουν δψη γιορτινή, οὐράνια καί θεία.
Τό ρυθμικό κελάρυσμα τοῦ Καλαμᾶ πιό κάτω
καλωσορίζει καί σκορπᾶ στούς ξένους τή δροσιά του.
Χαμογελᾶ ἡ Παναγιά, τά τέκνα της σκεπάζει.
Στοῦ κόρφου της τή ζεστασιά γαλήνια κοιμοῦνται.
Ἡ νύχτα λάμπει ἀπό φῶς στ' Αὐγούστου τό φεγγάρι.*

*Κι δμως καῦμοί φωλιάζουνε μέσ' τήν καρδιά τ' ἀνθρώπου.
Ἡ κάκω μένει ξάγρυπνη, παρακαλεῖ ἡ μάνα.
Ἡ χήρα κλαίει σιωπηλά, ἡ κόρη περιμένει.
Κι δ γρύλλος, σύντροφος πιστός τῆς νύχτας τό σκοτάδι,
μέ τό συρτό τραγούδι του γλυκά τούς νανούριζει.
Ἡ νύχτα φεύγει σιωπηλή, τ' ἀστέρια τρεμοσβήνουν.
Θαμπά τά ξημερώματα, σημαίνουν οἱ καμπάνες.
Φεγγοβολᾶ ἡ ἐκκλησιά. Ἀχολογοῦν οἱ θόλοι.
Ἀναγεννιοῦνται οἱ ψυχές ἀπό τή Θεία χάρη.*

*Κι αὐτό τό μοσχολίβανο πόσο γλυκά εὐωδιάζει!
Στά βάθη φθάνει τ' οὐρανοῦ, τό ἐλεός του κράζει.
Στούς τοίχους κεῖ ὀλόγυρα παλιές ἀγιογραφίες
πού ἡ λάμψη τους δέν ἔσβησε στά βάθη τῶν αἰώνων,
κρυφοκοιτάζουν τούς πιστούς, χαρίζουν εὐλογία,*

M. Kiri

MAPIA KHTA (Λάδι)

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΟ

κι ἐξαγνισμένοι δέχονται τή Θεία κοινωνία.
Φιλοῦν τό χέρι τοῦ παπᾶ, τ' ἀντίδωρό τους παίρνουν.
Φρεσκοκομμένος ὁ καφές μοσχοβολᾶ στήν πόρτα,
καὶ μέ σιτάρι σπιτικό γεμίζουν τά μαντήλια.

Κατηφορίζουν μέ χαρά στοῦ Καλαμᾶ τό ρέμα.
Στίς δχθες του νά δροσιστοῦν, ν' ἀνοίξουν τούς μποξιάδες.
Χρυσός Δεκαπενταύγουστος! Γεμάτος εὐφροσύνη!...
μέ τό τραπέζι τῆς χαρᾶς, τραπέζι τῆς ἀγάπης!...
Μοσχομυρίζουν τά ψητά. Ζιτσιώτικες οἱ πίττες.
Ήχοῦν τά ποτηράκια τους εὐχές δίνουν καὶ παίρνουν.
Μοσχοβολοῦν καὶ τά κλαδιά, θροῖζουν τά πλατάνια.
Τό ἥσυχο κελάρυσμα, πουλιῶν ἡ μελωδία,
σμίγουν μέ τό τραγούδι τους, ρυθμίζουν τό χορό τους.

.....
.....

Στιγμές ἀνεπανάληπτες!.. Γωνιά τοῦ παραδείσου
πού ἡμερεύουν οἱ καρδιές, δροσίζεται τό πνεῦμα.
Ἄναλαφροι τό σούρουπο ἀργά ἀνηφορίζουν.
Στήν Καλλιθέα χωριανοί αὐτούς καλοσωρίζουν.
Τούς ἀγκαλιάζουν, τούς φιλοῦν γιά νά γευτοῦν τή χάρη
τήν εὐωδιά τῆς Παναγιᾶς, τή δόξα τῶν Πατέρων.
Χρυσός Δεκαπενταύγουστος! Ἄνθρώπων Σωτηρία.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Η ΔΙΚΡΟΥΝΗ ΒΡΥΣΗ

Δυό σιδερένιους κρουνούς είχε ή «Κρύα Βρύση» τοῦ μικροῦ εκείνου χωριοῦ, τ' ἀκουμπισμένου, γιά προστασία, στά πόδια κάποιου Ἡπειρώτικου, περήφανου βουνοῦ. Τό κρυστάλλινο νερό της, μοναδικό ἀγαθό τοῦ τόπου, ἔρχονταν ἀπό τίς χιονισμένες, χειμώνα καλοκαίρι, κορφές, ἀνάμεσα ἀπό ύπόγειες σήραγγες, κ' ἀντικρύζονταν ἐκεῖ, τραγουδιστό καὶ χαρούμενο, μέ τό φῶς τῆς μέρας. «Ἐπεφτε μέ δρυμή σέ βαθειά πέτρινη γούρνα, κ' ἔπειτα διακλαδίζονταν σέ ρυάκια, καὶ κατηφόριζε βιαστικό νά τά προφτάσῃ δλα. Νά πιοῦν καὶ νά ξεδιψάσουν ἔμψυχα καὶ ἄψυχα. Ἀνθρωποι, ζῶα, πετεινά τοῦ ούρανοῦ, περιβόλια τῆς γῆς. Σ' αὐτό τό εὐλογημένο χρωστοῦσαν δλα τήν ὑπαρξή τους, καὶ τή χαρά τους. Δίπλα δ θεόρατος πλάτανος, μέ τά πλατειά κλωνάρια, καὶ τίς χιλιάδες πουλιά, κι ἐπάνω, τό σπίτι τοῦ Παπαγιώργη, μαρμαροπελεκτό, μέ τίς δλάνθιστες κρεβατίνες. Κι δ πλάτανος καὶ τά λουλούδια, τῆς παπαδοπούλας, τῆς Σοφίας, σ' αὐτό τό νερό χρωστοῦσαν τή δόξα τους καὶ τήν δμορφιά τους.

«Η δροσιά του, κι δ χαρούμενος σκοπός, ἔφταναν κι ἀκόμα πιό μακριά. Κι ώς τά πέρατα τοῦ κόσμου. Περνοῦσαν στεριές, βουνά, θάλασσες, ἔψαχναν καὶ μέ τή μαγική τους δύναμη, εὗρισκαν καὶ τόν ξενητεμένον Διαμαντή, μέρα καὶ νύχτα, χρόνια καὶ χρονάκια. Πότε πέρασαν π' ἀνάθεμά τα. Τόν ἀντάμωναν, δπου κι ἀν τόν ἔφερναν οἱ δρόμοι τῆς ἀνάγκης, τό κυνήγημα τῆς τύχης, τά σκαμπανεβάσματα τῆς ζωῆς, ἐκεῖ στά μακρινά τά ξένα πού «ν' ἀνάψουν νά καοῦν». Πότε τόν ξεδίψαγαν καὶ τόν παρηγοροῦσαν, πότε τοῦ ἀναβαν φωτιά στά σωθικά καὶ τόν φλόγιζαν. «Ε, καῦμένη Πατρίδα...

★ ★ ★

Στό δρεινό ἐκεῖνο χωριό, σχεδόν μόνο γυναικες, παιδιά, καὶ λίγοι γέροι, κατοικοῦσαν. Οι ἄντρες, πρίν ἀκόμα μεστώσουν, ἔφευγαν ἀπό τά παλιά χρόνια στήν ξενητειά. Γύριζαν καὶ παντρεύονταν, ξανάφευγαν πρίν περάσουν οὗτε δυό βδομάδες, κ' ὕστερα, στή χάση καὶ στή φέξη, ἔρχονταν σά μουσαφίρηδες, καμμιά Πασχαλιά, ή σέ κανένα πανηγύρι.

Φύτευαν ἀπό ἔνα δέντρο γιά νά μένουν δεμένοι – ριζωμένοι – μέ τόν τόπο τους, ἔσπερναν κ' ἔνα παιδί, νά μή σωθῇ ή γενιά, κ' ἔπαιρναν πάλι τό δρόμο τῆς ξενητιᾶς. Τό δέντρο ἔπαιρνε τ' δνομα τοῦ φυτευτῆ. «Ἡ μυγδαλιά τοῦ Ἄλεξη» νά ποῦμε, «ἡ καστανιά τοῦ Μήτρου», «τό ἔλατο τοῦ Γιάγνη». Τά παιδιά δμως δχι. Αύτά ἔπαιρναν τ' δνομα τῆς μάνας.

«Τής Δέσποινας», «τής Γιώργαινας», «τής Κατερίνης»... Τό ίδιο γίνονταν και μέ τά κτήματα. Αύτές μεγάλωναν τά παιδιά, καλλιεργοῦσαν τά κτήματα, φρόντιζαν γιά δλα κι εφτιαχναν τά τραγούδια τής ξενητιᾶς.

Οι ἄντρες, καζαντισμένοι και μή, – δ καθένας μέ τή μοίρα του – γύριζαν μόνιμα πιά κατά τά γεράματα, νά πεθάνουν στόν τόπο τους. Τούς τραβοῦσαν τά χώματα τά ιερά, δπως τά χέλια τά τραβοῦν τά νερά πού γεννήθηκαν. Μερικοί πλούτιζαν και γίνονταν εὐεργέτες. "Ολα, δ μόχθος, δ πλοῦτος, ή στοργή γιά τήν πατρίδα. "Αγραφος, ιερός, αἰώνιος κανόνας. Μερικούς πάλι, τούς κατάπινε ή λάμια ή ξενητειά. "Εφευγαν και χάνονταν. Σάν και τόν παπού μου, μιά και τώφερε ή κουβέντα. Τόν σκέφτομαι ἀπό καμμιά φορά κι ἄς μή τόν γνώρισα. Πῶς νά λησμονήσω δλότελα, ἐκεῖνα τά κιτρινισμένα γράμματα, πού φύλαγε ή Κυραμάνα στή σκαλιστή κασέλα της, και μόνο ἔγω τάβλεπα; "Οταν ἄρχισα νά συλλαβίζω – ήμουν στήν πρώτη μεγάλη – μ' ἔβαζε κρυφά, νά τής διαβάζω, ψηφί, ψηφί. 'Εκεῖνος, είχε χαθεῖ στή Σμύρνη, πού είχε φούρνο, κι ἐστελνε τά γρόσια και τά γράμματα. Μετά τή φοβερή χολέρα, τόν τύλιξε ή σιωπή. 'Ωστόσο ή Βάβω μου, ούτε μαυροφόρεσε, κι ούτε ἀπελπίστηκε. Τόν περίμενε σ' δλη τήν πολύχρονη ζωή της, κι ἐπειτα πήγε νά τόν ἀνταμώση. 'Εκεῖ δλοι σμίγουν, κι ἄς λένε πώς «ἐκεῖ σύν δυό δέν περπατοῦν, σύν τρεῖς δέν κουβεντιάζουν».

"Ενας ἀπ' δλους κι δ Διαμαντής τής μικρῆς μας ίστορίας. Δέν ήταν ούτε μέ τούς πρώτους, ούτε μέ τούς δεύτερους, μήτε μέ τούς τρίτους. Είχε μιά δική του περίπτωση. 'Ο καθένας μέ τή μοίρα του, καθώς είπαμε.

★ ★ ★

Μισόν αἰώνα πλανιώτανε, ἀπό πόλη σέ πόλη, ἀπό ἐπάγγελμα σ' ἐπάγγελμα. "Αλλαζε στέκια, συνήθεια, φίλους. Μονάχα ή θύμηση τοῦ μικροῦ χωριοῦ ἔστεκε μόνιμα και πιστά στή ζωή του. Τόν ἀκολουθοῦσε παντοῦ μ' ἀφοσίωση.

Ναί, κάποτε θά γελάση ή τύχη, καποτε θά τον λυπηθῇ, θά γυρίσῃ, δπως ἐπιθυμοῦσε, κι δπως ταίριαζε, σ' ἔναν ξενητεμένο. Θά περίμενε κι ή δίκρουνη βρύση, νά πιῇ τό νερό της, και νά γιατρευτοῦν τά ήθια του, σάν ἀπό πηγή τοῦ Σιλωάμ.

"Η ἐλπίδα κι δ πόθος, τοῦ ἔδιναν κουράγιο κι ἀνοιγαν δλο καινούργια περιθώρια, στίς ἀναβολές και στίς αἰσιόδοξες προσδοκίες. Θά σημάνη ή "Ωρα.

«...Αὔριο ἔχεις καιρό πολύ...» σκέφτονταν πάντα κι δ «Γέρος» τοῦ Καβάφη. 'Ο Διαμαντής, δέν ήξερε τόν Καβάφη, κι ούτε τό στίχο του είχε ἀκουστά. Μά και νά γνώριζε, τό ίδιο πάλι θά γίνονταν. 'Ο Ποιητής, βλέπετε, ήξερε τούς ἀνθρώπους, τίς ψυχικές διακυμάνσεις τους, τά ξεγελάσματα τής ζωῆς. 'Εδω, ἐπεφτε κι ή περίπτωση, τοῦ δικοῦ μας... «Αὔριο λοιπόν, ἔχεις καιρό πολύ...».

Θά γύριζε, ναί, κι ἐκεῖ μπροστά στό παρθένο νερό τής βρύσης, θά γίνονταν τό θᾶμα. Τό σπίτι τοῦ Παπαγιώργη, ἀνοιχτό, ή Σοφία θά πότιζε τά μυριστικά και θά κοίταζε τό δρόμο. Θ' ἀνέβαινε τά πέτρινα σκαλοπάτια, μέ δῶρα και γλυκά. Καθώς ἐπρεπε στή σειρά τους. – Καλῶς τον, σέ καρτερούσαμε. Σοφία, φέρε καρύδι γλυκό, νά κεράσης τό παλληκάρι. Μή ντρέπεσαι, τέτοιες ώρες τίς εὐλογεῖ δ Θεός, μεγάλη ή χάρη του.

Τούτη τή σκηνή τήν ἔπλασε πολλές φορές μέ τή φαντασία του. 'Αναζητοῦσε νά βρῇ και τά λόγια πού θάλεγε. "Ενοιωθε και τή γεύση τοῦ πρώτου φιλιοῦ. "Εβγαζε τότε τό χρυσό δα-

ΤΟΠΟ ΑΠΟ ΤΗ ΒΗΣΣΑΝΗ

ΑΘΗΝΑ ΜΕΝΤΖΙΟΥ (Ακουαρέλλα)

χτυλίδι, πού είχε άγοράσει άπό τήν άρχή, μέ τά πρώτα χρήματα πού κέρδισε, και τό περνου-
σε μ' άνάλαφρη κίνηση, στό φανταστικό δάχτυλο τής παπαδοπούλας. Τοῦτο τ' θνειρό, πή-
γαινε κι ἔρχονταν συχνά πυκνά.

★ ★ ★

Κάποτε λύθηκαν τά μάγια. Πλούτισε, ξαστέρωσαν οἱ οὐρανοί, ἀνοιξαν οἱ δρόμοι. 'Η πατρίδα τόν φώναζε κι ἔπρεπε δπωσδήποτε ν' ἀποκριθῆ. «Κοντοκαρτέρει κι ἔρχομαι». Μά-
ζεψε τίς ἀναμνήσεις, τίς μέτρησε, τίς λογάριασε, τίς ἔβαλε σέ τάξη. Φυλαγμένες σέ τόπο
στεγανό τής καρδιᾶς, καμμιά δέν ἔλειπε, κι οὕτε ξεθώριασε. Λίγες σέ ἀριθμό, μεγάλες σέ
νοήμα, σέ βάρος οὐσίας. Τίς μελέτησε μία, μία.

Παλληκαράκι ἔψυγε κι ἐπιστρέφει μ' ἄσπρα μαλλιά. Οἱ δυό ἐποχές, ἡ ἀνοιξη κι ὁ χει-
μώνας, θ' ἀντικρύζονταν, πρόσωπο μέ πρόσωπο, χωρίς ἐνδιάμεσα. Τά ἐνδιάμεσα, ἀπόμει-
ναν στούς ξένους τόπους. Πῶς θ' ἀνταμώση τόν πρῶτο του ἑαυτό; Ποῦ θά δώσουν τά χέρια,
πῶς θά γεφυρωθοῦν τά χάσματα;

'Από δσα ζοῦσε ἐκεῖνος μέσα του, ποιά θά τόν γνώριζαν καί πόσα θά τόν περίμεναν; 'Η
ἀλήθεια ὑψώθηκε τώρα χωρίς ψευδαισθήσεις.

'Η μάνα, μιά μακρινή ἄγια εἰκόνα, στό εἰκονοστάσι τής καρδιᾶς. 'Η θύμησή της, ἔμει-
νε, ἔτσι δπως τόν ξεπροβόδησε στό ξάγναντο μ' ἀναφυλλητά, καί μάζεψε τά φρύγανα, γιά
νά τοῦ ψήση τόν καφέ, στήν ἐπιστροφή. 'Ο χρόνος σταμάτησε ἐκεῖ. «Μάνα μή κλαῖς, θά
ξανάρθω...» εἶπε κι ὁ Βιζυηνός στή μάνα του. Πόσο δμως θά μποροῦσε νά περιμένη, καί πό-
σο δ καιρός, περιμένει τίς μάνες;

"Όλα φεύγουν στήν ώρα τους, δικιωμένα κι ἀδικαίωτα, πικρά καί γλυκά στό ίδιο ρέμ-
μα. "Ἐφυγαν κι δλα ἐκεῖνα.

★ ★ ★

Τώρα δέν τόν περίμενε κανένας. 'Ηταν ἔνας ξένος στόν δικό του τόπο. "Ομως ἡ στιγμή
ἐκείνη ἡταν δική του, καταδική του. Στιγμή πού ἀναδύεται ζωντανή, μέσα ἀπό δλα τ' ἀναλ-
λοίωτα καί τά αἰώνια.

Πάνω ἡ πλαγιά τοῦ δασωμένου βουνοῦ, πού πίσω του κρύβεται τά δειλινά δ ἥλιος, νά
πάη νά φέξη καί σ' ἄλλους κόσμους, καί νά γυρίση, φρέσκος κι δλόλαμπρος τήν αύγή, ἀπό
τό λόφο τοῦ 'Αη-Λιά. 'Εκεī ὑψώνονταν, δπως τότε, τό ίδιο καμπαναριό. Μικρός, ἀνηφόριζε
φτερωτός, καί χτυποῦσε τήν καμπάνα, μ' δση δύναμη είχε, γιά ν' ἀκούσουν καί τά περίχω-
ρα, κ' οί λαγκαδίες, καί τά δρη. "Όλα στήν ίδια θέση τους. «Καλημέρα, ἥλιε καί κύρ ἥλιε
τοῦ χωριοῦ μου». «Καλημέρα, Διαμαντή μου, μαῦρα μάτια ἔκανα νά σέ δῶ».

Νά κι δ περήφανος πλάτανος στή ρούγα, δίπλα στήν «κρύα» μέ τούς δυό κρουνούς.
Πάνω της τό σπίτι τοῦ Παπαγιώργη μέ τ' ἀνθισμένα μπαλκόνια.

'Εκεī πότιζε τ' ἄλογο, ἔπινε νερό στή χούφτα καί σήκωνε τά μάτια ψηλά στά γεράνια
καί στίς γαρυφαλιές. Τό ξανθό κεφάλι τής Σοφίας, σάν ἀχτιδωτός ἥλιος, ἔφεγγε πίσω ἀπό
τίς γλάστρες. Τότε, πάνω στόν ἀφρό τής γούρνας, ἔπεφτε ἕνα κόκκινο γαρύφαλο. Τώπαιρ-
νε, τ' ἀκουμποῦσε στά χείλη, καί τό τρύπωνε στόν κόρφο, μέσα ἀπό τ' ἀλατζαδένιο ριγωτό
πουκάμισο.

Κάθε μέρα τό ΐδιο και τό ΐδιο. Ούτε μπρός, ούτε πίσω. Τό δροσερό νερό, ή φλόγα τής καρδιᾶς, τό κόκκινο γαρύφαλο, τό ξανθό κεφάλι τής Σοφίας.

«Η άγάπη θέλει φρόνηση, θέλει ταπεινοσύνη» έλεγαν οι παλιοί.

Κόρη τοῦ Παπᾶ, πῶς νά τή γυρέψῃ; Τί έχει, ποιός είναι; Θά φύγη, θά δουλέψη, και θά γυρίσῃ μέ τό κεφάλι ψηλά. Θ' ἀνεβῇ τή σκάλα καλοντυμένος, θά φιλήσῃ τό χέρι τοῦ παπᾶ, κι δλα θά γίνονταν καθώς ἔπρεπε. Θά τόν κερνοῦσε ή Σοφία καρύδι γλυκό, κι αύτός θά τής περνοῦσε τό δαχτυλίδι στό χέρι. Τάζησε πολλές φορές – δπως ἀναφέραμε – τοῦτα τά ποθητά και τά ώραῖα.

Πικρογέλασε τώρα πού τάφερε δλα στό νοῦ του πάλι, τώρα πού δέν είναι πιά καιρός γιά δνειρα, κι ούτε γιά θαύματα.

Τό νερό τής δίκρουνης δέν ήταν μαγικό, κι ἀπό μέσα του, δέ φύτρωναν λουλούδια.

★ ★ ★

“Εσκυψε, πῆρε λίγο στή χούφτα, δπως τότε και τώφερε στά χείλη, προσέχοντας νά μή βρέξῃ τή φανταχτερή γραβάτα, τό μεταξωτό πουκάμισο, τό τριζάτο κοστούμι. Σήκωσε τά μάτια πίσω ἀπό τούς χοντρούς φακούς και τά στήλωσε ψηλά στ' ἀνθισμένο μπαλκόνι. Οι γλάστρες δπως τότε, μέ γεράνια, γαρύφαλα, βασιλικά, πανσέδες. Καί νά, ἀνάμεσα ἀπ' αύτά, ἔνας ήλιος φάνηκε ν' ἀνατέλλει, δπως τότε. Μιά γνωστή κι ἀξέχαστη παλιά ζωγραφιά, ζωντανεμένη μπροστά του, μέ τά ξανθά μαλλιά και τά γαλάζια μάτια. ‘Ηταν ἐκείνη!

Στάθηκε ἀλλοπαρμένος κι ἐκστατικός. Νάκουσε μήπως τό μυστικό κάλεσμα τής καρδιᾶς του, κι ἀναδύθηκε σάν δνειρο, μέσα ἀπό τήν ἀχλύ τοῦ χρόνου; ‘Ηταν τοῦ νοῦ ξεγέλασμα, και πλάνεμα τῶν ματιῶν; Ποιά περιπαίχτρα μοίρα τοῦ ἔστησε, μέ τόση μαστοριά, τοῦτο τό σκηνικό; Δέν ἔμενε, παρά νά πέσῃ κι ἔνα γαρύφαλο πάνω στό νερό. “Εμενε ἀσάλευτος, μπᾶ και χαθῆ ή εἰκόνα.

‘Η κοπέλα ἀπό τό μπαλκόνι τόν πρόσεξε. “Ένας ξένος στό χωριό, μπορεῖ και νά ζητάει κάποιον. Χρέος έχει νά τόν βοηθήσῃ. “Ετσι γίνεται στά χωριά μας. ‘Ο Ξένιος Ζεύς λατρεύεται πάντα. “Εσκυψε και ρώτησε εύγενικά.

Μά, δχι δ ξένος θαύμαζε, είπε, μόνο τά ώραῖα ἀνθη, και τίποτε ἄλλο.

Κατέβηκε τρεχάτη, ίδια ή ἀνοιξη, μ' ἔνα ματσάκι δροσερά λουλούδια και τοῦ τά πρόσφερε γελαστή.

- Πῶς λέγεσαι κόρη μου; – Σοφία. – “Έχεις διαλεχτό δνομα, μέ σημασία.
- Τό πῆρα ἀπό τή γιαγιά μου. – Πήρες μαζί και τήν δμορφιά τής. Τήν ήξερα.
- Τότε κοπιᾶστε κι ἐπάνω νά πάρετε κι ἔνα γλυκό. Θά χαρῆ ή γιαγιά μου ή Σοφία.
- ... ‘Η Σοφία τοῦ Παπαγιώργη... τούς θυμοῦμαι...

Δέν ήταν ξεγέλασμα κι δνειρο. ‘Ηταν ή ίδια ή ζωή, ή παντοδύναμη, πού τραβάει τό δρόμο τής, δλο μ' ἔνα καινούργιο πρόσωπο, ἀνανεωμένη πάντα, τόσο γνωστή, δσο κι ἀγνωστή.

★ ★ ★

Δέν ἀνέβηκε τήν πέτρινη σκάλα, δέν πῆρε τό γλυκό, ούτε τότε, ούτε τώρα. Αύτό ξινεπολλές φορές, μόνο στά δνειρα. “Ἄς μή προδώσῃ και τ' δνειρο, δπως πρόδωσε τή ζωή.

– Θά περάσω μιά ὅλη φορά, τώρα είμαι λίγο βιαστικός. – Πήρε τά λουλούδια μέ συγ-

κίνηση. "Επειτα ἔβγαλε ἀπό τήν τσέπη τό χρυσό δαχτυλίδι, πού τό φύλαγε, χωρίς νά ξέρη κι δ' ἴδιος γιατί, καί τό πέρασε στό δάχτυλο, τῆς Σοφίας.

– Πᾶρε ζωή τόν ἄρραβώνα πού σοῦ χρωστάω, μουρμούρισε, σέ μένα δέ χρειάζεται.

– Καλή τύχη Σοφία, καί πές στή γιαγιά σου, χαιρετίσματα, ἀπό τό Διαμαντή. Μπορεῖ καί νά μέθυμηθῆ.

"Ενας ξένος ἤρθε σάν ντόπιος. "Ενας ντόπιος ἔφυγε σάν ξένος.

'Ο ἥλιος ἔγερνε κατά τό βουνό, νά πάη νά φέξη καί σ' ἄλλους τόπους, δ πλάτανος κουβέντιαζε μέ τά πουλιά, ἡ δίκρουνη βρύση συνέχιζε τό τραγούδι της, κ' ἡ χιλιόκρουνη ζωή, τραβοῦσε τό δρόμο της, ἀδιάφορη, δσο κι ἀνεύθυνη, γιά δ, τι γίνεται γύρω της.

Σ' ἔναν ἀπό τούς δρόμους της – σέ μιά διαδρομή μικρῆς διαρκείας – ἀνταμώσαμε μέ τό Διαμαντή, κι εἰπαμε νά ποῦμε διαθένας ἀπό μιά ίστορία, γιά νά περάση ἡ ὥρα. Κάτι γιά τήν πατρίδα καί γιά τήν ξενητειά.

'Ο Διαμαντής διηγήθηκε δσα σᾶς εἶπα, σέ πιστή ἀπόδοση.

Τά δικά μου δέ χώρεσαν. 'Ηταν μικρή ἡ διαδρομή.

MIMIKA TOLH

ΧΑΛΚΟΠΛΑΣΤΙΚΗ

ΣΩΤ. ΖΟΥΜΠΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΝΔΑΜΑΤΟΡΑ ΧΡΟΝΟΝ...¹

*ΧΡΟΝΕ, τό μάκρος τῆς ζωῆς
καὶ τῶν θνητῶν τό μέτρο,
εἰσαι ἡ ἀθάνατη μορφή²
τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀπείρου!
Σύμβολο καὶ σημαία σου
πάντα ἡ ΑΙΩΝΙΟΤΗΣ!
Μέσ' στά μεγάλα σου φτερά,
τά Σύμπαντα τυλίγεις,
κι δλα, στό μάκρος σου περνᾶν,
χάνονται καὶ λυγίζουν!*

*Χρόνε καὶ Κρόνε ἀθέατε,
κι ἀγέραστε στά χρόνια
π' δλα γεννιῶνται μέσα σου
καὶ μέσα σου πεθαίνουν,
βαθειά, στήν πνίχτρα σου ἀγκαλιά,
ΕΣΥ, τά καταπίνεις!..
Γενιές ἀνθρώπων καὶ λαῶν,
λάτρες θεῶν κι ειδώλων,
πλανῆτες πού στριφογυρνᾶν
καὶ σφαιρες πού γυρίζουν!*

*Χρόνε, πού κλείνεις μέσα σου
φθορά κι ἀθανασία,
γεράσμια κι ἀγέραστη μορφή,
στό μάκρος τῶν αἰώνων,
χάνεσαι μέσ' στά σύμπαντα
τ' ἀπείρου πού τυλίγεις!*

*Μπροστά σου, ἐφήμερ' ἡ ζωή,
κι δ.βίος μας στιγμούλα,
ἀπό τό λίκνο τοῦ παιδιοῦ
στό φέρετρο τοῦ γέρου!..*

*Γύριζε χρόνε, στή φθορά,
στούς κύκλους σου περνᾶμε
κ' ἐμεῖς τά γένη τῶν θνητῶν
μ' ἥλιους καὶ μέ πλανῆτες!
Κι ἂν δλα πού τά καταλεῖς
κι ἀπ' τή ζωή τά σβήνεις,
ἄκου, σά δέηση κ' εὐχή,
καὶ μόνη παρακάλια,
κι ἄφησε ἀκατάλυτο
κι ἀδιάφθορο τή MNHMH!*

*Αύτή, γλυκειά ἃς συγκρατεῖ
δ, τι ἐσύ γκρεμίζεις,
κι ἃς μένει σάν παρηγοριά,
στόν κόσμο μόνη ἐλπίδα,
αἰώνια, ἐνάντια στή φθορά,
κι ἄφθαρτη μέσ' τή ΛΗΘΗ!*

1. Γραμμένο λίγες ἑβδομάδες πρίν ἀπό τό θάνατό του.

ΦΩΚΙΩΝ Ι. ΚΑΨΑΛΗΣ

ΤΕΤΕΛΕΣΤΑΙ

Κύριε,

*διαπέρασαν τήν ψυχήν μου
ἄπειροι οἱ ποταμοί τῆς θυσίας Σου,
δίχως νά ἔξαλείψουν τ' ἀνομήματα
καὶ τὸν ρύπο της.*

*Τό πρόσωπόν μου, Κύριε, πρός Σέ ἀτενίζει,
μά ἡ καρδιά μου, ὡς ὑπουλος ὅφις,
σέρνεται ἐπὶ τῆς γῆς.*

*"Ἄγγιξα, Κύριε, τίς πληγές Σου
καὶ δέν ἐπλήγιασα.*

*"Ἀκουσα τό βόγγο τοῦ φραγγελίου Σου
καὶ δέν φραγγελώθηκα, οὔτε καὶ πόνεσα.*

*Μέ τούς πεινασμένους δέν ἐπείνασα,
οὔτε μέ τούς θρηνοῦντας ἐθρήνησα.*

*Τούς δυνάστες τιμώντας,
τούς δυναστευμένους ἐδυνάστευσα,
τούς χλευασμένους ἐχλεύασα,
ἀδιάφορος ἔμεινα, Κύριε, στήν ἀδικία,
καὶ ἀνελεήμων στούς ἐλεήμοντες.*

*Τόν ἄρτον Σου, Κύριε, τὸν ἐπιούσιον,
καὶ τὸν ἰδρῶτα τοῦ πλησίον μου
ἐλήστευσα
καὶ ἐβεβήλωσα τήν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου Σου.*

*Nai, Κύριε,
ἀπέστρεψα τό πρόσωπόν μου
ἀπό προσώπου σου καὶ ἀπό τήν γῆν
τοῦ μαρτυρίου Σου,
γῆ καὶ κρανίου τόπος τῶν ἀδελφῶν μου.*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΟΥΤΚΑΣ (Λάδι)

ΝΕΚΡΗ ΦΥΣΗ

*Κύριε,
εἰμαι ἔνας ἀχρεῖος ὑποκριτής,
ἔνας ἀχρεῖος σπιοῦνος,
μία ἀλώπηξ πού διαμοιράζει,
κάτω ἀπό τό σταυρό καὶ τό αἷμα τοῦ μαρτυρίου Σου,
τά ἴματια καὶ τά ἐλέη Σου,
ἴματια καὶ ἐλέη τῶν συνανθρώπων μου
Κύριε,
Εἰμαι ἔνα βδελυρό ἔρπετό πού ἔρπω
κατατρώγοντας ψυχή καὶ σάρκα τῶν ἀδελφῶν μου.
Τοῦτο τό σαρκίον, Κύριε,
πού ἀσίγαστα πάθη μπαινοβγαίνουν μέσα του,
ώς οἱ σκώληκες εἰς ρωγμήν σκασμένης σάρκας,
τοῦτο τό σαρκίον, Κύριε,
ἀπό μπόχα καὶ ραγισμένη λάσπη,
είναι ἀδύναμο νά περικλείσει μέσα του
τήν ἐκρηκτική λάμψη καὶ τό μεγαλεῖο
τῆς διανοίας σου.
Τετέλεσται...
Κραυγάζω γοερά καθηλωμένος
στό σταυρό τῆς ὑπαρξής μου.
Τετέλεσται...*

ΑΘΗΝΑ ΜΕΝΤΖΙΟΥ (Άντιγραφο)

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΕΤΡΟΣ ΣΤΙΣ ΚΑΤΑΚΟΜΒΕΣ ΤΗΣ ΡΟΜΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΟΙΗΣΗ

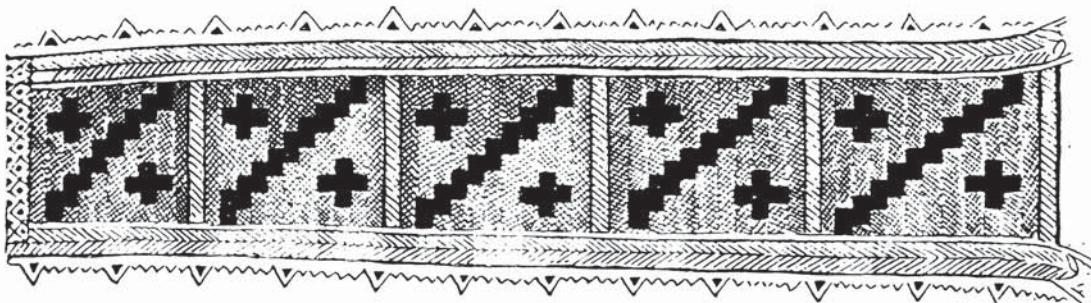
Φτωχή μου ἀδελφή
ἐγκαταλειμμένη στό σπίτι σου
ἔρχομαι ἀπ' τὸν ἄνεμο καὶ τὸ δάκρυ
πάνω στὴν πέτρα μέ τὸ χῶμα
γι' αὐτούς πού σκουριάζουν στίς μηχανές.
Φτωχή μου ἀδελφή
περιφρονημένη ἀπ' τοὺς ἐμπόρους
ἔρχομαι ἀπ' τὸν ὑπνό τῆς συνείδησης
γι' αὐτούς πού ἐλπίζουν μ' ἔνα·δνειρο
νά ἐξαγοράσουν τό σύμπαν.
Φτωχή μου ἀδελφή
περιμένω νά ἔλθεις στόν κῆπο μου
νά ποτίσεις τά φύλλα
περπατώντας ἀνάμεσα στ' ἀστέρια
μέ τὴν πνοή τοῦ ζεφύρου.
Φτωχή μου ἀδελφή
σι·πηλή κρήνη τῶν χρόνων
ἔλα νά πιάσεις τό χέρι μου μ' ἔνα λουλούδι
παίζοντας τὴν συμφωνία τῶν βατράχων
καὶ ρίζε τὸν ἔναστρο οὐρανό στή λίμνη
γλυστρώντας τό φεγγάρι πάνω ἀπ' τὸν ποταμό.
Φτωχή μου ἀδελφή
λησμονημένη φωνή τῶν πουλιῶν
ἔρχομαι μέ τὴν χούφτα μου
γιομάτη τὸν καρπό τῶν περιστεριῶν
γι' αὐτούς πού σέ περιμένουν.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΕΥΤΥΧΙΑΔΗΣ (Φωτογραφία)

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

‘Ο ταραγμένος τοῦτος αἰῶνας, μαζί με τίς Ἰλλιγγιώδεις ἐπιτεύξεις τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, φέρνει καὶ μιά τρομακτική δοκιμασία γιά τόν σύγχρονον ἀνθρώπο. Γιατί, πέρ’ ἀπ’ τίς θαυμαστές ὑποσχέσεις, τήν ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν καὶ τό ἄνοιγμα τῆς ζωῆς σ’ ἔναν ὑπερεθνικό χῶρο, ὑπάρχει ἡ νέα δόδυσσεια, πού εἶναι σχεδόν ἀναπόφευκτη, ἀφοῦ οἱ διαστάσεις τῶν ἀνθρώπινων μέτρων ξεφεύγουν ἀπ’ τίς παραδομένες ἐκεῖνες ἀφετηρίες γιά τήν προσπέλαση τοῦ κόσμου. ’Ετσι, δημιουργεῖται μιά καινούργια συνείδηση, πού ἀπομακρύνεται ἀπ’ τίς ρίζες τῆς μνήμης, πού χάνει τό βάρος τῆς συνέχειας, γιά νά ἀνιχνεύσει κάποιο νέο εἴδωλο μέσα σ’ ἔναν σπασμένον καθρέφτη. Κι’ αὐτός εἶναι δ’ ἀγώνας τώρα γιά μιάν ἀκτή δική μας, πού δέν ἔχει διαλυθεῖ ἀκόμα ἀπ’ τά δέξα καὶ τό φθόριο, προκειμένου νά ἀναζητήσουμε τό δνειρό, τό θάμβος καὶ τήν πρωΐα ἐνός ψυχικοῦ τοπίου. ’Αλλωστε, ἡ θελκτική ἐκείνη δραση, πού είχαμε γιά τήν ὑπαρξιακή ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου, γιά τήν σύνδεσή του μέ τήν δμορφιά τῆς γῆς καὶ τήν συνάντησή του μέ τό Θεό, ἔχασε τήν καθαρότητα καὶ τήν ἔκσταση πού τήν ἔβγανε ἀπ’ τά πεπερασμένα σύνορα τῆς ἀνθρώπινης κλίμακας. Καὶ τήν σταμάτησε, ἀπογυμνωμένη καὶ χωρίς τό φῶς ἀπ’ τήν ἵριδα τῆς μεταφυσικῆς αἰσθησης, σ’ ἔναν τόπο λεηλατημένον ἀπ’ τίς δυνάμεις τῆς μῆχανῆς. Γι’ αὐτό, παρά τίς ἐκπληκτικές προοπτικές, πού προσφέρει αὐτή ἡ μυθική σχεδόν πορεία τῆς ἐπιστήμης πού κυριαρχεῖ στό θεμελίωμα τῆς νέας περιόδου, ἀνακύπτει ταυτόχρονα καὶ ἡ ἀνάγκη μιᾶς ἀλλης, σχεδόν ἐξ Ἰσου μυθικῆς, πορείας, γιά νά φτάσουμε στήν Κολχίδα, μέσ’ ἀπό μιάν ἀβυσσο χωρίς μνήμη καὶ πεπατημένη δόδο. Γιατί, ἡ φωτεινή ἔκρηξη τῆς μεταβιομηχανικῆς κοινωνίας, πού ἀνέτρεψε τά δεδομένα τῆς καθημερινότητας καὶ πού, ἀκόμα, γέννησε τά μεγάλα μεγέθη μέ τήν συμπαντική ἀντίληψη, θέτει ἐνώπιόν μας τήν ἔννοια τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης κάτω ἀπό ἔνα ὑπέρλογο πρῆσμα ἐνατένισης. ’Εδωσε τήν δυνατότητα τῆς μεταξίωσης τῶν Ἰδανικῶν χωρίς στέρεο σχῆμα, ἀπέκοψε τόν ἀνθρωπο ἀπ’ τήν φύση, ρευστοποίησε τίς ἀξίες τῆς παράδοσης καὶ, σμικρύνοντας τήν γήινη αἰχμαλωσία, δημιούργησε, δπως είταν ἐπόμενο, νέες ἐκκινήσεις γιά τήν ἀρχή μιᾶς μετάβασης σ’ ἔναν καινούργιον ἀνθρωπο. ’Ετσι, δ’ ἀνθρώπινος πολιτισμός, πού καταξιώνει τήν κοινωνική ἡθική

καί πού δίνει τό ψυχικό άντικρυσμα τῆς ὑπαρξιακῆς κατάφασης, δοκιμάζεται ἀπ' τήν ἵδια του τήν καταβολή, ἀφοῦ αὐτή ἔχει πιά ξεπεράσει τά δρια ἀσφαλείας, πού δέν είναι παρά ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη ἐν μέσῳ τοῦ χρόνου, τῆς γήινης ἔξαρτησής της καὶ τῆς μεταφυσικῆς της προσδοκίας. Καί, γι' αὐτό, δχι μονάχα ἀποπροσανατολίζεται λογικά, ἀλλά καὶ πάσχει, μέσ' ἀπ' τήν ἀπώλεια τῆς αὐνονομίας, νά ξαναγυρίσει στίς ἀρχικές πηγές, ἀνιχνεύοντας στίς σκοτεινές ἀρχές, στήν παρανοϊκή ἔκσταση καὶ στήν ἀδικαίωτη φιλοσοφική της ἀνεπάρκεια, γιά νά βρεῖ μιάν ἄκρη στό χάος. Μάλιστα, τά δρατά σημεῖα αὐτῆς τῆς νέας δδύσσειας, πού ἔρχεται μέ τήν δύναμη τῆς παγκόσμιας πλημμυρίδας, ἀποτυπώνονται καθαρά στήν εὐαίσθητη ἐκείνη ἐπιφάνεια πού φανερώνει τόν βυθό τῆς ψυχικῆς ἀφύπνισης, πού ἔκφράζεται μέ τήν ποίηση, μέ τίς τέχνες, μέ τήν φιλοσοφία, μέ τήν ἡθική ἀκρασία στούς στόχους τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνακάλυψης καὶ, γενικώτερα, μέ τήν βιβλική μετοικησία τῆς ἔξόδου ἀπ' τίς μεγάλες πόλεις τῆς ἀνθρώπινης μοναξιᾶς. Τά μέσα καὶ ἡ δργανωμένη πρόνοια, δυστυχῶς, δέν δίνουν τήν αἰσθηση τῆς ἀσφάλειας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης, δέν κάνουν τό ἀτομο πιό ἀνεξάρτητο, ἀλλά τό δδηγοῦν, δίκην ἀγέλης, προσδεδεμένης πίσω ἀπ' τίς στίλβουσες λαμαρίνες στήν ἀσφαλτο, στήν λευκή πτώχευση τοῦ ἐσωτερικοῦ τοπίου. Καί στά γήπεδα τοῦ ποδοσφαίρου ἡ στήν ἀτέρμονη πορεία τῶν τουριστῶν, πού φορτωμένοι ἔνα σακκίδιο – ἄδειο πάντοτε ἀπό ὅνειρα καὶ συγκεκριμένες προσδοκίες –, ψάχνουν γιά μιάν ἀνύπαρκτην Ἰθάκη, χωρίς νά περιμένουν – ἔστω – κάποιον καπνόν ἀναθρώσκοντα. Καί, παράλληλα, δ τεχνολογικός πολιτισμός, ἡ κυριαρχία τῶν ἀπάνθρωπων δυνάμεων, πού ζεκινοῦν δπως ἔνα ποτάμι τήν ὥρα τῆς θύελλας, πραγματοποιεῖ μιά θριαμβευτική πορεία, γκρεμίζοντας τά σύνορα καὶ τά εἰδωλα πού, ἐπί χιλιάδες χρόνια, ἀποτέλεσαν τήν αὐτοεπιβεβαίωση καὶ τήν κύρωση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Γι' αὐτό, ἔξ ἄλλου, ἡ ἰσοπεδωτική ὁμοιομορφία τοῦ ἄγχους, ἡ αἰσθηση τῆς στάχτης καὶ τό ἐνύπνιον δράμα τῆς καμένης σκηνογραφίας, πού συνθέτουν τήν μορφή τῆς μεταπολεμικῆς παγκόσμιας κουλτούρας, δέν ὑπαινίσσονται κανένα μήνυμα αἰσιοδοξίας καὶ δέν ὑπόσχονται νά φανεῖ, στούς δρίζοντες, ἡ περιστερά μέ τόν κλάδον ἐλαίας. Ἀντίθετα, πέρ' ἀπ' τίς νεφώσεις τῆς πυρηνικῆς ἀπειλῆς, δπου θά περίμενε κανείς νά φανοῦν οἱ ἐλπίδες γιά μιά καινούργια ἀνθοφορία, ἐνεδρεύουν τώρα τά ἔνστικτα, ἐκφυλισμένα μέ τίς ἐνέσεις τοῦ ἀλκοόλ καὶ τά παραισθιογόνα, γιά νά δώσουν στόν «πανίσχυρο» ἀνθρωπο τοῦ αἰώνα μας τήν μέθη τοῦ ζώου, προκειμένου νά κρατήσει λίγους κόκκους ἀμμού στήν ἄδεια του χούφτα, ἀφοῦ δέν ᔹχει νά περιμένει παρά τήν νάρκη ἀπ' τό ἀγγιγμα τῆς Κίρκης καὶ τήν ἀποδημία του στήν ἀνυδρη ἔρημο. Γι' αὐτό, τό κυνήγημα τοῦ ἵσκιου μας, πού μᾶς ἐπιβάλλουν οἱ ἐπιτεύξεις μέ τήν παραγωγή γιά τήν κατανάλωση καθ' ἔαυτήν, χωρίς τελικό προορισμό, χωρίς στοχοδιάγραμμα, ἀναρριπίζει τώρα τήν κρυμμένη σπίθα, πού ἔμεινε κάτω ἀπ' τήν χόβιλη ἀναμμένη, θέτοντας ἐκ νέου τό αἰώνιο πρόβλημα τῆς συνύπαρξης τοῦ ἀνθρωπισμοῦ μέ τόν ξέφρενο τεχνολογικό πολιτισμό τῶν τελευταίων τούτων χρόνων, πού σημαδεύουν τήν ὀντολογική μας ὑπόσταση. Κι' αὐτό, μέ τήν ἀνελαστική παραίνεση νά ἔξοικονομηθεῖ μιά ἰσοδύναμη ἀναγκαιότητα, πού δέν θά προκαλέσει τήν

διατάραξη τῆς ισόρροπης ἀνόδου, προσδίδει στό θέμα τοῦτο τὸ κῦρος ἐνός οἰκουμενικοῦ αἴτήματος πού δέν ἐπιδέχεται καμμιά συμβατική μετάλλαξη. Γιατί, στήν ἐποχή μας, δημού δ ἀνθρωπος καταδυναστεύεται ἀπ' τούς φοβερούς ἀντικατοπτρισμούς τοῦ τεχνολογικοῦ κατακλυσμοῦ κι ἀπ' τὴν ἀπομυθοποίηση τῆς μικρῆς του ζωῆς πάνω στόν πλαινήτη μας, δ ρόλος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ὡς ἔννοιας ἀκραίας, ἐπέκεινα τοῦ ἀσυνείδητου κόσμου, ἀποβαίνει αὐτόχρημα μεσσιανικῆς ἀποστολῆς. Διότι, γιά νά δικαιωθεὶ αὐτό τό τεχνικό ἔπος καί ἡ μεγαλειώδης πορεία τῆς ἐπιστήμης, γιά νά μήν καταντήσουν μιά ἡττα πού θά ζεύξει τόν ἀνθρωπο στό ἄρμα τῆς μηχανῆς ως ἄθυρμα καί γύψινο ἄγαλμα, πρέπει νά ἐνανθρωπίσουμε, πρωτ' ἀπ' ὅλα, τόν τεχνολογικό θρίαμβο. Καί νά δώσουμε, γιά τόν σύγχρονον ἀνθρωπο, ἔνα καινούργιο ὅνειρο καί μιά καινούργια μυθογονία, πού δέν θά τόν ἀφήσει ἔρμαιο τῶν κυμάτων, στήν νέα δόδυσσεια, πού θά ἀναγκαστεῖ νά κάμει, προκειμένου νά μεταβεῖ σ' ἔναν ἀλλον οἰκουμενικόν αἰώνα, πού γεννιέται, χωρίς νά τό ἀντιλαμβανόμαστε, δίπλα στίς μηχανές, ἔχοντας τήν ἀνυδρη ἔρημο στά μάτια του. Μάλιστα, θά μπορούσαμε νά ποῦμε, στό σημεῖο τοῦτο, πώς ἡ πρόσδεσή μας σ' αὐτό τό φροῦδο δέλεαρ τῆς καταναλωτικῆς περιόδου, πού ἔφερε ἡ βιομηχανική κοινωνία τῶν ἡμερῶν μας, ὑπῆρξε ἵσως ὑπερβολικά μακρά καί ἔχει ἀποξηράνει πολλές ἀπ' τίς ἴκμαδες ἐκείνες, πού κρατοῦν τήν ψυχικήν ύγρασία, γιά νά μήν ὑποκύψουμε στόν μέγαν αὐχμό. Μονάχα ἔτσι, πιστεύω, θά φυσήξουμε πνοή σ' αὐτά τά ἐπιτεύγματα καί θά δώσουμε, στήν τυφλή τους δύναμη, σκοπό καί συνείδηση, γιά νά μήν μεταβληθοῦμε σέ ἀμνήμονη ἀγέλη στό ἀντρο τῆς Κίρκης, δικαιώνοντας τόν Χάξλευ μέ τόν «Γενναῖο κόσμο τῆς αὔριον». Νομίζω πώς δέν είναι ἀργά, γιατί, δπως λέει κι' ἔνας σύγχρονος ποιητής:

«Μποροῦμε ἀκόμα
νά μαζέψουμε τό φῶς μ' ἔναν καθρέφτη
χωρίς ἔρημον ἐνώπιόν μας
νά μιλήσουμε μέ τούς σπίνους τῆς ἄνοιξης
καί νά φέρουμε στόν δρίζοντα
λίγα δνειρα ἀπ' τήν πυρά τῆς ἀσφάλτου
κι' ἀπ' τήν ἀγέλη τῆς ἀγορᾶς.

.....

Ξεκινώντας ἀπ' αὐτήν τήν διαπίστωση, πού δέν ἀφήνει περιθώρια ἐνστασης ἢ διαφορετικῆς ἀξιολόγησης, μποροῦμε νά ἐπισημάνουμε – στόν χῶρο τῆς ίδεοδοσίας τουλάχιστον – τήν δυνατότητα μιᾶς συνύπαρξης ἀνθρωπισμοῦ καί τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ, πού είναι ἐφικτόν νά σώσει, ἀφ' ἐνός, τήν ὑπαρξιακή δυντότητα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου καί νά ἀξιοποιήσει, ἀφ' ἐτέρου, αὐτές τίς τυφλές δυνάμεις πού ἔχει αἰχμαλωτίσει ἡ ἐπιστήμη. Καί νά θεμελιωθεῖ, πάνω σέ νέα δομή, ἡ παραπέρα συνέχιση μιᾶς ἐνανθρωπισμένης ἀνάπτυξης, ὥστε νά μήν χάσουμε τόν ἐλεγχο καί τήν πυξίδα, ὥσπου νά φτάσουμε στήν κοινότητα τῆς οἰκουμενικῆς ἀντίληψης. Κι' ἔνα τέτοιο ποιητικόν δραμα, ἐλπίζω πώς δέν είναι ούτοπία, ἐφ' δσον ἡδη ἔχουμε ἔνα διάνυσμα σαράντα αἰώνων ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. "Υστερα, ἐξ ἀλλου,

ἀπ' τίς ριζοσπαστικές ἀντιλήψεις, πού ἀκολούθησαν τίς διαψεύσεις τῶν πενήντα τελευταίων χρόνων γιά τὸν ἐπί θύραις παράδεισο τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας, πιστεύω πώς μποροῦμε νά συλλάβουμε βαθύτερα αὐτήν τήν κρίσιμην ὥρα τῆς ἴστορίας. Γιατί, ή ὠριμότητα καί ή τραυματισμένη εύαισθησία ἀπ' τίς συσσωρευμένες ἐμπειρίες, πού μᾶς κληροδότησε δ Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος καί ή ἀσώτευση τῶν ἐλπίδων τῆς γενεᾶς πού τὸν διαδέχθηκε, ἔχουν δώσει τίς ἀναγκαῖες κεραῖες νά συλλάβουμε καθαρά τὸ μήνυμα, πρίν ἀπ' τήν ἐπερχόμενη τρικυμία. Γι' αὐτό, ἀλλωστε, οἱ ἀμφισβήτησεις καί δι' ἄκαρπες ἀναζητήσεις τῶν νέων συνιστοῦν, γιά τήν ἐποχή μας, ἔνα φαινόμενο μέ ἀνεξήγητες ἀντιφάσεις, πρᾶγμα πού στηρίζει, στήν ἀθέατη δψη τῶν πραγμάτων, τήν ἐνθαρρυντική ἐρμηνεία πού θελήσαμε νά προσδιορίσουμε, μέσ' ἀπ' αὐτόν τὸν ρευστόν ποταμό, γιά τήν παγκόσμια συνοχή τῆς σωστικῆς ἀφύπνισης.

Κάτω ἀπ' αὐτό τό φῶς, φαντάζομαι πώς δέν ἐπιτρέπεται νά ἀρνηθοῦμε τήν δυνατότητα ἐνός ἀναθεωρητικοῦ κινήματος, σέ οἰκουμενική πλέον κλίμακα, γιά τήν ἀνατοποθέτηση, μέ νέα κριτήρια, τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ. 'Εφ' ὅσον ὑπάρχουν πάντα οἱ ἀγρυπνες συνειδήσεις, ἔστω καί ἐγκλωβισμένες μέσα στούς καμένους χώρους καί στήν μοναξιά, ή κλίμακα τῆς ἀνθρώπινης ἀντίληψης δέν θά ξεκινάει ἀπ' τίς μονοσήμαντες ἀφετηρίες τῆς ἀνάγκης νά ἀνταποκριθοῦμε στά μεγέθη τῶν ἀριθμῶν. Καί, πάνω στήν ἀδυσώπητη αὐτήν ἰσορροπία, πού συνειδητοποιεῖται τώρα σέ δλους τούς σύγχρονους λαούς, ή συνένωση τῆς ἀνήσυχης γενεᾶς, πού γεύεται τήν πικρή ἀλόη μαζί μέ τά ἀπτερα δνειρα πού δέν ξεπερνοῦν τούς περιφραγμένους τοίχους τῶν ἐργοστασίων, θά καταστεῖ ὀπωσδήποτε ἔνα ἐγερτήριο ἐμπόδιο κι ἔνας πρῶτος πυρήνας γιά μιάν ἀμφικτυνία, πού δέν ἔδωσεν ἀκόμα τίς ἐνδείξεις καί τό περίγειό της. 'Ἐν τούτοις, δημως, δλ' αὐτά, πού δέν είναι φιλολογικές μονάχα ψαύσεις, σηματοδοτοῦν ἀναντίρρητα τίς ὑπαρκτές προϋποθέσεις γιά μιάν ἀντιμετώπιση. Καί δέν είναι δύσκολο, μέ βάση τίς ὑπάρχουσες διακρατικές ἐνότητες καί, πρό παντός, τήν κεντρική μορφή τοῦ 'Οργανισμοῦ τῶν 'Ηνωμένων 'Εθνῶν, νά ἐπιχειρηθεῖ, σέ πρῶτο στάδιο, ή ἀρχική ἐκκίνηση γιά μιά ὑπερκαθεστωτική καί ὑπερπολιτική κοινότητα, πού δ κύριος σκοπός τῆς σύμπηξής της θά είναι ἀκριβῶς ή συνύπαρξη τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καί τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ. Βέβαια, μιά τέτοια φιλοδοξία, πρός τό παρόν, φαίνεται πώς δέν ἔξερχεται ἀπ' τήν ούτοπία, ἀλλά δέν πρέπει νά λησμονοῦν, οἱ ἀνθρωποι τοῦ αἰώνα μας, δτι δφείλουν νά ἔχουν τώρα ἔνα δρθινόν δνειρο, νά φτιάξουν μιά νεώτερη κοινωνία, πού νά μήν παγιδεύσει τίς δυνατότητές τους. Γιατί, ή ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας, δταν δέν ξεκινάει ἀπ' τόν ἴδιον τόν ἀνθρωπο, γίνεται μιά πορεία πρός τήν ἀβυσσο, δπου δέν ὑπάρχουν φραγμοί γιά νά ἀνασχέσουν ἀπ' τήν καταστροφή καί τήν δουλεία. Κι' αὐτήν τήν ἀπειλή, δσο καί νά είναι ἀκόμα θολή καί ἀσχημάτιστη, τήν νοιώθουν τό ἴδιο σέ δλα τά πλάτη καί τά μήκη τῆς ὑδρογείου.' "Ετσι, ἀλλωστε, θά σμικρυνθοῦν καί οἱ ἀνταγωνισμοί, θά χάσουν τό μαγικό τους ρῆγος οἱ ταξικές συγκρούσεις καί θά ἐπέλθει μιά ὑφεση στήν παραγωγή τῶν πολεμικῶν ἔξοπλισμῶν, πρᾶγμα πού θά ἔχει ώς συνέπεια τήν προσέγγιση τῆς ἴδεας – τουλάχιστον – νά μεταστραφεῖ δ ροῦς καί ή κοίτη τῆς πορείας αὐτῆς, πού καταδυναστεύει τόν σύγχρονο ἀνθρωπο, ἐφ' ὅσον μένει περιχαρακωμέ-

νος στά δρια τῶν μικρῶν ἔθνολογικῶν ἐνοτήτων. "Αν οἱ ἐκτιμήσεις αὐτές δέν ἀφίστανται ἀπ' τὴν ἀνατέλλουσα πραγματικότητα, πού διαγράφεται στὴν δύση τοῦ αἰώνα μας, τότε, μποροῦμε νά ὑποστηρίξουμε πώς ὑφίστανται, ἔστω ἐν σπέρματι, οἱ ἀναγκαῖες προσβάσεις γιά τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἀνάπτυξης τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ θά τὸν συνδέσουμε δργανικά μέ τὴν ἀνθρώπινη μοίρα καὶ θά τοῦ δώσουμε δραση, σκέψη, ίδαινικά καὶ ὑπαρξιακό περιεχόμενο. Διαφορετικά, δλες αὐτές οἱ θαυμαστές ἐπιτεύξεις μένουν στὸν κενό, δέν ἔχουν τὴν ἀπαραίτητη συνάρτηση μέ τὸν ἀνθρωπο καὶ δῆγοῦν, μέ τὸν καιρό, στὴν ἐκαθίδρυση μιᾶς δυναστείας, πού θά φέρει τὴν πλήρη ἐκμηδένιση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας, κάνοντας αὐτοσκοπό πλέον τὴν ἀνεξέλιγκτη ἐπέλαση ὡς τὴν δλοσχερή κατάπτωση. Γι' αὐτό, τώρα πού ἡ ἀνάνηψη εἶναι δυνατή, πού ἡ σφαιρική θέαση τοῦ κόσμου καὶ ἡ συνταύτιση τοῦ ἀτόμου μέ τίς ίδεες καὶ τὸν πνευματικό του ἔλεγχο δέν ἀπομακρύνθηκε ἀπ' τὸ δικό του πεδίο, χρειάζεται ἡ συνείδηση εὐθύνης καὶ ἡ ἀναζήτηση τῆς κυριαρχίας του πάνω στά τεχνολογικά καὶ τά ἐπιστημονικά του ἐπιτεύγματα. Καὶ νομίζω πώς πλησιάζει ἡ στιγμή, γιά τὸν μεταφυσικό καὶ τὸν μεταβιομηχανικό ἀνθρωπο, πού γεννήθηκε ἀπ' αὐτήν τὴν ἐπική πορεία τῆς μηχανῆς, νά σταματήσουμε τὴν φρενίτιδα τῆς ἀνάπτυξης χωρίς δρόσημα. Γιατί, ἡ ἔλλειψη στόχων καὶ ἡ δημιουργία νέων ἀναγκῶν, γενοῦν τὴν αὐτόνομη διεύρυνση, ἔξω ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη φύση, πού θά χωνέψει, στό τέλος, τὴν ίδια του τὴν ὑπαρξη. Πρέπει, λοιπόν, νά σταματήσουμε κάπου, νά φυλάξουμε τίς ἔνδοθεν κερκόπορτες καὶ νά δώσουμε, πρῶτα, μιά νέα φιλοσοφία, πού θά δικαιώνει τὴν παραπέρα πορεία τοῦ τεχνικοεπιστημονικοῦ ἔπους, γιά νά μήν εἴμαστε μετέωρη πάνω ἀπ' τό στόμα τῆς Χάρυβδης. Μόνο μέ αὐτές τίς ἀρχές εἶναι δυνατόν νά συνυπάρξουμε μέ τίς μηχανές, πού φτιάξαμε γιά τὴν διαφύλαξη καὶ γιά τὴν ποιοτική ἀνύψωση τῆς ίδιας μας τῆς ζωῆς, ὥστε νά μήν ἀφεθοῦμε, ἐν τέλει, στὴν συμπαντική μοίρα τῆς ἀποκατάστασης ἴσορροπίας, πού θά ἔρθει, ἔάν δέν κατορθώσουμε νά ἐλέγξουμε αὐτές τίς τεράστιες δυνάμεις πού ἐπιτύχαμε νά ἀπελευθερώσουμε, ἐκβιάζοντας τὴν φύση, γιά νά ἀντικαταστήσουμε τὸν ἀπωλεσθέντα παράδεισο πάνω στὸν πλανήτη μας.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΛΟΓΕΡΙΔΗΣ (Φωτογραφία)

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΤΣΙΓΓΑΝΑΣ

ΤΟΥΛΑ ΚΟΤΥΛΙΑ - ΒΑΣΣΟΥ

ΣΤΑ ΙΧΝΗ ΤΟΥ ΣΤΑΝΛΕΥ

δ δ ο ι π ο ρ ι κ δ

‘Η νύχτα είναι ύγρη καί χλιαρή’ τά τροπικά έντομα μαζεύονται σέ πυκνές μάζες γύρω από τά φώτα τής βεράντας.

‘Ανασαίνεις βαριά’ είσαι μόνος καί χαίρεσαι άφανταστα αυτή τήν άτέλειωτη μοναξιά σου’ δέν τήν ταράζει, παρά μονάχα δ ψίθυρος άπο τά πελώρια φύλλα τοῦ φοίνικα καθώς θροῖουν στό παραμικρό φύσημα τοῦ ἀνέμου.

Τά τριζόνια ἀπό μακριά σοῦ κρατοῦν συντροφιά σ’ ἔνα ρυθμικό καί ξέφρενο τριζοβόλημα.

Οἱ νυχτοφύλακες πῆραν κι δλας τίς θέσεις τους ἔξω ἀπό τά μαγαζιά καί τά σπίτια τῶν λευκῶν. ‘Αναψαν μάλιστα καί τίς φωτιές τους γιά συντροφιά.

‘Εξ ἀλλου είναι σίγουροι, πώς ή φωτιά θά διώξει μακριά κάθε ἐπικίνδυνο ζῶο. Λίγο πρίν ξημερώσει φεύγουν γιά τά σπίτια τους κι οἱ φωτιές σβύνουν.

– ‘Απόψε κάνει πολλή ζέστη.

‘Ακούστηκε ή φωνή τοῦ φίλου μας, πού στό μεταξύ είχε πλησιάσει τά σκαλιά’ εἶχαμε γίνει τρεῖς.

– Ναί, μά δ ἀέρας πού δυναμώνει μοῦ φαίνεται πώς θά φέρει καταιγίδα, ἀπαντῶ, γιαύτο είναι καλύτερα νά πāμε μέσα.

– Τά έντομα ὅρχισαν νά πληθαίνουν καί νά γίνονται πιό ἐνοχλητικά. Συνέχισε δ φίλος μας.

Κλείσαμε πίσω μας τή συρμάτινη πόρτα, γιά νά μήν εισχωροῦν τά μπιλούλου καί οἱ σκαραβαῖδοι, πού στό μεταξύ είχαν γίνει ἐπιθετικοί μέ τά ἐπικίνδυνα κέρατά τους.

‘Ετσι καθισμένοι ένα γύρω, ή κουβέντα γύρισε, ποῦ ἀλλού; στήν πατρίδα’ στίς γαλάζιες θάλασσες καί στ’ ἀκρογιάλια τής’ στίς ξεχωριστές μας πατρίδες’ στά ήθη μας καί στά Εθιμά μας’ γύρισε στά δέντρα τά μοναχικά’ σ’ ἔνα γιαλό,... σ’ ἔναν κάβο.

‘Ο γεροῦπηρέτης μᾶς ἔφερε κάτι νά δροσιστοῦμε. Φορᾶ πάντα τήν κάσκα τήν ἀποικιοκρατική καί καμαρώνει γιαύτην.

Είναι στραπατσαρισμένη ἀπό τήν πολυκαιρία’ μά ἐκεῖνος τήν κου βαλᾶ περήφανα στό κουρασμένο ἀπό τά χρόνια κεφάλι του.

Κάποιος ἀπό μᾶς τόν ρώτησε, ἂν τοῦ τήν είχε χαρίσει δ ἔξερευνητής Στάνλεϋ, στό πέρασμά του ἀπό ἐδῶ ἀναζητώντας τόν Λίβινγκστον.

‘Ο γερούπηρέτης ἔφυγε χαμογελώντας, βυθισμένος στίς ἀναμνήσεις του, ἔτσι ὅπως τοῦ τίς εἶχε διηγηθεῖ δικαιούνδος του πρόγονος γύρω ἀπό αὐτό τὸ πέρασμα καὶ τούς ἀνθρωποφάγους.

Τό Ροεντζόρι ψηλό κι ἐπιβλητικό, ἀπέχει ἀπό τὴν πόλη μας μόλις λίγα χιλιόμετρα. Εἶναι τό δεύτερο βουνό τῆς Ἀφρικῆς σέ ύψος μετά τό Κιλιμάντζαρο.

Τό σκηνικό ἐδῶ εἶναι μαγευτικό, μέ τίς κορυφές του γεμάτες ἄλειωτο χιόνι, καὶ τίς πλαγιές του χρυσάφι καὶ διαμαντόπετρες.

Μετράζει τό τροπικό καλοκαίρι καὶ στέλνει στό χωριό μας μιά αἰωνία ἀνοιξη.

Βροχή καὶ ἥλιος, ἥλιος καὶ βροχή κάνουν τή βλάστηση νά δργιάζει ἐποχές δέν υπάρχουν, παρά μονάχα περίοδοι. Ἡ περίοδος τῶν βροχῶν, καὶ ἡ περίοδος τῆς ξηρασίας.

Δυό τρεῖς ἑρωδιοί φτερούγισαν πιό κάτω κι ἀναταράχτηκαν τά νερά τῆς λίμνης τοῦ Μαμπολιό. Σίγουρα κάποιο ἀγρίμι κατάπιε μέ δυό ρουφηξίες τούς ἀμέριμνους ἑρωδιούς. Τά ζαχαροκάλαμα λυγίζουν δλα μαζί κάτω στήν κοιλάδα.

‘Ο γερούπηρέτης ξανάρθε καὶ ἀρχισε τήν ιστορία του’ μᾶς μίλησε γιά τό δουλεμπόριο καὶ τούς πρώτους μουζούγκους (λευκούς). Οἱ πρῶτοι λευκοί πού ἔφτασαν ἐδῶ ἀρπαζαν τούς ἄξιους νέους, καὶ τίς δμορφες κοπέλλες, καὶ τίς πουλοῦσαν στά σκλαβοπάζαρα. Γι’ αὐτό οἱ μητέρες, μέ καυτό σίδερο, παραμόρφωναν τά ώραία κοριτσάκια. Ἀκόμη καὶ σήμερα ἔχουν ἀπό δυό γραμμοῦλες σέ κάθε μάγουλο. “Εμεινε σάν ἔθιμο.

‘Ο Στάνλεϋ, δι μεγάλος λευκός, ξεκίνησε γιά τήν ἀναζήτηση τοῦ Λίβινγκστον, τό 1871. “Υστερα ἀπό πολλές περιπέτειες, κατόρθωσε νά τόν βρῆ, καὶ μαζί ἔξερευνοῦν τήν λίμνη Ταγκανίκα.

Τό 1875, στό δεύτερο ἔξερευνητικό ταξίδι του, ἔξερευνά τήν περιοχή γύρω ἀπό τή λίμνη Βικτώρια. Εἶναι μεγάλη καὶ ἡ πιό τρικυμιώδης λίμνη τῆς Ἀφρικῆς.

Αὐτός καὶ οἱ σύντροφοί του, περνοῦν χιλιόμετρα κι ἀποδεκατίζονται ἀπό τίς ἐπιδημίες, καὶ τά δαγκώματα φιδιῶν.

Γκόμα, εἶναι ἡ πόλη μέ τό ‘Ηφαιστειο, καὶ τή βαθύτερη λίμνη’ τή λίμνη τοῦ Κίβου. Περνᾶ στό Ρουτσούρου, τό ἐθνικό πάρκο. Ἐδῶ τά ζῶα εἶναι ποικίλα, δπως: ρινόκεροι, ἀντιλόπες μέ τό ἐλαφρό τους τρέξιμο, υποπόταμοι μισοβυθισμένοι στό νερό, πίθηκοι καὶ πιθηκάκια (μαϊμοῦδες).

‘Εκεῖνο πού περιμένουν δλοι νά ἰδοῦν καὶ νά θαυμάσουν, εἶναι τή νύχτα μέ τό φεγγαρόφωτο, πού οἱ ἐλέφαντες πηγαίνουν νά ποτιστοῦν. ’Ἐδῶ συναντοῦμε τή φυλή τῶν Παπούα. Συνεχίζουμε στήν Καΐνα, τό χωριό Λουμπέρο, ἡ δμορφη καὶ γραφική πόλη Πουτέμπο, Μουκουλία καὶ Καρίμπούμπα, τά χωριά τῶν λαχανικῶν.

Μέσα ἀπό παρθένα δάση συνεχίζει τό ταξίδι του’ φτάνει στή δική μας πόλη, τό Μπένι, μιά πόλη σαράντα χιλιάδων κατοίκων, καὶ προχωρεῖ στό Μπάου, τό χωριό τῶν Πυγμαίων. Γυμνοί καὶ κοντοί καθώς εἶναι, ζοῦν κοπαδιαστά καὶ τρέφονται ἀπό τό κυνήγι πού γίνεται μέ πρωτόγονο τρόπο.

Οἱ πυγμαίοι εἶναι οἱ μόνοι ἀνθρωποί, πού εἰσχωροῦν μέσα στή ζούγκλα, χωρίς νά χάνουν τόν προσανατολισμό τους.

Βάζοντας σημάδια, ἐπιστρέφουν πάλι στή βάση τους.

Λίγα χιλιόμετρα ἀκόμη καὶ φτάνουμε στήν Ούϊτσα’ αὐτό εἶναι τό χωριό τῶν λεπρῶν. ’Αμερικανοί γιατροί καὶ ιεραπόστολοι ἔκτισαν ἐδῶ τά νοσοκομεῖα τους, γιά ν’ ἀπαλύνουν τόν ἀνθρώπινο πόνο’ ἔνα δεύτερο Λαμπαρενέ. Καθώς περνᾶς μέ τό αὐτοκίνητο, φτάνει στή μύτη σου ἡ δυσοσιμία ἀπό τίς σαπισμένες σάρκες’ θλιβερό κατάντημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης!...

ΣΤΗΝ ΟΧΘΗ

ΑΠΕΛΟΣ ΚΑΛΟΓΕΡΙΔΗΣ (Φωτογραφία)

‘Από έδω τά χιλιόμετρα γίνονται άτελείωτα, κι δ.Στάνλεϋ μέ τούς συντρόφους του ύποφέρει άφανταστα ἀπό τή μαλάρια.

Πρίν φτάσουμε στή Μπούνια, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Ὀριεντάλ, τελειώνει ἡ ζούγκλα. Ἡ δημοσιά δόδηγει σ’ ἔνα ξέφωτο, σέ μιά ἀπέραντη σαβάνα.

Μιά ἀκτίνα ἐλπίδας γιά τούς ἀποσταμένους ταξιδιῶτες.

Τό σημεῖο αὐτό, δὲ ἔξερευνητής τό δνόμασε «χλοερά γῆ».

‘Ανέπνευσε καὶ ξεκουράστηκε· ἔτσι γνώρισε καὶ τή φυλή τῶν Παχέμα.

‘Εδῶ ἔμειναν πολλές ήμέρες. Καθώς τά βράδυα καθόταν ἔξω ἀπό τούς καταυλισμούς, ἡ βλάστηση καὶ τά ἀρώματα πού κουβαλοῦσε δέρας, ἔδωσαν τήν ἰδέα στόν ἔξερευνητή, πώς ἐκεī κοντά ὑπῆρχε λίμνη.

‘Ετσι βαδίζοντας ἡ ἀποστολή ἀρκετά χιλιόμετρα ἀκόμη, ἀνεκάλυψε τή λίμνη τοῦ Ἀλβέρτου. Ἀπό αὐτή τή λίμνη πηγάζει δὲ λευκός Νεῖλος, πού λέγεται καὶ Ἀλμπερτιανός.

‘Ἐνδω δὲ γαλάζιος Νεῖλος, ἀπό τή λίμνη Βικτώρια καὶ λέγεται Βικτωριανός Νεῖλος.

‘Ἔχοντας μέσα του τή δύναμη μιᾶς ἀκατάβλητης ἀντοχῆς, ἔδωσε ἀκόμη καὶ μάχες μέ τούς Ἰθαγενεῖς, στίς πόλεις Μαχάκι καὶ Μαμπάσα. ‘Ετσι τελείωσε κι αὐτό τό ταξείδι του. ‘Εφυγε μετά ἀπό τήν Ούγκαντα περνώντας τό Φόρ-Πόρταλ καὶ τή νοητή γραμμή τοῦ Ἰσημερινοῦ.

‘Ο γεροῦπηρέτης ἔβγαλε τήν ἀποικιοκρατική του κάσκα κ’ ἔκανε τό σταυρό του, πρός τό Μεγάλο Κύριο, πού κυβερνᾶ δλο τόν κόσμο.

— Ἀξάντι γιά Μούγκου μπουάνα.

Εὐχαριστῶ τό Θεό, κύριε...

ΤΑΣΙΑ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο ΝΕΟΜΑΡΤΥΣ Ο ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

"Ετσι λοιπόν ἐπαραδόθηκες...
ἀπλός, ταπεινός, σεμνός,
πρᾶος, χαρωπός".

"Ετσι. Τέλεια ἀνυποψία στος
Λεύτερος. Ἀπό μοναχός.

"Ἄντρας.

30 χρονῶ 1838. "Όλα μαζί,
σέ μιά χρονιά. Ἐκεῖ,
δ Γάμος Σου, δ γυιός Σου,
τό μαρτύριο κι δ θάνατός Σου.

"Ολα. Τά "Ολα Σον".

"Η Ζωή ή "Ολη".

"Ετσι ἀπαράρευτα
τό τόσο, τόσο βίος Σου
δ φτωχός, δ ταπεινός,
μ' ἀπλοχεριά "Αρχοντα.

.....

"Ετσι, πορεύτηκες στό Μέγα
Φῶς,
καὶ τ' ἀντιγύρισες
στή Γῆς,
στεφάνι στή μορφή Σου".

"Ετσι τρεῖς μέρες ἔμεινες
Ἐκεῖ κρεμασμένος...
— γιά νά τρομάξει, γιά
νά βλέπει φοβισμένος δ Λαός...
Τρεῖς μέρες ἐτούτη ή Νίκη
στήν πιό ἀψηλή κορφή
ἀνέμιζε,
τήν πιό τρανή Σημαία".

καί νά περνοῦνε οἱ ἕραι ἀδεῖς
νά διαβαίνουν,
στη τοί, καί νά τήν πέρνουν!

Τρεῖς μέρες εἴτανε κρεμασμένος
Ἐκεῖ
ὁ φτωχός, ὁ ἀπλός, ὁ ταπεινός,
ὁ Ἀγράμματος
Σαιτζῆς.

Καί,
Πῶς τό ξυλοθε...
γιατί καί τί...
καί πῶς...
ἡ Ἰστορία
κ' ἐπορεύτηκε καί
τόν εύρηκε...
Ἐτσι πολύμαθη, πολύπαθη,
σοβαρή, σοφή, καί
βαρυφορτωμένη
μ' ὅλες τίς ψυχές,
κ' ἥρθε σέ Τοῦτον
τόν νεκρό,
καί τόν ἀποθαμένο,
ἡ ζωντανή καί ἡ παλμερή,
ἡ Ἰστορία ἔτσι,
σάμπως δικό της,
σ' ἐτοῦτο τόν ἀνέγνωρο
καί ξένο...
Σέ τοῦτο τόν ἀγράμματο,
γιά νά τοῦ μάθει
γράμματα,
νά τόν καθίσει
στό θρανί...
κι αὐτός πῶς τάμαθε
ἔτσι στή στιγμή;
καί, τό βιβλίο της
ἀνοίγει σέ μιά παλιά
παλιά σελίδα
κιτρινισμένη, κ' Ἐκεῖνος

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΕΡΤΟΔΟΥΛΟΣ (Φωτογραφία)

ΜΟΝΗ ΤΣΟΥΚΑΣ

συλλαβίζει.

Μολών λαβέ. Δέν καταλαβαίνω
τῆς λέει δειλά...
κ' ἐκείνη γιά νά μή
τό νε ζαλίζει
— ἔτσι ἀγράμματο —
τοῦ μεταφράζει.
— Δέν σέ φοβᾶμαι τίποτίς, δχι ἔνα
Ίλαμι, ἀλλά ἑκατό —

.....

Κ' ἔπειτα... κ' ἔπειτα
σωρός οἱ σκοτωμένοι,
κι ἀνάμεσά τους
"Ενας μοναχός, μέ έρυθρά σανδάλια.
Οὐτοκάροις (δ στερνός)
Παλαιολόγος δ Κωνσταντῖνος,
— Δειλιάζει δ Γιώργης
δ Σαιτζῆς.
Αὐτός ἐδῶ μαζί τον
δ Βασιλιᾶς!
καί πάλι συλλαβίζει.
— Οὐ παραδοῦνα τήν Πόλιν —
κ' ἡ Ἰστορία μεταφράζει
— Χριστιανός γεννήθηκα,
Χριστιανός είμαι,
μέ τὸν Ἀφέντη τὸ Χριστό^ν
καί μέ τὴ Δέσποινά μου
τὴ Θεοτόκο, καί Χριστιανός
θά πεθάνω. —

.....

κι ἔπειτα, Νά...

"Ενας γκρεμός βαθύς,
κι ἀπό ψηλά νά πέφτουνε
γυναικες, μέ τά παιδιά
στήν ἀγκαλιά...
τραγουδώντας — ἔχε γειά
γλυκειά Ζωή —
κι δ Γιώργης
Ἐκεῖ, "Αντρας,

κ' ἡ Ἰστορία τοῦ
 ἔξηγεῖ,
 δέν ἔχει "Αντρα καὶ
 Γυναικα ἡ ψυχή..."
 καὶ, ξανά, τί νά κάνει...
 τοῦ μεταφράζει·
 – Τώρα ἄλλο δέν ἔχω
 νά τζακίζω τό κεφάλι μου
 νά τους φωνάζω.
 'Εγώ τους Είπα·
 Εἶ π α. Είμαι Χριστιανός.
 'Εγώ Χριστιανός ἀποθνήσκω.
 Τί, με τά τοῦ τοῦ Στερνά, ἡ Ἰστορία
 τοῦ βάζει πέννα καὶ χαρτί
 στό χέρι, νά ύπογράψει..."
 Γιατί; Γιατί; ἐγώ δέν
 ξέρω νά ύπογράφω,
 'Εγώ δέν είμαι τίποτις.
 Είμαι μόνο δ Γιώργης
 Βελέντη Κώστα,
 δ Σαιτζῆς...
 κι οῦτε θέλω κανείς
 νά μάθει τ' ὅνομά μου...
 – Μιά τζίφα μοναχά,
 τοῦ λέει 'Εκείνη
 ἀπαλά, –
 Πρέπει... πρέπει...
 γιά νά νικοῦν τά πάθη
 τά φανερά,
 καὶ πιό πολύ
 τά πιό κρυφά,
 μέσ' στῆς καρδιᾶς
 τά βάθη.
 Τέλος τόν παίρνει
 μέσα στήν ψυχή της.
 Τήν πανανθρώπινη ψυχή
 πρός τήν πορεία
 τή φανερή, καὶ τήν κρυφή της,
 μαζί της "Ε ν α!
 Κι αὐτός ἀ π' ὅ λοντς
 ἀ π' ὅ λοντς, πιό μπροστά.

*Αύτός δέ οὐχ ρέω τοις
(δρφανός, ἀγράμματος, φτωχός)
δέ Σατῆς δέ Γιώργης, Βελέντη
Κώστα
Οὐαγιος Γεώργιος δέ Νεομάρτυρις
δέξιος Ιωάννινων*

.....
.....

*Τρεῖς μέρες εἶχε μείνει Ἐκεῖ,
δέ νεκρός κρεμασμένος,
χωρίς νά πατάει στή Γῆ,
στεριά γιά νά μᾶς γίνει.
Τρεῖς μέρες, λές, ξεκρέμασε
τόν Ἡλιο, νά φέρει τό δικό Του
Φῶς, τ' ἀνέσπερό Του,,
νά πίνουν οἱ ψυχές.
Τρεῖς μέρες χειροπόδαρα
ἔτσι δεμένος
νά λύσει τά δεσμά μας,
νά γίνει Λευτεριά μας.
Τρεῖς μέρες δέ Νεκρός
γιά νά πηγαίνουνε τοῦτοι
οἱ ἀποθαμένοι,
πού περπατοῦνε πάνω
στή Γῆ,
Πλῆθος... Πλῆθος...
οἱ πεθαμένοι,
γιά νά τούς Ἀνασταίνει...*

.....

*καὶ γώ... καὶ γώ,
πέρασαν χρόνια
πέρασε
Καιρός
ναρθῶ νά σ' ἀνταμώσω,
καὶ Σύ
νά μ' ἀνταμώσεις,
γιά νά σου δώσω
τήν ψυχή μου
νά μου τή σώσεις.*

ΓΙΩΡΓΟΣ Β. ΚΥΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

«ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΑΝΘΟΓΥΑΛΙ...»

Έκει λοιπόν μπροστά στό όξος της απέριττης άνθογυάλι, ή μικρή κοπελούδα είχε συγκεντρωμένη «έπιμελώς» δλη της τήν προσοχή. Είχε σχεδόν άπορροφηθεῖ, και καμμιά σκέψη δέν μπορούσε τότε νά τής διασπάσει τήν προσοχή. Γιατί ίσως έτσι νά συμβαίνει, κάποτε, τά δψυχα τά χωρίς έκδήλωση άπλα άντικείμενα, νά «καθίστανται» πόλοι έλξης και ταυτόχρονα νά άναστέλλουν και νά άναβάλλουν κάθε ύλοποίσης άλλου στόχου... Γιατί δμολογουμένως είχαν μιά άνεπανάληπτη δμορφιά έκεινα τά δέκα κατακόκκινα τριαντάφυλλα, πού στόλιζαν περίτρανα, και τόσην άρχοντιά και προσωπικότητα «προσέδιδαν» στό καθιστικό τοῦ διπλανοῦ σπιτιοῦ, πού κατ' έκείνη τή μέρα, συμπτωματικά γιόρταζε τήν έπετειο, ένός σημαντικοῦ γιά τή μικρή κοινότητα τήν οίκογενειακή, γεγονός...

Γιατί ίσως – γιατί δχι δμως και άληθινά – κάποτε ή άποστολή μιᾶς τέτοιας φιλοφρόνησης, νάχει άξια άπειρως μεγαλύτερη, άπό κάποιο δώρο μέ πλουσιότερη άξια πού ούσιαστικά άντικατοπτρίζει νεοπλούτισμό και ύποβιβάζει ίσως τόν άποδέχτη της, σάν δ τελευταῖος δέν διαθέτει τήν άναλογη οίκονομική δύναμη άντιστοιχης άνταπόδοσης.

Τά δέκα κόκκινα τριαντάφυλλα, δείγμα ίσως κάποιας βαθύτατης έκτιμησης, είχαν μιά άνεπανάληπτη και άναντικατάστατη δμορφιά, μέ τίς ποικιλόχρωμες άποχρώσεις στήν άνταύγεια τοῦ χρυσοπόρφυρου βασιληᾶ, πού τήν ώραν έκείνη δδευε πρός τό ταξίδι τής Δύσης, στό καταφύγιο τής άνάπαιυσης και οί άνασασμοί του, μέσα στό μικρό χῶρο τοῦ Ζαγορίσιου καθιστικοῦ έδειχναν και στήριζαν άπόλυτα τήν δμορφάδα μά και τό ψυχικό διακυμαινόμενο αίσθημα τῶν άντικρούσεων.

“Ομορφη είκόνα μέ κρεσέντο, πού άσφαλως και θά ζήλευε και δ πιό πετυχημένος έκφραστής τοῦ χρωστήρα, πού ξέρει νά δημιουργεῖ τόσες άνεπανάληπτες άντιθέσεις στό ψυχικό ύπόβαθρο τοῦ δέχτη, στήν άντιπέρα δχθη τής θέας... Είναι δηλαδή, κοντολογής, ή είκόνα – αύστηρά άπεριτη, μικρό ίσως δείγμα τής άπήχησης, στό θεατή στό συνάίσθημα, στής ζήσης τόν διαρκῆ – άτέρμονα άγώνα – δαση κυριολεχτική...

Θέα άνεπανάληπτη δημιουργούσαν τά δέκα κόκκινα τριαντάφυλλα, και μοσχοβόλησε τό μικρό σπιτικό, πού στά μάτια τής ψηχής τής μικρής κοπελλούδας, φάνταζε σωστή πολυκατοικία. Άσφαλως ήταν ή άγαπη γιά τό δψυχο τυπικά, μά ούσιαστικά δημιουργό πολλαπλῶν αίσθημάτων ψυχρό στήν πρόσκαιρη – δυστυχῶς – έκείνη μεταλλαγή...

Και ή προσοχή, μεγάλωνε. “Επαιρνε διαστάσεις. Και ή δμορφιά άναδύονταν άπλοχερη, κατασταλτική στήν άγχωδη ζωή και έποχή μας.

Είχε άναντίρρητα τόσην έκθαμβωτική ήδύτητα. Τόσην δμορφάδα γιά τήν κοπελούδα

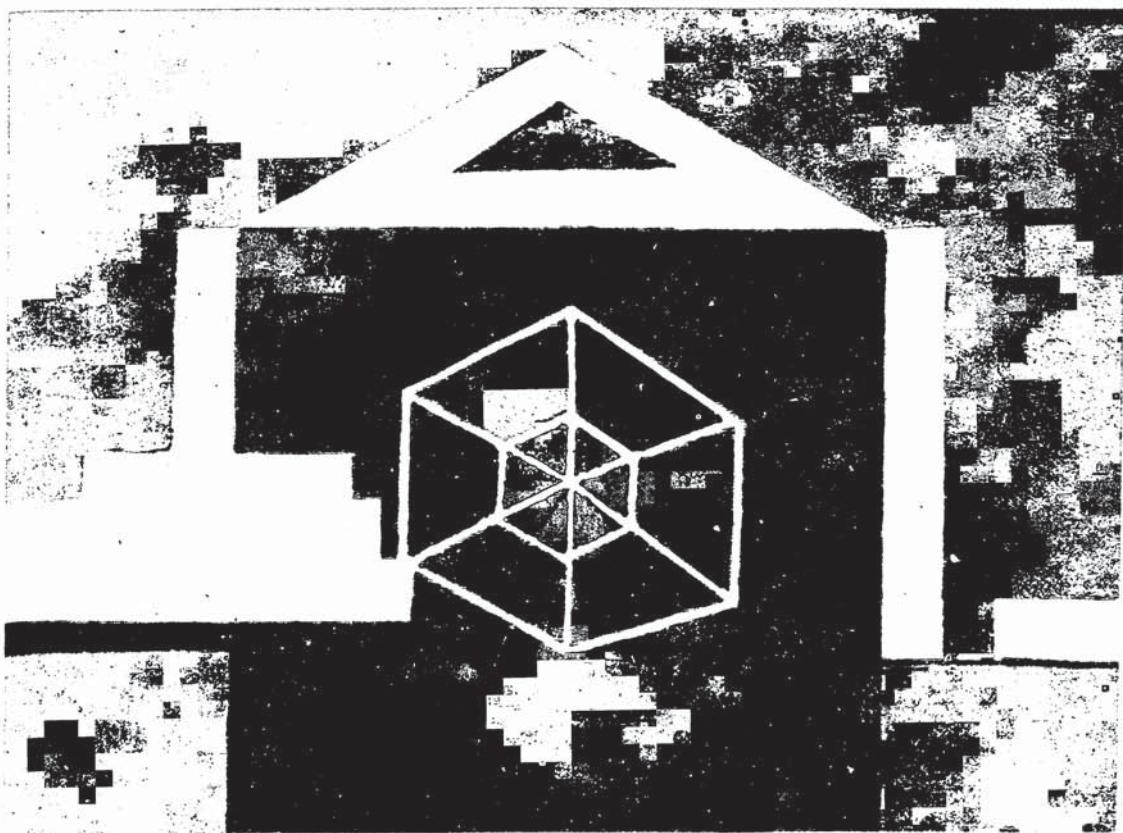
καί τό δικό της – έκεινη τή στιγμή παραμυθένιο κόσμο, ἔστω καί μέ τήν δλίγη βέβαια χρονική διάρκεια...

Γιατί τά μεγάλα μαῦρα μάτια της, σάν κόψη δρθά ἀκονισμένου μαχαιριοῦ, μέ διερευνητικό καί ἔξιχνιαστικό τό βλέμμα, γιά νά γνωρίσει Ἰσως περισσότερο, βαθύτερα, τά μελούμενα, δέν ἔταν μπορετό νά ἀντέξει γιά πολύ. Ἡταν ἀδύνατο ἀπό τήν ἴδια τήν «ἐνδογενῆ» φύση τῆς δμορφιᾶς...

Καί τό δάκρυ – σάν χάθηκε ἡ εύωδιά πού μέχρι τά πρίν πλημμύριζε τό σπιτικό μέ τό φτωχό διάκοσμο, τήν τόσον δμως διάχυτη, ζεστασιά, – κύλησε στά ροδοκόκκινα μάγουλα τῆς κοπελλιᾶς...

Πιστά, ἀληθινό ἀντικατόπτρισμα, τῆς ψυχικῆς συντριβῆς πού ἔννοιωσε, σάν ἐφτασε ἔκεινη μπροστά στό τέλος τῆς πρόσκαιρης δμορφιᾶς, πού ἤξερε ἀπό πρίν ἀσφαλῶς, πώς δέν θάχε μεγάλη διάρκεια...

“Ισως τό ἀνθογυάλι αύτό, μέ τό αὐθόρμητο κλάμα, πού ἔφερε στά ἀνεπανάληπτα σ’ δμορφιά μαῦρα μεγάλα μάτια, νά ἔξαλειφθεῖ μέ μιά ἄλλη προσφορά, σέ σύντομο χρόνο, καί πού μακάρι νά είναι ἡ μοναδική θλιβερή ἐμπειρία στή ζήση της, μιά πού ἔχει εὐαίσθητη σάν τό ἀνθογυάλι ψυχή καί ἔτσι τήν αἰσθάνεται τό περιβάλλον της.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΜΠΑΡΜΠΑΣ (Λάδι)

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΖΗ Η ΧΗΡΑ

(Ζαγορίσια ήθοιγραφία)

Πᾶνε ἀπό τότε περισσότερα ἀπό πενήντα χρόνια. Ἐποχή πού λειτουργοῦσε τό Ἑλλην. Κοινοβούλιο πρίν ἀπό τή δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ. Ἐτυχε νά φιλοξενῶ στό σπίτι μου στό χωριό κάποιον ἐκλεκτό μου φίλο Ζαγορίσιο, ἐγκατεστημένον στήν Ἀθήνα ἀπό χρόνια μέ πολύ καλή σταδιοδρομία ἔκει. Ο ἔξαιρετος αὐτός συμπατριώτης μου εἶχε σκοπό νά κάνει μιά περιοδεία σέ μερικά χωριά τοῦ Ζαγοριοῦ, ἀπ' τό δρόπο εἴλειπε ἀρκετά χρόνια, νά γνωρίσει τόν τόπο καί νά θαυμάσει τίς φυσικές του καλλονές, ἀλλά ταυτόχρονα καί νά γνωριστεῖ καλύτερα μέ τόν κόσμο του, γιατί εἶχε σκοπό νά πολιτευτεῖ.

Ἄφοῦ κάθισε μιά μέρα στό χωριό μου καί μοῦ ἀνακοίνωσε τήν πρόθεσή του αὐτή, μέ παρακάλεσε νά πᾶμε μαζί καί σέ κάποιο γειτονικό χωριό. Δέν ὑπῆρχαν δύως τότε τά συγκοινωνιακά μέσα, πού ὑπάρχουν σήμερα. Ἐπρεπε νά πᾶμε ἡ πεζοί ἡ καβάλα σέ ζῶο. Ἀποφασίσαμε νά πᾶμε μέ τά πόδια. Ἡ ἀπόσταση μέ πεζοπορία ἦταν κάπου μιά ὥρα καί μισή. Καιρός τῶν διακοπῶν τοῦ καλοκαιριοῦ ἦταν τότε. Κατά συνέπεια είχα τήν εὐχέρεια γιά ένα τέτοιο πράγμα. Φόβος νά παρεξηγηθῶ, γιατί θά συνόδευα ἔναν πολιτικό, πάλι δέν ὑπῆρχε, γιατί οὔτε βουλευτικές ἐκλογές είχαν προκηρυχτεῖ ἀκόμα, ἀλλ' οὔτε κι ὁ φίλος μου εἶχε κάνει ἀκόμα φανερή πρόθεση, πώς θὰβανε ύποψηφιότητα γιά βουλευτής.

Τό ἀπόγιομα λοιπόν τῆς ἀλλης μέρας ἀπό τόν ἐρχομό του στό χωριό ξεκινήσαμε γιά τό γειτονικό. Ἡ πεζοπορία μας βάσταξε γύρω στίς δυό ὥρες. Περπατούσαμε σιγά σιγά καί κουβεντιάζοντας σ' δλον τό δρόμο. Ἐτσι γίνεται, δταν βαδίζει κανένας μέ σύντροφο, πού ἔχει εὐχάριστη κουβέντα.

Φτάνοντας στήν ἄκρη τοῦ γειτονικοῦ αὐτοῦ χωριοῦ, μᾶς εἶδε ἀπό τήν αὐλή τοῦ σπιτιοῦ του δύ κύρ Φάνης. Ἡταν ένας πολύ καλός νοικοκύρης, μακρυνός μου συγγενής, σέ πολύ καλή οἰκονομική κατάσταση καί μέ ζηλευτή ἐγκυκλοπαιδική μόρφωση. Τήν εἶχε ἀποχτήσει ἀπό τά χρόνια τοῦ ταξιδιοῦ του στήν Ἀνατολή. Τώρα στά γεροντικά του χρόνια ζοῦσε ἀνετα καί πλουσιοπάροχα στό χωριό ἀπό τά ἐμβάσματα τῶν καλῶν παιδιῶν του κι ἀπό τό νοικοκυριό τοῦ σπιτιοῦ του.

Ο κύρ Φάνης μᾶς ἐμπασε καλωσυνάτα στήν αὐλή καί καθήσαμε κάτω ἀπό τήν καλοπεριποιημένη κληματαριά. Ἡ κυρά Φάναινα ἐσπευσε νά μᾶς φέρει γλυκό, κρύο νερό καί καφέ κατά τή συνήθεια πού ἔχουμε στά χωριά μας. Ἐγώ είχα μεγάλο θάρρος καί οἰκειότητα μέ τόν κύρ Φάνη. Ἐκανα τίς σχέτικές συστάσεις, χωρίς νά παραλείψω νά ἀναφέρω καί τό

δεύτερο σκοπό, γιά τόν δποϊο δ φίλος μου καί συμπατριώτης μας ἐπισκέπτονταν τά χωριά μας. Οἱ κουβέντες, δσο νά πιοῦμε τόν καφέ μας, περιστράφηκαν γύρω ἀπό διάφορα ζητήματα τοῦ Ζαγοριοῦ μας καί ίδιαίτερα γύρω ἀπό τίς ἄμεσες ἀνάγκες τοῦ τόπου, πού ἀπ' δλες τήν πρωταρχική σημασία είχε τό συγκοινωνιακό θέμα.

Ἄφοῦ κάτσαμαν κάμποσο κάτω ἀπό τή σπουδαία, δπως σημείωσα, κληματαριά, πού σκίαζε τήν δμορφοστρωμένη μέ μαῦρα καπάκια αὐλή τοῦ κύρ Φάνη, τόν παρακαλέσαμαν νά μᾶς καθοδηγήσει ποῦ καί πῶς θά ήταν δυνατόν νά ίδοῦμε καί τίποτε ἄλλους χωριανούς του γιά νά ρθεῖ καί μ' αὐτούς σέ σχετική προσωπική ἐπαφή δ φίλος μου καί μελλοντικός υποψήφιος βουλευτής.

— Μαγαζί τό χωριό μας δέν ἔχει. Μᾶς είπε. Οἱ λίγοι ἄντρες τοῦ χωριοῦ μαζεύονται αὐτή τήν ὥρα στό Μεσοχώρι, δπού κάθονται γύρω στά πέτρινα πεζούλια καί λένε διάφορες κουβέντες κάτω ἀπό τό μεγάλο πλάτανο.

‘Ο φίλος μου τόν παρακάλεσε πώς καλά θά ήταν νά βρίσκεται κι αὐτός κατά τήν ὥρα τῆς κουβέντας, πού θάκανε μέ τούς ἄλλους χωριανούς. Είχε πάρει θάρρος, նστερα ἀπό τίς κουβέντες πού κάναμαν τόση ὥρα μαζί καί γι' αὐτό τοῦ ἔκανε αὐτήν τήν παράκληση.

— Τώρα ἀμέσως, μᾶς είπε, δέν μπορῶ νἄρθω. Θά ήθελα πολύ νά σᾶς συνοδέψω ώς τό Μεσοχώρι, μά δέν μπορῶ. Κάνουμε μερικές ἑτοιμασίες στό σπίτι μας, γιατί αὔριο, καθώς είχα τηλεγράφημα, ἔρχεται ἐδῶ μέ δδεια δ μεγάλος μου γυιός ποῦναι στήν Τράπεζα μέ τήν γυναίκα του καί τά δυό του παιδιά. Θά προσπαθήσω νά τελειώσω γλήγορα γιά νά μπορέσω νά βγῶ καί νά σᾶς βρῶ στό Μεσοχώρι.

Δέν ἐπιμείναμαν περισσότερο, ἀλλά φύγαμαν καί πήγαμαν στό Μεσοχώρι. ‘Εκεī, δπως είχε πεī δ κύρ Φάνης, ηῦραμαν κάμποσους χωριανούς. ‘Εγινε, βέβαια, καί σ' αὐτούς ή σχετική σύσταση τοῦ ξένου, δχι δμως καί γιά τήν πρόθεσή του νά πολιτευτεῖ. ‘Ετσι ἀρχίσαμαν διάφορες κουβέντες. Μάλιστα προσφέρθηκαν ποιός νά μᾶς πρωτοπάρει στό σπίτι του γιά κάφε καί γιά κανένα... νερό. Εὐχαριστήσαμαν τούς καλούς ἀνθρώπους λέγοντας πώς πήραμαν ἀπ' δλα στό σπίτι τοῦ κύρ Φάνη. ‘Η συνομιλία τοῦ φίλου μου μέ τούς χωριανούς κράτησε ἀρκετή ὥρα. Είχε δέ αὐτή πολύ ἐνδιαφέρο. ‘Απασχολοῦσαν τόν τόπο μας τόσα καί τόσα ζητήματα, ἀπ' τά δποϊα κυριώτερα ήταν: ή συγκοινωνία, ή ἀγροτική ἀσφάλεια, ή ἐκπαίδευση, τά κληροδοτήματα κλπ. Κατά τή διάρκεια τής παραμονῆς μας στό Μεσοχώρι δέ φάνηκε ναρθεῖ δ κύρ Φάνης.

Μέ τή συζήτηση πέρασε ἀρκετή ὥρα. ‘Επρεπε νά φύγουμε γιά νά γυρίσουμε στό χωριό νωρίς, πρίν μᾶς πιάσει ή νύχτα. ‘Ο ήλιος κόντευε πιά νά βασιλέψει. Χαιρετήσαμαν τούς χωριανούς γιά νά πάρουμε τό δρόμο τής ἐπιστροφῆς. Φεύγοντας θεωρήσαμαν χρέος μας ν' ἀποχαιρετήσουμε τήν οἰκογένεια τοῦ κύρ Φάνη, ἀφοῦ ἄλλως τε περνούσαμαν ἀπ' δξω ἀπό τήν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του. ‘Ο πάντα φιλόξενος καί καλόκαρδος αὐτός ἀνθρωπος, ἄμα μᾶς είδε νά φεύγουμε, ἐπέμενε νά κάτσουμε νά κοιμηθοῦμε στό σπίτι του ἐκεῖνο τό βράδυ.

Μᾶς ὑποχρέωσε παρά πολύ ή πραγματικά εἰλικρινής ἐπιμονή του νά μείνουμε. ‘Αρνηθήκαμαν τό πρᾶγμα αὐτό, διατυπώνοντας τίς θερμότατες εὐχαριστίες μας. ‘Εγώ δμως ἐκείνη τή στιγμή διατύπωσα κάπως καί τό ἐλαφρό παράπονο, γιατί δέν ἡρθε κι' αὐτός στό Μεσοχώρι, δπως μᾶς είχε πεī. Μᾶς είπε, πώς δέν ἡρθε δχι γιατί δέ βρῆκε καιρό, ἀλλά γιά κάπιον ἄλλο λόγο, τόν ἔξης:

— Θά σᾶς πῶ, είπε, τήν ίδιοτροπία μου. Χωρίς νά θέλω νά δυσαρεστήσω τόν καινούριο φίλο μας ἀπό δῶ – χτυπώντας τόν ξένο ἐλαφρά στήν πλατή – τδχω σέ κακό νά πάρευρίσκομαι ἐκεī πού μιλάει, εἴτε ἐπίσημα, εἴτε καί ἀνεπίσημα κάποιος ύποψήφιος βουλευ-

ΕΥΓΕΝΙΑ ΜΑΚΡΗ (Κάρβουνο)

ПОРТРАЙΤΟ

τής. "Οσα λένε αύτοί προεκλογικά δέν τά λογαριάζω. Τά θεωρώ σάν τόν «γαμπρό της χήρας τοῦ Κυριαζῆ».

'Ακούοντας αύτά τά λόγια, κοιταχτήκαμαν έγώ και ό φίλος μου. Μᾶς κατάλαβε δημος δ ξένυπνος συνομιλητής μας και πρόσθεσε πάντοτε χαμογελώντας:

— Γι' αυτό λέω και έπιμένω νά κάτσετε ἀπόψε έδω. Νά σᾶς πῶ και τήν ίστορία γιά τή «Χήρα τοῦ Κυριαζῆ».

— Γιά νά κάτσουμε, δέν καθόμαστε, είπα έγώ, άλλά γιά νά μάθουμε τήν ίστορία τῆς «Χήρας τοῦ Κυριαζῆ» θέλουμε και παραθέλουμε. Θά σᾶς παρακαλέσουμε νά μᾶς τήν πήτε, έστω και βιαστικά, έστω κι ἀν πᾶμε λιγάκι πιό ἀργά στό χωριό. Είναι και φεγγάρι ἀποβραδίς.

Τότε κάτσαμαν στίς καρέκλες πού ήταν στήν αὐλή κάτω ἀπό τήν κληματαριά. Παράγγειλε στή γυναίκα του και μᾶς ἔφερε ἀπό ἔνα τσίπουρο ἀπό τά σταφύλια τοῦ ἀμπελιοῦ του. 'Αφοῦ τσουγκρήσαμαν τά ποτηράκια και εἰπαμαν σχετικές εύχες, τόσο γιά τή γνωριμία μας, δσο και γιά τήν καλή ἐπιτυχία τοῦ φίλου μου μελλοντικοῦ ὑποψήφιου βουλευτῆ, ἄρχισε νά μᾶς λέει ό κύρ Φάνης:

— 'Ακοῦστε! 'Εδω στό χωριό μας στά παλιά τά χρόνια, δηλαδή πρίν ἀπό 70-80 χρόνια, ήταν ἔνας πλούσιος ἀνθρωπος, πού τόν ἔλεγαν Κυριαζή. Βαφτιστικό του δνομα αύτό. 'Αρχοντάς μέ τδνομα. Ταξιδεύονταν στή Βλαχιά, δπου είχε καζαντήσει πολλά γρόσια. Τόσα πολλά πού κι αύτός δ ἴδιος δέν ἤξερε πόσα είχε και ποῦ τά είχε, δπως λένε έδω στό χωριό. Είχε δυό παιδιά ἀρσενικά και μιά κοπέλα. Τά παιδιά του κι αύτά είχαν ταξιδευτεῖ στή Βλαχιά κι είχαν κάνει κι αύτά πολύ μεγαλη προκοπή. Είχαν πάρει στίς διάφορες δουλειές τους τή σειρά τοῦ πατέρα τους. 'Ο Κυριαζής πήγαινε και ἔρχονταν στό χωριό. "Αμα γίνηκε ḥ κοπέλα του γιά παντρειά, βρήκε τόν κατάλληλο γαμπρό και τήν πάντρεψε. Τήν έδωσε σ' ἔναν ξακουστό γιατρό, πολύ σπουδαγμένον στήν Εύρωπη, πολύ δμορφο νιό και πολύ καλόν ἀνθρωπο, ἀπό τό γειτονικό μας χωριό. Τής έδωκε προικιά ἀφθονα. Πέρα ἀπό τά ἄλλα συνηθισμένα προικιά σέ φορέματα και ἄλλα ειδήσματα, τής έδωκε και 800 λίρες μετρητές. Προίκα ἀπό τίς σπάνιες γιά τόν τόπο μας και γιά τά χρόνια ἐκεῖνα. 'Αλλά και δ γαμπρός, δ γιατρός, πραγματικά λεβεντάνθρωπος ἀπ' τούς λίγους. Τοιμάζονταν νά πάνει πάλι στό Παρίσι μαζί μέ τή γυναίκα του γιά νά σπουδάξει παραπάνω. Μά ἔλα πού στάθηκε κοντό τό σκοινί τῆς ζωῆς του! Σέ 2-3 χρόνια ἀπό τότε πού παντρεύτηκαν, ἀρρώστησε δ γιατρός, δ γαμπρός τοῦ Κυριαζῆ και πέθανε. Παιδιά δέν είχεν ἀποχτήσει μέ τήν κόρη τοῦ Κυριαζῆ και γι' αύτό, σύμφωνα μέ τά ἔθιμα τοῦ τόπου μας, δ Κυριαζής πήρε πάλι τή χήρα τήν κοπέλα του σπίτι του. "Οπως δέ ήταν σινηθεια, γυρίστηκαν πίσω δλα τά προικιά κ' οι λίρες. 'Ο Κυριαζής τόν ἔκλαψε πολύ τό γαμπρό του. Μαθαίνοντας τό θάνατό του, ἡρθε ἀμέσως ἀπό τή Βλαχιά και πήρε μοναχός του τή χήρα κοπέλα του ἀπό τά πεθερικά της.

"Εκατσε τότε έδω στό χωριό μας δ Κυριαζής 1-2 χρόνια. 'Ηταν δημος αύτός πολύ μυαλωμένος ἀνθρωπος και είπε: «'Έγώ φρόντισα και τήν πάντρεψα δχι και καλύτερα τήν τσούπρα μου. Τής έδωκα δ,τι μπόρεσα και τής έδωκα και ἀντρα δχι τής ἀράδας. Μά ḥ τύχη της στάθηκε κοντή και μαύρη. Τί νά γένει; 'Από τίς βουλές τοῦ Θεοῦ κανένας δέν μπορεῖ νά ξεφύγει. 'Η κοπέλα μου είναι ἀκόμα πολύ νιά, προίκα έχει ζηλευτή, πρέπει νά τήν ξαναπαντρέψω.»

Και μάλιστα, καθώς είπαν τότε, έβαλε πέρα δῶθε και κάτι συγγενεῖς του γιά νάχουν τόν νού τους, μήπως βρεθεῖ κανένα παιδί κατάλληλο γιά νά γένει δεύτερος ἀντρας τής θυγατέρας του. 'Αφοῦ ἔκατσε κάμποσο στό χωριό, γύρω στόν ἔνα και μισό χρόνο, ἔψυγε πάλι δ ἄρχοντας Κυριαζής γιά τή Βλαχιά.

Αύτή λοιπόν ήταν ή χήρα του Κυριαζή. Γυναίκα νά τήν πιεῖς στό ποτήρι, πού λέει δ λόγος. Ψηλή, γεροδεμένη, ἀσπρη καὶ κόκκινη, σωστό κρασόμηλο, ἀλλά καὶ προίκα ἀπό τις σπάνιες. "Ολοι στό χωριό μας καὶ στά γύρω χωριά ἔλεγαν: «Καλότυχος πού θά τήν πάρει αὐτή τή γυναίκα.»

Μά νά ἴδειτε. Τό πράγμα ἔχει καὶ τή συνέχειά του.

— Νά τήν ἀκούσουμε, κύρ Φάνη, εἴπαμαν μ' ἔνα στόμα κι ἐγώ κι' δ φίλος μου, γιατί πολύ μᾶς εἶχε τραβήσει ή διήγηση τοῦ κύρ Φάνη.

Τότες αὐτός συνέχισε:

— 'Εδῶ στό χωριό μας πάλι ἐκείνην τήν ἐποχή ήταν μιά πολύ φτωχή γυναίκα, πού τήν ἔλεγαν Τάσαινα. Δέν εἶχεν ἴδει προκοπή ἀπό τόν ἄντρα της τόν Τάσιο, πού εἶχε πάει ταξίδι καὶ δέν ἔναναγύρισε πιά στό χωριό. Εἶχε κάνει αὐτή μέ τόν ἄντρα της τόν Τάσιο μονάχα ἔνα παιδί, τό Δημητράκη, καὶ σηκώθηκε αὐτός καὶ ἔψυγε γιά τό ταξίδι. Στό ταξίδι δ Τάσιος ἔμεινε 3-4 χρόνια χωρίς νά κάνει προκοπή, ώσπου μιά μέρα ἡρθαν τά μαῦρα μαντάτα, πώς πέθανε αὐτός ἐκεί πού ήταν. "Ετσι ή κακομοίρα ή Τάσαινα ἀπόμεινε χήρα μαζί μέ τό δρφανό της τό παιδί, τό Δημητράκη.

Τό σπίτι της ήταν πολύ φτωχικό ισιόμπαστο καὶ μονάχα μ' ἔνα δωμάτιο. Καταγῆς στό πάτωμα ἀντίς γιά σανίδια ήταν στρωμένο μέ χῶμα, εἶχε πολύ μικρά παράθυρα καὶ χαλασμένο νταβάνι. Σπίτι μικρό ἀπό τά πιό παλιά καὶ ἀρχαῖα τοῦ χωριού. 'Ο ἄντρας της, δ μακαρίτης δ Τάσιος δέν εἶχε ἀξιωθεῖ νά βάλει οὔτε ἔνα καρφί καινούριο, πού λέει δ λόγος. 'Η κακομοίρα δημαρχός ή Τάσαινα τό διατηροῦσε πολύ παστρικό καὶ νοικοκυρεμένο. Δούλευε σκληρά καὶ ἀγωνίζονταν νά διατηρεῖ δπως πρέπει τό λιγοστό δικό της βιό, μά κι δταν εὕρισκε καιρό, πήγαινε καὶ σέ ξένες δουλειές καὶ ἔτσι τά ἔβγαζε πέρα ζώντας φτωχικά αὐτή καὶ τό δρφανό μοναχοπαίδι της, δ Δημητράκη.

Αύτός ἔδειχνε γιά πολύ ἔξυπνο παιδί. 'Η μάνα του ή Τάσαινα φρόντισε νά τόν μάθει καλούς τρόπους καὶ τόν ἔστειλε καὶ στό σκολειό κ' ἔμαθε δσα γράμματα μάθαιναν τότε στό χωριό. "Αμα γίνηκε δ Δημητράκης της 13 χρονῶν, ἀποφάσισε νά τόν ξενιτέψει. "Ετσι γένονταν τότε μέ δλα σχεδόν τά ἀρσενικά παιδιά.

Φεύγοντας δ Δημητράκης γιά τό ταξίδι εἶχε στήν ἀρχή πολλή ἔγνοια γιά τή μάνα του. Τής ἔγραφε ταχτικά γράμματα καὶ ἔστελνε καὶ λίγα γρόσια κάποτε μέ κανέναν χωριανό, πού γύριζε ἀπό τό ταξίδι. Μά δσο μεγάλωνε, κάπως εἶχε ἀρχίσει νά ξωκύλει στίς ξένες γυναῖκες. "Οσα ἔβγανε ἀπό τή δουλειά του, τά ξόδευε στά «καιφέ-σιαντάν» μ' αὐτές. "Οσοι ἔρχονταν ἀπό τά «ξένα» δέν ἔφερναν καὶ τόσο καλές πληροφορίες γιά τό Δημητράκη, τό μοναχογυιό τής Τάσαινας. «Ἐργατικός καὶ ἔξυπνος είναι, ἔλεγαν, ἀλλά τί τόν θέλεις, είναι πολύ χάρβαλος στόν παρά του. "Οσα βγάνει, τά τρώει μέ τίς «παρδαλές».

'Η καημένη ή Τάσαινα δέν ἔχανε ποτέ τήν ἐλπίδα της πώς κάποια μέρα θά γύριζε κι δ Δημητράκης της καζαντισμένος σάν τούς ἀλλους χωριανούς. Θά γύριζε νά φκιάσει τό σπίτι τους μεγάλο, νά παντρευτεῖ καὶ νά φανεῖ κι αὐτής τό σπίτι ἀνοιχτό σάν τῶν ἀλλων στό χωριό. Δέν ἔχανε τήν ἐλπίδα της, γιατί δ Δημητράκης δέν ἔπαψε νά τής γράφει γράμματα, ἀλλά καὶ σέ ἀραιά διαστήματα τής ἔστελνε καὶ λίγα παραδάκια. "Επαψε πιά αὐτή νά ξενοδουλεύει καὶ περιορίστηκε μονάχα στό δικό της νοικοκυριό. Φρονιμάδα καὶ ἀξιοπρέπεια ή Τάσαινα εἶχε μέ τό σωρό. Μετροῦσε τά χρόνια ἀπό τότε πού εἶχε φύγει δ Δημητράκης της καὶ τάβρισκε κάπου 15-16. Τόν φαντάζονταν τώρα σωστόν ἄντρα, μουστακιασμένον καὶ καλοκαμωμένον. Τής εἶχε στείλει ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια καὶ μιά φωτογραφία καὶ τόν καμάρωνε πολύ, βλέποντάς τον ἀκόμα καὶ στό χαρτί.

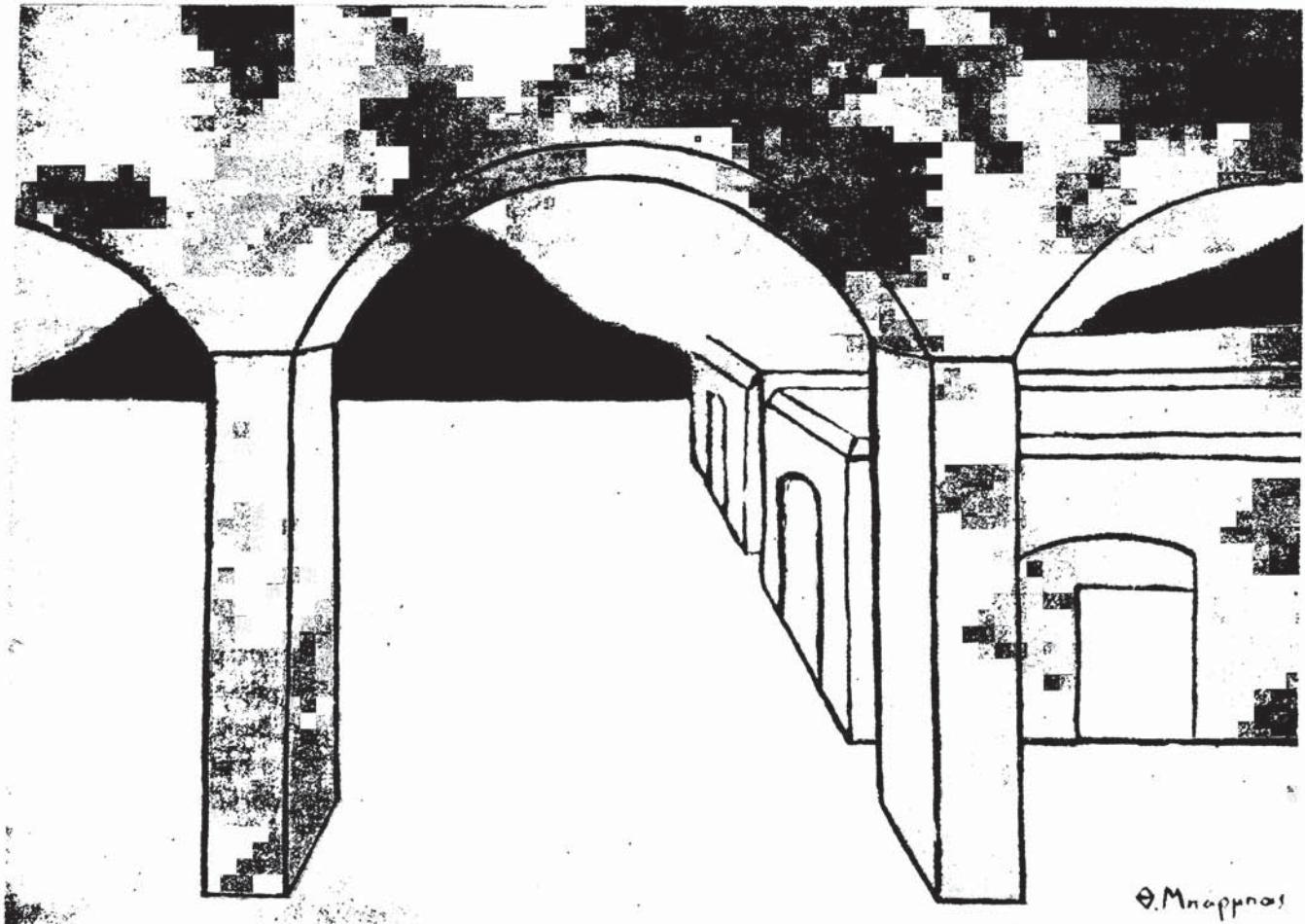
Έκει στά ξένα, πού ήταν δ Δημητράκης, φρόντιζε κι άνταμωνε κάπου κάπου χωριανούς ή άλλους πατριώτες από τα γύρω χωριά ταξιδεμένους και μάθαινε – του δρεγε νά μαθαίνει – τά νέα από τό χωριό μας. ’Ανάμεσα στά άλλα νέα πού έμαθε ήταν και τό δτι χήρεψε ή κόρη του Κυριαζή του δροντα. ”Ακουσε νά λένε πώς δ Κυριαζής ήθελε νά τήν ξαναπαντρέψει και πώς τής έδινε μεγάλη προίκα, τής έδινε 800 λίρες. Αύτό τό τελευταίο χαμπέρι ήλεκτρισε πολύ τό Δημητράκη. Βάζει μέ τό μυαλό του ένα πολύ μεγάλο σχέδιο: νά γυρίσει στό χωριό, νά παντρευτεί τή χήρα του Κυριαζή, νά βουτήξει τίς 800 λίρες, νά κάνει δηλ. τήν τύχη του κι έτσι νά γλεντήσει δπως ήθελε ή καρδιά του.

«”Αμ’ έπος, λοιπόν, άμ’ έργον». Γιά νά πετύχει στό σκοπό του, έπρεπε νά ύποστει κάποιες θυσίες, νά τραβήξει και λίγη στενοχώρια. Στρώθηκε μέ περισσότερη δρεξη στή δουλειά, έφαρμοσε αύστηρές οίκονομίες στόν έαυτό του γιά λίγο χρονικό διάστημα και μάζεψε κάμποσα γρόσια. Μ’ αύτά άγόρασε δυό φορεσιές ρούχα γιά τόν έαυτό του, δχι βέβαια, άπό τίς πρώτες. ’Αγόρασε άκόμα ένα ώρολόγι τής τσέπης μέ άσημένια καδένα. ’Αγόρασε ένα φουστάνι, κορδέλες και μαντήλι καλό γιά τή μάνα του. ’Αγόρασε κατόπι κ’ ένα μπαούλο και τάβαλε δλα αύτά μέσα και τό γιόμισε κατόπι μέ διάφορα πράγματα μικρής άξιας, άλλα κάπως φανταχτερά. Κυριώτερη φροντίδα του δμως μαζί μέ τά παραπάνω ήταν νά άγοράσει ένα καλό κεμέρι άπό κείνα πού έζωναν στή μέση και έβαναν μέσα σ’ αύτό οι ταξιδιώτες τίς λίρες, πού έφερναν άπό τό ταξίδι. ’Αφοῦ προμηθεύτηκε και άρκετές ψεύτικες λίρες (κάλπικες) γιόμισε τό κεμέρι του μ’ αύτές. ”Ετσι κάλα τοιμασμένος δ Δημητράκης τής Τάσαινας ξεκίνησε άπό τό ταξίδι γιά νά νάρθει στό χωριό, σάν ταξιδιώτης, υστερα άπό τόσα χρόνια μέ μπαούλα γιομάτα ψώνια και μέ πολλές... λίρες.

’Απόρεσαν στό χωριό οι πιό πολλοί, γιατί τόσα χρόνια άκουγαν άλλα πράγματα γι’ αύτόν. Μά τώρα καταλάβαιναν πώς έκεινα δλα ήταν ψεύτικα του κόσμου λόγια, ένω τώρα πίστευαν στά δσα έβλεπαν μέ τά μάτια τους. Μαθεύτηκε στό χωριό και κατά συνέπεια και στά γύρω χωριά πώς γύρισε τό παιδί τής Τάσαινας δ Δημητράκης, πώς έφερε πολλά ψώνια, φουστάνια και παπούτσια και πολλά ρούχα τής μάνας του δικά του και πολλά μπαούλα μέ πολύτιμα άντικείμενα, πώς έχει πολλά γρόσια, πώς θά φκιάσει τό σπίτι του καινούριο, πώς θά παντρευτεί κλπ. ”Αμα κυκλοφόρησαν στό χωριό αύτές οι φήμες, άπό άλλους σωστές και άπό άλλους «παρατραβηγμένες» κατά διάφορους τρόπους, δυό μεσόκοπες γυναῖκες άπό τό χωριό μας, άπό κείνες πού καταγένονταν και μέ προξενίες, πού ή μιά άπ’ αύτές ήταν και λιγάκι μακρυνή συγγενής του Κυριαζή και τής είχε πει μάλιστα αύτός κάποτε νάχει τό νού της γιά κανέναν κατάλληλο γαμπρό γιά τή χήρα τσούπρα του, άποφάσισαν μιά μέρα νά πάνε στό σπίτι τής Τάσαινας γιά νά καλωσορίσουν τό Δημητράκη και νά βολιδοσκοπήσουν κάπως τήν κατάσταση γύρω στά δσα είχαν άκούσει. Πήγαν λιγάκι πρωΐ και βρήκαν στό μοναδικό δωμάτιο πού είχε τό σπίτι τής Τάσαινας τό Δημητράκη, πού μόλις είχε σηκωθεί άπό τόν υπνο και είχε άρχισει νά ντύνεται. ’Αφοῦ έγιναν οι σχετικές χαιρετούρες γιά τά καλωσορίσματα, έκατσαν πάνω σέ μιά καρσέλα, ένω δ Δημητράκης θεώρησε σκόπιμο νά άποτελειώσει τό ντύσιμό του.

Τό κεμέρι του δ ξενιτεμένος τό είχε ξεζωστεί στόν υπνο του και τό είχε τοποθετήσει κάτω άπό τό μαξιλάρι του. Σήκωσε τό μαξιλάρι κι’ έκανε νά τό πάρει γιά νά τό φορέσει. Μέ τέχνη δμως τό έπιασε έπιτηδες άναποδα και μέ τέτοιον τρόπο, ώστε νά χυθεί άρκετό άπό τό περιεχόμενό του. Χρ,ρ,ρ. Βρόντησαν έλαφρά οί κάλπικες λίρες κι έλαμψαν γιομίζοντας τό στρώμα ώς κάτω άπό τό μαξιλάρι. ’Ο Δημητράκης έκανε πώς δυσαρεστήθηκε άπό τήν άδεξιότητα αυτή κ’ έσπευσε βιαστικά-βιαστικά νά μαζέψει τίς λίρες νά τίς βάλει στό κεμέρι και νά τό ζωστεί.

Θ. Μπαρμπας

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΜΠΑΡΜΠΑΣ (Λάδι)

Ο ΠΥΛΩΝΑΣ

Τότε ή μιά ἀπ' τίς γυναῖκες σκούντησε μέ τό χέρι της τήν ἄλλη στό γόνα καὶ τῆς εἶπε ψιθυριστά:

— Κοίτα κεῖ μουρ' κακουμοίρα! Χαλκαριά οἱ λίρες...

“Αλλο δέ χρειάζονταν γιά νά διαφημιστεῖ, δπως ἔπρεπε, δ Δημητράκης τῆς Τάσαινας. Οι δυό «κουρκουσούρες» βγαίνοντας δξω δέν ἀφισαν κανέναν στό χωριό πού νά μήν ποῦν τά δσα είδαν στό σπίτι τῆς Τάσαινας. Διάδωκαν μάλιστα πώς οἱ λίρες πού ἔφερε δ Δημητράκης ἡταν χιλιάδες, σά νά τίς είχαν κιόλας μετρήσει.

‘Αλλά δέν ἡταν αὐτό μονάχα. ‘Ο Δημητράκης, καθώς σημειώθηκε, ἡταν πολύ δξυπνος δνθρωπος καὶ φρόντισε νά μεταχειριστεῖ κι ἄλλο κόλπο γιά νά πετύχει πιστοπότιστο του. Βγήκε στό Μεσοχώρι τοῦ χωριού πού ἡταν κι ἄλλοι χωριανοὶ μαζεμένοι ἐκεῖ. Εἰδε πώς μερικοὶ τοῖχοι στούς δρόμους τοῦ χωριού ἡταν χαλασμένοι καὶ οἱ βρύσες δέ βρίσκονταν σέ καλή κατάσταση. ‘Αρχισε νά λέει πώς αὐτά πρέπει νά διορθωθοῦν. Διάδωσε μέ τρόπο πώς ἡταν διατεθειμένος νά κάνει μερικές διορθωμές σ' αὐτά τά πράγματα. Μάζεψε πληροφορίες ποιά έχουν ἀνάγκη προτεραιότητας γιά νά γένουν. Μάλιστα φώναξε καὶ μαστόρους νά λιδοῦν τό σπίτι του καὶ ἀρχισε νά παζαρεύει καὶ νά κάνει σχέδια γιά τό μεγάλωμά του καὶ τό ξανανιωμά του συγχρονισμένα.

“Υστερα ἀπ' δλα αὐτά λοιπόν ποιός ή ποιά θάταν στό χωριό, πού θάλεγε πώς δ Δημητράκης τῆς Τάσαινας δέν ἡταν τό κατάλληλο πρόσωπο γιά νά γένει δεύτερος ἄντρας τῆς χήρας κόρης τοῦ Κυριαζῆ; Καθώς ἡταν ἔπομενο, ἀρχισαν οἱ προξενιές. ‘Ο Δημητράκης στήν ἀρχή ἔκανε πώς δέν ἥθελε νά πάρει χήρα. “Ήθελε κοπέλα πρωτόπαντρη. Καμώματα, βέβαια, αὐτά, γιατί ἀντικειμενικός σκοπός γιά τόν ἐρχομό του στό χωριό ἡταν αὐτός. “Εγραψαν στόν Κυριαζῆ οἱ σπιτικοὶ του. Αὐτός δέν ἔφερε καμμιά ἀντίρρηση. Δευτεροπαντρειά ἡταν αὐτή γιά τήν κόρη του. Τί περισσότερο ἥθελε;

‘Από τά πολλά ἔγιναν οἱ ἀρραβώνες, μέ τή συμφωνία νά φκιάσει πρώτα τό σπίτι του δ Δημητράκης γιά νά κάνουν σ' αὐτό τό γάμο. Μά ξαφνικά σέ κάμποσες μέρες, υστερα ἀπό τούς ἀρραβώνες, καὶ πρίν ἀκόμα νά ἀρχίσει νά γένεται τό σπίτι, διαδόθηκε στό χωριό πώς δ Δημητράκης πήρε γράμμα γιά νά φύγει πάλι βιαστικά γιά τό ταξίδι, γιατί ἡταν ἀπόλυτη ἀνάγκη νά παραβρεθεῖ ἐκεῖ γιά κάποια σπουδαία ὑπόθεση. “Έκανε τήν πρόταση στό σπίτι τοῦ Κυριαζῆ νά φύγει καὶ νά ξαναγυρίσει πολύ σύντομα γιά τό γάμο. Πολύ μαστορεμένο καὶ στό σημεῖο αὐτό τά πράγματα ἀπό τό Δημητράκη τῆς Τάσαινας. Μά ἀπό τό σπίτι τοῦ Κυριαζῆ δέν ἡταν δυνατό νά δεχτοῦν μιά τέτοια ἀναβολή καὶ καθυστέρηση. Θεώρησαν πιστό σκόπιμο νά ἐπισπευστεῖ δ γάμος κι ἄς γένονταν καὶ στό καλυβόσπιτο τῆς Τάσαινας.

“Ετσι καὶ ἔγινε. Παντρεύτηκαν βιαστικά, ἀφοῦ ἡταν ἀνάγκη, τσέπωσε δ Δημητράκης τίς 800 λίρες καὶ τόσα ἄλλα προικιά, ἔκανε δική του τήν πανόμορφη χήρα, τήν πήρε κι' αὐτή μαζί του στό ταξίδι καὶ πάει στό καλό του. Δίδοντας, βέβαια, πολλές ὑποσχέσεις πώς θά γύριζε σύντομα ἔφυγε γιά τά ξένα, δπου γλέντησε, δχι μόνο τή χήρα κόρη τοῦ ἀρχοντα Κυριαζῆ, ἀλλά καὶ τίς 800 λίρες καὶ τά ἄλλα προικιά της. Στό χωριό ἀπόμεινε πάλι μοναχή της ή μάνα του ή Τάσαινα, πού τόν καρτεροῦσε ὡς δτου πέθανε γιά νά φκιάσει τό σπίτι τῆς, καθώς καὶ οἱ ἄλλοι χωριανοί, πού τόν καρτεροῦν ἀκόμα γιά νά διορθώσει τούς δρόμους καὶ τίς χαλασμένες βρύσες τοῦ χωριοῦ...»

‘Αφοῦ τελείωσε ὡς αὐτό τό σημεῖο τή διήγησή του δ κύρ Φάνης, εἶπε μέ κάποιο καλόκαρδο χαμόγελο καὶ μέ κάποια ίκανοποίηση:

— Δέν είχα δίκιο, λοιπόν, νά σᾶς πῶ πώς οἱ ὑποψήφιοι βουλευτές μας μοιάζουν μέ τό γαμπρό τῆς χήρας τοῦ Κυριαζῆ, πού δίνουν πολλές ὑποσχέσεις, ώσπου νά μᾶς πάρουν τήν

ψῆφο καὶ κατόπι οὗτε καὶ τούς βλέπουμε στά μάτια μας;

Καὶ κατόπι γυρίζοντας πρός ἐμένα μοῦ εἶπε:

— Νά τή γράψεις, ἀγαπητέ μου, καμμιά φορά τήν ἱστορία αὐτή γιά τή χήρα θυγατέρα τοῦ Κυριαζῆ. Νά τή γράψεις, νᾶναι κάπου γραμμένη γιά νά τή μάθουν κι' ἄλλοι.

Δέν παράλειψε δμως νά πεῖ καὶ τά παρακάτω πρός τόν ξένο φίλο μας:

— Πιστεύω νά μᾶς συγχωρέσει δ φίλος καὶ συμπατριώτης ἀπό δῶ γιά τήν ἱστορία αὐτή.

Γελάσαμαν, βέβαια, ἀρκετά δλοι μας. Εύχαριστήσαμαν τή φιλόξενη οἰκογένεια τοῦ κύρ Φάνη καὶ φύγαμαν, γιατί εἶχε βασιλέψει πιά γιά καλά δ ἥλιος. Ἀνάμεσα στίς ἄλλες κουβέντες, πού κάναμαν στό δρόμο, δ φίλος μου εἶπε καὶ τούτη:

— Καλά εἶπε δ κύρ Φάνης, νά τή γράψεις αὐτή τήν ἱστορία γιά τή χήρα τοῦ Κυριαζῆ. Εἶναι ἀρκετά εὐχάριστη καὶ πολύ διδακτική.

Βέβαια, δ καλός γέροντας δ Φάνης, ἔχει τώρα πολλά χρόνια πεθαμένος. Ὁ φίλος μου δέν πολιτεύτηκε, γιατί τόν πρόλαβαν ἄλλα γεγονότα (Δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ, πόλεμος τοῦ 1940, ἐμφύλιος πόλεμος κλπ). Ἐγώ δμως δέν τήν ξέχασα αὐτήν τήν ἱστορία. Μιά δέ πού εἶχα δώσει τό λόγο μου πώς θά τή γράψω κάποτε, τή γράψω τώρα, ἔστω καὶ κάπως πολύ ἀργά. Ἄλλα, καθώς λέει καὶ δ σοφός δ λαός μας: «Κάλλιο ἀργά, παρά ποτέ!»

ΜΙΜΙΚΑ ΤΟΛΗ (Χαλκοπλαστική)

ΚΑΛΑΜΠΟΚΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑΧΥΑ

ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΑΠΠΑΣ (Τέμπερα)

ΑΦΙΞΗ – ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ

ΒΟΥΛΑ ΛΕΟΝΤΙΔΗ - ΠΛΑΤΩΝΑ

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΓΙΑΓΙΑΣ (ἀπόσπασμα)

Είχα μιά γιαγιά, μιά φτωχούλα γιαγιά. Φτωχούλα και μονάχη.

Είχε ἔνα σπίτι μεγάλο σάν κάστρο, μέ κήπους και κηπάκια κι αὐλές και κρεββάτες γύρω-γύρω. Μ' ἔναν μεγάλο δύτα, γεμάτο παράθυρα κι ἄλλα δωμάτια πολλά. Κάτω ἡταν τά μαγειριά και τά κατώγεια μέ τίς σκότεινές μπίμτσες.

Τί παραμύθι ἡταν αὐτό τό σπίτι γιά μένα! Τί μαγεία!

"Άλλοτε τό φανταζόμουν γιά παλάτι κι ἄλλοτε γιά πύργο. Κι ἀπ' τήν κρεββάτα του χάζευα στή μεγάλη πλακόστρωτη αὐλή και φανταζόμουν ύπηρέτες κι ἄλογα νά χτυποῦν τά πόδια τους πάνω στίς ἀσπρες πλάκες. "Ομως δ μοναχός ίσκιος τῆς γιαγιᾶς μου και τό φράκτ-φρούκ ἀπ' τά πατήκια της μ' ἐπανέφεραν στήν τάξη. Και τήν ἔβλεπα τότε, πότε νά χάνεται πίσω ἀπ' τίς πρασινάδες και τούς τοίχους και πότε νά φαίνεται ἡ μικρή της μαυροφορεμένη παρουσία στήν ήλιόλουστη αὐλή μέ τ' ἀσπρισμένα πεζούλια. "Ενιωθα τότε σά νά ἡταν μιά μικρή ἀπρόσεχτη πινελιά σέ καλοδουλεμένο πίνακα.

Φτωχή μου γιαγιά! Ἀπρόσεχτη πινελιά!

Σά νά ἡσουν πάντα ἔτσι. Σά νά μήν ἡσουν ἐσύ, πού μπήκες δλόχαρη νυφούλα στ' ἀρχοντικό τοῦ ταξιδευτῆ ἄντρα σου. Σά νά μήν ἡσουν ἐσύ, πού γέμισες τίς κάμαρες μέ τά κεντητά σου κιλίμια, τίς δαντέλλες και τά νιάτα σου.

"Ομως δλα χάθηκαν μέ τό χαμό ἐκείνου και μόνη κονταροχτυπήθηκες μ' ἀνθρώπους και καιρούς γιά τά παιδιά σου.

Πήγαινα συχνά ἐκεῖ τίς μεγάλες μέρες τοῦ καλοκαιριοῦ και χαιρόμουν τή δροσιά και τή γλύκα τῆς θεόρατης μουριᾶς τοῦ κήπου. Ἡταν ἐκεῖ πάντα κρεμασμένη ἡ κουύνια και σά βαριόμουν τό κουύνημα, σκαρφάλωνα ψηλά-ψηλά στά χοντρά κλωνάρια. Βολευόμουν πάντα στήν ίδια διχάλα και ἔτρωγα χοῦφτες-χοῦφτες τά μεγάλα μοῦρα και τραγουδοῦσα.

– Σάν τά τσιντζίρια, ἔλεγε ἡ γιαγιά μου, δταν μέ ἄκουγε.

– Κατέβα, παιδάκι μου, κάτω, μή πέσεις και μᾶς γελάει ὁ κόσμος. Κατέβα.

Κάτω ἀπό τό σπίτι ἡταν τά μεγάλα ύπόγεια μέ τ' ἀμπάρια, τό πατητήρι, τό ξυδερό, τίς μεγάλες στρογγυλές νταμιζάνες κι ἔνα σωρό δικέλια και ἐργαλεῖα γιά τ' ἀμπέλια – ἀχρηστά τώρα πιά, ἀφοῦ ούτε ἀμπέλια, ούτε ἀνθρώποι ύπηρχαν γιά νά τά δουλέψουν.

Πιό μέσα ἡταν ἡ μπίμτσα. Ὑγρή και σκοτεινή και μυστηριώδης. Μέ τά θεόρατα βαρέ-

λια, πού τώρα έχασκαν ἀδειανά. Σπάνια ἡ γιαγιά μου ἔμπαινε ἐκεῖ. Κι ὅταν ἔμπαινε, ἡταν γιά νά βάλει καμιά ξυλογάτα γιά τά ποντίκια. "Επιανα τότε τή φούστα της καί πήγαινα ἀπό πίσω. Μάταια κοίταζα νά δῶ, ποῦ τελειώνει τό σκοτάδι. Τό φῶς τοῦ κεριοῦ πού παίρναμε μαζί, μόνο τίς κοντινές ἀράχνες κατόρθωνε ν' ἀσημώνει. "Ετσι ποτέ πραγματικά δέν εἶχα δεῖ ἐκεῖνα τά βαρέλια δλόκληρα, καί τό μυαλό μου ἔκρυψε μέσα στήν ἀδεια κοιλιά τους δράκους καί μάγισσες καί φίδια τεράστια καί γενίτσαρους μέ μεγάλα σπαθιά καί κόκκινα μάτια. Τά παραμύθια τῆς γιαγιᾶς μου ἔπαιρναν «σάρκα καί ὀστᾶ» ἐκεῖ μέσα καί γρήγορα ἔτρεχα νά βγῶ, γιά νά σταθῶ ζαλισμένη στήν ἔξω πόρτα ἀφήνοντας τόν χλιαρό ἀέρα τῆς μέρας νά μέ τυλίγει ἐνθαρρυντικά.

Μά ἐκείνη τήν ὥρα πού πραγματικά χαιρόμουν σ' αὐτό τό σπίτι, ἡταν τ' ἀπομεσήμερα. "Οταν ἵσκιωνε ἡ μεγάλη κρεββάτα κι δ ἀγέρας ἀπ' τό λάκκο ἔφτανε σ' αὐτή φρέσκος καί μυρωμένος ρίγανη κι ἀγριομέντα, τότε ζητοῦσα ἀπ' τή γιαγιά μου νά μοῦ φτιάξει ἑνα κουκλί, ἔτσι ὅπως ἐκείνη ἥξερε νά τό κάνει, βάζοντας μιά κάχτα γιά κεφάλι καί πολλά πολύχρωμα κουρέλια γύρω-γύρω. Αὐτό τό ζητοῦσα δχι τόσο γιά τό κουκλί, δσο γιά νά βγάζει τή μεγάλη κανίστρα μέ τά κουρέλια, πού είχε κάτω ἀπό τό μπάσι της. Καί χωνόμουν τότε ἐκεῖ μέσα καί τ' ἀνακάτωνα κι δλο ρωτοῦσα:

— Ποιός είχε τέτοιο ροῦχο, γιαγιά; 'Από τί είναι τοῦτο τό κομμάτι;

"Ἐπαιρνε τότε ἐκείνη τά κομμάτια, τά κοίταζε καλά καλά κάτω ἀπ' τά γυαλιά της, καί δέν κουράζονταν νά λέει γι' αὐτό πού ἡταν ἀπ' τή Βλαχιά καί τ' ἀλλο πού ἡταν νυφικό της.

"Ἐβγαζε καί τά ραπτικά της ἑνα τσίγκινο κουτί ἀπό μπισκότα, κι ἀδειαζε στήν ποδιά της τό σακκουλάκι μέ τά κουμπιά. "Αρχιζαν τότε ἐκεῖνα μέ χίλια χρώματα καί φωνοῦλες νά λένε τά δικά τους:

— Νά, αὐτό τό κουμπί ἡταν ἀπό φουστάνι τῆς μάνας σου... Αὐτό ἀπό τῆς θειᾶς σου τῆς Λένης... 'Ετοῦτα τοῦ μακαρίτη τοῦ ἀντρα μου... 'Εκεῖνα δικά μου... Αὐτό τῆς καημένης μου τῆς Φρόσως... Τοῦτα τοῦ Νικολῆ μου...

Τά ἔπαιρνε δλα μέ τή σειρά καί γιά δλα κάτι είχε νά θυμηθεῖ. Τῆς ἀρεσε αὐτό. "Ἐβλεπα τά μάτια της νά λάμπουν σάν νά ξαναζοῦσε μαζί μέ τά κουρέλια καί τά κουμπιά τίς ίδιες ώρες, τῆς χαρᾶς καί τῶν ἀνθρώπων.

Μά τώρα οί ἀνθρωποι ἔλειπαν, μαζί τους κ' ἡ χαρά. Κι αὐτή, μιά σκιά στό μεγάλο ἀδειο σπίτι, τριγυρνοῦσε δλη μέρα καί μαυλοῦσε τίς κότες γιά ν' ἀκούει τήν φωνή της καί μάλωνε τήν γάτα γιά τά ποντίκια πού πλήθαιναν, ἔτσι γιά νά νιώθει ἑνα βλέμμα πάνω της.

Είχα μιά φτωχούλα, μιά μονάχη γιαγιά, σ' ἑνα σπίτι ἀδειο καί μεγάλο.

Νούσε δλη μέρα τίς κότες, μάλωνε τήν γάτα καί ἔσερνε «φράκ-φρούκ» τά πατήκια της.

Τώρα οσν ἔχω. Ούτε μουριά, ούτε κρεββάτα μέ μυρωμένο ἀγέρα ἀπό ρίγανη καί ἀγριομέντα ἔχω.

Τό σπίτι, τό μεγάλο σάν κάστρο, μέ τόν δοντά καί τά πολλά δωμάτια, τήν κρεββάτα καί τά ύπόγεια μέ τίς μπίμτσες, γκρεμίστηκε καί τή θέση του πῆρε ἑνα ἀλλο μέ ίσιες γραμμές καί πολύ τσιμέντο.

Μονάχα κάτι ώρες σάν καί τούτη ἔρχεται στήν καρδιά καί τήν γεμίζει καί τήν ζεσταίνει. Μά πάντα σάν φεύγει, ἀφήνει ἑνα κόμπο στό λάιμό γιά τά χρόνια πού φύγαν, γιά τούς καιρούς πού ἀλλαξαν.

ΔΗΜ. ΜΑΚΡΗΣ - ΣΑΜΑΡΙΝΙΩΤΗΣ

MANA

*Mána, μιά λέξη γλυκύτατη
και τόσο άπλή!...
Γιά τό παιδί σου ήταν όλη σου ή ζωή.
Νά σ' ἀνταλλάξω, – μέ τί;*

*Νά ἐρχόσουν, ἄ, νά ἐρχόσουν ἀπό πέρα
κ' ἔγώ νά κάτσω πλάι στόν ἀργαλειό σου
καί νά φιλήσω ἀχόρταγα
τά ροζιασμένα χέρια σου
νά τ' ἀσπασθῶ σάν κόνισμα παληό...
Νᾶβλεπα στ' ἀστραφτερό σου μάτι στοργή καί ἀγάπη.*

*Μοῦδινες μέ τρόπο άπλο τήν εὐχή σου
τήν ὥρα πού ξεκινοῦσα γιά τό πικρό μας ψωμί.*

*Ή σιωπή σου δλάκερη όμιλία
γιά τήν δρφάνια μου,
γιά τόν πατέρα
πού δέν πρόλαβα νά γνωρίσω.*

*"Ητανε ή ζωή σου
ως τά στερνά γεράματά σου
πίκρα καί δδύνη,
πρό πάντων γιά μένα.*

Σέ βλέπω νά κατεβαίνεις
τίς σκοτεινές σκάλες τῆς φυλακῆς μου
νά μοῦ δίνεις τό χέρι
και τώρα πού είσαι νεκρή.

Μέ τά δμορφα κεντίδια πού ӯφαινες
ӯφαινες και γιά μένα τοῦ λόγου σου τὴ διδαχή
γιά τήν ἀνθρωπιά, γιά τήν ἀλήθεια.
Κ' εἶχαν τό βάρος τοῦ λόγου τοῦ προφητικοῦ.

"Υστερα δ πόλεμος, δ διχασμός,
και ἄθελά μου σέ πίκρανα.
Κατέβηκες στόν τάφο μέ τόν καημό μου.
Μέ συγχωρεῖς;

Ω μάνα μου,
ἀ πείραχ τη μορφή ἀρχαίας τραγωδίας.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΟΥΓΚΑΣ (Λάδι)

NEKΡΗ ΦΥΣΗ

ΔΗΜ. ΜΑΚΡΗΣ - ΣΑΜΑΡΙΝΙΩΤΗΣ

ΠΟΝΟΣ

«Ή δμορφιά τοῦ πόνου είναι πιό γλυκειά ἀπό τήν δμορφιά τῆς ζωῆς»
(παληός λόγος)

Περνοῦν στή ζωή χίλια δύο μεγάλα δράματα, πού γιά τόν ἔνα ή γιά τόν ἄλλο λόγο ξεχνοῦνται στό κύλισμα τοῦ χρόνου, χωρίς ή ἀνθρώπινη ψυχή νά τά θυμᾶται κάν...

“Ενα τέτοιο δίχως ίστορία δρᾶμα θυμήθηκα σήμερα, παραμονή Πρωτοχρονιᾶς. Ναί ἀλήθεια! Είναι, πολλές φορές, στιγμές στή ζωή γεμάτες ἀπό σκληρές ἀντιθέσεις, πού γεννοῦν τό γέλοιο καί τήν συμπόνια μαζύ ἀφήνοντας παρέκει τή στεγνή εἰρωνεία νά σαρκάζῃ σκεπάζοντας μέ τόν ἥσκιο της κάτι πικρές ἀλήθειες, κάτι βουβά δράματα πού σπαράζουν τήν ψυχή καί θολώνουν τό μάτι...”

★ ★ ★

Παραμονή πρωτοχρονιᾶς. Μέσα στό ἀνακάτεμα τοῦ βορηᾶ καί τοῦ χιονιοῦ, στό λασπωμένο Γιαννιώτικο σοκάκι, σέρνει ἀργά, βαριά τά ξυλιασμένα του πόδια ἔνα πτωχό παιδί τῆς μοίρας κρατώντας στό κεφάλι κανίστρι μέ φροῦτα, ἐνῶ τά μεγάλα μελαγχολικά μάτια ἔδιναν μιά θλιμμένη γλύκα στό ώχρο ἀπό τήν φτώχεια πρόσωπο...

Καί περπατοῦσε καί ὅλο περπατοῦσε... Καί μέσα ἀπό τή συρτή κλαψιάρικη φωνή, πού διαλαλεῖ τό ἐμπόρευμα του, βγαίνει ἔνα πικρό παράπονο, ἔνα κρυφό κάτι...

Καί είναι μιά θερμή παράκληση, ἔνα ξέσπασμα μεγάλου πόνου, πού βρίσκει ἀπήχηση στοῦ καθενός τήν ψυχή καί ἀθελα γεννᾶται συμπόνια γιά τήν δυστυχισμένη αὐτή ὑπαρξη...

★ ★ ★

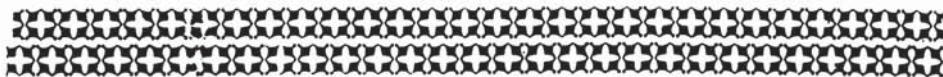
Τό χιόνι ἔξακολουθεῖ νά πέφτει ἀργά, ἀργά, ἀπαλά καί νά σκεπάζει μέ τήν ἀσπράδα του τά κίτρινα φροῦτα. Καί αὐτό φωνάζει, φωνάζει, νά ἀγοράσουν, νά πάρουν τά κρυσταλλιασμένα καθώς είναι φροῦτα, γιά νά τοῦ δώσουν λίγες δεκάρες, νά τοῦ χαρίσουν λίγη ζεστασιά... μά κανένας δέν ἀγοράζει, κανένας δέν παίρνει.

Καί αὐτό περνάει καί περνάει στίς ἄλλες γειτονιές καί ή φωνή του χάνεται, σβύνεται μακριά στό γύρισμα τοῦ σοκακιοῦ, ἀφήνοντας μονάχα μιά θλιβερή ἐντύπωση καί ἔνα κομμάτι θλίψη στή ψυχή τοῦ καθενός ποῦ νοιώθει ἀπό ξένο...

Παραμονή Πρωτοχρονιᾶς!

Πόσα, ἀλήθεια, σιωπηλά δράματα...

ΛΑΜΠΡΟΣ ΜΑΛΑΜΑΣ

ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ ΤΟΥ ΑΤΛΑΝΤΙΚΟΥ ΑΙΘΕΡΑ

Σέ λίγο ἀφήνουμε τή γῆ τῆς Γαλλίας. Δάση ἀπό σύννεφα μικρά καὶ μεγάλα, εἶναι γιά
ώρες πολλές τά σκηνικά τῶν ματιῶν μου.

Στεριές καὶ δρίζοντες χάνουνται.

Δέ βλέπουμε τίποτ' ἄλλο, παρά μονάχα σύννεφα.

Σύννεφα τρανά πού προπορεύονται, καὶ λιλιπούτια π̄ ἀκολουθοῦνε,
σάν κοπάδια ἀπό γλάρους οὐραγούς ξεκομμένους,
κάνουν κύκλους γύρω καὶ πάνω ἀπό τά χάτ τ̄ ώκεανοῦ!

Σύννεφα σάν ἀτέλειωτα χιόνια
πού φαντάζουν σέ μασχάλες κι ἀνήλιαγες σμοῦλες ἀπάγγειων κορυφῶν,
σά λευκές πινελιές φουτουριστῶν ζωγράφων.

"Οποια ψυχή δέν είδε καὶ δέ χάρηκε αὐτά τά λευκά συννεφάκια,
νά περπατοῦν ἀργά θριαμβικά σά νά τά σελαγίζουν ἀδρατοι κι δλύμπιοι θεοί,
μέσα σ' ἀπείθαρχες κι αὐθαίρετες πατριαρχικές λιτανεῖες τοῦ ἀπείρου...

δέ γνώρισε τή γραφικότερη κι εύτυχέστερη συμπαντική δμορφιά!

Ψυχή πού δέ βίγλισε ἀπό 15 χιλιάδες πόδια
αὐτές τίς ἀειπάρθενες νεφέλικες κουστωδίες
αὐτές τίς ἀνάλαφρες κι ἀτμόλουστες τῶν ἀγέρηδων μυστικές γονοτελεστίες...

"Ε, μά τήν ἀλήθεια, δέν ἔζησε καὶ δέ χάρηκε

τήν ώραιοπλουμη αὐτή λικνιστική,
κι δνειρική μές στά αἰθέρια νούφαρα εύδαιμονία τῆς φύσης.

Δέν ἐπροσμέτρησε τήν αὐτοκράτειρα τοῦ σύμπαντος μεγαλοσύνη!

Σύννεφα, σάν ἀφρισμένα καὶ μανιασμένα κύματα ώκεανοῦ,
μ' ἐφτάδιπλες χαῖτες καὶ στόματα ἀπύθμενα,
πού βιολοδέρνουν κι ἀπειλοῦν,

νά καταπιοῦν τήν ὅποια στεριανή μας κόλαση.

Πλήθη γκριζόλευκα κι ούρανοβάμονα στρώματα ἀπό σύννεφα,
σάν κρεμάμενες χῆνες

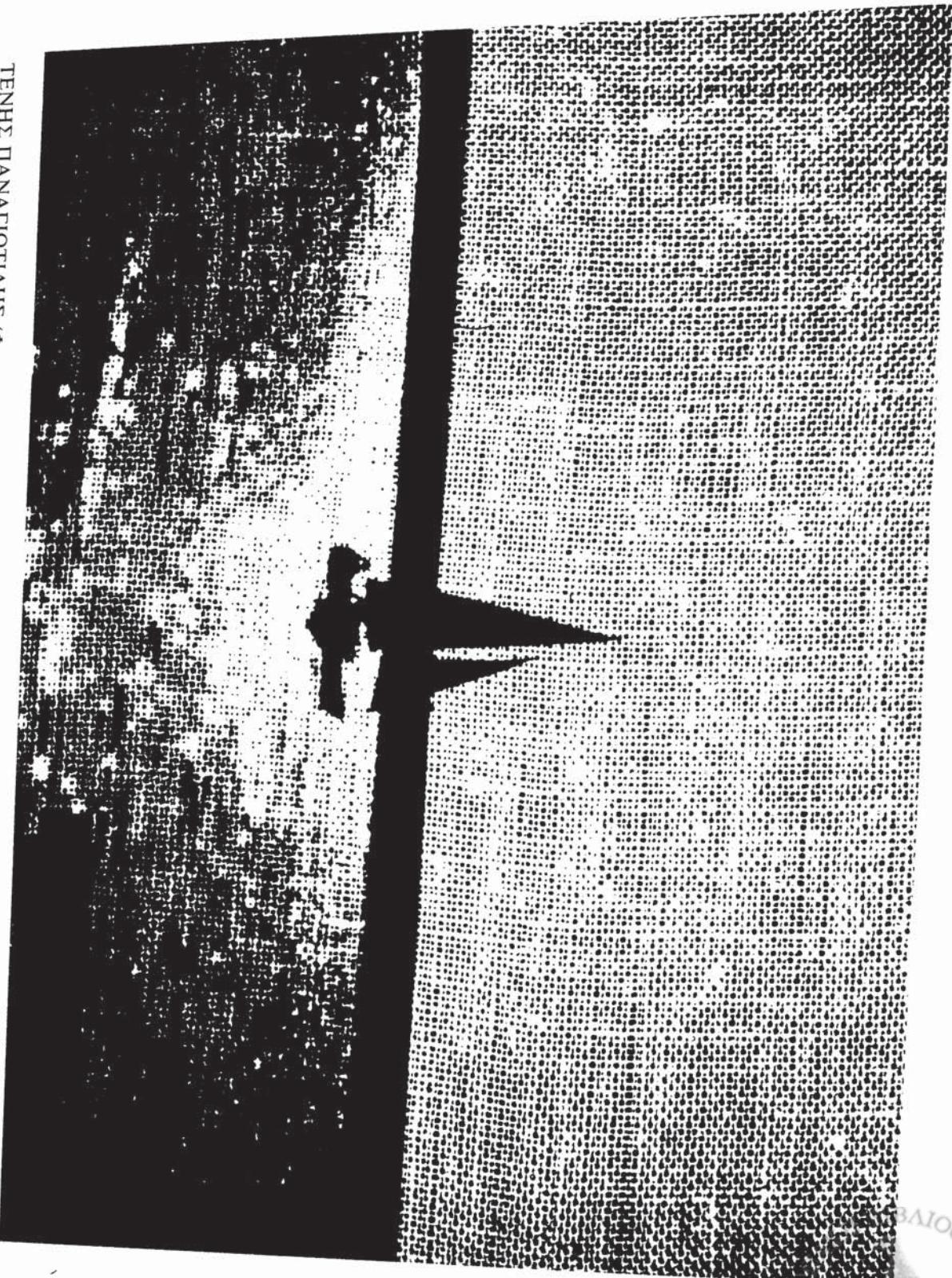
καὶ σάν πελώριοι εἰρηνόφιλοι ἐρωδιοί τῆς ἀγάπης τῶν λαῶν,
πού οἱ «καρχαρίες» κι οἱ ἀπληστίες τή σκοτώνουν!

Σύννεφα σάν ἀγνές νυφάδες στολισμένες,

ἀγγελοι λαχαριστῆς κι εύτυχισμένης νιότης!
Σύννεφα μέ βαθιά σχισμάδια στήν ἀγέρινη σφαίρα,
σάν παχιά μισολειωμένα στρώματα χιονιοῦ,
σά στόματα π' ἀνοίγουνε στή γῆ ρωγμές οἱ βουεροί κρατῆρες.
Σύννεφα θαρρεῖς, εἰρηνολάτρες πελαργοί
μέ πληγωμένες φτέρουγες ἀπό πολεμικούς καὶ μανιακούς ἀνέμους!
Σύννεφα σάν τάπητες ἀπέραντοι,
μέ πλεχτούς πουπουλένιους καμβάδες,
γκρίζα χαλιά, σά μυριόσκαστη γῆ ἀπ' ἀναβροχιές καὶ σεισμούς.
'Ακριβοθώρητα χαλιά ἀπό φτεροβέλονα κρόσια.
'Ασπρα ξεπεταρούδια συννεφόπεπλα,
μέ λογιαστές μορρφές,
πάνω ἀπό τό γαλήνιο μενεξελή ὡκεανό τοῦ Ἰούλη.
'Ορθόστητες λευκοσειρές
σά στίβες μπαμπάκια σέ κάμπους,
πού προσδοκοῦν σιωπηλά μ' ἐπιβλητική παρουσία,
νά δικαιώσουν τό μόχτο τ' ἀνθρώπου!
Σύννεφα σά μικρές σοδομικές πολιτεῖες!
Θεριόκοφτοι, ἀσκημόμουροι κι ἀπότομοι βράχοι·
σμάρια πυκνά ἀγριοπερίστερα,
κρεμελιά καταΐφια μέ ἀσπρόμελο κάντιο,
πάνω ἀπό βαθυγάλαζες φλέβες λουλακένιου πελάου!
Σύννεφα κοπάδια προβάτων κι ἀγριόχοιρων,
σάν τετράψηλα χιονισμένα ἔλατα
σάν πεῦκα δλύμπια, καρπαθιανά, οὐράλια καὶ ἴμαλαία!
Κοιμώμενες παρθένες τοῦ Ζαλόγγου, τοῦ Ψηλορείτη, κορφές τοῦ Παρνασοῦ.
'Ανώμαλα δάση, βουνά ἀπό στεφάνια ἐλαιόκλαδων.
Νεφελούδια σάν στητοί ἀπό αἰφνίδιες λάμψεις λαγοί
παραταγμένοι στή δίνη τῶν κυνηγῶν ἀνέμων,
Σύννεφα θεριά σά γκαμῆλες κι ἀρκοῦδες καὶ λύκοι
ρινόκεροι κι ἐλέφαντες, ζῶα τρανά στή γραμμή
καθισμένα μ' ἀγόγγυστη ἀνάσα.
Τμήματα πού παρελαύνουν νικηφόρα
σέ πύλες ἀψίδες καὶ κάστρα ἀρχαίων στρατιῶν,
παλάτια καὶ θρόνοι,
ψαροσάπουνα κι ἀχαλίνωτα ἀφηνιασμένα ἄτια,
σέ βουλές καὶ κραιπάλες θυμῶν καὶ ἀνταγωνισμῶν.
Σύννεφα σάν παλιοί Ὁθωμανοί πασάδες
μέ γένια καὶ ντουλαμάδες,
ἀγριεμένοι Βρυώνηδες καὶ Κιουταχῆδες καὶ σουλτάνοι.
Σύννεφα σά χιονάνθρωποι μύριοι,
μέ βερσαλλιέρικα φτερά καὶ καμπαλέρικα καπέλα,
τσιμπούκια, σατιρικά καὶ μαγουλάδικα πρόσωπα
σάν τσωρτσίλειες φάτσες μέ ποῦρα,

ΤΕΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ (Φωτογραφία)

ΤΗΣ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ ΤΟ ΚΑΡΑΒΙ

πού χάνονται σάν οί καπνοί στό φύσημα ένός τραμουντάνα.
 Σύννεφα, ἀραδαριές ἀπό ἄσπρα καράβια
 σέ πελάη μεγαλόπρεπης πορείας.
 Σύννεφα κομματιασμένα
 δύως οί χαρούμενοι ἀγροί ἀπό τά ζαχαρότευτλα τῆς Κούβας!
 Σύννεφα σάν οί λευκές ώραιοφάνταστες καί ύψηπέτιες ἐμπνεύσεις τοῦ Πάβλο
 Νερούντια!
 Ἐλλά καί σύννεφα μαβιά σάν οί βλοσυροί οὐρανοξύστες τοῦ Σικάγου καί τῆς Ὑόρκης.
 Σύννεφα μέ μασκοφόρες κεφαλές καί τοῦφες κουνουπίδια
 καί συννεφάκια μέ πόδια καλαμίδια
 σάν τά λιγνά πεινασμένα Νεγράκια τοῦ Χάρλεμ καί τοῦ Νότου!
 "Ολα τά σύννεφα τοῦ ἀτλαντικοῦ αἰθέρα,
 γέμισαν τήν ψυχή μου
 χαρᾶς μεγαλεῖο καί γόνιμη θλίψη!"
 Ψηλοπετώντας ώρες πολλές, τέλειωνε κάτωθέ μας δ σκοτεινός κι ἀδυσώπητος ὡκε-
 ανός...
 Σιμώναμε πιά, κι ἀνυπομονοῦσα νά βιγλίσω στεριά.
 Ἀγάλια τό θεριακωμένο γερακοπούλι μας ἔχανε ύψος. Ξεκρίνω ἔνα ρημονήσι σά λου-
 ρίδα μακριά, μισοφέγγαρη, νά τό δέρνουν τά κύματα σάν οί δαμαστές μέ καμουτσιά τά θε-
 ριά τους στά τσίρκα.
 Καί νά, σέ λίγο πρόβαλε κεντημένη, ἀνταριασμένη ἔδω κι ἐκεī ή ἀμερικάνικη γῆ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ι. ΜΑΛΔΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΔΙΑΦΟΡΑ Η ΚΑΛΥΤΕΡΑ DIVERS★

- 'Ακόμη στό «α» βρίσκεσαι έσύ;
- "Ετσι μούπε κάποιος γνωστός μου, πού κόντευα νά τόν θεωρήσω φίλο, βλέπετε πόσο δύσκολη είναι ή άπονομή τοῦ βραβείου τῆς ψυχῆς πού λέγεται φίλος, φιλία!..."
- "Ισως, λέγω, αύτός νά βρίσκεται ἀν δχι στό «ω», κοντεύει νά τό φθάσει δμως' κι' δμως τί μέ αύτό;
- 'Έγώ έχω μπροστά μου δλο τό άλφάβητο, ένω αύτός λίγα γράμματα ή τίποτε.
- "Οχι δά και τίποτε' ἀν τό ρίξει στήν φιλοσοφία;
- Τότε ναΐ' ἀν τό ρίξει στήν φιλοσοφία θάχει τό ΠΑΝ. "Αν δμως δχι, τότε μπρός του άπλωνται ένα άπυθμενο κενό, πού δσες κλεμμένες είκόνες τῶν ἐκκλησιῶν μας κι ἀν ρίξεις, δέν γιομίζει.
- 'Άλθεια τί μούρθε γιά τίς κλεμμένες είκόνες τῶν ἐκκλησιῶν μας, πού τίς άγοράζουν κυρίως οἱ Εύρωπαῖοι. Μά εκείνη τήν στιγμή πούκαμα αύτές τίς σκέψεις, ή ΤV έλεγε: «είσαι στήν EOK, μάθε γιά τήν EOK».
- Λές νά τίς άγοράζουν μέ χρήματα πούβγαλαν ἀπό τούς "Ελληνες έργατες, πού ἀφησαν τά χωριά τους κ' έρημώσανε οι ἐκκλησιές;...
- Μάλιστα, θά θύμωσα λίγο, γιά νά κάμω αύτές τίς σκέψεις.
- "Ε λοιπόν, μοῦ χρειάζεται λίγο ξύδι γιά νά ξεθυμώσω.
- Πάω σπίτι, δέ βρίσκω σαλάτα μαρούλι πού ηθελα, βγαίνω καί ψωνίζω στή λαϊκή άγορά τῆς γειτονιᾶς, τό παλιό μανάβικο έκλεισε, ίσως γίνει ἀντιπροσωπεία αὐτοκινήτων.
- Μίκρή ή διαφορά, λέγω, κοπριές έκαμε τό γαϊδουράκι τοῦ μανάβη καί κανένα πρίτς, ὅταν τό παραφόρτωνε' καυσαέριο θά βγάλουν τά αύτοκίνητα' καί τά δύο μολύνουν τό περιβάλλον' γι' αύτό καταργήσαμε τά γαϊδουράκια, μήν άκουσουμε καί πρίτς, καί ἐντός δλίγου θάχουμε καί έργοστάσιο αὐτοκινήτων δμως.
- 'Εκεī πού άγοράζα μαρούλια, βλέπω δίπλα ἔνα τσουβάλι, τό δποτο είχε κρομμύδια Προύσσης.
- Κοίταξε λέω, ἀπό τούς περίφημους τάπητες καταλήξαμε να μᾶς έρχονται κρομμύδια' βλέπετε ἄλλοι νίκησαν χάριν τῶν τρανῶν καί τῆς διχόνοιας καί στρώσανε χαλιά γιά τούς νικητές, ἐμεῖς τόσο παχύδερμα πού γίναμε τελευταῖα, στή θύμηση τῆς Προύσσης καί τῆς γλυκιᾶς Ἰωνίας μόνο καθαρίζοντας κρεμμύδια μπορούμε νά δακρύσουμε.
- Λοιπόν παίρνω τά μαρούλια, τά κάνω σαλάτα, ρίχνω μπόλικο ξύδι καί τρώγοντάς την κάπως ξεθύμωσα.

★ ξενομανία

Έκείνη τή στιγμή δμως πούτρωγα, πάνω ἀπό τό τραπέζι ήτανε ἔνα μοντέρνο φωτιστικό και μοῦ πέφτει τό νίκελ στεφάνι στή φαλάκρα μου· ἀλλες τσατίλες τώρα, εύτυχῶς ή ΤV πάλι μέ κάλμαρε, μέ τό «προτιμᾶτε τά 'Ελληνικά προϊόντα» τόσο πολύ, πού σηκώθηκα καί τήν ἔκλεισα.

— Τώρα λέγω, χρειάζεται ἔνα ταξείδι· πού δμως;
— Έκείνη τή στιγμή κάποια ἀπό τίς γιαγιάδες λέει στό ἐγγονάκι της «καρδιά μου, μήν κλαῖς, δ μπαμπάς θά ἀνοίξει πάλι τήν τηλεόραση, ναί καρδίτσα μου».

— Νάτο, τούβρα θά πάω στήν Καρδίτσα.

‘Αλλά νά πάρει ή εύχι, πρέπει νά περάσω ἀπό τήν Κατάρα.

Κύτταξε, γιά νά βρεῖς λίγη εύτυχία, περνᾶς μέσω κατάρας. Τί τούρθε αύτοῦ τοῦ Δεσπότη καί τήν Καταράσθηκε;

Τότε ἀμέσως, λέγω, πρέπει νά βάλω καμιά πλάκα στό πικάπ. Βάζω μιά στήν τύχη καί βγαίνουν ἥχοι χοροῦ τσατσά

Μούρθανε τότε κάτι Μαθηματικές σκέψεις καί τάφτιαξα αὐτά ὅλα μιά ἐξίσωση, ἴσοτητα, ταυτότητα ὅπως θέλετε πέστε τα, δηλ. ὅποιο είναι πιό σωστό αὐτή τή στιγμή δέν μπορῶ νά τό βρῶ.

$$\begin{aligned} & \text{Heart} - a + \sqrt{\chi \text{orός}} = \\ & = \text{Καρδία} - a + \sqrt{\tau \text{σατσά}} = \\ & = \text{Καρδί} + \sqrt{(\tau \text{σά})^2} = \text{Καρδίτσα}. \end{aligned}$$

Κι ἔτσι ή ἐκδρομή σταμάτησε στήν ἐξίσωση, ἴσοτητα...

‘Επρεπε δμως νά βγῶ ἔξω, νά ξεσκάσω.

Και βγαίνοντας πήγα βόλτα καί μετά σέ μιά ἐκθεση ζωγραφικῆς ὅπου μοῦ ἄρεσε ὁ πίνακας πού ἀπεικόνιζε «ἔνα πράσσο, ἔνα σκόρδο κι ἔνα κρομμύδι», δηλ. φύση νεκρά ἀπό φυτά πού καῖνε. Κι δμως αὐτή τή στιγμή ή ζωή ἔξω στό ὑπαιθρο, σφύζει:

‘Ο κόκκορας τήν κόττα κυνηγά, κι ὁ γάτος μας τήν γάτα του ἐπίσης, πεντ’ ἔξη, ἔπτά σκυλιά, σκυλεύονται, κι ἔνα ζευγάρι νεαρῶν: Νέγρος αὐτός, ξανθιά αὐτή πηγαίνουνε στά πεῦκα, ἔνα ζευγάρι γύφτικο φωνάζει στή παράγκα: «στάσου μουρή», τά τσιγκανάκια παίζουνε ἕυπόλητα γυμνά καί δ τσιγκάνος μέ τή μάννα τους, θά τούς φέρουνε ἔνα νέο ἀδελφάκι. «Κι ἔμεῖς: Σπερματοώάρια μέσ’ στή μήτρα τής ζωῆς μέ τή σκέψη κυνηγάμε μήπως πετύχουμε τό ώάριο τής ἀλήθειας καί ἀπό τή γονιμοποίηση του γεννηθῆ ὁ ἀληθινός δρισμός της καί δ προορισμός μας.

St Derecas 80

ΣΤΕΛΙΟΣ ΔΕΡΕΚΑΣ (Λάδι)

ΦΡΑΓΜΕΝΟ ΛΑΡΥΓΓΙ

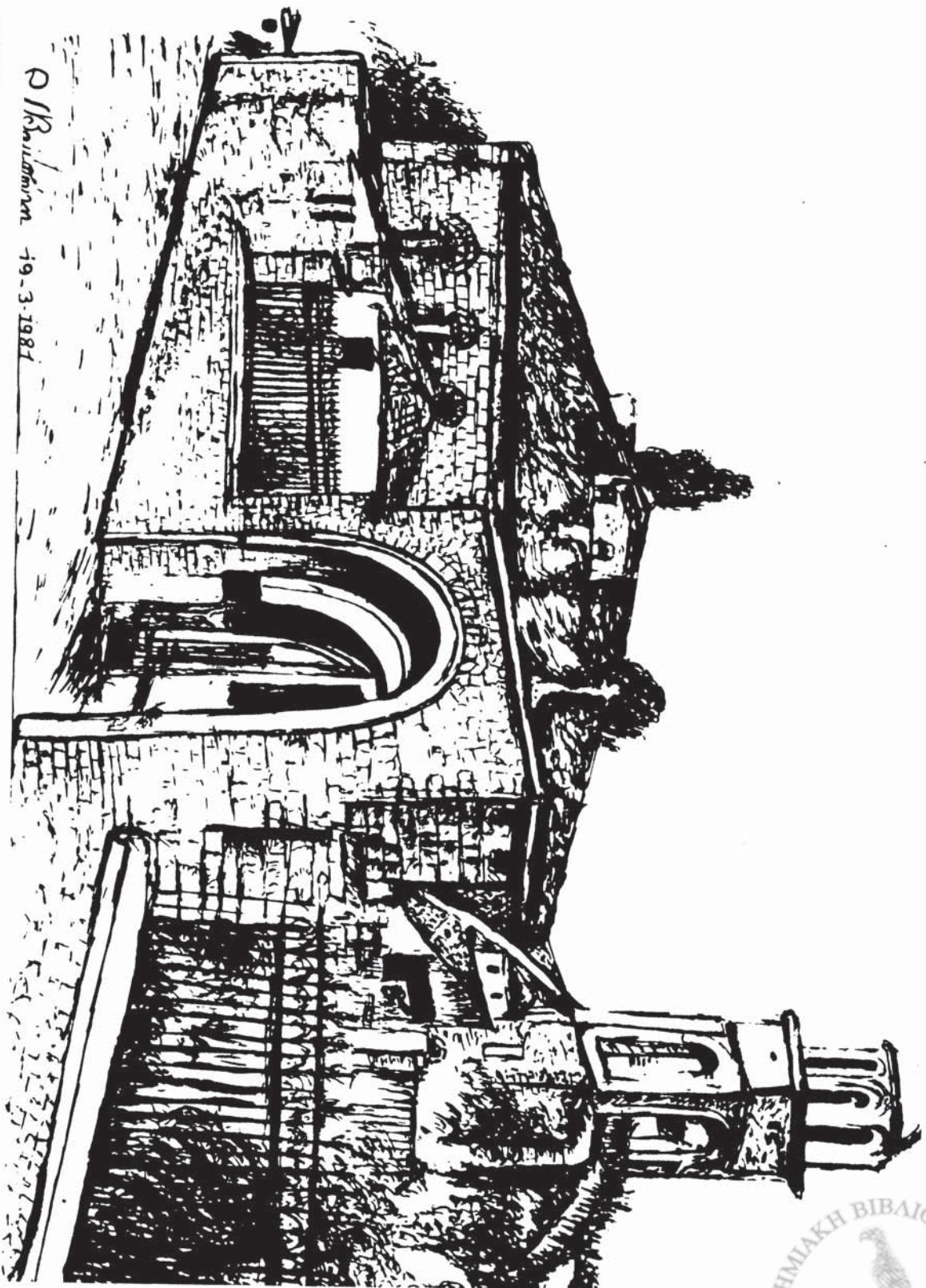
ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ

‘Ανάμεσα ἀπό τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους, ἡ μορφή τοῦ Πέτρου παρουσιάζεται ἐμπρός μας μέσα ἀπό τίς σελίδες τῶν Εὐαγγελίων ἄκρως ἐνδιαφέρουσα: ἀδρή, ξεχωριστή καὶ ἐσωτερικά πλούσια. “Ολοὶ οἱ ἄλλοι σχεδόν μαθητές τοῦ Χριστοῦ σάν νά παραμένουν στά περιθώρια, στή σκιά, ἅτονες καὶ δευτερεύουσες φιγοῦρες, ὀντότητες χωρίς ἔμφαση καὶ χωρίς ἰδιαίτερη σημασία, ἀγνές Ἰσως καὶ καθαρές ἀλλά μᾶλλον ἀπλές καὶ ἀγαθές ὑπάρξεις, οὐραγοί, συνεπεῖς στά μετοπίσθεν ἐνός μεγάλου δράματος καὶ μιᾶς πρωτάκουστης περιπέτειας.

Βέβαια, Ἰσως πρέπει νά πούμε δτι καὶ δύο ἄλλοι ἀκόμη ἀνάμεσα σ’ αὐτούς ἔδειξαν σημάδια μιᾶς ξεχωριστῆς ἀτομικότητας, ἀτομικότητας μέ θετικά ἢ ἀρνητικά χαρακτηριστικά – ἀνεξάρτητα – καὶ μέ συναφῇ ἐπακόλουθα: ‘Ο Θωμᾶς καὶ ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης. ‘Ο πρῶτος μέ τήν δυσπιστία του, καρπό τῆς λογικῆς διεργασίας τοῦ ἀντικειμένου καὶ πιστό σύντροφο καὶ βοηθό τῆς σκέψης στόν πνευματικό ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου, δ δεύτερος μέ τήν πλήρη, μποροῦμε νά πούμε, ἀπιστία του, τή μεγάλη ἀναισθησία καὶ βαρηκοΐα στά λόγια καὶ στό βαθύτερο μήνυμα τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ μέ τή χαμερπή καὶ ἔξευτελιστική ἐκείνη πράξη τῆς προδοσίας καὶ τοῦ δρόμου τῆς προετοιμασίας της. Καὶ οἱ δύο ἐτόνισαν ἔτσι τήν ὑπαρξή των. ‘Ἐπρόβαλαν τό «έγώ» τους στήν ἱστορία μέ μιά ἢ περισσότερες ἐκδηλωθεῖσες πλευρές τῆς προσωπικότητάς τους. ‘Ο Θωμᾶς μέ τήν περίφημη ἀμφιβολία του, ἐφανέρωσε ἔνα χαρακτῆρα, μᾶλλον ἔνα πνεῦμα διόλου νωθρού καὶ καθ’ δλου ἀβουλο, ἔνα μυαλό πού μποροῦσε νά κινήται, νά κρίνει, νά ψάχνει καὶ νά ἐρευνᾶ, νά ἀντιστέκεται μπρός στίς είκασίες καὶ πεποιθήσεις τῶν ἄλλων, καὶ μέ σύνεση καὶ περίσκεψη νά προχωρεῖ πρός τήν ἀλήθεια καὶ τήν ἀποκάλυψη τῶν πραγμάτων, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη καὶ πίστη μόνο στά ἀτομικά του δπλα καὶ στίς δυνάμεις τοῦ ἑαυτοῦ του. ‘Ο Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, ἔρμαιο ἐνός χαρακτῆρα δύσκολου καὶ κακοῦ, δλως διαφορετικοῦ, τουλάχιστον ἀπό κείνον, πού θά μποροῦσε νά γίνει ἔνας καλός δέκτης ἢ ἔστω ἔνα δέκτης στά μεγάλα λόγια στά μεγάλα λόγια τοῦ Θείου Διδασκάλου, ἐντόνως ἀρνητικό στοιχεῖο μέσα στήν δμάδα τῶν δώδεκα, μᾶλλον ἀβουλος καὶ κρυψίνους καὶ γιά τοῦτο διαφορετικός ἀπό αὐτούς, ἡταν ὥστόσο δ ἀναγκ .ος δευτεραγωνιστής γιά τό «ἀνέβασμα» καὶ τήν τελείωση τῆς μεγάλης τραγωδίας. Οι ὑπόλοιποι μαθητές, διαλεγμένες ψυχές μέσα ἀπό τό πλήθος, συχνά εὐαίσθητοι, μέ ίδανικά στήν καρδιά καὶ μέ τόν πόθο τῆς ἀλλαγῆς καὶ τῆς ἡθικῆς ἀποκάθαρσης τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, ἔχοντες τά βλέμματά τους ἔστραμμένα συνεχῶς πρός τό Θεό, δέν ἡτανε παρά ταῦτα, φύσεις πληθωρικές, μέ ἀδρό ἐσωτερικό κόσμο, μέ Ισχυρές ἀντίδρομες μέσα τους δυνάμεις, μέ ἐκφραστικότητα, ἐκδηλωτικότητα, ἐκρήξεις καὶ ταραχές, ἐκ-

ΝΙΚΗ ΒΑΜΠΟΥΛΗ (Κάρβουνο)

«Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ»

Ω/Βαμπούλη 19-3-1981

δηλώσεις μιᾶς ἐσωτερικῆς πάλης, γνωρίσματα πού σημαδεύουν κάπως σπάνια μιά ἀνθρώπινη ψυχή. Πράγματα σάν τα παραπάνω δέν τά συγκέντρωναν αὐτοί, ἢ τουλάχιστον δέν τά συγκέντρωναν σέ ύπολογίσιμο σημεῖο καί ἐμφανῶς. Κι' ἀκριβῶς τοῦτο ἔδω εἶχαμε κατά νοῦ στή σύγκριση πού κάναμε στήν ἀρχή τοῦ σημειώματος, ζεχωρίζοντας τόν Πέτρο ἀνάμεσα ἀπό τούς ἄλλους ἔνδεκα μαθητές τοῦ Χριστοῦ. Γιατί δὲ Πέτρος, δηντως, ἡταν μιά ψυχή διαφορετική ἀπό ἑκείνους. Ἐκρηκτική. Σχεδόν ἄγρια. Μέσα του, ἔβραζε ἔνας κόσμος δλόκληρος. Ἀκρα συναισθηματικότητα, ἐνθουσιασμός, ἀγάπη καί ἀφοσίωση, αἰδώ, παιδική ἀγνότητα, εὐγένεια καί εὐαισθησία, πλούσια ἐκφραστικότητα, τιμιότητα, θάρρος, τόλμη καί δρμητικότητα ἀλλά καί δλιγοψυχία συγχρόνως καί δλιγοπιστία, μικρότητα, ἀσυνέπεια, φυλαυτία, ψεῦδος καί ἐγωϊσμός. Ἐντός του ἐπάλευαν ἀδιάκοπα, ἢ πίστη καί ἡ ἀπιστία. Ἡ ἀγάπη του γιά τόν Χριστό καί ἡ ἀφοσίωσή του πρός αὐτόν, ἐμάχονταν μέ τήν φιλαυτία του, ἡ μεγάλη του καλή θέληση μέ τίς βαθειές ἀδυναμίες τοῦ χαρακτῆρα του. Τή στιγμή πού γεμάτος πίστη ξεκινοῦσε στήν πρόσκληση τοῦ Χριστοῦ νά περπατήσει στά νερά τῆς Γενησαρέτ, δλιγοπιστεῖ καί γκρεμίζεται πρός τό χάος. Ἐνῶ ἡταν ἔτοιμος νά ἀκολουθήσει καί στό θάνατο ἀκόμη τόν λατρευτό του Ραββί, εὐθύς ἀμέσως κιόλας τόν ἀπαρνεῖται μέ τήν μεγαλύτερη εὔκολία, τρέμοντας γιά τήν δική του ἀσφάλεια. Ἀλλά συγχρόνως δμως, αὐτός ἔκοψε τό αὐτί τοῦ Μάλχου κι' αὐτός, ἐπίσης, ἐμπόδισε τόν Διδάσκαλό του νά τοῦ πλύνει τά πόδια. Θά μπορούσαμε νά προσθέσουμε καί ἄλλα τέτοια χαρακτηριστικά παραδείγματα. Ἐφάνη ἐξ ἄλλου ἀπό τά παραπάνω, ἡ ἔντονη καί πλούσια προσωπικότητα τοῦ πρώτου μαθητή τοῦ Ναζωραίου. Ἡ μορφή του, πού ἡ καλή της θέληση ἡταν τό εὐγενέστερό της γνώρισμα καί ἡ μαχητική της διάθεση τό περισσότερο ἀνθρώπινο. Αὐτή λοιπόν ἡταν ἡ ψυχή τοῦ Πέτρου. Μία ψυχή γεμάτη ἀντιθέσεις, πληθωρική, αἰωνίως κινουμένη, ἀγωνιῶσα καί μαχομένη, στήν ὅποιαν ἐπερίσσευεν ἡ κακία ἀλλά καί ἡ ἀγνότητα, τό φῶς καί τό σκοτάδι. Μιά ψυχή πολύ ἀνθρώπινη καί δηντως ἀνθρώπινη.

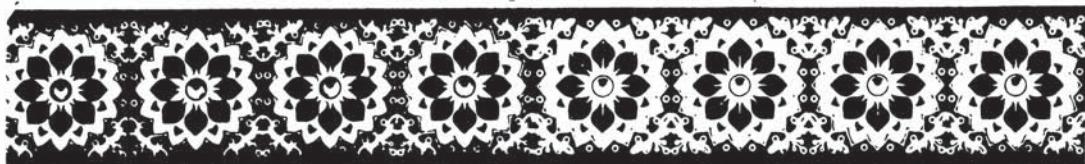
ΠΗΝΕΛΟΠΗ Π. ΜΑΡΝΕΛΗ

ΙΟΝΙΣΜΕΝΗ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ

Ή μουσική άκουμπαει τόν ήλιο.
Ό ήλιος κοκκινίζει
κι άναδεύει μέ τή κόκκινη μουσική του
τήν άπέραντη θάλασσα.
Τό πούσι χάνεται στήν άκρη
τοῦ μαστουρωμένου δρίζοντα.
Ή μικρή ψυχή τῆς συγκίνησης
χάνεται στό βάθος τῆς μουσικῆς
καί πλανιέται στή παραλία.
Συναντάει τούς στρατιώτες,
τό φυστικᾶ, τό λαχειοπώλη.
Κι ή συγκίνηση γίνεται γλάρος
κι άκλουθαί τά γέρικα πλοῖα.
Μουσική της τά κύματα,
πού χτυπάνε τό γυμνό της σκαρί.
Ό ήλιος δέν φιλιέται πιά.
Έκτοξεύεται μόνος στήν άτμοσφαιρα.
Φωνές γλυκές στό δωμάτιο.
Άνοιχτή ή μπαλκονόπορτα.
Γελάει ή θάλασσα άπεναντι,
δ ήλιος, ή μουσική, ή ψυχή μου.
Τό πούσι δμως χάνεται στήν άκρη
τοῦ μαστουρωμένου δρίζοντα.
Καί δακρύζουν τά ἄδικα μάτια μου.

΄Απόγευμα, σ' ἔνα δωμάτιο.
"Η μᾶλλον άνάμεσα σέ δύο δωμάτια.
Σκηνικό:
σ' ἔνα τραπέζι βιβλία,
ἔνα σαξόφωνο, μία κιθάρα,
ἀφίσες, δίσκοι, δυό φίλοι
πού σακατεύονται γελώντας.
Κάνουνε χιούμορ.
"Ένας σνουπάκος χαμογελάει,
κάτω στό δρόμο άκουγεται θόρυβος·
δ πένθιμος, γνώριμος θόρυβος
κάθε πικροῦ, μεγάλου ἀπογεύματος.
"Έλεγχος ἀνύπαρκτος.
Κάποιος παίζει σαξόφωνο:
βαθιά, ἀπογοητευμένη ἐκφραση,
(σάν τοῦτες οἱ ἀράδες).
Μ' ἀρέσει νά τό πιστεύω.
Μ' ἀρέσει πού δέν τό ξέρω.
΄Απόγευμα σ' ἔνα δωμάτιο.
Τά φανάρια τῶν δρόμων
κάνουνε χιούμορ στή νύχτα:
ἀνάβουνε δλα μαζί.
"Έλεγχος ἀνύπαρκτος,
(σημάδι αὐτοέλεγχου).

ΛΕΩΝ Ι. ΜΕΛΑΣ

Ο ΜΑΡΚΟΣ ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ

‘Η Τουρκία, ἀφοῦ μάταια προσπάθησε ἐπί δύο χρόνια νά καταστείλει τήν ἑλληνική ἐ-πανάσταση καί εἰδε τόσες φορές τό στρατό καί τό στόλο της νά ξευτελίζονται ἀπό τούς “Ἐλληνες, ἀποφάσισε νά συγκροτήσει μιά ίσχυρή στρατιά ἀπό ἐπίλεκτους κ’ ἐμπειροπόλεμους Τουρκαλβανούς, γιά νά δώσει τό ἀποφασιστικό κτύπημα κατά τῆς ἑλληνικῆς ἀνταρσίας. ’Αρχηγός τῆς στρατιᾶς αὐτῆς, πού ἡ δύναμη της ἔφτανε τίς δέκα ἔξι χιλιάδες, δρίστηκε δ Μουσταῆς πασᾶς τῆς Σκόδρας. ’Ο Τούρκος αὐτός στρατηγός είχε τόσο μεγάλη φήμη γιά τήν ἴκανότητα, τήν ἀντρεία καί τήν ἀποφασιστικότητά του, ὅστε, δταν διαδόθηκε πώς θά ἐκστρατεύσει κατά τῆς Ἐλλάδος, δημιουργήθηκε γενική πεποίθηση πώς ἔφτασε πλέον τό τέλος τῆς ἐπαναστάσεως, πού δέν θά κατόρθωνε ν’ ἀντέξει στήν δρμητικότητα τοῦ Τούρκου αὐτοῦ σερασκέρη. ’Εκτός ἀπό τήν ίσχυρή καί πολυάριθμη στρατιά του, δ Μουσταῆς ὑπολόγιζε καί στίς πολεμικές δυνάμεις τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, πού θά τόν βοηθοῦσε μέ ἔξι χιλιάδες Τουρκαλβανούς.

“Ἐνωσαν λοιπόν τίς πολεμικές τους δυνάμεις οἱ δυό πασάδες κι ἀμέσως κατάστρωσαν κοινό σχέδιο ἐπιχειρήσεων, σύμφωνα μέ τό δόποιο δ μέν Μουσταῆς θά κατέβαινε ἀπό τά ”Ἄγραφα, δ δέ Βρυώνης θά ἀκολουθοῦσε τίς στενωπούς τοῦ Μακρυνόρους. Μετά τή διάβαση τοῦ Μακρυνόρους οἱ πασάδες θά ξανάσμιγαν, θά προχωροῦσαν ἐνωμένοι κι ἀφοῦ θά ἔξουδετέρωναν εὔκολα, δπως ὑπολόγιζαν, τίς ἀντιστάσεις τῶν Ἐλλήνων, θά κτυποῦσαν τό Αἰτωλικό καί τό Μεσολόγγι.

‘Η ἑλληνική κυβέρνηση είχε διορίσει γενικό ἐπαρχο τῆς περιοχῆς τόν Κωνσταντίνο Μεταξᾶ, πού στά ἀπομνημονεύματά του μᾶς περιγράφει μέ κάθε λεπτομέρεια τήν κατάσταση, πού ἐπικρατοῦσε στή δυτική Στεριά τήν ἐποχή ἐκείνη.

Τρεῖς αἰτίες προκαλοῦσαν διενέξεις καί δυσαρέσκειες ἀνάμεσα στούς ντόπιους δπλαρχηγούν. Λίγους μῆνες πρίν ἡ ἑλληνική κυβέρνηση είχε προβιβάσει τό Μάρκο Μπότσαρη στό βαθμό τοῦ στρατηγοῦ. Αὐτό δυσαρέσησε τούς Τζαβέλλαιους, γιατί ούτε δ ἀρχηγός τῆς δικῆς τους φάρας Ζυγούρης Τζαβέλλας, ούτε κανένας ἄλλος ἀπό τούς δπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἐλλάδος είχε τό βαθμό αὐτό. ’Η προαγωγή τοῦ Μάρκου ἐρμηνεύτηκε σάν ἀρχηγία, κάτω ἀπό τήν δποία ἡταν ὑποχρεωμένοι νά ὑπηρετήσουν οἱ ἄλλοι δπλαρχηγοί, πρᾶγμα πού κανένας ἀπ’ αὐτούς δέν παραδεχόταν.

‘Η δεύτερη αἰτία ἀφοροῦσε τούς Σουλιώτες γενικά. ’Η κυβέρνηση είχε ἀποφασίσει νά τούς δώσει τό Ζαπάντι μέ δλες τίς τούρκικες ίδιοκτησίες. Αὐτό δυσαρέστησε τούς ντό-

πιους, πού είχαν άξιώσεις και διεκδικήσεις στήν περιοχή αύτή.

Τέλος τρίτη αίτια διενέξεων άποτελοῦσε ή έχθρα πού ύπηρχε άνάμεσα στούς Χασαπίους και τό Θοδωράκη Γρίβα, πού είχε σκοτώσει τρεῖς άπό τήν οίκογένεια τους. Ό Τσόγκας και διάδοχος της Δυτικής Έλλαδος. Θυμωμένοι τότε διάδοχος της Δυτικής Έλλαδος. Θυμωμένοι τότε διάδοχος της Δυτικής Έλλαδος. Θυμωμένοι τότε διάδοχος της Δυτικής Έλλαδος. Οι Μεσολογγίτες δύναμης, πού δέν μπορούσαν ν' αντέξουν στά ξένοια συντηρήσεως τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων τοῦ Μπότσαρη, τοῦ Τσόγκα και τῶν Τζαβελλαίων, συγκέντρωναν στρατό γιά νά τούς κτυπήσουν και νά τούς διώξουν άπό τήν πόλη τους.

Αύτή ήταν ή κατάσταση στή Δυτική Έλλαδα, δπως τήν περιγράφει στά άπομνημονεύματά του δ γενικός έπαρχος Κωνσταντίνος Μεταξᾶς. Δηλαδή, ἐνῶ δ Μουσταῆς πασᾶς και δ 'Ομέρο Βρυώνης ζύγωναν ἐκεῖ μέ σκοπό νά κτυπήσουν τούς "Ελληνες δπλαρχηγούς, ἐκεῖνοι δντί νά ένωθοῦν και νά τούς ἀντιμετωπίσουν, ἐτοιμάζονταν νά ἀλληλοσπαραχθοῦν. Ό Μεταξᾶς κατέβαλε ἀπεγνωσμένες προσπάθειες νά συμβιβάσει τά πράγματα και νά προλάβει τή σύγκρουση τῶν δπλαρχηγῶν, τόσο μεταξύ τους, δσο και μέ τούς Μεσολογγίτες. Κατόρθωσε λοιπόν νά συγκεντρώσει στά Κερασοβίτικα καλύβια τούς σπουδαιότερους ἀπό τούς καπεταναίους, δπως τόν "Ισκο, τό Ράγκο, τό Γρίβα, τό Σαδήμα, τό Μακρῆ, τούς Γιολδασαίους και ἄλλους. Έκεῖ, ἀφοῦ τούς διάβασε τό διορισμό του ἀπό τήν έλληνική κυβέρνηση, τούς έξόρκισε νά παρατήσουν τίς διαφορές τους και νά ἀντιμετωπίσουν ένωμένοι τόν τρομερό έχθρό πού κατέβαινε γιά νά καταστρέψει τήν Έλλαδα. Στά λόγια τοῦ «γενικοῦ έπαρχου» ἀπάντησε δ "Ισκος, πού άναγνωριζόταν σάν δ ἐπισημότερος ἀπό τούς συγκεντρωμένους δπλαρχηγούς. Παραπονέθηκε γιά λογαριασμό δλων κατά τής κυβερνήσεως, γιά τήν υπόσχεσή της νά παραχωρήσει τό Ζαπάντι στούς Σουλιώτες. Τόνισε ἀκόμα, πώς δέν ήταν δίκαιη ή ἀπόφαση της νά δώσει τήν ἀρχηγία στό Μᾶρκο Μπότσαρη, πού ήταν ξένος. Μέ τό διορισμό αύτόν, είπε, ή διοίκηση ἔδειχνε περιφρόνηση στούς ντόπιους δπλαρχηγούς. Άκομα δήλωσε πώς μέ κανένα τρόπο δέν ἔστεργαν οί ντόπιοι καπεταναῖοι ν' άναγνωρίσουν ἀρχηγό τους τό Μᾶρκο Μπότσαρη και νά ύπηρετήσουν κάτω ἀπό τίς διαταγές του. Μέ πολύ ενστοχη διπλωματικότητα ἀπάντησε δ Μεταξᾶς στούς δπλαρχηγούς, πώς ή στρατηγία δέν σημαίνει ἀρχηγία, ἀλλά είναι στρατιωτικός βαθμός και πώς ἀρχηγός σέ δλους ήταν δ ίδιος, πού είχε διοριστεῖ ἀπό τήν κυβέρνηση γιά τό σκοπό αύτό. "Οσο γιά τό Ζαπάντι, πού βρισκόταν ἀκόμα στά χέρια τῶν Τούρκων, ήταν ἀστεῖο, τούς είπε, νά φιλονικοῦν γιά κάτι, πρίν ἀκόμα τό ἀποκτήσουν. Καί τέλος, γιά νά ίκανοποιήσει τούς Χασαπαίους και τό Μπότσαρη κατάφερε νά πείσει τό Γρίβα νά ἐγκαταλείψει τή Δυτική Έλλαδα και νά φύγει γιά τό Μοριά. Άμεσως κατόπι δ γενικός έπαρχος ἔστειλε λεπτομερῆ ἀναφορά στήν κυβέρνηση, ἐκθέτοντας τήν κατάσταση.

"Ετσι κατευνάστηκαν τά πνεύματα και σταμάτησαν οί διαμάχες άνάμεσα στούς δπλαρχηγούς. Καί τότε ένωμένοι δλοι συνεννοήθηκαν γιά τόν τρόπο μέ τόν δποῖο θ' ἀντιμετώπιζαν τόν έχθρο και τίς θέσεις, πού θά ἔπιανε καθένας γιά νά τόν ἀποκρούσει. "Ετσι δ "Ισκος και δ Ράγκος τοποθετήθηκαν στό Μακρυνόρος, δ Μακρῆς στή Λάσπη και δ Τσόγκας στή Βόνιτσα, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τόν 'Ομέρο Βρυώνη. 'Από τήν ἄλλη μεριά δ Μᾶρκος Μπότσαρης και δ Τζαβέλλας μέ τούς Σουλιώτες θά τραβούσαν πρός τό Καρπενήσι, δπου θά

ξεμιγαν μέ τούς Γιολδασαίους, τόν Πεσλῆ καί τό Σαδήμα, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τόν Μουσταῆ πασᾶ.

"Οταν ἡ κυβέρνηση πληροφορήθηκε ἀπό τήν ἔκθεση τοῦ Μεταξᾶ, πώς οἱ καπεταναῖοι τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος δυσαρεστήθηκαν γιά τήν προαγωγή τοῦ Μάρκου, βι... ὅτηκε νά προβιβάσει στό βαθμό τοῦ στρατηγοῦ καί δλους τούς ἄλλους σημαντικούς διπλαρχηγούς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, δπως τό Γιολδάση, τόν Τσόγκα, τό Μακρῆ, τόν Πεσλῆ, τόν Καραϊσκάκη, τό Ράγκο, τό Σαδήμα, τό Γρίβα, τό Τζαβέλλα, τό Βλαχόπουλο καί τό Γριβογεῶργο. Στό μεταξύ δμως, γιά νά λείψουν οἱ ἀντιζηλίες, πού ἐκδηλώθηκαν ἀνάμεσα στούς συμπατριώτες του, καθώς καί οἱ δυσαρέσκειες τῶν ἄλλων διπλαρχηγῶν, δ Μᾶρκος προσκάλεσε τούς Σουλιῶτες καί, ἀφοῦ τούς τόνισε πώς τό μόνο πού είχε σημασία στήν περίσταση ἐκείνη ἥταν ἡ δμόνοια καί ἡ ἀπόφαση ν' ἀντιμετωπίσουν ἐνωμένοι τόν τρομερό κίνδυνο πού τούς ἀπειλούσε, ἔσκισε τό δίπλωμα τῆς στρατηγίας σέ μικρά κομματάκια καί τά σκόρπισε στά πόδια του.

— Αὔριο, πού θά πολεμήσουμε τό Μουσταῆ, τούς είπε, δποιος σταθεὶ παλληκάρι ἃς πάρει τό δίπλωμά του στή μάχη.

Τά λόγια αύτά καί ἡ πράξη τοῦ Μάρκου προκάλεσαν μεγάλη συγκίνηση στούς Σουλιῶτες, πού δταν τελείωσε ἡ συγκέντρωση, διαλύθηκαν καί ἔφυγαν μέ τίς ψυχές τους πλημμυρισμένες ἀπό πατριωτική διάθεση καί ἀγάπη γιά τόν ἄξιο ἀρχηγό τους.

'Ο Μάρκος τότε ἥταν τριάντα τριῶν χρόνων, δηλαδή πάνω στήν ἀνθηση τῆς ἀντιρικῆς του ώριμότητος. Ἐκτός ἀπό τό Σουύλι, είχε ζήσει στήν αὐλή τοῦ Ἀλῆ Πασά, στήν Ἰταλία καί στή Λευκάδα, δπου ὑπηρέτησε στά γαλλικά τάγματα. Ἦταν καί ἀρκετά μορφωμένος, μέ τά μέτρα τῆς ἐποχῆς του. Μιλοῦσε μέ σχετική ἀνεση τά Ἰταλικά κι ἀκόμα είχε συντάξει ἔνα ἐλληνο-ἀλβανικό λεξικό. Γενικά ἥταν ἔνας δμορφος ξανθός ἄντρας μέ ἐπιβλητικό παρουσιαστικό καί γαλανά μάτια. Ἀκόμα, τραγουδοῦσε ώραια, ἔπαιζε κιθάρα καί ἥταν ἀσυναγώνιστος στό λιθάρι καί τό πάλεμα. Ὁ Κολοκοτρώνης, δταν πρίν ἀπό τήν ἐπανάσταση τόν πρωτογνώρισε στή Λευκάδα, τόν ἐκτίμησε τόσο πολύ, ὡστε ἔγινε ἀδελφοποιητός του. Κι ἔνας Τουρκαλβανός πού ἔτυχε νά τόν δεῖ στίς ἐπιχειρήσεις κατά τοῦ Ἀλῆ, είπε στόν Χουρσίτ πασά.

— "Αν ἥταν Μωαμεθανός, θά πίστευα πώς δ προφήτης ξανάρθε στόν κόσμο!

Καιρός δμως νά ξαναγυρίσουμε στό Μουσταῆ. Περί τά μέσα Ἰουλίου ἔφτασε στά Τρίκαλα μέ τό ἀμέτρητο ἀσκέρι του. Ἀπό κεῖ ξεκίνησε γιά νά ξεκαθαρίσει τόν Ἀσπροπόταμο καί τά "Αγραφα. Ἦταν τέλος Ἰουλίου δταν ἔφθασε στό Καρπενήσι. Ὁ ἴδιος ἔμεινε μέ τό ἐπιτελεῖο του σ' ἔνα πύργο, πού είχε κτίσει ἐκεῖ δ Ἀλῆς γιά νά παραθερίζει, ἐνῶ τό ἀσκέρι του ἀπλώθηκε στό Λειβαδάκι, τά Πλατάνια καί τό Κεφαλόβρυσο.

'Ο Μᾶρκος, πού χωρίς νά φαίνεται, παρακολουθοῦσε μέ μεγάλη προσοχή τίς κινήσεις τοῦ Μουσταῆ πασᾶ, ἔπιασε τό Μικρό Χωριό καί οἱ Τζαβέλλαιοι τό Μεγάλο. "Ολοι μαζί είχαν χίλιους διακόσιους πενήντα ἄντρες, ἀπό τούς δποίους τετρακόσιοι ἥταν Σουλιῶτες. Τό βράδυ συγκεντρώθηκαν οἱ καπεταναῖοι γιά νά σκεφθοῦν ποιός είναι δ καλύτερος τρόπος νά κτυπήσουν ἀποτελεσματικά τούς Τούρκους. Πολλές προτάσεις ἀκούστηκαν. Τελικά δμως δλοι παραδέχτηκαν τό σχέδιο τοῦ Μάρκου, πού, δσο τολμηρό κι ἄν φαινόταν, ἥταν τό μόνο πού θά μποροῦσε νά φέρει ἰκανοποιητικό ἀποτέλεσμα. Θά ἐπιχειροῦσαν νυκτερινή ἔφοδο μέσα στό δρδί τῶν πασάδων καί θά τούς ξάφνιαζαν. Τό ἔγχείρημα ἥταν δύσκολο καί ἐπικίνδυνο. Χρειαζόταν πρῶτα νά κατατοπισθεῖ δ Μᾶρκος γιά πολλές λεπτομέρειες, σχετικές μέ τή διάταξη τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου. Ἀλλά δέν δειλιάζει, ούτε καθυστερεῖ. Τήν ἴδια νύχτα στέλνει μέσα στό τουρκικό στρατόπεδο τά ξαδέλφια του, Τούσα Μπότσαρη καί Θα-

νάση Κουτσονίκα, καθώς και τό σημαιοφόρο του, Γιάννη Μπαϊρακτάρη. Οι τρεῖς αύτοί, στις 7 Αύγουστου, έφθασαν έκει, μπήκαν θαρρετά άπό τήν είσοδο και γύρισαν δλόκληρο τό στρατόπεδο. "Οπως ήταν ντυμένοι μέ τά ΐδια ρούχα και μιλοῦσαν ἀρβανίτικα, κανένας δέν τούς ύποπτεύθηκε. "Εμειναν δλόκληρη τή μέρα και, ἀφοῦ παρατήρησαν κάθε τί πού μποροῦσε νά ἐνδιαφέρει, βγῆκαν θαρρετά και ξαναγύρισαν στό Μικρό Χωριό, δπου τούς περίμενε δ ἀρχηγός τους, γιά νά τοῦ δώσουν τίς πληροφορίες πού χρειαζόταν.

Τήν ἄλλη μέρα μέ βάση τίς πληροφορίες αύτές δ Μᾶρκος ξανασυζήτησε τό σχέδιο μέ τούς καπεταναίους του κι ἀποφασίστηκε, δριστικά πλέον, νά ριχτοῦν τήν ΐδια νύχτα στό τουρκικό δρδί και νά προσπαθήσουν νά πιάσουν ἡ νά σκοτώσουν τούς ἀρχηγούς. Τόν αιφνιδιασμό θά τόν ἀναλάμβανε δ ΐδιος δ Μᾶρκος μέ τετρακόσιους πενήντα ἄντρες, ἐνῶ δ Τζαβέλλας μέ τούς ύπόλοιπους δκτακόσιους, θά κτυποῦσε τούς ἔχθρους στά Πλατάνια και θά δυσκόλευε κάθε ἀπόπειρα βοήθειας τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου.

Τά μεσάνυχτα δ Μᾶρκος ἀποχαιρετᾶ τόν Τζαβέλλα και δίνει τίς τελευταῖς ὁδηγίες στά παλληκάρια του:

— Θά μπήτε στό δρδί, τούς λέει, κρατώντας γυμνές τίς πάλλες στά χέρια και δέν θά ρίξετε τουφεκιά, πρίν σᾶς δώσω ἐγώ τό σύνθημα. Πρέπει νά ξεγελάσουμε τούς Τουρκαλβανούς και νά φτάσουμε ἀνεμπόδιστοι στήν καρδιά τοῦ στρατοπέδου, πού βρίσκονται οι σκηνές τῶν πασάδων. Γι' αὐτό θά παριστάνουμε και μεῖς τούς Τουρκαλβανούς και θά μιλᾶμε ἀρβανίτικα. Ἐπειδή δταν ἀρχίσει δ πόλεμος θά είναι δύσκολο μέσα στό σκοτάδι νά ξεχωρίσουμε τό φίλο ἀπό τόν ἔχθρο, θά ρωτᾶμε δποιον μᾶς ζυγώνται «Κίτσε;» (ποιός είσαι;) Και ἀν δέν παίρνουμε τήν ἀπάντηση «Στουρνάρι» θά τόν κτυπάμε.

"Εμεινε κρυμμένος δ Μᾶρκος μέ τά παλληκάρια του μέχρι πού πῆγαν μεσάνυχτα. Πυκνή συγνεφιά σκέπαζε τόν οὐρανό και δέν ἀφήνε τό φεγγάρι νά προβάλει ἄν και ήταν πανσέληνος. Οι Σουλιώτες πῆραν τή ρεματιά ἐλαφροπατώντας. "Οταν έφτασαν στούς σκοπούς τῶν Τούρκων ἀρχισαν νά μιλοῦν ἀρβανίτικα μέχρι πού τούς ζύγωναν, δπότε τούς κτυπούσαν ξαφνικά και τούς περνοῦσαν πέρα γιά πέρα μέ τά γιαταγάνια τους.

"Οταν ζύγωσαν στά τσαντήρια, δ Μᾶρκος πρόσταξε τό σαλπιγκτή νά σαλπίσει ἐπίθεση. Ξαφνιάζονται οι Τουρκαλβανοί ἀκούγοντας τό σάλπισμα μέσα στό δρδί τους.

— "Ερδε Μᾶρκο Μπότσαρη, φωνάζουν σαστισμένοι και φεύγουν πανικόβλητοι. Και καθώς δέν μποροῦν νά ξεχωρίσουν τούς δικούς τους ἀπό τώς ἐπιδρομεῖς και δέν ξχουν κανένα σύνθημα, ἀρχίζουν νά σφάζονται ἀναμεταξύ τους.

'Ατρόμητος δ Μᾶρκος πηδᾶ στήν πρώτη σκηνή πού βρέθηκε μπροστά του. Καθώς τήν ἀνοίγει βρίσκεται μπροστά στόν Τουρκαλβανό ἀρχηγό "Αγο Βασιάρη, πού μόλις είχε ξυπνήσει και τόν κοιτοῦσε σαστισμένος. Μέ τόν Βασιάρη είχε παλιά γνωριμία δ Μᾶρκος ἀπό τότε πού ύπηρετούσαν μαζί στήν αὐλή τοῦ 'Αλη πασᾶ. Τόν πιάνει λοιπόν και τόν παραδίνει στά παλληκάρια του.

Στό μεταξύ δμως οι Τουρκαλβανοί, ἀφοῦ πέρασε τό πρῶτο τους ξάφνιασμα, σταμάτησαν τό τρέξιμο και τράβηξαν πρός τ' ἀμπέλια. "Επιασαν τά ταμπούρια πού ύπηρχαν ἐκεῖ και δχυρώθηκαν. Τότε τά παλληκάρια τοῦ Μάρκου ζύγωσαν τόν ἀρχηγό τους και τοῦ είπαν πώς έφτανε δ χαλασμός πού ἔκαναν στούς Τούρκους και πώς ήταν καίρος πλέον ν' ἀποτραβηγτοῦν. 'Εκεῖνος δμως δέν ήθελε νά φύγει, πρίν διώξει τούς Τουρκαλβανούς ἀπό τά ταμπούρια τους. Ζύγωσε, λοιπόν, προφυλακτικά στό μαντρότοιχο και προσπαθοῦσε νά δεῖ πόσοι ήταν οι ἔχθροι πού είχαν ταμπουρωθεῖ ἐκεῖ. Καθώς δμως πρόβαλε τό κεφάλι του δέχτηκε ένα θανατερό βόλι στό μηλίγγι, δίπλα ἀκριβῶς ἀπό τό δεξί μάτι.

Σάν δεντρί πού τό χτύπησε κεραυνός σωριαστήκε στό χῶμα δ Μᾶρκος.

– Χτυπήθηκα άδελφια... μόλις πρόλαβε νά ψιθυρίσει.

Ζύγωσε δέ ξάδελφος του Τάσος Μπότσαρης. Τόν τύλιξε στήν κάπα του και τόν φορτώθηκε στόν ώμο. Δέν είχαν ξεμακρύνει πολύ και δέ ήρωας ἀφησε τή στερνή πνοή. Μαζί του ξεψύχησε και δέ αιχμάλωτος Τουρκαλβανός ἀρχηγός "Αγος Βασιάρης, πού τόν σκότωσαν οί σύντροφοι τοῦ Μάρκου γιά ἐκδίκηση.

Νικητές γύρισαν στή βάση τους οί Σουλιώτες, ἀλλά και πολύ θλιμμένοι γιά τό χαμό τοῦ ἀγαπημένου ἀρχηγοῦ. Χίλιοι πεντακόσιοι ἦταν οί σκοτωμένοι τοῦ ἔχθρου και πολλές ἑκατοντάδες οί πληγωμένοι του. Ἀπό τά παλληκάρια τοῦ Μάρκου σκοτώθηκαν ἐξῆντα, ἐνῶ σαράντα δυό λαβωμένα μεταφέρθηκαν στίς πλάτες τῶν συντρόφων τους.

Ἀμέτρητα ἦταν τά λάφυρα, πού ἔπεσαν στά χέρια τους. Σέ χίλια ἑξακόσια τουφέκια, χίλιες ὀκτακόσιες πιστόλες, τέσσερα μπαϊράκια, τριακόσια σπαθά, χίλια διακόσια ἀλογα, πολλές ἑκατοντάδες μουλάρια κ' ἔνα πλῆθος χρυσᾶ και δέλλα πολύτιμα ἀντικείμενα τά ἀνεβάζουν οί ιστορικοί τῆς ἐπαναστάσεως. Τίποτε δμως δέν μπορεῖ νά ίσοφαρίσει τή μεγάλη ζημιά, γιά τό χαμό τοῦ ἡρωικοῦ ἀρχηγοῦ.

Οί Σουλιώτες φόρτωσαν τόν ἀγαπημένο νεκρό σ' ἔνα μουλάρι και τράβηξαν πρός τό Μεσολόγγι, γιά νά τόν θάψουν μέ τίς τιμές πού δρμοζαν σ' ἔνα τέτοιο ἡρωα. Περνώντας ἀπό τό μοναστήρι τοῦ Προυσοῦ, σταμάτησαν λίγο γιά νά ξεκουραστοῦν. Ξεφόρτωσαν τό νεκρό και τόν ξάπλωσαν στό καθολικό. Κείνη τήν ἐποχή βρισκόταν στό κονάκι τῆς μονῆς ὁ Καραϊσκάκης. Ψηνόταν στόν πυρετό ἀπό τό χτικιό, πού χρόνια τώρα, τοῦ κατάτρωγε τά σωθικά. Σάν έμαθε πώς ἔφεραν τό Μάρκο νεκρό, σύρθηκε μέ πολύ κόπο μέχρι τήν ἐκκλησιά, πήρε τό κεφάλι του ἀνάμεσα στά χέρια και τό φίλησε στά σφαλισμένα μάτια.

– "Αμποτε, ἡρωα Μάρκο, τοῦ ψιθύρισε, ἐνῶ πνιγόταν ἀπό τά ἀναψυλλητά. "Αμποτε ν' ἀξιωθῶ κ' ἔγω ἔνα τέτοιο θάνατο.

Πρωί, πρωί, στίς 1η Αύγουστου 1823, ή συνταραχτική είδηση ἔφτασε στό Μεσολόγγι. Ἀμέσως ἀρχισαν νά κτυποῦν πένθιμα οί καμπάνες δλων τῶν ἐκκλησιῶν, ἐνῶ οί κάτοικοι ἀλαφιασμένοι ξεχύνονταν στούς δρόμους. Ὁ ἐπαρχος, δλοι οί ἐπίσημοι και πλῆθος λαοῦ βγῆκαν ἀπό τήν πόλη γιά νά ὑποδεχτοῦν τή θλιβερή συνοδεία. Τό Μεσολόγγι σύσσωμο ἐτοιμαζόταν νά δεχθεῖ νεκρό ἐκεῖνον πού περίμενε θριαμβευτή. Λίγο πρίν μποῦν στήν πόλη, ἔφθασε ἀποσταλμένος τῆς ἀδελφῆς του Μάρως, παρακαλώντας ἀπό μέρους τῆς νά μεταφερθεῖ στό σπίτι της δ νεκρός. Ἐκεī τόν δέχτηκε ή γενναία Σουλιώτισσα μέ τίς δλλες Μεσολόγγιτισσες. Κι ἀφοῦ τόν ἔπλυναν, τόν καθάρισαν και τόν λαμπρόστολισαν, τόν θρήνησαν μέ αὐτοσχέδια μοιρολόγια, μέ τά δποῖα παίνεσαν τήν παλληκαριά και τή θυσία του.

Σέ λίγες ώρες γινόταν ή κηδεία ἀπό τό σπίτι τῆς Μάρως πρός τήν ἐκκλησία τῆς μητροπόλεως. Ἡ διάταξη τῆς νεκρικῆς πομπῆς θύμιζε εἰκόνες ἀπό τά ἡρωικά ἔπη τοῦ Ὁμήρου. Μπροστά πήγαιναν οί αιχμάλωτοι Τούρκοι μέ δεμένα τά χέρια, τά ἀλογα τῶν μπέηδων και τῶν πασάδων μέ τά χρυσοπλουμισμένα χράμια και πίσω τους σκυμμένα πρός τή γῆ ἀκολουθοῦσαν τά τούρκικα μπαϊοάκια.

"Ερχονταν σέ συνέχεια δέ κληρος τῆς περιοχῆς μ' ἐπικεφαλῆς τόν ἀρχιεπίσκοπο. "Υστερα θλιμμένοι οί σύντροφοι του ἔφερναν στούς ώμους τό φέρετρο σκεπασμένο μέ μιά γαλάζια χλαίνη και δίπλα του ἀκολουθοῦσαν ή ἀδελφή, οί συγγενεῖς τοῦ ἡρωα, δέ παρχος, οί ἐπίσημοι και χιλιάδες λαός, πού ἔτρεξε ἀπό παντοῦ γιά νά ξεπροβοδίσει τόν ἀγαπημένο ἡρωα στή στερνή του κατοικί .. Καὶ ή θλιβερή αύτή συνοδεία ἔκλινε μέ δυό χιλιάδες ἀλογομούλαρα φορτωμένα μέ τά δπλα και τά δλλα λάφυρα, πού είχαν ἀποκομίσει ἀπό τό τούρκικο στρατόπεδο. Πραγματική εικόνα θριάμβου. Μόνο πού δ θριαμβευτής ἡρωας δέν έμπαινε

στήν πόλη γιά νά δοξαστεῖ, ἀλλά γιά νά ταφεῖ. Σέ λίγο ἡ συνοδεία ἔφτασε στή μητρόπολη, δπου ψάλθηκε ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία. Κατόπι δ δοξασμένος νεκρός μεταφέρθηκε στήν τελευταία του κατοικία. Καὶ δταν τόν κατέβαζαν στόν τάφο, τά κανόνια ἀπό τίς ντάπιες τόν ἀποχαιρέτησαν μέ τριάντα τρεῖς κανονιές. "Οσα καὶ τά χρόνια τῆς τόσο σύντομης, ἀλλά καὶ τόσο δοξασμένης ζωῆς του.

Ο συμπατριώτης μας Ἀλβανολόγος κ. Γιοχάλας ἔγραψε κ' ἔνα βιβλίο μέ τίτλο «Τό Ἑλληνο-ἀλβανικό λεξικό τοῦ Μάρκου Μπότσαρη». Μέ ἀφορμή τή μελέτη αὐτή δ κ. Γ. Μαρούγκας δημοσίευσε, τόσο στήν ἐφημερίδα «Αὔγη» τῆς 16-12-1980, δσο καὶ στήν «Καθημερινή» τῆς 6-1-1981, σχετικά γιά ν' ἀποδείξει δῆθεν πώς οί Σουλιῶτες ἤταν μόνο Ἀλβανοί καὶ δχι "Ἐλληνες καὶ πώς οῦτε πιθανολογεῖται θετικά ποιά ὑπῆρξε ἡ ἐθνικότητα τοῦ Μάρκου Μπότσαρη καὶ τῶν Σουλιωτῶν. Καθάπτεται προσέτι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, πού ἔξεδωσε τήν ἐργασία τοῦ κ. Γιοχάλα, καὶ τήν ἀποκαλεῖ «δμφαλοσκόπον ἐρμαφρόδιτη Ἀκαδημία τῆς "Υβρης". "Οσο γιά τόν Σαμουήλ τόν ἐπίσης μοναδικόν αὐτόν "Ἐλληνα τόν ἀποκαλεῖ «ἀμφίβολης ποιότητας».

Οι ἀπαντήσεις πού τοῦ δόθηκαν σέ συνέχεια διά τῆς «Καθημερινῆς» στίς 17-1-1981, 4-2-1981, ἀλλά καὶ μετέπειτα είναι ἀρκετές γιά νά σταματήσει δ παραπάνω "Ἐλληνας πολιτικός μηχανικός τίς δημοσιεύσεις του. Ἀλλά γιά νά πεισθεῖ δ κ. Μαρούγκας γιά τήν Ἐλληνικότητα τῶν Σουλιωτῶν δέν ἔχει παρά νά διαβάσει καὶ δσα γράφονται παραπάνω γιά τούς Σουλιῶτες καὶ τόν Μᾶρκο Μπότσαρη καὶ θά δεῖ πώς δ Μᾶρκος καὶ οί Σουλιῶτες του πολέμησαν γιά τήν ἐλευθερία τῆς Ἐλλάδος, δχι σάν φιλέλληνες ἀλλά σάν πραγματικοί "Ἐλληνες, τούς Ἀρβανίτες καὶ τούς Ἀρβανίτες ἀρχηγούς τους καὶ σκοτώθηκαν δπως καὶ δ Μᾶρκος ἀπό τούς Ἀρβανίτες.

Σημ. 1.1.4. Ἀπό τά ἀπομνημονεύματα τοῦ Κωνστ. Μεταξᾶ, μέ τήν ἐπιμέλεια τοῦ Ἐμμ. Πρωτοψάλτη καὶ ἐκδότη Γ. Τσουκαλᾶ, δπως ἀναφέρεται στίς «Σκόρπιες Σελίδες Ἰστορίας» Γ.Α. Μαραβελέα.

Υ.Γ. Στά παραπάνω γραφόμενα ἀναφέρεται, πώς δ Μᾶρκος Μπότσαρης σύνταξε καὶ Ἑλληνο-ἀλβανικό λεξικό. Γνωστό είναι ἐπίσης, πώς οί Σουλιῶτες μιλοῦσαν καὶ Ἀρβανίτικα, δπως φαίνεται κι ἀπό τά παραπάνω.

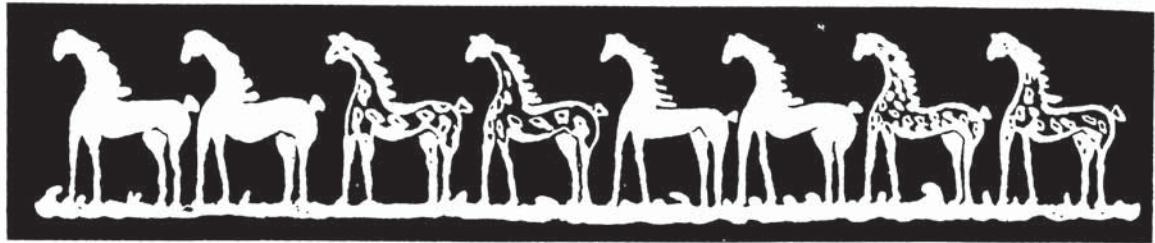

ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΠΑΛΑΝΤΟΓΙΑΝΝΗ (Λάδι)

«Ο ΓΥΙΟΣ ΜΟΥ Ο ΣΠΥΡΟΣ»

ΣΠΥΡΟΣ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗΣ

ΚΑΣΤΡΑ ΤΗΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ - ΛΑΪΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

5. Τά τρία κάστρα της Μπεστιάς

Τά παλιά χρόνια, τήν ἐποχή τοῦ Πύρρου, τοῦ μεγάλου βασιλιά μας, στή Μπεστιά ἦταν ἔνας μεγάλος ἀρχαῖος οἰκισμός. Πῶς τόν ἔλεγαν δέν ξέρομε. Ὁ οἰκισμός πρῶτα ἦταν στήν Παλιομπεστιά. Σά χάλασε, ἄγνωστο πῶς καὶ πότε, ξανάγινε στή Μπεστιά. Οἱ πιό τρανοί τῆς χώρας, ἡ ἀρχοντιά, ἔμνησκαν στό Παλιοκαστρί. Ἐκεῖ τόν ηύρε ὁ καταραμένος Ρωμαῖος Αἰμίλιος Παῦλος, πού νά μή λειώσει, καὶ τόν κατάστρεψε.

“Οταν κάνει θεοπόντι καὶ φυσοῦν κακοί ἀγέρηδες ποῦ ρίχνουν τόν καβαλάρη ἀπό τ’ ἄλογο κάτου, ἀκούονται τή νύχτα οἱ σκουσμοί καὶ τά θρηνητά ἀπό τίς μάνες καὶ θυγατέρες ποῦ σαλαγοῦνται στή σκλαβιά.

α) Παλιομπεστιά

Παλιομπεστιά. Τοποθεσία ἀπό χωράφια σπαρμένα μέ πρωϊμιές στή νότια ἄκρα τοῦ χωριοῦ, πού χωρίζεται ἀπ’ αὐτό μέ τό ξερολάγκαδο «Κράτσεβο».

Ποῦ καὶ ποῦ προβάλλουν μέσα ἀπό τά σπαρτά ἀρχαῖες μονολιθιές καὶ τύμβοι ἀρχαίων τάφων, ὅπως στούς ἀγρούς τῶν Γιάννη Κόκκα καὶ Νικόλα Κολέτση.

Στήν τοποθεσία «Κοτρώνης» σκεπασμένη μέ πρινάρια ὑπῆρχαν θεμέλια ἀπό ἀρχαῖο τεῖχος μέ ἔναν στρόγγυλο πύργο. Τώρα δέν ὑπάρχουν. Τά ἔξαφάνισε ἡ σκαπάνη τοῦ χωριοῦ.

β) Μπεστιά

“Υστερα ἀπό τήν καταστροφή τῆς Παλιομπεστιᾶς ὁ νέος οἰκισμός χτίστηκε στό χῶρο πού κατέχει τό σημερινό χωριό, ἡ Μπεστιά, ἔξ αἰτίας τῆς δχυρῆς θέσης καὶ τοῦ ὑγιεινότερου κλίματος, καὶ καστρώθηκε δλόγυρα μέ ἰσοδομικό τεῖχος 800 μ. μάκρους καὶ 50-80 μ. πλάτους, μέ διεύθυνση ἀπό ἀνατολή πρός δύση, ἀπό τό δποτο διατηροῦνται μεριές μεριές θεμέλια τῆς βόρειας καὶ νότια πλευρᾶς.

Στή βόρεια πλευρά σώζονταν καὶ ἔνας ώραιότατος στρόγγυλος πύργος στό πλευρό ἐξαφανισμένης πύλης, τόν δποτον κατάστρεψεν ὁ γείτονας Κώστας Μπανίκας. Τήν αὐτή τύχη ἔχουν δλα τ’ ἀρχαία μνημεῖα κατοικημένων τόπων.

Μ' δλα τά σκαψίματα καί τά ἀναποδογυρίσματα τοῦ ἐδάφους διακρίνονται κάπου κάπου, μέσα στό τεῖχος κι ἔξω στήν τοποθεσία «Βουτσούλα» θεμέλια ἀρχαίων οἰκοδομῶν. Βρέθηκαν καί κομμάτια χειρόμυλου ἀπό σκληρή καί βαριά, σά σίδερο, πέτρα.

Ἡ δυτική πλευρά τοῦ τείχους ἔχει ξεθεμελιωθεῖ καί μέ τό ὄλικό χτίστηκαν τά σπίτια τοῦ χωριοῦ καί ἡ μάντρα τῆς ἐκκλησίας (Παναγίας) φέρουσας ἔτος χτίσης 1776, ἀν καί στό μεταξύ ἀνακανίστηκε ἐκ θεμελίων.

Ἡ ἀνατολική πλευρά, ἐντός τῆς δοπίας βρίσκεται τό ἀρχαῖο νεκροταφεῖο, ἔχει καταρρέψει καί τά λιθάρια της κομματιασμένα βάλθηκαν δέσεις στά χωράφια. Ἀπό τούς κιβωτίσχημους τάφους ύπερέχει τό «Μνῆμα τῆς Μονοβύζας», 1,80 μ. μάκρους, 0,95 μ. πλάτους καί 1,05 μ. ὕψους.

Κατά τή διάνοιξη τοῦ πλησίον αὐτοκινητόδρομου βρέθηκαν ἀνθέμια ἀπό ἀσβεστόλιθο. "Ισως νά προέρχονται ἀπό τό Μνῆμα τῆς Μονοβύζας.

Πολλά λέει ἡ παράδοση γι' αὐτή τήν ἀντρειωμένη γυναίκα ποῦ σέ παλληκαριές κι ἀντραγαθίες ύπερέχει τούς ἥρωες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, τούς Βυζαντινούς Ἀκρίτες καί τούς κλεφταρματωλούς τῆς τουρκοκρατίας.

Νᾶηταν ποτέ, νᾶζησε, ἡ εἶναι μυθικό πρόσωπο μεταφερόμενο ἀπό στόμα σέ στόμα; (Οἱ εἰδικοὶ ἐρευνητές πιστεύουν σήμερα δτι εἶναι ἀνάμνηση τῶν ἀρχαίων ἀμαζόνων).

Οὔθε πέρασα, χώριό καί συνοικία, σπίτι καί καλύβα, γέρους καί γριές κι ἀν ρώτησα, ἀπό κανένα δέν ἔλαβα σίγουρες πληροφορίες. "Ολοι τους δμως τήν ἀναφέρουν ἀντρειωμένη Ἑλλένισσα καί τό παιδί της ἀλλοῦ βρέφος, ἀλλοῦ ἄξιο παλληκάρι. Ἐχτροί της, ἀλλοῦ Τιτάνες, Δράκοι, ἀλλοῦ κοινοί ἄνθρωποι.

Κάθε παλιό κάστρο χάλασε κατά τόν πόλεμο τό δικό της. "Η αὐτή τό γκρέμισε ἡ οἱ ἔχτροί της.

Μά ποιά νᾶηταν αὐτή ἡ θρυλική ἀντρογυναίκα;

"Ἄς ἀκούσομε πρῶτα τό γέρο τῆς Μπεστιᾶς, τό γέρο Λίγια Τούση κι ὑστερα λέμε κι ἐμεῖς δ, τι ἔρομε.

Π α ρ α δ ο σ η

— 'Η Μονοβύζα κράτας ἀπό τήν παλιά πλάση, ἀπό τή σειρά τῶν Ἑλλένηδων. 'Ηταν πολύ δυνατή κι ἄξια. Κανένας δέν τήν ἀνίκαε. Μάλαζε τό σίδερο κι ἔλειωνε στά χέρια της.

Ἐίχε ἔνα βυζί. Τῷρρινε πισώπλατα καί βύζανε τό παιδί της ποῦ τό σεριάναις ζαλικωμένο.

Νά, ώ τοπω¹, πισωκάτου ἀπ' ἐκεῖνο τό μεσόρραχο μέ τίς κουμαριές – καί δείχνει μέ τό ραβδί του τήν πέρα ράχη – εἶναι ἡ σάρμανίτσα της, ἔνα μεγάλο ἔβελο πού κουνιέται πέρα δῶθε ἅμα τό γγίζεις. 'Εκεῖ ἀκούμπαε τό παιδί της καί τό κούναε ν' ἀποκοιμηθεῖ.

Είχε δυσ κάστρα, ἔνα στή Γουλά τσῆ Πράδαλας, δπου κάθουνταν ἀτή της καί τ' ἄλλο στή Στρούνη, δπου ἔμνησκε τό παιδί της.

Μιά μέρα τσῆ πήγαν τήν εἰδόση πῶς τό παιδί της περικυκλώθηκε ἀπ' δχτρούς καί πολεμάει στό κάστρο του κλεισμένο.

Ἐμασε κι αὐτή τό ἐπιτελεῖο της, τό στρατό της, καί κίνησε νά πάει νά τό βοηθήσει.

"Οταν ἔφτακε στή θέση «Λύπες» δπου εἶναι ἀγνάντια τή Στρούνη κι είδε τόν πόλεμο λυπήθηκε. Γι' αὐτό κι ὁ τόπος ἔκει λέγεται «Λύπες».

Περβατώντας ἔφτακε μέ τούς δικούς της στή θέση «Ἀναπαυτήρι» δπου τῆς πήγαν τά

1. Ἀρχαία ἔκφραση πού διατηρεῖται στήν ἐπαρχία Κουρέντων καί στή Θεσπρωτία καί σημαίνει κάπου (= τόπω τινί)

μαντάτα πῶς τό κάστρο ἔπεσε καί τό παιδί της σκοτώθηκε, κι ὅντας τάχηκουσε ἔπεσε καταγῆς, ἀναπαύτηκε. Ἀπ' αὐτό κι ἡ θέση ὁνομάζεται «Ἀναπαυτήρι».

Κατόπιν τήν ἡφεραν στή Μπεστιά καί τήν ἔθαψαν. Γιά, καί τό μνῆμα της βαθύ καί πλατύ, γιατί ἦταν σωματερή γυναίκα.

‘Η παράδοση εἶναι τό χνάρι ἀπό τό δόποιο πέρασε κάποτε ἡ ἱστορία.

‘Από ποιό χωριό τῆς δυτικῆς Ἡπείρου, ἀπό τή Ντερόπολη ὡς κάτω στήν Τσαμουριά καί μεσογειότερα περάσεις καί δέν ἀκούσεις κάτι γιά τή Μονοβύζα;

– Αὐτό τό κάστρο, θά σοῦ εἰποῦν, τοχτισε ἡ Μονοβύζα. Ἐκεῖ κάθουνταν τό παιδί της.

Τόν καιρό πού ἡ Λάκκα ἦταν θάλασσα, ἡ Μονοβύζα βασίλευε στόν Παντοκράτορα τῆς Τόσκεσης.

Στήν Παραμυθιά ἀπ' ἔξω, ἄρπαξ’ δι λύκος, μέσα ἀπό τή σαρμανίτσα, τό παιδί της, κι’ αὐτή ἀπό τό κακό της χάλασε τήν ἐκκλησιά στό Χάλασμα.

Στό Γαρδίκι τῶν Φιλιατῶν, παλληκάρι τό παιδί της, ἔρχεται νά λευτερώσει τή μάνα πολιορκημένη ἀπό τούς ἐχθρούς καί σκοτώνεται στό Μαυρόκαμπο.

Στή Στρούνη τῆς Λάκκας τοῦ Μπότσαρη τρέχει ἡ μάνα νά γλυτώσει τό παιδί της, πού τόχαν οἱ ἐχθροί κλεισμένο.

Στή Βέλλενη καί τή Γκρίκα τῆς Θεσπρωτίας παραστέκουν «Τά Λιθάρια τῆς Μονοβύζας», στήν πρώτη δρθά κιόνια καί στή δεύτερη γυρισμένα.

“Οταν χτίζονταν ἡ Παναγία τῆς Γλυκῆς, ἡ Μονοβύζα κουβάλαε τίς πέτρες. “Οπως πάαινε δχπάνου ἀπό τή Χόικα, τῆς είπαν δτι ἡ ἐκκλησιά σχόλασε καί τά λιθάρια πού κράτες παραμάσχαλα τ’ ἀπόλυκε ἐδ’ ἔκει.

‘Απόπερα ἀπό τό Τσαγγάρι βρίσκεται ἄλλο Λιθάρι τῆς Μονοβύζας πού τό πάγαινε νά χτίσει τό κάστρο της στή Βέλλενη. Τ’ ἀπόλυκε μεσοδρομίς γιατί τῆς πᾶν τό χαμπέρι πώς σκότωσαν τό παιδί της. Πηδάει τή ράχη καί ξεκόβει ἀπό τό βουνό κιόνια καί τά πετάει κατ’ ἀπάνου στούς δχτρούς. Μερικά ζμειναν ἔκει δρθά. Δέν πρόφτακε νά τά πάρει. “Οποιος περάσει ἀπό τή Βέλλενη τόν ἀνήφορο γιά τά Σουλιωτοχώρια, θά τά συναντήσει στό δρόμο.

“Οταν χτίζονταν τά καστριά στή Δωδώνη κουβάλαε τά λιθάρια ἀπάν’ ἀπό τήν Ὁλύτσικα. “Οπως ροβόλαε τό πλαϊ κάτου ἀκούει πδσκουζέ τό παιδί της στό κάστρο. ‘Απολάει τό λιθάρι πού κουβάλαε κι ἀρεντεύει νά ἰδεῖ τί έχει. Τό λιθάρι μένει ἔκει. Δέ σάλεψε.

Στήν Ψήνα δείχνουν τό κάστρο τῆς Μονοβύζας (τό καστρί).

γ) Π α λι ο κ α σ τ ρ ί

Δυτικά τῆς Μπεστιᾶς περί τά 300 μέτρα ἐπί φυσικῶς δχυρωμένης μέ κρημνούς κακοτρόχαλης ράχης, τοῦ βουνοῦ τῆς Κοπανισούλας, σώζονται τά θεμέλια οἰκιῶν ἀρχαίου οἰκισμοῦ, μονολιθικῶς χτισμένων, διαστάσεων 5 × 7 μ. καί μεγαλύτερα, ίσοδομικοῦ ρυθμοῦ, κλιμακωτά, τό ξνα ψηλότερο τοῦ ἄλλου πού φτάνουν ὡς τήν κορφή τῆς ράχης, μήκους 100 μ.

‘Η δυτική πλευρά τῆς ράχης ἀν καί χωρίζεται ἀπό τό λοιπό βουνό μέ μικρό ἀπόκρημνο αὐχένα (λαιμό), φράζεται καί μέ ίσοδομικό τείχος μήκους 12 μ.

Στό ἐσωτερικό ὑπάρχει ἀσβεστόχιστη δεξαμενή διαστάσεων 4 × 4 μ., πού ἡ μιά πλευρά της ἐφάπτεται τοῦ τείχους.

‘Ανατολικά τῆς δεξαμενῆς περί τά 4 μ. βρέθηκαν κάρβουνα, στάχη καί καμένα κομμάτια πηλίνων ἀγγείων.

Κομμάτια λείων κεράμων, μεγάλων πιθαριῶν καί ἀγγείων ἀπλώνονται παντοῦ.

‘Εδῶ πάνου ὑποθέτεται νά ζμησκε ἡ διοίκηση κι ἡ ἀρχοντιά τῆς Μπεστιᾶς.

Τό καστρί τῆς Πράδαλας

Τό καστρί τῆς Πράδαλας είναι ένα φυσικό κάστρο, ἀνάμεσα τῶν χωριῶν Πράδαλας (σλαβ.) καὶ Γράσδενης, μιά κακόρραχη, πού ροβολάει ἀπό τό Ντομπλίρο. Ψηλοί γκρεμοί κατά μήκος τῆς ράχης κατέρχονται ὡς τίς ἀπεδαπεκεῖ βαθιές ἀπόσκιες χαράδρες. Μόνο ἀητοί μποροῦν νά πετάξουν ἐκεῖ πάνω κι ἀγριόγιδα νά γρεκιάσουν στά κρέκουρα.

Κατακόρυφα σώζεται μικρό ἀσβεστόχιστο χτίριο ἐσωτερικῶν διαστάσεων $3 \times 2,50$ μ. σωζομένου ὕψους $0,50 - 1,50$ μ. καὶ πλάτους τοῦ τοίχου 2 μ. χρησιμοποιούμενο γιά νεροδεξαμενή, ὡς ἐπίσης καὶ ἀσβεστότοιχος μήκους 16 μ., πλάτους $1,60$ μ. καὶ σωζομένου ὕψους $0,30$ μ. τῆς μιᾶς ἄκρας του κολλημένης στή βόρεια πλευρά τῆς δεξαμενῆς.

Ἡ ράχη κατερχόμενη πρός βορρᾶν σχηματίζει βατή πλαγιά, ἐπί τῆς δποίας διακρίνονται ἵχνη καὶ συντρίμμια δριζόντιου τείχους πού ἔφραζε τήν ἀνοδο.

Σ' ὅλη τήν ἔκταση πού περικλείεται ἀπό τούς γκρεμούς καὶ τό τεῖχος ἀπαντιοῦνται κομμάτια κεράμων στέγης καὶ πιθαριῶν.

Πρό λίγων χρόνων, ἔχουν βρεθεῖ ἐπί τοῦ Ντομπλίρου,, ἐντός κρύπτης χάλκινα ἐργαλεῖα χτίστου, τῆς χάλκινης ἐποχῆς.

Ἡ Ἀκρόπολη τῆς Πράδαλας

Δυτικά τοῦ χωριοῦ Πράδαλας ὡς χίλια μέτρα, ἐπι κωνικῆς λοφοπλαγιᾶς, ἀντερείσματος τοῦ βουνοῦ «Νερό τῆς Προβατίνας» κοίτονται μέσα σέ πυκνό δάσος ζελενιῶν, σαπισμένα ἀπό τό πέρασμα τῶν αἰώνων, τά χαλάσματα τῆς ἀρχαίας ἀκρόπολης, ἀκουομένης στ' ὅνομα «Γουλά» (Γουλά = κάστρο, τουρκ.).

Ἐχει σχῆμα τριγώνου μέ βάση τήν βόρεια πλευρά. ቩ κορυφή καταλήγει σέ κακοτράχαλο τσέπι. Ἀπό τό μέρος τῆς ἀνατολῆς, πρός τό χωριό, χωρίζεται ἀπό τήν ἀντίπερα πλαγιά μέ ἀπόκρημνη χαράδρα, ἐντός τῆς δποίας σώζεται ἡ μισή ἀνω μεριά ἀρχαίας δεξαμενῆς. Ἀπό δέ τή δύση προστατεύεται μέ ίσοδομικό τεῖχος μήκους 200 μ. σωζομένου ὕψους 1.50 μ. σέ 4 δόμους, μέ τρεῖς τετράγωνους πύργους. Τό πλάτος τοῦ τοίχου ὡς 2 μέτρα.

Ἀπό τό μέσο τοῦ δυτικοῦ τείχους, δπου δ πρώτος, ἀπό τήν κορυφή, πύργος, ἀρχίζει τό βόρειο τεῖχος, δμοίου ρυθμοῦ, μήκους 230 μ. περίπου, σωζομένου ὕψους $2,50$ μ., τό δποϊο πλαγιαστά φτάνει ὡς τήν ἀνατολική πλευρά, δπου μικρή φρυκτωρία ἡ φυλάκιο. Τό ἀρχικό, παλιό τεῖχος τῆς βόρειας πλευρᾶς, ἦταν παρακάτω, ἀλλά κατέρρεψε αἰτία τοῦ μεγάλου κατήφορου.

Ἐσωτερικῶς τό ἔδαφος καλύπτεται ἀπό συντρίμμια καὶ χαλάσματα σπιτιῶν καὶ ἀπό σκόρπια κομμάτια σπασμένων κεράμων στέγης καὶ ἀγγείων. Σέ κρύπτη (τρύπα) τοῦ γκρεμοῦ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς παραμένουν κρυμμένα σιδερένια γεωργικά ἐργαλεῖα ἀπό τόν καιρό τοῦ χαλασμοῦ τῆς ὑπό τῶν Ρωμαίων (167 π.Χ.), τῶν δποίων ἡ ἀνάσυρση είναι πολύ δύσκολη.

Στίς ἀπό κάτω σιαδιές, δπου τό ἐκκλησάκι «ἄη - Γιώργης» ἀποκαλύφτηκαν κιβωτιόσχημοι τάφοι, σ' ἔναν ἀπό τούς δποίους βρέθηκε πήλινο ἀγαλμάτιο πολεμιστοῦ μέ περικεφαλαία καὶ χάλκινο νόμισμα μέ μιά ἐπιγραφή. ΠΥΡΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ.

Καὶ τό κάστρο τῆς Γουλᾶς, ὡς εἰπώθηκε παραπάνω, χτίστηκε, κατά τήν παράδοση, ἀπό τή Μονοβύζα πού κατοίκαε σ' αὐτό.

Π α ρ ά δ ο σ η

Μιά γυναίκα ξαντιπρόπερσι είδε στόν ύπνο της, νά πᾶν δέκα προσώπατα ἀπό τό χωριό – δρισε κιόλας ποιά, δ δείνας κι δ δείνας – στό τάδε μέρος τῆς Γουλᾶς, νά σκάψουν και θά βρούν μιά γουρούνα μέ τά γουρουνόπουλα καί μιά φοράδα τό πουλάρι, μαρμαρωμένα.

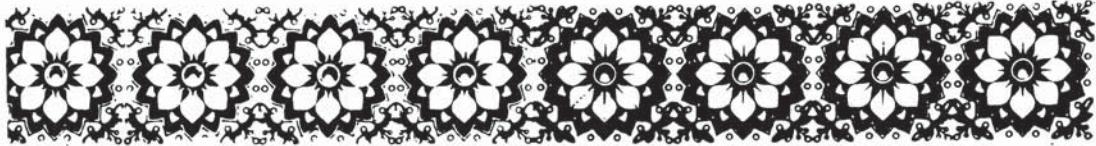
Πήραν αύτοί οί δέκα τσού κασμάδες, τά φτιάρια καί πήγαν. Σκάβοντας ηύραν ένα γκουμπέ (θόλο) δπου μέσα, κάτως είπ' ή γυναίκα, ήταν ή γουρούνα κ' ή φοράδα.

‘Απανουθιό, μέσ’ ἐκεῖ π’ ἀναμέραγαν τό χῶμα, ἔλαχε νάρθει κι ένας ἄλλος χωριανός. ‘Αμέσως ἀπομώρια καί τεμπελιά τούς ἔπιασ’ δλους. Κανένας δέν είχε δύναμη νά σκάψει.

Τότε ένας ἀπ’ αύτουνούς είπε: Νά τό πᾶμε ώς ἐδῶ καί νά τ’ ἀφήκομε; δχι, κι έχωσε τό κιλούνι τοῦ κασμᾶ σέ μιά ραφωματιά τοῦ γκουμπέ. Στή στιγμή ἀκούστηκαν βρόντοι καί χτυπαριές καί πετάχτηκε ἀπό μέσα ένας καπνός, σύννεφο, πού ἀντάριασ’ δ τόπος. Οὕτε γουρούνα βρέθηκε, οὕτε φοράδα. ‘Αναλήφτηκαν ἐπειδής πήγε ἄνθρωπος πού δέν είχε ίδει ή γυναίκα στόν ύπνο της.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΑΠΠΑΣ (Μολύβι) Ο ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ

ΚΩΣΤΑΣ ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ

ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ '67

'Απ' τό σταθμό τοῦ Κηφισσοῦ όπου κατέβηκε
μαζί κι ό συνοδός του δεσμοφύλακας
στόν ώμο του ἐκράτας τό μπόγο του μέ τά σκουτιά
τή χλαίνη του, λάφυρο πού τούμεινε στή μάχη τῆς Κλεισούρας
τή μάλλινη κουβέρτα του, μιάν ἀλλαξιά τά ροῦχα του
πού πρόφτασεν ἡ μάνα του καί τοῦδωκε στήν πόρτα
χαράματα τῆς Κυριακῆς πού ἔζωσαν τό σπίτι
Τόν πῆραν ἀπ' τόν ὅπνο,
ἀνέβαινε σκυφτός διαβάζοντας τούς δρόμους
'Ακαδημία Πλάτωνος, 'Οδός 'Αριστοτέλους
ἐκοίταζε τριγύρω του δ κόσμος όπου ἔτρεχε
τά μαγαζιά μέ τίς βιτρίνες
καί τά Προπύλαια πού ἔλαμπαν τά μάρμαρα
στό φῶς τοῦ δειλινοῦ
ζερβά τό ἄγαλμα τοῦ Ρήγα
«ώς πότε παληκάρια νά ζοῦμε στά στενά»
ἀπέναντι ἡ Ἀκρόπολη μέ τίς κολῶνες της πού ἔλουζε τό φῶς μιά κορυφή τοῦ 'Υμηττοῦ.

Κι ἥρθαν στά μάτια του τά δάκρυα
δέ βόλαε τό χέρι του στά σίδερα πιασμένο
ν' ἀπλώσει τήν παλάμη του νά τά σφουγγίσει
πού χώνευαν στ' ἀξούριστα τά γένια του.

"Υστερα,
πίσω ἀπ' τό παράθυρο μέ τά χοντρά του σίδερα
στό σκοτεινό διάδρομο όπου καρτέρας
ν' ἀνοίξουνε τό φάκελο «Φολέγανδρος, ἡ κατοχή, δ ἐμφύλιος»
κι ἀκούγονταν τής νύχτας ἡ Ἀθήνα μι' ἀπόκοσμη βουή
καί πέρναγεν ἡ λάμψη της ἀπ' τό θολό φεγγίτη,

έξύπνησαν στή μνήμη του τά λόγια τῶν γερόντων
τοῦ πάπου του, μικρό πού τὸν ἔχόρευε στά γόνατα
τοῦ ἔλεγε τραγούδια τῆς πατρίδας,
«Χαῖρε Ἀθῆνα μου μεγάλη καρδιά τῆς Ἑλλάδος»
καὶ γίνονταν μιά θλίψη δπου ἀνάβραε ἀπό μέσα του
τά λόγια ἀπό τά χείλια τους, πού σκέπασε τό χῶμα

"Α, νά μποροῦσα κ' ἐγώ, δσο κρατάει ἐτούτη ἡ νύχτα σκυφτός ψιθυρίζει
ἄδηλη ἡ μέρα τί καινούργια σέ μένα θά φέρει
νά κλείσω, Ἀθῆνα, γιά σένα, τῶν δικῶν μου προγόνων
τή μεγάλη ἀγάπη
πού δργῶναν τή Γῆς κάτι φτενά χωραφάκια
στήν πέτρα σπαρμένα
κι αύτά τῶν ἀρχόντων τσιφλίκια
τήν ἀπλή καί μεγάλη ἀγάπη, σέ παντέχαν προστάτη
σαλιώναν τά χοντρά τους μολύβια καί σοῦ δίναν τόν ψῆφο
νά βγοῦν οἱ μεγάλοι νά τους δώκουν δικά τους χωράφια
νά γεμίζουν τ' ἀμπάρια ψωμί, ν' ἀγοράζουν τό ροῦχο φτηνό
ποδεμή στά ποδάρια, γιατρό στήν ἀρρώστεια.
Ἄπαντέχαν σέ σένα νά στείλουν τά περίσσια παιδιά τους
τό πικρό νά φᾶνε ψωμί στά ζένα τά χέρια
κι ἄλλος νά βρίζει ἐδῶ κι ἄλλος ν' ἀμπώχνει ἐκεῖ
σά νά μή τάκανε μάνα κι αύτά στά ζένα πού μέναν τά χέρια.

Ἀθῆνα μου
Τί τάκανες τ' ἀγόρια, τά κορίτσια σου
μέ τά χλωμά τους πρόσωπα, τήν ἀτρεμη, περήφανη ματιά
χιλιάδες πού κατέβαιναν καί σήκωναν στά στήθια τους
ἀκέρια τήν Ἑλλάδα.
Καισαριανή καί Βύρωνος, δ Ὅμηττός, ἡ Καλλιθέα
τό Περιστέρι, ἡ Κοκκινιά, ἡ Νέα Ιωνία
παιδιά μέ τά σκισμένα ροῦχα τους, τά τρύπια τους παπούτσια
φώναζαν «Κάτω ἡ ἐπιστράτευση» «Ἐλεύτερη Ἑλλάδα»
πού σήκωναν τό φέρετρο τοῦ Παλαμᾶ.
Πῶς χώνεψαν τά τσιμεντένια σπλάχνα σου
ἡ βρώμικη ἡ ἀσφαλτος
τά νιάτα τους, τήν δμορφιά κ' ἐκεῖνα τά τραγούδια τους
τριγύρω ἀπό τό θάνατο πού σκόρπιζαν τά τάνκς
πού κύλαε τό αἷμα τους ἀντάμα μέ τά ὅνειρα
ἀνάσκελα πεσμένα.

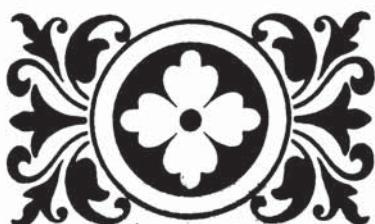

Αγαπημένη μου Ἀθήνα
πικραμένη, φοβισμένη τώρα φαντάζεις
πάνω στους δρόμους πού δέν είναι δικοί σου
στίς μεγάλες πλατείες πού δμοιάζουν σεντούκια νεκρῶν
νά χωρέσουν οἱ μνῆμες,
στῶν θεῶν τά μνημεῖα, στους ὡραίους ἐφήβους
μιά μάσκα φαντάζει πικρῆς ἀπορίας
κι ἄς γυρίζουν οἱ ἀνθρώποι κοπάδια στους δρόμους
πεινᾶνε καὶ τρῶνε, πίνουν, χορεύουν
λείπει ἡ ψυχή σου, τό δικό σου τό γέλιο
τό ἀνάλαφρο ἐλεύθερο πνεῦμα
τά νέα στίς δώδεκα, ἡ ψυχή πού μεθάει καὶ στήνει θεούς
καὶ γκρεμίζει
ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, τῶν ἀρχηγῶν οἱ Δηλώσεις
ἔνα τίποτε ἵσως στόν αἰώνιο χρόνο
κι δμως, στήν κάθε στιγμή σου, πόσες χαρές πού πᾶνε χαμένες
ἰδεῖς, ἀγῶνες καὶ πάθη, ἀκέρια ἡ ψυχή τῆς πατρίδας.

Δέν ἔχω ἀπόψε τραγούδια χαρᾶς νά σοῦ φέρω
δέ βολεῖ στήν ψυχή μου,
ὅπου μένει καθένας κουβαλάει τή δική του τή μοίρα
ὅπως τό δέντρο τόν ἵσκιο, τό σκυλί τήν οὐρά του
δ γέρος τό θάνατο.
Ἡ Μοίρα τοῦ τόπου ἐφέτος πικρά μᾶς βαραίνει
μήτε φέρω μαζί μου κάτι περίσσιο
θησαυρό τῆς ψυχῆς μου νά δώσω
μήτε κάτι νά πάρω.
Ποῦ νά τά βροῦμε τώρα κι αὐτά;
Τήν Ἑλλάδα, πέρα ὡς πέρα μιά πλάκα σιωπῆς τή βαραίνει
κι ἄς είναι Ἀπρίλης, πανηγύρι ἡ φύση
τά πουλιά κελαηδοῦνε στά δάση, ἡ φτέρη ἵσκιώνει
παπαροῦνες γεμίζουν τούς δχτους
τά χωριά μας ἀδειάζουν καὶ φεύγουν
ὅσοι ἀπομένουν σκύβουν ταπεινά τό κεφάλι, σωπαίνουν
τούς λένε τραγούδα: κι αὐτοί θέλουν νά κλάψουν
τραγούδα τό μῆσος, τραγούδα τό αἷμα
τῶν νεκρῶν ἀδελφῶν σου νά πατήσεις τή μνήμη.
Κι ἄν τραγουδᾶνε κι δταν χορεύουν
δέν είναι τραγούδια αὐτά, μοιάζουν λυγμούς
κόμπος πικρός πού στάζει φαρμάκι.

"Ολη ή Έλλαδα, τά ψηλά της βουνά, τ' ἄδεια χωριά μας
τά χέρσα χωράφια, τά ρειπωμένα γεφύρια
μοιάζουν σεντούκια παλιά πού κλείνουν μιά χούφτα σποδό^{τή μνήμη τοῦ τόπου}
πέτρες παλιές, τῶν προγόνων μας ἔργα
κάστρα τρανά, ταμπούρια κλεφτῶν, ἀγέραστη μνήμη
πού μετράει τό χρόνο μ' αἰώνες αἰώνων
γελάει στό βαρύ κομπασμό πού σκάβει τάφρους βαθεῖς
νά γυρίσει πίσω τό ρέμα
πού κυλάει μ' ὀρμή πάντα μπροστά του
λυπᾶται κι ἐμᾶς τά ἐφήμερα δντα ^{μετράει}
πού μετρᾶμε τό χρόνο, τήν κάθε στιγμή τῆς ζωῆς
λαχταροῦμε πού πάει χαμένη
κι δλο ζητᾶμε μιά στάλα ἀγάπης σέ τοῦτο τόν τόπο
γλυκιά σά φτερούγα πουλιοῦ ν' ἀπαλαίνει τό μόχτο
μιά λεύτερη ἀνάσα πλατιά νά γεμίζει τά στήθια
ἡλιο κι ἀγέρα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΤΗ ΣΑΝ ΑΔΕΙΑ ΚΑΣΟΝΙΑ
(Οίκος Εύγηρίας)

— “Α! έκανε πνιγμένα καί βραχνά, σά νά ’τανε μέσα στό πηγάδι. Μήν άνησυχεῖς. Ούτε άκούει, ούτε μιλάει. Καμιά φορά μονάχα, ίδιαίτερα τά βράδια, σηκώνεται τρέμοντας, ντύνεται τή στολή του, στήνεται δρθιος δίπλα στό κρεβάτι του, κι ἀρχίζει νά δίνει μουγγά παραγγέλματα στό ίππικό του. “Οπως τότε, στά νιάτα του, πού ήταν λοχίας μέ τ’ δνομα καί διάταζε μιάν δλόκληρη διμοιρία.

Γύρισε ξανά σ’ ἐκείνον στό διπλανό του

— Συνταγματάρχα! φώναξε δυνατά. Συνταγματάρχα, ἐπάνω τους καί τους φάγαμε.

‘Ο διπλανός του, δέν είπε λέξη. Σηκώθηκε ἀργά, ἔσκυψε, πήρε τό δοχεῖο. Τό δοχεῖο ήταν γέματό κάτουρα — ἄς ήταν γέματό κάτουρα τό δοχεῖο· διπλανός του, δ λοχίας τοῦ ίππικοῦ, ἐκείνο τό ζαρωμένο γεροντάκι, πήρε τρέμοντας τό δοχεῖο· πήρε τήν πάπια — ἔνα σκουριασμένο γκαζοτενεκέ — κι ἀρχισε νά κατουράει. Νά κατουράει ἐκεῖ, μπροστά μας, σάμπως νά ’τανε μόνος του· σάμπως νά τά ’χε χαμένα τελείως. Καί τό δοχεῖο ξεχείλισε. Καί τά κάτουρα γέμισαν τό κρεβάτι του. Καί πνίγηκαν δλα στήν μπόχα. Είπα νά φωνάξω τή νοσοκόμα. Ποιά νοσοκόμα; Είχε δυό μέρες νά φανεῖ. Κι διπλανός του, δ λοχίας τοῦ ίππικοῦ, ἐκείνο τό ζαρωμένο γεροντάκι, πού τά βράδια μάζευε τή διμοιρία του καί τῆς ἔδινε μουγγά παραγγέλματα, ἔγειρε ἀργά. Σκεπάστηκε. Τρύπωσε μέσ’ στά κάτουρά του.

Προχώρησα παρακάτω. Στάθηκα σ’ ἐκείνη τή γωνιά. “Ητανε μόνος. Κοιτοῦσε στά παράθυρα. Πού τό μεσημέρι ἔλαμπε ἀκίνητο καί παγωμένο.

— Νά τό ξέρεις: Σέ τούτη τήν ίστοριά, ένας μονάχα δέν πρόκειται νά σέ προδώσει ποτέ· δ θάνατος. Τό μόνο κακό μ’ αὐτόν, φίλε μου, είναι δτι δέν ἔρχεται ποτέ στήν ὥρα σου — ἀλλά, πάντα στή δική του. “Ετσι, ξαφνικά, ξυπνᾶς ἐπάνω στό καράβι ἀπροετοίμαστος καί τό κυριώτερο, χωρίς εἰσιτήριο. Μά δέ βαριέσαι. Κανένας ώς τώρα δέν είδε τόν ἐλεγκτή.

— Τά χτηματάκια μου. Τά περιβόλια μου. Οί ἐλιές μου. Οί λεμονιές μου. Δέκα χιλιάδες κιλά τό χρόνο. Δέκα χιλιάδες κιλά.

— Φώναζε δ φουκαράς, δτι είχε δυνατούς πόνους στό πόδι του. “Ηρθε κάποτε δ γιατρός, τόν είδε· τόν πήγε στό χειρουργεῖο. ‘Εκεῖ, τοῦ ἀνοίξανε τό πόδι, τό ψάξανε· εἴπανε σάπισε· θέλει κόψιμο. Τοῦ κόψανε, λοιπόν, τό πόδι του· τόν φέρανε πίσω μέ τό φορεῖο. Περάσανε τρεῖς μῆνες· ἀρχισε πάλι νά φωνάζει, δτι πονοῦσε ή μέση του. Ξανάρχεται δ γιατρός, τόν κοιτάζει· νεφρά λέει. Ξανά στό χειρουργεῖο. Τόν ἀνοίγουν, τοῦ βγάζουν τό ’να νεφρό·

τόν φέρνουν πίσω. Περνοῦν πέντε μῆνες· βάζει πάλι τίς φωνές. «Τό στομάχι μου!», ούρλιάζει. «Μέ καίει τό στομάχι μου». Τά ίδια πάλι. Νοσοκομεῖο, ξαναβάζει τίς φωνές· μᾶς ξεσήκωσε δλους. «Τό στομάχι μου, τό στομάχι μου!». Σά νά τόν σφάζανε. Είδοποιοῦμε τό γιατρό – πουθενά δ γιατρός. Περνοῦν τρεῖς έβδομάδες· μούγκριζε συνέχεια δ φουκαράς. Τό ξαναλέμε στή νοσοκόμα· υστερα ἀπό τρεῖς μέρες, έρχεται δ γιατρός. «Α, αύτός είναι!», λέει. «Δέν έχει τίποτα. Γεράματα είναι θά τοῦ περάσουν». Προχτές, τόν βρήκαμε παγωμένο στό άποχωρητήριο, μέσα στίς κοπριές του.

– Είναι δύσκολα, παιδί μου, τά τελευταῖα χρόνια. Κάθεσαι ἀκίνητος, καρφωμένος στό κρεβάτι σου, καί σέ καταπίνει, ἀργά, μιά τεράστια ἀπελπισία.

– Καί τίς ἀναμνήσεις; Ποῦ νά τίς ἐγκαταλείψει, κανένας, τίς ἀναμνήσεις του, καί νά φύγει ἔτσι ἄδειος.

– Τόσος δρόμος, λοιπόν, γιά νά σαπίσουν δλα. Τόσος δρόμος, νά πάρει δ διάολος, καί νά μή σέ περιμένει, στό τέλος, κανείς.

– Δέν ἄντεξε τελικά. "Ενα βράδυ, ἀνέβηκε κρυφά στόν ἔξωστη καί ρίχτηκε στά πλακάκια. Στό έρμαριό του, βρήκαμε ἵνα κύπελλο, δυό μαντήλια, μιά φωτογραφία τοῦ γιοῦ του καί τοῦτο τό σημείωμα.

"Απλωσα τό χέρι μου. Πήρα τό σημείωμα. Ἦταν ἵνα κίτρινο, βρώμικο χαρτί. Διάβασα μέ πολλή δυσκολία:

«Νά θυμᾶσαι τήν δρα, συνταγματάρχα. Ἐκεῖ, πρός τό τέλος, δταν θά κλείνουν ἀργά τά παράθυρά σου, καί τό φῶς θά σ' ἀφήνει δλομόναχο. Νά τό θυμᾶσαι καλά, συνταγματάρχα μου, καί νά σημάνεις ἀμέσως προσκλητήριο. Κι δταν δλοι μαζευτοῦν ἐπάνω στά κατάλευκα ἄλογά τους, μέ τά ξίφη τους νά λάμπουν ἀγέρωχα, χτύπα ἐπέλαση κι ἀσε τήν τελευταία λέξη σου νά δρμήσει ἄγρια, ἀνυπόταχτα. Αύτή τήν πρώτη κι αύτή τήν τελευταία λέξη σου, συνταγματάρχα μου, πού χρόνια σέ βασάνιζε καί χρόνια κυνηγοῦσες ἀπάνω στά βουνά – τήν πιό τίμια ἀπ' δλες: Τόν ἀναστεναγμό σου».

– Καλά είμαι, καλά είμαι, καλά. "Ε, ζήσαμε καί τόσα χρόνια βλέπεις, τί νά σου κάνει καί τό κορμί ἔφετισε κι αύτό μέ τή σειρά του. "Ολα μέ τή σειρά τους, παιδί μου, μέ τή σειρά τους. "Ας είναι εὐλογημένο τ' δνομά Του. Καλά είμαι, καλά είμαι, καλά.

– Τά χτηματάκια μου. Τά περιβόλια μου. Οί ἐλιές μου. Οί λεμονιές μου. Δέκα χιλιάδες κιλά τό χρόνο. Δέκα χιλιάδες κιλά.

‘Ο ἄλλος, ἀπλωσε τά χέρια του νά στηριχτεῖ μά τά χέρια του ἔτρεμαν, γιατί τά χέρια του δέν ἥταν χέρια πιά· ἥταν δυό κόκκαλα, δυό κόκκαλα στεγνά. Κι δ ἄλλος, δέν μπόρεσε νά στηριχτεῖ. Παραπάτησε, ἐπεσε. "Ἐπεσ" ἐκεῖ, στίς πλάκες, κι ἀρχισε νά βογγάει. "Ἐτρέξα. Τόν ἔβαλα στό κρεβάτι του. Κάθησα δίπλα του. Βρωμοῦσε, βρωμοῦσε πολύ. Μά τά μάτια του ἥταν ἀκόμα γαλάζια. Καί μέ κοιτοῦσε. Καί κάτι ἥθελε νά μοῦ πεῖ. "Ἐσκυψα πάνω του. "Ανοιξε τά χείλη του, ψιθύρισε δυό-τρεῖς λέξεις σβησμένα. Δέν κατάλαβα καλά. "Ισως νά μ' εύχαριστησε. "Ισως νά μοῦ σφιξε τό χέρι, γιατί, σά νά χαμογελοῦσε πού τόν κοίταζα. Σά νά χαμογελοῦσε δ γεράκος μέ τά γαλάζια μάτια.

– "Ασ' τον αύτόν! Μή δίνεις σημασία. 'Εκατό χρονῶ καί βάλε είναι. Κατουριέται, χέζετ' ἐπάνω του' βρωμάει σάν ψόφιο σκυλί. Δέν ἀκούει καί καλά δ μαῦρος, έχει καί τά νεφρά του. "Ασ' τα νά πάνε. "Ασ' τα.

«Σεβαστέ μας πατέρα, τή δεξιά σου χεῖρα ἀσπαζόμαστε. Πρώτον, ἐρχόμαστε νά ρωτήσουμε γιά τήν ύγειά σου, δπως κι ἐμεῖς καλά είμαστε. Καί νά μᾶς συγχωρεῖς, πού δέ σου γράψαμε τόσον καιρό, ἀλλά, δπως καταλαβαίνεις, είχαμε πολλές δουλιές, φασαρίες κλπ.

Σέ θυμόμαστε, δυνώς, πάντα, καί προσευχόματε στό Θεό γιά σένα νά σ' έχει πάντα καλά. 'Η Μαρία μας, πατέρα, τήν περασμένη Κυριακή παντρεύτηκε. Πήρε ένα πολύ καλό παιδί, που τήν ἀγαπάει καὶ τήν προσέχει σάν τά μάτια του. Λυπηθήκαμε πολύ δύο μας, που δέν ήσουν στό γάμο της, ἀλλά, τί νά γίνει' αὐτά έχει ή ζωή. 'Ο Στέλιος, πατέρα, μᾶς εἶπε δτι θέλεις νά 'ρθεῖς ἐδῶ. Καί στέναχωρηθήκαμε, γιατί τά πράγματα είναι δύσκολα. 'Ο καιρός, τώρα τελευταῖα, είναι πολύ ἀστατος' βροχές, χιόνια καὶ χαλάζι. Ποῦ θά μείνεις; Ποιός θά σέ προσέχει; Τό ἀκριανό δωμάτιο στάζει' ἀκόμα δέν ἀξιωθήκαμε νά τό φτιάξουμε. Γι' αὐτό, πατέρα, λέμε νά κάνεις υπομονή. 'Ο Θεός είναι μεγάλος. Αύτοῦ, ἀλλωστε, έχεις τό φαγάκι σου, τήν περιποίησή σου, τήν ζεστασιά σου. Τά 'χεις δλα. 'Υπομονή, λοιπόν. Τί ἀλλο νά σου γράψουμε. "Οπως τά ξέρεις. Σου στέλνουμε λίγα λουκούμια, που σου ἀρέσουν πολύ καὶ σέ φιλοῦμε. Τά παιδιά σου».

— Τά χτηματάκια μου. Τά περιβόλια μου. Οι ἔλιες μου. Οι λεμονιές μου. Δέκα χιλιάδες κιλά τό χρόνο. Δέκα χιλιάδες κιλά.

— Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον! Κύριε! Κύριε!

Τότε, ἀκριβῶς, ἀκούστηκε ἡ σάλπιγγα νά παιζει τό τελευταῖο τραγούδι, τότε, ἀκριβῶς, κάποιος ἐκεī μέσα ἀνοιξε διάπλατα τους τοίχους, κι δ πηχτός ἀγέρας ταράχτηκε, καὶ γέμισαν τ' ἀκίνητα μάτια τους κάτι παράξενα κόκκινα φύλλα που χόρευαν τρελά, δ ἥλιος, βέβαια, είχει χαθεī ἀπό χρόνια καὶ στό θάλαμο δέν ἦταν πιά φῶς, δέν ἦταν, κρέμονταν μονάχα σκοτεινή σιωπή, σάν ἄδειο χειμωνιάτικο ἀπόγευμα, κι δ θάλαμος ἔμοιαζε κάτασπρο κοιμητήριο, κάτασπρη παγωνιά, καὶ σάν καράβι στήν πρωινή θάλασσα, καὶ σά μοναχικό καράβι που βούλιαζε ἀργά, γιατί δ σαλπιχτής ἔπαιζε πάντα κατάμονος, τήν ὥρα που ξέφτιζαν τά χρώματα στήν ἐρημία τοῦ μεσημεριοῦ, γιατί δ θάλαμος ἦτανε τάφος καταποντισμένος, καὶ βρωμοῦσε, βρωμοῦσε πολύ ἐκεī μέσα, ἐπιανες τή μύτη σου, γιατί ή νοσοκόμα ἀλλαζε τους γέρους δποτε τῆς κάπνιζε, καὶ είχε γίνει πιά δλοφάνερο, πολύ σπάνια τῆς κάπνιζε τῆς μεσόκοπης στρίγγας, δ ἥλιος, ἄ, δ ἥλιος, βέβαια, είχε σβήσει ἀπό χρόνια, δηλαδή δ ἥλιος ἦταν μιά στρογγυλή πέτρα ἀκίνητη, στόν ἀκίνητο οὐρανό, μακριά, πολύ μακριά, στήν ἀλλη ἀκρη τοῦ κόσμου, στά πέρατα τοῦ καιροῦ ἦταν δ ἥλιος, καὶ κανείς ἐκεī μέσα δέν μποροῦσε νά τό προσέξει πλέον, ἄκουγαν συνέχεια μιά μουσική περίεργη, ἐκείνη τήν κρυμμένη κιθάρα, ἐκείνο τό βουλιαγμένο ἀρμόνιο, καὶ μόνον αὐτοί καταλάβαιναν, γιατί μέσα στόν ὕπνο τους ἔσπαζαν ξεχαρβαλωμένα παράθυρα, κάτασπρα ποτάμια ταράζονταν στόν ὕπνο τους, καὶ ή σιωπή στό τέλος Ἠταν θολή, καὶ τά κατάπινε δλα, καὶ βούλιαζε ἀργά στ' ἀκίνητα μάτια τους, καὶ γίνονταν πουλί ντουφεκισμένο, κρεμασμένο κουρέλι ἀπό ρημαγμένες δροφές, καὶ ή μουσική δέν είχε ἥχους, τί νά τους ἔκανε πιά τους ἥχους ή μουσική, κανείς ἐκεī μέσα δέν μποροῦσε ν' ἀκούσει, κανείς, ἔβλεπαν μονάχα ἐκείνους τους ἀδριστους ίσκιους, ἐπάνω στά κάτασπρα ποτάμια, κυρίως μακρινά ἥλιοβασιλέματα, ἔρημες πολυθρόνες, γέφυρες, πολλές γέφυρες, ἔτσι, μετέωρες στήν ἀβυσσο, καὶ Ἠταν δλα σάν δνειρο ἐκτυφλωτικό, καὶ σάν ἐφιάλτης τά μεσάνυχτα, γιατί σφράγιζαν νωρίς τίς ἔξωθυρες, κι ἔσβηναν νωρίς τίς λάμπες, κι δ θάλαμος, δ «οίκος εύγηρίας», ή στενόμακρη παράγκα, δ σταῦλος, τό ἄχούρι, τό αἰσχος, γέμιζε σκοτάδι πίσσα, εἰκόνες ἀποκεφαλισμένες, συντρίμμια στό ἄπειρο, γιατί κατρακυλοῦσαν τά γερόντια, κατρακυλοῦσαν οι φουκαράδες ἀργά, σίγουρα, σ' ένα τεράστιο πηγάδι, λεῖο, κατασκότεινο, γιατί δέν περίμεναν τίποτα πιά, δέν είχαν ἐλπίδες, ἔτσι μονάχα περίμεναν στό κρεβάτι τους, ἔτσι μονάχα κάθονταν ἐκεī μέσα, ἀκίνητοι — ἀκίνητοι, μέ τά χέρια τους κοκκαλωμένα, παγωμένα, ἀνυδρα, στεγνά, καὶ τά μάτια τους καρ-

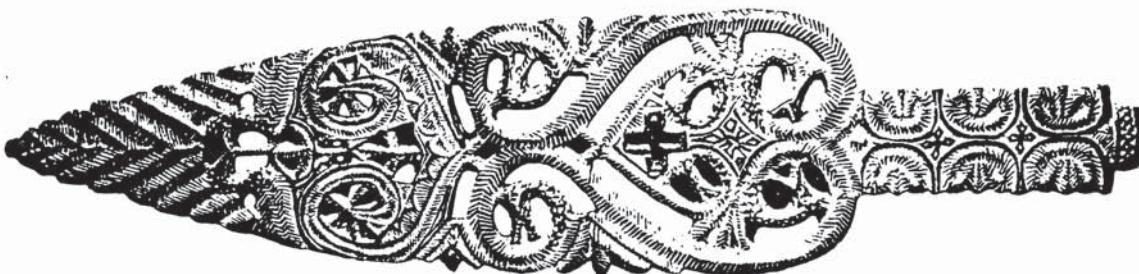

φωμένα στήν δροφή, σ' έκείνη τή σκουριασμένη λαμαρίνα, καί σάπιζαν – σάπιζαν, καί κανείς δέν πήγαινε νά τούς δεῖ, νά τούς χαμογέλασει, νά τούς πάει καμιά σοκολάτα, κανένα τσιγάρο, νά τούς πεῖ δυό λόγια ζεστά, γιατί οἱ φουκαράδες τέλειωναν μέ τή ζωή, περίμεναν τό σκουπιδιάρη νά τούς μαζέψει, τό κάρρο τῆς Δημαρχίας νά τούς πετάξει, δηλαδή φεύγανε γιά πάντα, δηλαδή ποτέ πιά κάτασπρα ποτάμια, μήτε κόκκινες παπαρούνες, μήτε στριμωξίδια, βλαστήμιες, καί ἡ καρδιά τους χτυποῦσε, ταράζονταν σάν πληγωμένο ἄλογο, λυγισμένο, ταλαίπωρο, ψωριασμένο, ἡ μνήμη δέν ἔλεγε νά ήσυχάσει, δέν ἔλεγε νά ύποταχτεῖ ἡ μνήμη, εἰκόνες νά περνοῦν ἀπό μακριά, νά χορεύουν ἀποχαιρετώντας γυμνά δέντρα, ἀδειες πλατείες, φθινόπωρα - φθινόπωρα - φθινόπωρα, τή θάλασσα τή λαμπερή, ἄι, ἐκείνη τήν ἔρημη θάλασσα πού καίγονταν στή μοναξιά της, λόγια, πολλά λόγια, παιδάκια φοβισμένα, ξεχασμένα στούς πέντε δρόμους, καί τά βράδια ἐκεῖ μέσα δέν ἤταν δμορφα, παλιατζήδικο ἥταν ἐκεῖ μέσα, καί κανένας δέν πήγαινε νά τούς δεῖ, μιά φορά μονάχα δεσπότης, ἀλλά κι δεσπότης πήγε μιά φορά ώς τήν ἔξωθυρα, καί δέν προχώρησε πιό μέσα, γιατί τά ράσα τοῦ δεσπότη ἤταν μακριά, καί είχε λάσπες ἡ αὐλή, καί βγῆκε γρήγορα στήν ἔξωθυρα δ κύριος διευθυντής, καί καλωσόρισε τό μακαριώτατο, καί τά πανε στήν ἔξωθυρα δλα, καί μείνανε ίκανοποιημένοι, γιατί ἐκεῖ πού τά λέγανε στήν ἔξωθυρα δλα, δ κύριος διευθυντής, ἐκεῖνος ὁ ἐμετικός χοντρούλιακας, ἐκεῖνος δ δρθιος γυμνοσάλιαγκας, ἐκεῖνο τό κολασμένο κάθαρμα, ἐκεῖνο τό γουρούνι, πέταξε καί μιά-δυό λέξεις γιά τούς γέρους, πού περνοῦσαν – λέει – μιά χαρά, καί πού στό κάτω-κάτω τής γραφῆς είχανε ζήσει καί τή ζωή τους, καί ἀντε τώρα νά τελειώνουμε μ' αύτούς, ἤταν δμως οἱ μέρες πολλές ἐκεῖ μέσα, ἤταν δμως οἱ μέρες χρόνια χωρίς τέλος, καί ἡ καρδιά, ἄχ, ἡ φτωχή καρδιά δέν είχε αἴμα πιά, χτυποῦσε μονάχα σάν ἀδειο κασύνι, χτυποῦσε μονάχα ἡ κακομοίρα, μά τί νά πρωτογράψεις, πού σέ πιάνει μιά θλίψη βαριά, πού ἡ θλίψη γίνεται δργή καί σέ πνίγει, καί δέν ξέρεις ποῦ νά ξεσπάσεις, μυστήριο πράγμα δ ἄνθρωπος, σαλάτα σκέτη, μεγαλοπρεπής, ἥρωας, φουκαράς, βάναυσος, ἐπιπόλαιος, ἄγιος, γίγαντας, νάνος, σκουλήκι, ἔρχεται, λέει κουταμάρες, φεύγει στό λεφτό, δέν ἀφήνει διεύθυνση, ποῦ νά ψάχνεις μέσα στούς τάφους, μέσα στίς σκόνες, αἰνιγμα, μυστήριο – νά πάρει δ διάολος, πῶς καταντάει στό τέλος δ ἄνθρωπος, νά τοῦ πέφτουν τά σάλια, νά χέζετ' ἐπάνω του, νά μήν καταλαβαίνει τί τοῦ λές, μά τί νά πρωτοθυμηθεῖς, ἀπό ποῦ ν' ἀρχίσεις, πού ἥρθαν ἐκεῖ μέσα κάτι περίεργοι χωριάτες μέ παρδαλά πουκάμισα, καί ζήτησαν τόν μπαρπα-Μῆτσο, γιατί δ μπαρπα-Μῆτσος κόντευε τά ἑκατό, κ' ἔπρεπε νά βάλει, ἐπιτέλους, τήν ὑπογραφή, νά μή χαθοῦν τά χτήματα, μά δ μπαρμπα-Μῆτσος πού κόντευε τά ἑκατό, ἐκεῖνος δ ἀγαθός γεράκος μέ τά γλυκά του μάτια, δέν ἄκουγε πιά δ φτωχούλης, δέν ἄκουγε καθόλου, καί δέν καταλάβαινε πολλά, μόνο χαμογελοῦσε σάν παιδάκι, ποιός ξέρει τί νά σκέφτονταν δ μπαρπα-Μῆτσος, ἐκεῖ πού κρύωναν τά πόδια του, ἐκεῖ πού τοῦ πονοῦσαν τά χέρια, ποιός ξέρει ποῦ νά δοιοποροῦσε, σέ ποιούς κάμπους ἀνθισμένους νά χάνονταν, ποιός ξέρει, κ' ἔγιναν θηρία οἱ χωριάτες, πού δέν τούς καταλάβαινε δ γέρος, καί δέν ὑπόγραφε τά χαρτιά, καί τόν πίεσαν, καί φώναξαν πολύ, καί τοῦ κράτησαν τό χέρι νά ὑπογράψει, μά δ γεράκος δέν καταλάβαινε καλά, οὕτε πού θυμότανε τά χτήματά του, καί χαμογελοῦσε παράξενα, χαμογελοῦσε σάν παιδάκι τοῦ δημοτικοῦ, κ' ἔψυγαν ἀπρακτοί οἱ σκατοχωριάτες, καί ξαναπήγανε πολλές φορές, καί τίποτα δέν κατάφεραν, ώσπου μιά μέρα δέν τόν ἔβρήκανε πιά, γιατί δ μπαρπα-Μῆτσος είχε φύγει τήν περασμένη νύχτα στόν ὕπνο του, ἥσυχα, ἄκακα, χωρίς νά τό πεῖ πουθενά, καί ἤταν πιά ἔνα τόσο δά πραγματάκι, μιά χούφτα κόκκαλα, μιά σιωπή μεγάλη, γιατί κανείς δέν ἐνδιαφέρθηκε πού ἔφτυσ' ἐκεῖ μέσα τό γάλα τῆς μάνας του, πού τόν παράχωσαν στό τέλος βιαστικά, δπως-δπως, σέ μιά γωνιά, χωρίς δνομα, χωρίς ἥλικια, καί πάει δ γεράκος μέ τά γλυκά του μάτια, πίσω ἀπ' τίς κόκκινες πα-

παροῦνες καὶ τόν ἄνεμο, πάει πικραμένος, καὶ οἱ μέρες ἐκεῖ μέσα δέν περνοῦσαν, δέν περνοῦσαν οἱ μέρες ἐκεῖ μέσα, καὶ δέ θά τελειώσω ποτέ μέ τούτη τήν ὑπόθεση, γιατί οἱ γριοῦλες ἡταν κουβάρια δλοστρόγγυλα, ἐγκαταλειμμένες, ξυλιασμένες, γύρω ἀπό μιά προϊστορική σόμπα, χωρίς ξύλα, οἱ γριοῦλες, οἱ «μπάμπες» πού μαζεύονταν καὶ μιλοῦσαν μοναχές τους κρυφά, χαμηλόφωνα, γιά τά περασμένα, καὶ κρύωναν κι ἀναστέναζαν, γιατί ἡ θύρα τους ἦταν πάντα κλειστή, δέν ἄνοιγε πιά ἐκείνη ἡ ἔρημη θύρα τους, μόνο κάτι γάτες πού περνοῦσαν καὶ χάνονταν ἐπάνω στά χαλάσματα, μόνο κάτι βρωμόγατες πού ἔσκουζαν τή νύχτα πεινασμένες, καὶ ἄχ, ἡ καρδιά, ἡ φτωχή καρδιά μέ τ' ἄδεια ποτάμια καὶ τή μουσική μακρινή, περασμένη, ἡ μητέρα νά χαμογελάει στό κατώφλι, γιατί χόρευε τό κοριτσάκι της τρελά στό δρόμο, ἐπαιζε μέ τίς πέτρες, γιατί τό κοριτσάκι της, ἡ μικρή Λουίζα μέ τίς ξανθές πλεξοῦδες, ἡταν ἥχος λησμονημένος, ἥχος παράξενος, καταποντισμένη λίμνη, καὶ τό φῶς νά κάθεται στά νούφαρα θολό, ἔνα πρωινό ἀνέγγιχτο, γεμάτο μυστήριο, ἡ πάχνη στά δέντρα γυμνή, γιατί δλα περνοῦν, κι ἔτσι είναι πάντα δ ἄνθρωπος, μιά κιθάρα τό ἀπόγεμα, μιά παράξενη κιθάρα πού τραγουδάει μοναχή της, χιλιάδες παπαροῦνες κι δ ἄνεμος φορτωμένος κόκκινες λέξεις, γιατί δ ἄνθρωπος ἔτσι ξεχνιέται, γίνεται πέτρα, ντουβάρι, κουρέλι, καπνός, τόν ξεχνοῦν, σβήνει, καὶ δέ χρειζονται δμορφα λόγια γιά νά κλάψεις, γιατί ἡ καρδιά ἐπιμένει νά ταράζεται ὡς τό τέλος μοναχή της, ἐπιμένει νά θυμᾶται, νά χτυπάει σάν ἄδειο κασόνι, κι δ ἄνθρωπος νά μή χάνεται ποτέ, νά ὑπάρχει πάντα ένα τεράστιο γαρύγαλλο, μιά κραυγή ἀλύγιστη στήν ἄβυσσο, ἔνα μαχαίρι βουερό πού πυρπολεῖ τό χάος.

Κ' ἐγώ ἀγαπάω τούς γέρους ἐκεῖ μέσα. Πολύ ἀγαπάω ἐκείνους τούς ἀκακους γέρους, δπως δλα τά παλιά, λησμονημένα πράγματα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΗΡΩ ΔΗΜΑΡΑ (Μιά 'Ηρωΐδα της 'Αντίστασης)

'Αναπολώντας τά περασμένα πού ξέησα στά βουνά της Πελοπονήσου, της μαύρης κατοχής τά χρόνια γυρίζει δο νοῦς μου σέ μιά ξεχωριστή και σημαδιακή μέρα.

'Ήταν ή 22α τοῦ 'Ιούνη τοῦ 1943.

'Η εδρα μου ήταν στό Πυργάκι τοῦ Αλγίου, πιό πάνω άπό τήν 'Αχλαδιά, κοντά στή Φτέρη. 'Από τό βράδυ τής 21ης πήραμε τήν άπόφαση μαζύ μέ αλλούς πέντε πατριώτες τό πρωΐ τής 22ας μέ τά χαράματα νά ξεκινήσουμε και νά έπισκεψτούμε δλα τά γύρω χωριά κι άκόμα νά πάμε και στά παραλιακά μετά τό Αίγιο πρός Πάτρα χωριά, νά έπικοινωνήσουμε μέ τούς θυεύθυνους έκπροσώπους τῶν χωριῶν, νά ένημερώσουν τούς κατοίκους, νά πάρουν κάθε μέτρο προφύλαξής τους και νά τούς πληροφορήσουν πώς οι γερμανοί ναζήδες χτενίζουν δλα τά παραλιακά χωριά κι άρπαζουν άθωο κοσμάκη άπό τά σπίτια, τούς δρόμους, τά μαγαζιά και τά χωράφια, άντρες, γυναίκες, γρηγές και παιδάκια άκόμα και τούς στιβάζουν μέσα στίς κλούβες τοῦ τραίνου, γιά νά τούς δόηγήσουν στά έκτελεστικά άποσπάσματα και νά ποτίσουν μέ τό αίμα τους τό χῶμα τής Πατρίδας μας, σέ άντίποινα, γιατί έχτες ένοπλες δμάδες 'Ελλήνων τής 'Αντίστασης άνατίναξαν τό τραίνο 'Αθηνῶν Πατρῶν κοντά στήν 'Ακράτα-Διακοφτό, πού μετέφερε πολεμοφόδια γιά 'Αφρική και Κρήτη μέ τή συνοδεία γερμανῶν στρατιωτῶν ένόπλων νά χτυπήσουν τούς Συμμάχους και νά συντρίψουν τίς 'Αντίστασιακές μας 'Οργανώσεις.

"Υστερα άπό ένα μαραθώνιο δρόμο, κοντά στό μεσημέρι φτάκαμε στό χωριό Χαντζή, περάσαμε τήν ποταμιά, άνεβήκαμε στήν 'Εφταπήτα, μετά κατηφορήσαμε στό Δημητρόπουλο κ' ίσιάξαμε γιά τά Σελιανίτικα, άνεβήκαμε στά 'Αραγόζενα κ' άπό κεῖ κατεβήκαμε και κατασταλάξαμε στά ύψωματα τοῦ Τραγανοῦ. Κ' έκει στ' άπόσκια μιανοῦ μισογκρεμισμένου σπιτιοῦ καθίσαμε και καρτερούσαμε μέ κρατημένη τήν δάνασα ένα άκόμα συναγωνιστή πού θά μᾶς έστελνε δάρμόδιος τοῦ Τραγανοῦ, νά μᾶς πληροφορήσῃ γιά τά μέτρα και τίς κινήσεις τοῦ έχθροῦ. "Ολος δ παραλιακός τομέας άπό τά Σελιανίτικα διαρκῶς έλεγχο τῶν ματιῶν μας πού μ' αὐτά ψάχναμε τίς τριγύρω πλαγιές, τά δεντροστολισμένα κορφοβιούνια, τόν πορτοκαλόκαμπο, κ' έληδόκαμπο πού ξαπλώνονταν μπροστά μας δια τήν παραλία τοῦ Κορινθιακοῦ, χωρίς νά κινδυνεύσουμε νά μᾶς ξαφνιάσουν οί έχθροί.

"Όρες καρτερούσαμε κι άρχισε νά βραδυάζει. Κι δταν δ ήλιος έγερνε μᾶς έστελνε τά τελευταία φωτεινά χαιδέματα άπό τίς κορφάδες τοῦ Παναχαϊκοῦ, ένας άπ' τούς συντρόφους μας σηκώνεται ξαφνα δρθός, βάζει στό μέτωπό του τήν παλάμη τοῦ χεριοῦ του, νά κρύψῃ τήν άντιλιάδα και πρίν καλά καλά ν' άντιληφτούμε τ' ξαφνο τίναγμά του, έρχεται δρασκελώντας καμπόσα βήματα μπροστά μας και μᾶς λέει, κυτάξτε συναγωνιστές, έκει κάτω στό ρέμα πού πάει κατά τό Λόγγο, γλέπω καλά, είναι δ σύνδεσμος πού έρχεται τρεχάτος. Μοῦ

φαίνεται πώς καλά χαμπέρια μᾶς φέρνει. Όλονδων τά μάτια μας ισιάζουν κατά τό μονοπάτι που μᾶς έδειξε πώς έρχεται δ σύνδεσμος καί δέν είχε ἀδικο, πράγματι ήταν αὐτός που έρχονταν τρεχάτος.

Τήν ώρα αυτή σάν νά μᾶς έδωκε κάποιος άφέντης σύνθημα, μέ μιᾶς δλόρθοι κ' οί τρεῖς ἀπό τούς πέντε σηκωθήκαμε κι ἀρχίσαμε νά κατηφορίζουμε σά βολίδες τήν πλαγιά και πρίν νά φτάσουμε στή λαγκαδιά δ σύνδεσμος ἀνηφόριζε τρέχοντας και λαχανισμένος μᾶς σταματάει. Τόν γνωρίσαμε, ἡταν δ Μιχαλάκης, ἔνα 18χρονο παιδί ἀπό τά γυροχώρια, ζαρκαδί ἀνήμερο, ἀητός, πού ἐκανε τρεῖς ώρες δρόμο ἀπό τό Αἴγιο ξεκινώντας σέ μια ώρα.

Μελαχροινός, ξυπόλητος κι ἥλιοκαμένος δύως ἦταν καὶ γιομάτος ἵδρο πού μέ τή σκόνη πού είχε κάτσει στό μοῦτρο του κ' ἔγινε μέ τό ἵδρο λάσπη δέν τόν ξεχώριζες τό Μιχαλάκη ἀπ' τοῦ γιατροῦ τό μαστορόπουλο. — Λευτερώθη κανοί κλουβιώτες, πατριώτες, μᾶς λέει καὶ σωριάζεται κατά γῆς κατά μεσής τοῦ δρόμου κι ἀκουμπάει στή ρίζα μιανοῦ γεροφτελιά σά λαβωμένος.

‘Ο Μιχαλάκης τήν ώρα τούτη μᾶς ἔφερνε τό Νενική καμεν τοῦ Μαραθωνοδρόμου, δπως μᾶς τδλεγαν οί δάσκαλοί μας στά σκολειά, πού μᾶς μάθαιναν τήν ίστορία τῆς Πατρίδας μας. Σέ μια δεύτερη ἀνάσα μᾶς είπε πώς τούς λευτέρωσε ή Ἡρώ Δημαρᾶ.

Μά έτοιμο τό χαμπέρι πού μᾶς ἔφερε δι Μιχαλάκης πώς Λευτερώθη και τοῦ τραίνου οἱ κλουβιώτες στόν Ψαθόπυργο, πού τούς είχαν μαζώξει οἱ ναζῆδες ἀπό Κόρινθο-Διακοφτό και τούς πήγαιναν γιά ἐκτέλεση στήν Πάτρα, μᾶς συγκλόνισε και μᾶς τίναξε ἀπό χαρά ἔνας ἀπίθανος σεισμός κι ἀμέσως ἀφήνουμε τό Μιχαλάκη κατάκοιτο νά συνέλθει στή δροσιά ἀκουμπισμένος στό φτελιό μέ τῆς παρέας μας τούς δυό πού κατηφόρησαν ἀργότερα κι αὐτοί, ροβολῶμε τόν κατήφορο σάν τά λάφια πού κηνηγᾶν τ' ἀγρίμια, νά φτάκουμε στή δημοσιά κι ἀπό κεῖ νά πάρουμε τήν ἀνηφοριά γιά τήν Ἀπάνω Ζήρια. Οἱ τελευταῖς ἀχτίδες τοῦ ἥλιου, πού γύριζε στίς κορφές τοῦ Παναχαϊκοῦ, μᾶς χάϊδευαν ἀπό κεῖ σάν ἀνηφορίζαμε στά κοντινά τῆς Ἀπάνω Ζήριας ὑψώματα. Και μέ τό σούρουπο και τούς κλουβιώτες συναντιώμαστε στήν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ.

Είναι (45) σαράντα πέντε πατριώτες μας ἀθῶοι κι ἀνύποπτοι, ἐργάτες, ἐπαγγελματίες καὶ ζευγίτες τῶν παραλιακῶν χωριῶν πού ἀρπάχτηκαν ἀπ' τίς δουλειές, τά σπίτια τους καὶ τούς δρόμους γιά νά ἀποτελέσουν τά ἔξιλαστήρια θύματα μέ τήν ἐκτέλεσή τους σέ ἀντίποινα μετά τήν πρώτη ἐπίθεση ἐνόπλων Ἐλλήνων πατριωτῶν κατά τοῦ τραίνου πού μετέφερε μέ συνοδεία ναζήδων δπλισμένων, πολεμοφόδια γιά Ἀφρική καὶ Κρήτη νά χτυπήσουν τούς συμμάχους καὶ νά συντρίψουν τίς ἀντιστασιακές μας Ὀργανώσεις.

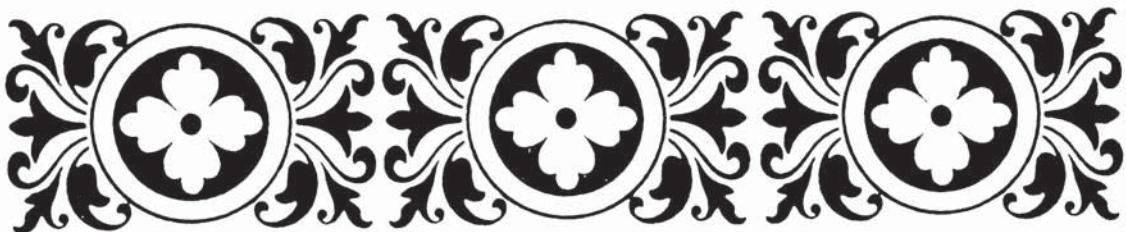
Ἐτοῦτοι οἱ 45 ἀναστημένοι νεκροί τῆς κλούβας γιορτάζουν τώρα στήν Ἀπάνω Ζήρια τῇ γιορτῇ τῆς ἀνάστασης καὶ μαζί τους είναι ἡ ἐρυθροσταυρίτισσα Ἡρώ Δημαρᾶ μέ τίς συντρόφισσές της, πού τούς λειτέρωσε χτυπώντας ἡρωϊκά τούς ναζῆδες.

"Ητανε τότε, δηπως θυμᾶμαι, ή Ἡρώ, νιόπαντρη ἐρυθροσταυρίτισσα, ἀσημη μοδιστρούλα ἀπό τις Καμάρες του Αἰγαίου. Κ' ἐνῶ οἱ ἄλλοι χόρευαν, ἐκείνη τούς παράστεκε σοβαρή κρατώντας τό δηπλό της. Καὶ φάνταζε στά μάτια μας σάν 'Αθηνᾶ-πρόμαχος μέ τό δόρυ.

— Πέρασαν ἀπό τότε, Ἡρώ, σχεδόν σαράντα χρόνια καὶ σέ φέρνω στή μνήμη μου μέσεβασμό καὶ μέ δέος, δπως σεβόμαστε τά ιερά πρόσωπα, δπως νιώθουμε δέος μπροστά απούς Θεούς.

Κι ἀκόμα νιώθω κάτι σάν ἔρωτα, δπως ἔρωτεύονται οἱ ἄνθρωποι τίς Ἰδέες, τίς αἰώνιες ἀξίες.

Σκαλίζω κάποτε κάτι πέτρες. Και λέω νά σέ σκαλίσω κ' ἐσένα σάν 'Ιδέα τῆς Λευτερᾶς, σάν 'Αθηνᾶ πρόμαχο. Μά δέν τό ἀποφασίζω γιατί φοβιῶμαι μή σέ προδώσω

ΠΟΠΗ ΠΙΤΟΥΛΗ - ΜΑΡΝΕΛΗ

Δέν ύπάρχει παρά
μία ποίηση μόνο:
ή γνήσια κι ἀληθινή.
"Ο, τι ἔχει σημασία μονάχα
είναι πώς δ καθένας
νά συλλαμβάνει τήν κατάστασή του
και νά τήν ἐκφράζει μέ δάξιοπρέπεια.

GOETHE

Π.Μ.

"*Ηταν ώραιος.*
"*Ιδιος Χριστός.*
Μέσα ἀπ' τά σύρματα
τό χέρι ἅπλωσε
τό μωρό ν' ἀγγίξει
«Μή!» τοῦ φώναξε ἄγρια ἡ φωνή
ἐκείνου πού εἶχε κάνει στό Μπέλχαμ.
«Μή!
δέν ἔχεις τό δικαίωμα!»
Τό χέρι ἔμεινε ἐκεῖ
πάνω στά σύρματα.
Δυό δάκρυα
κύλισαν στό χλωμό του πρόσωπο.
Πέσανε πάνω στό χῶμα.
Καί πότισαν τήν ξεραμένη γῆς.
Καί τό παιδάκι ἔκλαψε.
Κανείς τους δέν μίλησε.
"*Ητανε τρεῖς.*
"*Η μάνα κρατοῦσε τό σακοῦλι*
ἡ ἄλλη
κρατοῦσε τό παιδί.

ΕΥΤΕΡΠΗ ΣΑΡΡΟΥ

ΚΡΑΥΓΗ ΠΟΝΟΥ

24 Ιουλίου 1974
ἀπ' τά γεγονότα τῆς Κύπρου

*Παίρνω μιά κούπα αίμα
καί τό χρησιμοποιῶ γιά μελάνι
μόνο μ' αὐτόν τόν τρόπο σήμερα
μπορεῖ νά γράψει κανείς,
σήμερα πού δέν είναι καιρός γιά ποίηση
κι δμως νοιώθω τόσο τήν ἀνάγκη
νά γράφω στίχους,
νά ξαλαφρώσω ἀπ' τό βαρύ φορτίο τοῦ πόνου
πού μέ βαρένει.*

*Καί πικραμένη παίρνω τούς δρόμους τῆς ἀπόγνωσης
νά βρῶ τήν ἀλήθεια,
τήν ἀλήθεια πού τήν κάναμε τραγική συμφορά.*

*Παίρνω ἔνα μαντήλι μουσκεμένο μέ δάκρυα
καί περνῶ τά χείλη μουν τά στεγνά,
είναι ό μόνος τρόπος νά δροσιστῶ
μέσα στή φωτιά τοῦ πολέμου.*

*"Ω!... Θεέ μου, γιατί μᾶς ἄφησες ἔρμαια
στίς ἀνθρώπινες ἐνέργειές μας;*

*Γιατί μᾶς στέρησες τό φῶς
πού μέ τόν ἐρχομό Σου ἔφερες στή γῆ;
Κάνε νά λάμψει ἡ δική Σου ἀλήθεια
καί λιγόστεψε τόν γολγοθᾶ
στήν σημερινή ἀνθρωπότητα.*

*Λυπήσου τά παιδιά
τίς ἀθῶες αύτές ύπάρξεις
πού μαζί μας πληρώνουν κι αύτά
τίς δικές μας ἀνομίες
Ραχήλ, Ραχήλ θρήνησε τά παιδιά σου.
"Ω!... Θεέ μου δεῖξε τό "Ελεός Σου.*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ (Αύγοτέμπερα)

ΔΗΜ. – ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Τά τριαντάχρονα τοῦ Σικελιανοῦ ἀπό τό θάνατό του (1951 - 1981) μᾶς ἐπιβάλλουν νά ἐ- πιστρέψουμε στή μνήμη του καί νά θυμηθοῦμε τή μορφή του. "Ομως δέν μποροῦμε νά φέ- ρουμε μπροστά μας αὐτή τή μορφή, χωρίς νά θυμηθοῦμε καί τήν πολυτάραχη ἐποχή, μέσα στήν δοπία ἔζησε κ' ἐπηρεάστηκε ὡς ἔνα σημεῖο ἡ προσπάθησε νά τήν ἐπηρεάσει.

Ἡ ζωή του, 1884 - 1951, μέ μιά προέκταση ἔως τά χρόνια μας είναι σημαδεμένη ἀπό τίς πιό μεγάλες ἀφυπνίσεις ἀλλά καί τίς πιό μεγάλες καθιζήσεις τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς. Ἡ μεγά- λη ἀπόπειρα τοῦ Σικελιανοῦ – τοῦ ζεύγους Σικελιανοῦ, τοῦ "Ἀγγελου καί τῆς Εδας θά ἡταν καλύτερα νά εἰποῦμε – νά ἐπηρεάσει ἀμεσα τήν ἑλληνική ζωή διά τῆς τέχνης, ἡταν στά 1927 μιά ἀπόπειρα ρομαντικῶν. Πέντε χρόνια πρίν, στά 1922, είχε συμβεῖ ἡ Μικρασιατική καταστροφή.

Οἱ λαοί γνωρίζουν καί νίκες καί ἡττες. Ἄλλα τότε γιά τήν Ἑλλάδα συνέβηκε κατα- στροφή. Κι δπως δέν ύπάρχουν ζημιές, ἐκτός ἀπό λοιμικές καί σεισμούς, χωρίς νά φταιει κάποιος, ἡ καταστροφή ἐκείνη θά φανερώνει στούς ἐπειτα ἀνθρώπους, πόσο ἀφάνταστα μι- κροί ἡταν ἐκεῖνοι, πού μᾶς δδήγησαν σ' αὐτή τή θύελλα.

Σάν ἀπό θαῦμα – δηλ. τό ἀδάμαστο φρόνημα τοῦ λαοῦ μας, ἡ σιδερένια θέληση τοῦ λί- γου πού ἀπόμεινε ἀπό τή φυγή στρατοῦ καί τῶν ἀξιωματικῶν του καί ἡ μεγαλοφυῖα τοῦ Βε- νιζέλου, πού πέτυχε τήν ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν, δηλ. τῶν Ἑλλήνων τῆς Τουρκίας καί τῶν Τούρκων τῆς Ἑλλάδας, καί ξαλάφρωσε ἐν μέρει ἐτσι ἀπό τούς δώμους τοῦ λαοῦ τό ἀβά- σταχτο οἰκονομικό βάρος, ἀλλά καί ἔξασφάλισε τήν ἑθνική δμοιογένεια στήν ἐλεύθερη πα- τρίδα – σώθηκε τό ἔθνος ἀπό τήν ἔξαφάνιση.

Κατά τά ἄλλα δ πυκνός καπνός τοῦ πολέμου καί τῆς καταστροφῆς είχε θολώσει τούς λογισμούς. Στή ράχη τῆς πατρίδας ἐπί είκοσι σχεδόν χρόνια ἐπαιζαν ἀδιάκοπα τά ζάρια ματαιόδοξοι πολιτικοί καί στρατιωτικοί. Ἐπαναστάσεις καί ἄλλες ἐπαναστάσεις, δικτατο- ρίες καί ἄλλες δικτατορίες, συνεργασές ληστῶν καί κράτους, δημοκρατίες καί βασιλείες ἐ- ναλλάσσονταν μέ γοργό ρυθμό, σέ στύλ δπερέττας, χωρίς νά ύπάρχουν ἀνυπέρβλητα χά- σματα κοινωνικά ἡ οἰκονομικά. Τό μεγάλο πρόβλημα ἡταν ἡ ἀπορρόφηση τῶν προσφύγων μέσα στήν κοινωνική καί οἰκονομική ζωή τῆς χώρας. Καί αὐτή είχε γίνει ἀπό τό λαό μέ τρό- πο θαυμαστό.

Στά τελευταῖα χρόνια ἡταν καί οἱ ξένοι (δν δέν ἡταν πάντα), ἀλλά ἡμασταν κ' ἐμεῖς πρόθυμοι νά ἔχουμε ἀφεντάδες. Ὑπῆρχαν καί φωτεινές πολιτικές προσωπικότητες πού ἔ- καναν τό πᾶν γιά νά θεραπευθοῦν οἱ πληγές καί νά ξαναστηθεῖ τό ἑλληνικό νοικοκυριό. Μα-

ζί τους δέλληνικός λαός ξαναγεννήθηκε σάν φοίνικας άπό τή στάχτη του.

★ ★ *

Αύτή ήταν η πορεία τοῦ έθνους από τό 1922 έως τό 1940. Τί έκαναν οἱ λόγιοι, οἱ διανοούμενοι γενικά σέ δλο αὐτό τό διάστημα; Κατάπληξη, ἀπαισιοδοξία, ύποταγή στή μοῖρα. Αύτοί ήταν οἱ τρεῖς σταθμοί πού ἀκολούθησε η διανόηση γενικά:

*Τυφλοί, μοιραῖοι κι ἄβουλοι ἀντάμα
προσμένουμε Ἰσως κάποιο θάμα*

* Ήταν οἱ ἐπιγραμματικοί στίχοι τοῦ Βάρναλη.

Χωρίς νά είναι ἀνάγκη νά καταφύγουμε στό νεκρό τῆς Πρέβεζας, πού δέν τοῦ έφταιγε σέ τίποτε (τόν Καρυωτάκη), μποροῦμε νά θυμηθοῦμε τόν Τέλλο "Αγρα, πού έγραφε:

κάτω ἀπό τά μαρμάρινα νά κοιμηθοῦμε δάση (τό νεκροταφεῖο)

καί πού βέβαια δέν αὐτοκτόνησε ἀλλά τόν ἔστειλε πρόωρα στά μαρμάρινα δάση μιά ἀδεσποτη σφαῖρα τόν Δεκέμβρη τοῦ 1944. Πολλοί ἀλλοι λιγότερο γνωστοί ποιητές τραγουδούσαν τή λύτρωση τοῦ θανάτου.

Ο Βάρναλης ηύρε καταφύγιο σέ νέα Ἰδανικά. Η πεζογραφία ταλαντεύονταν ἀλλοτε στά ρηχά νερά τῆς ύπομονῆς καί ἀλλοτε στή νοσταλγία τῶν χαμένων πατρίδων. Πλήν ἐνός – κανένας δέν τόλμησε νά κηρύξει τό Ἰδανικό τοῦ Ἑλληνισμοῦ σάν "Ιδέας πανανθρώπινης καί αἰωνίας. Χρειάζονταν πολύ θάρρος, πολύς ρομαντισμός, πολλή ζωτική δύναμη καί πέρ" ἀπό τό μέτρο ψυχικός πληθωρισμός. Αύτος δένας ήταν δέ "Ἀγγελος Σικελιανός".

Ἐτοιμασμένος ψυχικά ἀπό καιρό, ἀφ' δτου έγραφε τόν «"Αλαφροήσκιωτο» (1907) καί βυθισμένος στά πλούτη τῆς γυναίκας του, τῆς Εῦας, τό γένος Πάλμερ, μιᾶς πραγματικῆς Ἑλληνολάτρισσας, πού ἀναλώθηκε στήν Ἰδέα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπό τούς προϊστορικούς χρόνους έως τήν ἐποχή μας, – ὡραιολάτρης, Ἑλληνολάτρης, μυστικοπαθής καί ὀνειροπαρμένος, ένας πραγματικά ἀλαφροήσκιωτος – τράβηξε δλόισια πρός τήν "Ιδέα-Ἐλλάδα, πού δέν τήν ἀγγίζουν καί δέν τήν καταβάλλουν οἱ ἀτυχίες καί οἱ δποιεσδήποτε χρονικές ή θρησκευτικές μεταμορφώσεις.

Ἐνῶ ἀνεβαίνουν οἱ δικτάτορες, αύτος ἔτοιμάζει τίς Δελφικές γιορτές. Μήνες καί χρόνια χρειάστηκε ή Εῦα γιά νά ύφανει ή Ἰδια στόν ἀργαλειό τίς ἐσθῆτες καί τούς πέπλους τῶν "Ωκεανίδων τοῦ χοροῦ τοῦ «Προμηθέα δεσμώτη», τῆς περίφημης τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου. Τά χρώματα είχαν δλες τίς ἀποχρώσεις τοῦ κυανοῦ καί τοῦ ιώδους. Από λευκό στουπί κατασκευάσθηκε στό θέατρο τῶν Δελφῶν δ χιονισμένος βράχος τοῦ Καυκάσου, δπου ἔμελλε νά δεθεῖ δ πανανθρώπινος ήρωας-τιτάνας Προμηθέας, νά ἀντισταθεῖ στίς ἀπειλές τοῦ Δία καί νά βροντοφωνήσει λίγο πρίν τόν χτυπήσει δ κεραυνός του:

*Ούρανέ καί ἥλιε καί ἀέρα καί θάλασσα καί γῆ
κοιτάξτε με πόσον ἀδίκα πάσχω, γιατί ἀγάπησα τούς ἀνθρώπους...*

Είναι τό κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ ή ή ἐπανάσταση τοῦ 'Αδάμ: είναι ή θυσία τοῦ πνεύματος ή ή ύπερήφανη ἀνταρσία τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας: Ίσως τό δεύτερο. 'Αλλ' δ ἀγώνας είναι ἀληθινά τιτανικός...

Τό έργο ἀνέβηκε τό καλοκαίρι τοῦ 1927 στό ἀρχαῖο θέατρο τῶν Δελφῶν καί είχε τεραστία ἀπήχηση σέ διεθνή κλίμακα. 'Αποτέλεσε ἐπανάσταση στό ἀνέβασμα ἀρχαίων ἔργων. 'Εδειξε τόν ἀληθινό δρόμο. Τό ἀρχαῖο δρᾶμα δέν προορίζονταν γιά κλειστό χῶρο. 'Εξ ἀλλού δ χορός, πού έως τότε κούραζε μέ τήν παρουσία του καί μέ τό λόγο του, πού ήταν ἀπλή ἀπαγγελία, ἔγινε κίνηση καί μουσική. Χόρεψε καί τραγουδήσε. Τό ἀρχαῖο δρᾶμα είναι ἀκρέαμα καί θέαμα, μουσική καί μορφή. Η μουσική τοῦ Ψάχου ήταν βέβαια αὐθαίρετη

— δπως ξγραψαν οι ειδικοί — ἀλλ' ἡταν μιά προσπάθεια νά στηριχθεῖ στά βυζαντινά και νεοελληνικά πρότυπα, ἀφοῦ ἔτσι κι ἀλλιῶς ή μουσική μας κρατάει κάτι ἀπό τά ἀρχαῖα μέτρα. "Ισως δέν ἡταν και τόσο αὐθαίρετη.

Αύτός δ ἀθλος είχε διεθνή ἀπήχηση. Ξένοι κριτικοί και ἀλλοι διανοούμενοι, ἀπεσταλμένοι τοῦ ξένου τύπου και τῶν ἄλλων πνευματικῶν δργανώσεων ἐκφράζονταν ὅστερα μέ εκπληξη και μέ θαυμασμό. Αύτό πού είδαν ἡταν θαυμαστό.

Τό ἀνέβασμα τοῦ «Προμηθέα δεσμώτη» στοίχισε στό ζεῦγος Σικελιανοῦ περίπου ἐφτά ἔκ. δραχμές τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. "Ἄλλα τρία ἔκ. ξοδεύτηκαν στά 1930 γιά τήν ἐπανάληψη τοῦ Προμηθέα μαζί μέ τίς «'Ικέτιδες», τοῦ Αισχύλου τραγωδία κι αὐτή, πού φανερώνει τή σχέση τῆς Ἑλλάδας και τῆς Αιγύπτου μέ τούς δύο πανάρχαιους πολιτισμούς. Κατά τήν ἀντίληψή μας δείχνει ἐπιπλέον τό πέρασμα σέ ἔνα νέο οἰκογενειακό δίκαιο, αὐτό πού ἐφαρμόστηκε κάποτε ἐδῶ στήν Ἑλλάδα σέ ἀντίθεση μέ ἐκεῖνο πού ἐκφράζουν οἱ μνηστῆρες των, πιθανῶς τῆς δμαδικῆς ή τῆς ἀγελαίας συμβίωσης πού κυριαρχοῦσε ἀκόμα στίς Βρεττανικές νήσους στόν Α^ω αιώνα π.Χ. 'Από τήν ἀποψη αὐτή οι «'Ικέτιδες» ἐκφράζουν τό πέρασμα σ' ἔνα ἀλλο στάδιο πολιτισμοῦ. Οι παραστάσεις αὐτές ξριξαν φῶς στή σκέψη δλων τῶν μελετητῶν και τῶν σκηνοθετῶν τοῦ ἀρχαίου δράματος. "Εδειξαν τό δρόμο πού ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσουν.

Στήν ἐποχή ἐκείνη τῆς ἀπαισιοδοξίας δ Σικελιανός ἀντέδρασε ἔντονα μέ τίς γιορτές τῶν Δελφῶν, στίς δποίες, ἐκτός ἀπό τίς δραματικές παραστάσεις, πρόσθεσε και πλουσιώτατη ἐκθεση ποικίλων προϊόντων λαϊκῆς τέχνης ἀπ' δλη τήν Ἑλλάδα, γιά νά δείξει τήν Ἑλληνική παράδοση, πέρ' ἀπό τίς κούφιες ρητορίες και τά «ζήτω», μέσα στίς καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Κάθε λαός, πιστεύει δ Σικελιανός, διά μέσου τῶν ποικίλων ἐπιφανειακῶν μεταβολῶν κρατάει, δπως τό δέντρο στίς ρίζες του και στόν κορμό του, τό χυμό μιᾶς ἴδιαίτερης ζωῆς, ἔχει τή δική του συνείδηση, τόν δικό του ίστορικό προορισμό. Οι ίδεες αὐτές έχουν τόσο ίδεαλιστικό περιεχόμενο, ὥστε μποροῦν νά δδηγήσουν ἔνα λαό νά ξαναβρῆ τόν έαυτό του. "Ομως οἱ ίδιες ίδεες μποροῦν νά διαστρεβλωθοῦν και νά δδηγήσουν σέ ἀπάνθρωπους σωβινισμούς. «Κάθε λαός ἔχει τή μοῖρα του και ή Γερμανία ἔχει τή δική τῆς» ἔλεγε και δ Χίτλερ κ' ξρριξε τούς κεραυνούς τῆς συμφορᾶς σ' δλη τήν ἀνθρωπότητα. 'Ο Σικελιανός δμως ἐννοοῦσε τίς ἀνθρωπιστικές παραδόσεις πού ἔξανθρωπίζουν. Είχε συνειδητοποιήσει ίσως τόν ἀφορισμό τοῦ Ἐγέλου, δτι ή Ἑλλάδα δίδαξε στήν ἀνθρωπότητα τό «Κάλλος». Και πίστευε δ Σικελιανός δτι ή ἀποστολή τοῦ ἐλληνισμοῦ δέν είχε λήξει. Κατέχονταν ἀπό ἔναν ίδεαλισμό πού ἔφτανε ἔως τά ἀκραῖα σημεῖα. Είχε κάποτε ἀλληλογραφία μέ τόν μυστικοπαθή και θεοσοφικό Γάλλο συγγραφέα :Ἐδουάρδο Schyrré, πού ξγραψε τούς «Μεγάλους μύστες», ἔνα ἔργο πού θά μποροῦσε νά δνομασθῇ μυθιστορηματικές δραματικές βιογραφίες μεγάλων Διδασκάλων τῆς ἀνθρωπότητας. Τοῦ συνέβηκε κι ἔνα περιστατικό, πού φαίνεται δτι τοῦ ἀφησε βαθειά ἐντύπωση. Είκοσάχρονος σχεδόν στή Λευκάδα, τήν πατρίδα του, κατά τό ξεσκέπασμα ἐνός ἀρχαίου τάφου ἀπό τούς ἀρχαιολόγους, είδε ἀνέπαφη τή μορφή ἐνός ἀρχαίου ὀπλίτη μέ τόν ὀπλισμό του. 'Η μορφή χάθηκε μόλις ή ἄχνα τῆς ήρθε σέ ἐπαφή μέ τήν ἀτμόσφαιρα, ἀλλ' αὐτή ή μορφή πού ἡταν ἔκει ἀνέπαφη μέσ' ἀπό δυό χιλιάδες χρόνια πρίν, τοῦ ἔδωσε τήν παραίσθηση δτι ζῆ μέσα στόν ἀρχαῖο κόσμο. Αύτό τό ξάφνιασμα θά είναι ἔνα βίωμα γιά τόν Σικελιανό. 'Η ἀρχαῖα Ἑλλάδα μαζί μέ τήν σημερινή θά ζῆ διαρκῶς ἔκτοτε στή φαντασία του και στή σκέψη του και θά τοῦ νανουρίζει τά ποιητικά του δνειρα! 'Εξ ἄλλου θά σημαδέψει τήν ποίησή του ἔνα ἔντονο φυσιοκρατικό ἔνστικτο, ἀπό τήν ἐποχή πού δημοσίευσε τόν «'Αλαφροήσκιωτο» (1909).

II

Μέ τή συλλογή αύτή μιά νέα πνοή φύσηξε στόν λυρικό χώρο τής Έλλάδας. Δέν ήταν φυσιολατρεία. 'Ο φυσιολάτρης ζῆ συνήθως μακριά ἀπό τή φύση, τήν θυμᾶται καί γιά τοῦτο τήν νοσταλγεῖ. Καί αύτή ή νοσταλγία μεταβάλλεται σέ πόθο, γίνεται λατρεία. Λατρεύει αύτό πού δέν τό ζῆ πιά καί τοῦ γίνεται πίστη. 'Αντίθετα δ «'Αλαφροήσκιωτος» τοῦ Σικελιανοῦ ζῆ, ἀναπνέει, αἰσθάνεται τόν φυσικό περίγυρο καί ζῆ συντροφικά, θά ἔλεγα ἀδελφικά μέ δλα τά στοιχεῖα τής φύσεως καί τά πλάσματά της, ἔμψυχα καί ἄψυχα. 'Ισως ἔτσι θά αἰσθάνονταν ἔνας ἀνθρωπος σωματικά καί ψυχικά ὑγιής, δμως δλότελα ξεκομμένος ἀπό τήν σύγχρονη κοινωνία καί τόν πολιτισμό της. Αἰσθάνεται τή γύρω του φύση σά μάνα, ή σάν ενα ζωντανό ὑπερόν, πού περιλαμβάνει μέσα του, τά κύματα καί τά κήτη τής θάλασσας, τά φυτά καί τά ζῶα τής ξηρᾶς, τούς ἀετούς, δλη τή ζωντανή πλάση – κι αύτόν τόν ίδιο τόν ποιητή. "Αν ύπαρχει μεταφυσική ύποψιά, αύτή δέν ἀποκρυσταλλώνεται σέ συγκεκριμένη θρησκευτική παράσταση.

'Η φωνή τοῦ «'Αλαφροήσκιωτου» είναι ξένη πρός τά κοινά καί καθιερωμένα. 'Ο «'Αλαφροήσκιωτος» δέν ἐκφράζει καμμιά εἰδωλολατρική ἀντίληψη. Είναι τό εὐαίσθητο πλάσμα τής νεοελληνικῆς μας παράδοσης, είναι δ ύπερευαίσθητος ποιητής, δ ίδιος δ Σικελιανός μέ τήν ποιητική σφραγίδα δωρεᾶς, πού θά παραμείνει ἀλαφροήσκιωτος σάν ποιητής καί σάν ἀνθρωπος σ' δλη του τή ζωή. Καί γι' αύτό θά προχωρεῖ πέρ' ἀπό κάθε μέτρο στίς ἐπιδιώξεις του, στίς εὐαίσθησίες καί στούς δραματισμούς του. 'Εξ αἰτίας αύτής τής ύπερευαίσθησίας θά τοῦ βροῦν χάσματα καί λάθη, ἀπό τά δποια δ Σικελιανός ἀντλοῦσε τήν ποιητική του δρμή καί τόν φλογερό χαρακτήρα του. Αύτή τόν δδήγησε, δπως είδαμε στούς Δελφούς, τόν ὠθεῖ πρός τόν μυστικισμό (μέ κάποιον Νιτσεϊκό χαρακτήρα ύπερανθρωπισμοῦ) καί στίς ἀριστοκρατικές τάσεις του. Αύτή, τέλος, θά τόν δδηγήσει, προσγειωμένον πιά, πρός τά πανανθρώπινα ίδανικά, γιατί οί ἀλαφροήσκιωτοι δλου τοῦ κόσμου είναι πάντα εὐαίσθητοι καί πρός τήν ἀνθρώπινη χαρά καί πρός τόν ἀνθρώπινο πόνο. Αύτή ή τελευταία ἀκραία περίπτωση, πού δλοκληρώνει καί καταξιώνει σέ ἀνθρώπινες διαστάσεις τό έργο του, θά τόν καταστήσει ἄξιο γιά τό Νόμπελ τής ποίησης, π ο ύ δέν θά τό πάρει

'Ο «'Αλαφροήσκιωτος» είναι μιά αἰσιόδοξη ψυχή πού παιζει μέ τά νερά σά δελφίνι, χαιρεται μέ τόν ἀετό τό πέταγμα πρός τόν αιθέρα. Δέν είναι δ Θύρσις τοῦ Θεόκριτου, δέν είναι δ δποιοσδήποτε ξωμάχος ή θαλασσινός. Δέν συμβολίζει τίποτε ούτε έχει τέχνη στά χέρια του. Είναι μόνος καί ζῆ μέ τήν μητέρα-Φύση. 'Ο λόγος του είναι ἐλαφρός, ἀεράτος.

"Ισως αἰσθάνεται δ Σικελιανός πώς ή ζωή τής γής είναι διαρκές γίγνεσθαι καί δχι ένα γεγονός. Τό ἀπαρέμφατο ἐκφράζει ούσια καί ἐνέργεια μαζί. "Αρα γίγνεσθαι σημαίνει μιά διαρκής γέννα, ένας διαρκής δργασμός, ένας πανδιαρκής ἔρωτας. 'Η λειτουργικότητά του είναι σάν τοῦ 'Αγίου Πνεύματος ή σάν τής Παγκόσμιας ψυχῆς. Αύτή ή βασική, ή κυριαρχική ίδεα φαίνεται δτι δεσπόζει σέ δλη τήν ποίηση – δχι μόνο στήν πανερωτική ποίηση – τοῦ Σικελιανοῦ. Στοχεύει ἀσφαλῶς σέ ίδανικά. Αύτός δ ἔρωτισμός γίνεται κάποτε θάνατος, γίνεται θυσία. Κυριαρχεῖται ἀπό αἰσθημα ζωῆς δ πολεμιστής πού φονεύεται γιά τήν πατρίδα, δ Ρωμαϊος πολίτης πού ἀπλώνει τό χέρι του στή φωτιά, δ αίχμαλωτος πού ἐπιστρέφει στήν αίχμαλωσία του, ἀφοῦ συμβούλεψει ἀριστα τούς συμπολίτες του. 'Ο 'Έρωτας-'Αγάπη παίρνει ἀλλά καί δίνει. Καί τά δύο είναι ζωή. Λίγο σκοτεινά, ἀλλά τήν ἐκφράζει πάντα αύτή τή διπλή μορφή τοῦ 'Έρωτα δ Σικελιανός. Σέ δλη τήν ύποδοιπη ποίηση του είναι βέβαια πιό μεστός, πιό συγκεκριμένα φιλοσοφικός, μυστικός ή θρησκευτικός. Στοχεύει ἀσφαλῶς σέ ύ-

ψηλά ιδανικά. 'Αλλ' είναι βαρύς. Τά φτερά του χτυποῦν βαρειά καί καποτε κουράζουν, ένω τόν διαβάζεις.

Στό «'Αρμένισμα πρός τόν έαυτό μου» π.χ. διαβάζομε είκοσι καί έναν στίχους μέ σαν καί σάν, γιά νά διαβάσουμε έπι τέλους «*ἔτσι κι ἐγώ*». Αύτά κουράζουν τόν δποιονδήποτε άναγνώστη – καί τόν πιό οἰκεῖον στήν ποίησή του – καί τά φτερά τοῦ στίχου του γίνονται βαρειά. 'Αλλά δέν παύει νά είναι πάντοτε λαμπρός καί νά γοητεύει μέ τήν έκφραση τῶν εἰκόνων, μέ τήν άγαλματένια μεγαλοπρέπειά του καί μέ τόν δυνατό στοχαστικό λόγο του καθώς διαφαίνεται μέσα άπό τίς παρομοιώσεις. Σέ μεταφέρει συχνά σέ άλλες σφαῖρες, ένω σέ βυθίζει στά θεολογικά άδυτα τοῦ «Θείου Ζόφου» ή τοῦ «Τελειωμένου σώματος» τοῦ Διονύσου αύτός δ βαθύτατα θρησκευτικός καί «μυστικός» ποιητής.

Τί σύντομος πού είναι δ δημοτικός τραγουδιστής:

*Διψᾶν οἱ κάμποι γιά νερό καὶ τά βουνά γιά χιόνια
διψάει κι δ δόλιο Ζαχαριᾶς γιά τούρκικα κεφάλια.*

Θέλει νά είπει, δπως διψᾶν οἱ κάμποι... ἔτσι διψάει κι δ Ζαχαριᾶς. 'Αλλά κόβει τό σάν καί τό ἔτσι καί σπεύδει νά είπει ἐκεῖνο πού ἀποτελεῖ τήν ίδιαίτερη ἐπιθυμία του, τήν τουρκομάχο δίψα τοῦ Ζαχαριᾶ. Τά δπως καί τά σάν καταλαβαίνει δτι θά τόν έκούραζαν.

"Ομοια ἀποφεύγει τά δπως καί τά σάν καί τά ἔτσι καί τρέχει στήν παράθεση καί στό παραθετικό σύμβολο δ Παλαμᾶς, γιά νά μή πελαγοδρομίσει τόν άναγνώστη σέ διανοητικό κυνήγημα τῆς ίδεας:

*Toῦ καλυβιοῦ μου τ' ἄχαρον τά γυμνοπαραθύρια
μέ τόν Ἀπρίλην ντύθηκαν καί μέ τό Μάη γελάσαν*
(Βωμοί)

'Ο τρόπος αύτός στήν έκφραση κάνει τόν Παλαμᾶ σαφῆ καί ψυχικά συγκινησιακό, ένω καί τά δύο αύτά στοιχεῖα δλο καί τόν ξεμακραίνουν στήν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ, πού κατά τ' άλλα είναι ξέοχος σέ μεγαλοπρέπεια σάν τά βουνά τῆς Ρούμελης καί ώραῖος σάν τά κλασσικά άγάλματα.

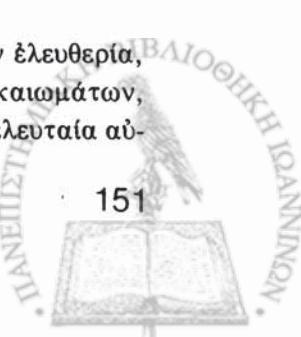
"Ενας λόγος μεταφυσικός πού σφύζει πολύ ύλιστικά άπό ζωή είναι συχνά δ στίχος του. Χρησιμοποιεῖ σύμβολα, δέν κατεβαίνει στίς μάζες, δέν φαίνεται νά τραγουδάει γιά τόν άπλο άνθρωπο. Κάπου-κάπου ύπάρχουν αύτοτελεῖς εἰκόνες πού, έξιδανικεύουν τήν άπλή ζωή καί συνειδητοποιοῦν τήν φυσιοκρατία του. Στά τραγούδια αύτά ή ζωή τῶν ξωμάχων, χλωρίδα καί πανίδα είναι λεπτομέρειες μέσα στό άγροτικό τοπίο, στό έντοπισμένο έλληνικό περιβάλλον σάν εἰκόνες συμπληρωμένες ή καί άσυμπλήρωτες, σάν είκόνες καθ' έαυτές, δικαιομένες άπό τή δική τους δμορφιά.

"Άλλοτε αύτές οι εἰκόνες άποτελοῦν μιά ίδιαίτερη έξιδανίκευση τῆς ζωῆς τοῦ έλληνα άγροτη, τοῦ θαλασσινοῦ, τοῦ νοικοκύρη, τοῦ νέου ζευγαριοῦ πού τοῦ έπιβάλλεται δλος δ ώραῖος φόρτος τῶν νεοελληνικῶν έθίμων, δμως καμμιά ύποψία πόνου καί συγκίνησης γιά τό δράμα τῆς ζωῆς του. Είναι δ άριστοκράτης ποιητής πού βλέπει άριστοκρατικά τή ζωή.

★ ★ ★

III

Ξαφνικά παρουσιάζεται άλλαγή. 'Ο πόλεμος στή Βόρειο "Ηπειρο γιά τήν έλευθερία, τήν έθνική καί πανανθρώπινη, ή καταπάτηση άπό τούς Ναζί τῶν άνθρωπινων δικαιωμάτων, ή κατάπνιξη κάθε φωνῆς δικαιίου ώθει τόν Σικελιανό πρός τήν άντισταση. 'Η τελευταία αύ-

τή λυρική καί δραματική ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ, χωρίς νά πάψη νά ἀναφέρεται σέ Διόνυσους καί Ἀπόλλωνες, χωρίς νά ἀπωλέσει τὸν Ἱερατικό μανδύα της, γίνεται βαθειά ἀνθρώπινη.

Ἄδυναμία του δτι δέν κατέβηκε στήν ἀγορά, δπως τὸν συμβουλεύει σ' ἔνα Δεκατετράστιχο του δ Παλαμᾶς:

Τίς θεῖες γιορτές τῆς Δήμητρας γιορτάζεις
καί τ' ἀπολλώνια δῶρα τά μοιράζεις
παντ' ἀπό τὴν κορφὴ στό ἥλιομεθύσι.
Μά μήν καταφρονεῖς τήν ἀγορά.
Παντοῦ σπαρτά τῆς Μούσας τά Ἱερά,
παντοῦ γιά νά εἰναι τό τραγούδι, βρύση.
Δεκατετράστιχα (1919)

Κατά τὸν πόλεμο καί μετά τὸν πόλεμο δ Σικελιανός χωρίς νά κατεβεῖ ἀπό τό θρόνο τῆς ποιητικῆς Ἱερωσύνης του, τραγούδησε τή διονυσιακή δρμή τῆς λευτεριᾶς, τῆς δρμῆς, τῆς θυσίας καί τήν ἔξαγνιστική δύναμη τῆς πάλης γιά τήν συνειδησιακή ἄνοδο τῆς μάζας, τῆς μεγάλης μάζας τοῦ λαοῦ, τῆς μεγίστης μάζας τῶν λαῶν (Ἴερά δόδος κλπ.). Ἐγινε ἔνας Ἱεροφάντης τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, συνδυάζοντας τήν περισσή μυστικοπάθεια μέ τό αἴτημα τῆς ἐποχῆς.

Προσκολλημένος στούς ἀρχαίους μύθους θά παραμείνει μέχρι τέλους. Ἡ Δήμητρα-Μάνα θά δόηγει τά βήματα τῶν προσκυνητῶν πρός τό Ἱερό της, δ Διόνυσος-Ἀδης θά ἐμπνεί τούς ἀγωνιστές γιά τήν ἀνάσταση. Καί δ Ἀπολλώνιος-Λόγος θά κηρύξει τή συμφιλίωση, δταν τά κομματικά μίση καί πάθη μαίνονταν στήν Ἑλλάδα (1946-1949), τότε πού ταξίδεψε ἔως τή Σουηδία γνωστός λόγιος γιά νά ματαιώσῃ τή βράβευση τοῦ ποιητῆ, ἐνῷ τό Ὅπουργεῖο Ἐξωτερικῶν πού ρωτήθηκε σχετικά, ἔδωσε τήν ἀπάντηση, δτι ὑπάρχουν κι ἄλλοι ποιητές στήν Ἑλλάδα...

Θυμήθηκε τότε δ ποιητής τόν μῦθο τῶν Λαπιθῶν καί τῶν Κενταύρων, δύο προϊστορικῶν βάρβαρων λαῶν τῆς Θεσσαλίας. Ἀνάμεσά τους βρέθηκε τότε δ Ἀπόλλων, δπως ἀφηγεῖται ή μυθολογία, καί τούς συνδιάλλαξε. Ἡ σκηνή παριστάνεται στό δυτικό ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Δία στήν Ὁλυμπία. Γράφει δ Σικελιανός:

Δέ θέ ν' ἀπλωθεῖ τό χέρι μου
ἀπάνω ἀπ' δλες τίς ἀντινομίες
γαλήνια
σάν πλατάνου κλῶνος
σάν τοῦ Ἀπόλλωνα τό χέρι, δλόϊσο,
πάνω ἀπ' τόν ἀγώνα τό σφοδρό
τῶν Λαπιθῶν καί τῶν Κενταύρων;

Ἄλλα δέν ἦταν δ θεός Ἀπόλλωνας γιά νά ἐπιβάλει τή συμφιλίωση... Κ' ἐξ ἄλλου, ποιός ἦταν αὐτός δ «ἄνομός» πού τόλμησε νά ὑψώσει τέτοια φωνή; Ἀσφαλῶς δέν τοῦ ταιριάζει τό Νόμπελ, εἶπαν τότε αὐτοί πού ἔπαιζαν τά ζάρια στή ράχη τῆς Ἑλλάδας. Ὁμως ἐπάνω ἀπό τό φέρετρο ἔψαλαν τόν Ἐθνικό "Υμνο οἱ ἀνθρωποι τῶν Γραμμάτων δλων τῶν παρατάξεων. Καί μεταξύ αὐτῶν καί δ Παναγιώτης Κανελλόπουλος.

ΣΤΕΛΙΟΣ Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΑΡΟΠΑΣ Ο ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ

‘Ο Πρῶτος Μακεδονικός Πόλεμος

Μετά τή μεγάλη, ἀλλά χωρίς ἀντίκρυσμα, νίκη τοῦ Ἀννίβα στίς Κάννες κατά τῶν Ρωμαίων, τό 216 π.Χ. δ. Φίλιππος τῆς Μακεδονίας, ἔχοντας προηγούμενες αἰτίες ἐχθρότητας πρός τοὺς Ρωμαίους, ἔκανε ἐπιθετική συμμαχία μέ τὸν Ἀννίβα. Τό ἄμεσο ἀποτέλεσμα ἦταν νά ἀποβιβασθεῖ μία μικρή δύναμη Ρωμαίων στήν Ἀπολλωνία τοῦ Ἰονίου γι' ἀντιπερισπασμό τοῦ Μακεδόνα Βασιλιᾶ. Αὐτό καί μόνο ἀπό στρατιωτική πλευρά, σέ συνδυασμό μέ κάποιες συμμαχίες τῶν Ρωμαίων μέ τοὺς Αἰτωλούς καί τοὺς Ἑλληνες βασιλιάδες τῆς Μ. Ἀσίας, καί ἡ ὑπαρξῃ τριῶν ἀνοιχτῶν «μετώπων» ἐκ μέρους τῶν Μακεδόνων, ἦταν ἀρκετό γιά νά ἀποδυναμωθεῖ ἡ «συμμαχία» τῶν Μακεδόνων μέ τοὺς Αφρικανούς. Μιά ἀποτυχία τοῦ Φιλίππου νά ἐκπορθήσει τήν Ἀπολλωνία, ἦταν κι αὐτή ἀρκετή γιά νά γίνει καί τό δεύτερο βῆμα τοῦ βασιλιᾶ πρός τά πίσω. Ἀποσύρθηκε στά σύνορά του, ἀφήνοντας καί τοὺς συμμάχους του Ἡπειρῶτες ἀκάλυπτους στόν παληό γνώριμο ἐχθρό τους. Αὐτός ἦταν δὲ λεγόμενος Πρῶτος Μακεδονικός πόλεμος, πού κράτησε τούς Ρωμαίους ἐφτά χρόνια περίπου στήν Ἰλλυρική ἀκτή.

“Οταν τό 205 π.Χ. «ἔληξε», ἀθόρυβα, δπως ἀρχισε, μέ κάποια συνθήκη πού ἔγινε στήν Ἡπειρο, μέ τή μεσολάβηση Ἡπειρωτῶν (πρώτη ἐμφάνιση φιλορωμαϊστῶν στό παρασκήνιο – τούτη τή φορά – τῶν σχέσεων τῶν «μεγάλων»), ἀναγνωρίσθηκε ἐπίσημα στόν Φίλιππο τό δικαιώμα τῆς κατοχῆς τῆς λωρίδας ἀπό τόν Ἀψο μέχρι τόν Ἀῶ, μέ τόν ἀντίστοιχο διάδρομο μέχρι τή Μακεδονία. Τά βορειότερα παράλια, θεωρήθηκαν χῶρος ρωμαϊκοῦ «ἐνδιαφέροντος».

‘Η ἀρχή εἶχε γίνει, καί ἡ πρόκληση ἦταν καθαρά ἐλληνική, δχι βέβαια ἡ πειρωτική. Ἡ ἐκχώρηση στόν Φίλιππο τῆς λωρίδας πού ἀντίστοιχοῦσε στή Χαονία τῆς Ἡπείρου, ἀποτελοῦσε πράξη ἐπικυρωτική τοῦ ἀχαλίνωτου δικαιώματος πού εἶχε δ Φίλιππος νά ἀλωνίζει τήν Ἡπειρο, τό δποιο τουλάχιστον τώρα περιορίζονταν στό βορειότερο ἀκρο τῆς. Δέν μποροῦσε δμως νά προοιωνίζει τίποτε τό καλό γιά τό μέλλον. Καί τό κακό δέν ἀργησε.

Τό «ἔξαρτημα» κι δ πληροφοριοδότης

“Υστερα ἀπό 5 χρόνια (τό 200 π.Χ.) δ ὅπατος Σουλπίκιος Γάλβας, στή μεγάλη συνέλευση τῆς Λοχίτιδας ἐκκλησίας τοῦ Δήμου, ζήτησε τήν κήρυξη προληπτικοῦ πολέμου κατά τῆς Μακεδονίας, γιά λόγους, πού δέν είναι τῆς μελέτης μας. Στόν πύρινο λόγο του δ ὅπατος ἐκφράζει καί τήν ἐπίσημη ἀποψη τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου γιά τή θέση τῆς Ἡπείρου στό

διεθνή πολιτικό χώρο, τονίζοντας χαρακτηριστικά: «minima accessio semper Epirus regno Macedoniae fuit, et hodie est» («έλαχιστο έξαρτημα τῆς Μακεδονίας ύπηρξε πάντα ἡ Ἡπειρος, καὶ σήμερα (τέτοιο) εἰναι»¹).

Αν δὲ ἀφορισμός γιά τό πρώτο σκέλος του, μπορεῖ νά αμφισβητηθεῖ ἔντονα, γιά τό δεύτερο, τό «hodie est» ήταν ἀπόλυτα ἀκριβής. Κι αὐτό μετροῦσε τή στιγμή ἐκείνη. Ἀλλωστε γιά λίγο ἀκόμα θά ήταν ἔτσι. Ο Σουλπίκιος, γνωρίζοντας ἔτσι διτι ἔχει νά κάνει μέ ἔνα σίγουρο δορυφόρο τοῦ Κράτους τῆς Μακεδονίας, καὶ μή ἔχοντας τή δυνατότητα, ἐξ αἰτίας τῆς προχειρότητας τῆς ἑτοιμασίας του, νά ἀνοίξει προκαταρκτικό πόλεμο στά βουνά τῆς Ἡπείρου, προσπάθησε, παρακάμπτοντάς την, τό 199 π.Χ., νά εισβάλει στή Μακεδονία ἀπό τίς Πρέσπες λίμνες. Υστερα ἀπό ἔνα χρόνο ἄκαρπης παραμονῆς ἐκεῖ, ὁ ὑπατος τά παράτησε καὶ γύρισε μέ τό στρατό του στή Ρώμη, ἀφοῦ σέ κάποιες μικροσυμπλοκές κοντά στήν Ἀπολλωνία, στίς ἀρχές τῆς ἐκστρατείας, παρά λίγο νά συλλάβει καὶ τόν Φίλιππο.

Τήν ἄνοιξη τοῦ ἄλλου χρόνου (198 π.Χ.) δό Φίλιππος ἔστειλε μιά μεγάλη δύναμη βαθειά στήν Ἡπειρο μέχρι τή Χαονία, μέ σκοπό νά ἐνισχύσει τό φιλικό πνεῦμα τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ τό κυριώτερο, νά καταλάβει σημεῖα, ἀπό τά δποια θά μποροῦσε νά πλευροκοπήσει τούς Ρωμαίους, ἄν ἐπιχειροῦσαν τό περυσινό βορεινό δρομολόγιο. Δέν ἄργησε νά ἐμφανισθεῖ στήν Ἡπειρο κι δ ἴδιος δό Φίλιππος, πού «ἔπιασε» σάν στρατηγικό «σημεῖο» μιά χαράδρα πού είναι κοντά τήν Ἀντιγόνεια, τήν δποια οί "Ελληνες ἀποκαλοῦν «Στενά» (Stena vocant) δπως γράφει δό Τίτος Λίβιος (XXXII, V) Ἐκεῖ κοντά στρατοπέδεψε μέ τό σύνολο τοῦ στρατοῦ του.

Ο ρωμαϊος ὑπατος τῆς χρονιᾶς ἐκείνης Πόπλιος Βίλλιος Τάμπουλος (P. Villius Tabulus) κοντά στό τέλος τῆς ἑτήσιας θητείας του, ἔφθασε στήν Κέρκυρα μέ τό ἐκστρατευτικό του σῶμα, ἔχοντας, δπως συνήθως, τό ἀπόλυτο δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς ώς πρός τόν τρόπο διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου.

Ο ὑπατος γνώριζε πώς οι Ρωμαϊοι κατεῖχαν σταθερά ἀπό τήν προηγούμενη χρονιά, τό διάδρομο πού θά ἀποτελοῦσε ἀργότερα τό νότιο παρακλάδι τῆς Ἐγνατίας Ὁδοῦ, ἀπό τήν Ἀπολλωνία μέχρι τό Πήλιο, κοντά στό σημερινό Βόλο. Γνώριζε δμως καὶ τά σοβαρά μειονεκτήματα τῆς περιοχῆς, πού δδήγησαν στήν ἀποτυχία τόν προκάτοχό του.

Ἐνδέν είχε καταλήξει ἀκόμα στό ἐπιθετικό σχέδιο πού θά ἀκολουθοῦσε, ἐμφανίζεται μπροστά του, ἐκεῖ, στήν Κέρκυρα, ἔνας αὐτόκλητος πληροφοριοδότης ἀπό τήν Ἡπειρο: Ὁ Χάροπας².

Οι Χάροπες τῶν Μαχατάδων

Στοιχεῖα γιά τόν ἀνθρωπο, δηλαδή γιά τήν ταυτότητά του, δέν θά είχαμε περισσότερα, ἀν δέν βοηθοῦσε ή ἀνασκαφική σκαπάνη, ἔκτός ἀπό τήν πιθανότητα νά ήταν Θεσπρωτικῆς καταγωγῆς.

Γιά τοῦτο, ἄν καὶ ήταν τεκμήριο ή ἀποχαλινωμένη δράση τοῦ ἐγγονοῦ του στή Φοινίκη, δλοκληρωμένη ἀπόδειξη παρέχει μιά ἐπιγραφή πού βρέθηκε στή Δωδώνη, χαραγμένη στό πλευρό ἐνός βωμοῦ τοῦ Δία Ναίου καὶ τῆς Διώνης, καὶ στήν δποια φαίνεται καθαρά τό δνομα τοῦ ἀφιερωτή μέ τήν περισσή εύσεβεια: «ΧΑΡΟΨ ΜΑΧΑΤΑ ΘΕΣΠΡΩΤΟΣ». Ἀπό τό χαρακτήρα τῆς γραφῆς δ ἀρχαιολόγος Σ. Δάκαρης πού τήν βρήκε, πιστεύει διτι ἀφορᾶ τό Χάροπα τόν πρεσβύτερο³. Εἴτε τόν πάππο δμως, εἴτε τόν ἔγγονο ἀφοροῦσε, γιά μᾶς είναι ἐν-

1. TIT LIVIVS: Ab urbe condita LIB XXI,7 (ἀτυχῶς ή ἐκδοση τῆς Λειψίας (τοῦ Teudner) δέν ᔹχει ἀρίθμηση τῶν παραγράφων).

2. TIT. LVV XXXII, VI

3. Σ. Δάκαρη: «ΔΩΔΩΝΗ» ἐκδοσις Συλλόγου Πνευμ. Κινήσεως «Ἀρχαία Δωδώνη», Ιωάννινα. Ἐκδόθηκε δπως φαίνεται ἀπ' τό περιεχόμενό του τό 1971 (πίν. 9, 2 καὶ 40 σελ. 14).

δεικτική τῆς οἰκογενειακής Θεσπρωτικής καταγωγῆς.

Στήν Κέρκυρα δύο Χάροπας, πληροφόρησε τόν ὄπατο γιά τή μακεδονική παρουσία στήν Ἡπειρο, καὶ γιά τίς ἀκριβεῖς θέσεις τοῦ Φιλίππου. Ὁ ὄπατος ἀπεφάσισε νά ἰδεῖ μόνος του τήν κατάσταση. Ἡ θέση τοῦ βασιληᾶ φαίνονταν ἀπόρθητη, κι δρωμαῖος δέν τολμοῦσε νά τήν παραβιάσει. Ἔνω οἱ μέρες περνοῦσαν κι δ ὄπατος βρίσκονταν σέ δίλημμα, ἂν πρέπει νά ἀποπειραθεῖ ἐπίθεση ἢ νά ἀκολουθήσει τό δρομολόγιο τῆς περασμένης χρονιᾶς ἀπό τό βορηᾶ, παρέδωσε τήν ἔξουσία στόν καινούργιο ὄπατο τῆς χρονιᾶς (198 π.Χ.) τόν Τίτο Κουϊντο Φλαμινῖνο.

Ο καινούργιος ὄπατος, ἀφοῦ μέ τήν δρμητικότητα τῶν τριάντα του χρόνων, προσπάθησε νά δώσει λύση στό δίλημμα τοῦ προκατόχου του, χτυπῶντας μέ δοκιμαστικές ἴσχυρές ἐπιθέσεις τά δχυρά τοῦ βασιλιᾶ, κι ἀφοῦ ἀπέτυχε μιά προσπάθεια συνδιαλλαγῆς μέ τό Φίλιππο, ἐπανῆλθε στό δίλημμα.

Τότε, στή δύσκολη στιγμή τῶν Ρωμαίων, ἐμφανίσθηκε καὶ πάλι τό καλό δστρο τοῦ Χάροπα, δηγῶντας ἔναν βοσκό.

Κάποια μέρα, σαράντα μέρες μετά τήν ἀφίξη τοῦ καινούργιου ὄπάτου, ὠδήγησαν μπροστά του ἔναν βοσκό, σταλμένο, δπως εἶπε ἀπό τόν Χάροπα, δ δποῖος τοῦ εἶπε, δτι συνήθιζε νά βόσκει τά κοπάδια του στήν περιοχή πού κατεῖχε δ Φίλιππος καὶ ἔξερε δλες τίς διαβάσεις, καὶ πρότεινε στόν ὄπατο, νά δδηγήσει τό στρατό του ἀπό ἔδαφος εύκολο σέ τόπο, ἀπό τόν δποῖο θά χτυποῦσαν ἀπό πλεονεκτικές θέσεις τό Φίλιππο ἀπό τίς πλάτες. Ὁ ὄπατος, δύσπιστος, ἐστειλε ἀνθρώπους στό Χάροπα, νά τοῦ ἐπιβεβαιώσει τήν είλικρίνεια τοῦ βοσκοῦ. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἡπειρώτη «ἡγέτη», δπως τόν ἀποκαλεῖ δ Τίτος Λίβιος ἀπό τόν δποῖο παίρνομε τό περιστατικό, ἡταν δχι μόνον καταφατική, ἀλλά καὶ συμβουλευτική, πρᾶγμα πού ἀνέβασε τίς μετοχές του στήν ὑπόληψη τοῦ Φλαμινίου: Νά ἐμπιστευθεῖ στό βοσκό, ἀλλά μόνον δσο χρειάζονταν γιά νά κρατιέται ἡ κατάσταση στά δικά του χέρια καὶ δχι τοῦ βοσκοῦ⁴...

Ο ὄπατος, ἀφοῦ γέμισε ὑποσχέσεις τό βοσκό⁵, τόν ἔδεσε καλοῦ-κακοῦ μέ ἀλυσσίδες, καὶ τόν παρέδωσε γιά δδηγό σέ κάποιο στρατηγό του μέ μεγάλη δύναμη καὶ μέ ἔνα λεπτομεριακό σχέδιο γιά τό πῶς θά ἐνεργήσει.

Αφοῦ ἡ κύκλωση δλοκληρώθηκε, οἱ Μακεδόνες ἀντιλήφθηκαν τήν παγίδευση, κι δ Φίλιππος ἀποκρούοντας ταυτόχρονα καὶ τήν κατά μέτωπο ἐπίθεση τοῦ Φλαμινίου, πρόλαβε νά γλιστρήσει μέ τάξη καὶ μέ τό σύνολο τοῦ στρατοῦ του, ἔξω ἀπό τήν τανάλια. Ὅστερα, μέ μιά ἀξιοθαύμαστη ταχύτητα καὶ ἵκανότητα, πού προκαλεῖ ἀκόμα συζητήσεις μεταξύ τῶν ιστορικῶν, ξέφυγε δριστικά τόν κίνδυνο, δδηγώντας τή στρατιά του, μέ μιά μεγάλη «βουτιά» πρός τήν νότια Ἡπειρο, στή Θεσσαλία.

Ο ὄπατος τόν ἀκολούθησε ἀπό κοντά, ἀν καὶ ἔξερε καλά, δπως βεβαιώνει τούς ἀναγνῶστες του δρωμαῖος Τίτος Λίβιος, ποιά πλευρά συμπαθοῦσαν οἱ Ἡπειρῶτες, μέ ἔξαίρεση τόν «πρίγκιπα» Χάροπα, πού ἡταν στό πλευρό του, καὶ δτι π α ρ ἄ τ α α l s θή μ α τ α t o u c s οἱ κάτοικοι φέρθηκαν καλά στό στρατό του καὶ ἐκτελοῦσαν μέ προθυμία τίς διατα-

4. TIT. LIV. XXXII, XI κ.ξπ. Ὁ Πολύβιος ἀναφέρει μόνον τό καλό ἀποτέλεσμα τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Χάροπα, γράφοντας: «δς Φιλίππου τά κατά τήν Ἡπειρον στενά κατασχόντος, αίτιος ἐγένετο τοῦ Φιλίππου μέν ἐκπεσεῖν... Τίτον δέ καὶ τής Ἡπείρου κρατήσαι καὶ τῶν Μακεδόνων».

5. Ὁ Ἑνιος Φλώρος σύγχρονος πρός τά γεγονότα, πού πολέμησε ὑστερα ἀπό λίγα χρόνια στήν Ἀμβρακία, ἀφήνει νά ἐννοηθεῖ σέ κάποιο μικρό ἀπόσπασμα τοῦ ἔργου του, γράφοντας δτι δ βοσκός κινήθηκε αὐτόβουλα καὶ ἀπό οικονομικά ἐλατήρια, ρωτῶντας τόν ὄπατο: «πόσα δίνεις;»

γές του. "Ετσι δ ὅπατος, πάντα κατά τὸν Ρωμαῖο ἴστορικό, ἐκτίμησε τοὺς Ἡπειρῶτες, μᾶλλον γιά τὸ παρόν παρά γιά τὸ παρελθόν τους.

Μέ αλλα λόγια, δ ὅπατος, ἔκανε δ, τι μπόρεσε ὥστε καὶ τῇ δουλειᾷ του νά κάνει, και τούς Ἡπειρῶτες νά ἐντυπωσιάσει μέ διπλωματική μεταχείριση, γιά νά τούς ἀποσπάσει ἀπό τὴν πατροπαράδοτη φιλία πρός τοὺς Μακεδόνες. Αὐτή ἡ ἡπια μεταχείριση ἐφερε ὅμεσα ἀποτελέσματα, γιατί στὸ κάλεσμα τοῦ Χάροπα, ἔτρεξαν πολλοὶ Ἡπειρῶτες ἐθελοντές, πού τούς κατέταξε δ ὅπατος στὸ στρατό του σάν ἐπικουρικούς (auxilia) κατά τῇ μαρτυρία τοῦ Τίτου Λίβιου, δχι τόσο γιά τίς στρατιωτικές τους ἰκανότητες, ἀλλά γιά νά τούς χρησιμοποιεῖ γιά δδηγούς⁶.

Παρ' δλη δμως τὴν ἐκτίμηση τοῦ ρωμαίου ἀρχιστράτηγου, ἡ ζημιά στούς Ἡπειρῶτες είχε γίνει: "Οταν δ ὅπατος, σέ λίγες μέρες ἔφθασε στὸ Αἰγίνιο, στὴν Καλαμπάκα, δηλαδή δ-ταν τελείωσε ἡ πορεία «διά μέσου» τῆς Ἡπείρου, μέ λύπη του διεπίστωσε δτι «δλα ἔλειπαν ἀπό τὸ στρατό γιατί είχε ρημάξει τὰ χωράφια τῆς Ἡπείρου»⁷.

Πολιτικός ἡγέτης

Αλλά αὐτό ἀπό τότε δέν τὸν ἔνοιαξε τὸν Χάροπα. Τοῦ ἡταν ἀρκετό δτι είχε βάλει σίγουρες βάσεις γιά τὴν πολιτική του προβολή. Ἡ περίοδος ἀπό τότε και μέχρι τὴν καταστροφή της, τριάντα χρόνια ἀργότερα, και πρώτη ἀπ' δλες τίς περιοχές τῆς Ἐλλάδος, και χωρίς καμμιά μεταβατική περίοδο, ἔγινε accessio τῆς Ρώμης, δπως ἡ ἴδια τὴν κατηγοροῦσε πρίν ἀπό δυό χρόνια, δτι ἡταν τῆς Μακεδονίας...

Εἶναι γνωστό πώς μετά τῇ ρωμαϊκή νίκῃ ἐπεβλήθηκε στὴν Ἐλλάδα καθεστώς αὐτονομίας τῶν πόλεων, τὸ Κράτος τοῦ Φιλίππου περιωρίσθηκε, κ' οἱ παληοί συνασπισμοί ἢ συμπολιτεῖς κολοβώθηκαν και, τὸ κυριώτερο, ὑποχρεώθηκαν νά «ἔκλεξουν», πολιτεῖς και συμπολιτεῖς, φιλορρωμαϊκούς ἀρχοντες στά τοπικά ἀξιώματα.

Στὴν Ἡπειρο, πού δέν είχε κανένα κέρδος ἀπό τὸν πόλεμο, οὔτε δμως και ἐδαφικές ζημιές, τὴν ἔξουσία de facto ἀνέλαβε δ Χάροπας και οἱ ἀνθρωποί του.

Χωρίς νά μεταβάλει τὸν τύπο τῶν πολιτευμάτων τῶν πόλεων οὔτε τῇ δομῇ τοῦ γνωστοῦ Κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν – τουλάχιστον δέν ὑπάρχουν ἀντίθετες ἐνδείξεις –, ἔγινε δ ἐκφραστῆς τῆς ρωμαϊκῆς πολιτικῆς στὴν Ἡπειρο, βάζοντας τῇ σφραγίδα τῆς Ισχυρῆς προσωπικότητάς του στῇ δημόσια ζωή τοῦ τόπου, γιά τά ἐπόμενα τριάντα χρόνια.

Ἀπό τὸν Πολύβιο, πολιτικό και στρατιωτικό ἡγέτη τῆς Ἀρχαϊκῆς Συμπολιτείας τὴν Ἰδια ἐποχή, και γνώστη τῶν προσώπων και τῶν πραγμάτων στὴν Ἐλλάδα, χαρακτηρίζεται σάν «ἀνήρ τ' ἄλλα μέν καλός κάγαθός και φίλος Ρωμαίων⁸. Ο σαφῆς αὐτός χαρακτηρισμός τοῦ ἴστορικοῦ, παρά τὴν ἐπιφύλαξη του πού ἔχει ἡ ἀντιδιαστολή τῆς φράσης «τ' ἄλλα μέν» – πού εἶναι βέβαιο πώς δέν ἀφορᾶ τὸ φιλορρωμαϊσμό του –, ἀποδείχνεται ἐπιτυχής ἀπό τίς λίγες πληροφορίες πού διεσώθηκαν ἀπ' τῇ δράση τοῦ Χάροπα, ἀλλά κι ἀπό τὴν ἀδιατάρακτη ἡρεμία πού ἔξασφάλισε ἐσωτερικά και ἔξωτερικά στὴν Ἡπειρο δ μακροχρόνιος προσανατολισμός της στὴ Ρώμη, πού εἶναι ἀναμφισβήτητο δτι ἡταν ἔργο τοῦ Χάροπα.

6. TIT. LIV. XXXII, XV.

7. TIT. LIV δπ. ἀν.

8. XXVII, 15, 2

Στόν Ἀντίοχο

Στίς ἀρχές τοῦ χειμῶνα τοῦ 192 π.Χ. κατά τή διάρκεια τοῦ πολέμου τῶν Ρωμαίων μέτον Ἀντίοχο, τό βασιλιᾶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Συρίας, οἱ Ἡπειρῶτες πληροφορήθηκαν, διτὶ δι βασιλιάς εἶχε σκοπό νά προωθηθεῖ πρός τήν Ἡπειρο. Εἶναι ἀγνωστο πιά ρεύματα ἐδημιούργησε στήν Ἡπειρο δ πόλεμος αὐτός, πού στίς ἀρχές του, κατά μεγάλο μέρος ἐδίχασε τούς Ἐλληνες. Γνωστό εἶναι μόνον, διτὶ στάλθηκαν στή Χαλκίδα, δπου «διέτριβε» τότε δ Ἀντίοχος «πρεσβευταί, παρά μέν τοῦ Ἡπειρωτῶν ἔθνους» οἱ περί τόν Χάροπα⁹...

Εἶναι φανερό πώς στίς συνελεύσεις γιά τόν καθορισμό τῆς στάσης πού θά κρατοῦσαν οἱ Ἡπειρῶτες στόν πόλεμο πού ἐτοιμάζονταν νά ἀπλωθεῖ καί στό ἔδαφός τους, ἐπεκράτησε ἡ «τάση» τῆς οὐδετερότητας, ἡ δποία στήν περίπτωση αὐτή, ἐξυπηρετοῦσε καί τά ρωμαϊκά συμφέροντα.

Ἡταν φυσικό λοιπόν, νά ἀνατεθεῖ ἡ διπλωματική αὐτή ἀποστολή στόν Χάροπα, τόν κυριώτερο φορέα αὐτής τῆς πολιτικῆς.

Ο Χάροπας διεκπεραίωσε τήν «ἐντολή», πού δ ἵδιος δπωσδήποτε προκάλεσε, νά τοῦ «ἀναθέσουν», μέ διπλωματικότητα καί σωφροσύνη, καί δπωσδήποτε μέ πατριωτισμό: Ζήτησε ἀπό τόν Ἀντίοχο νά μή ἐξωθήσει τούς Ἡπειρῶτες σέ πόλεμο κατά τῶν Ρωμαίων, μέ τό λογικό ἐπιχείρημα, διτὶ οἱ Ἡπειρῶτες «πρόκεινται πάσης τῆς Ἐλλάδος πρός τήν Ἰταλίαν». Ἐφ' δσον δμώς δ Ἀντίοχος θά τούς ἐξασφάλιζε ἀποτελεσματικά ἀπό τήν Ἰταλία, οἱ Ἡπειρῶτες θά τόν δέχονταν στίς πόλεις καί στά λιμάνια τους.

‘Υποκίνηση στούς Ρωμαίους νά καταλάβουν τήν Ἀμβρακία

Οι ἀπόψεις τῶν Ἡπειρωτῶν ἦταν, ἀνεξάρτητα ἀπό τά κίνητρα πού τίς προκάλεσαν, ρεαλιστικές.

Τό βέβαιο στήν ὑπόθεση εἶναι, ἄσχετα ἀπό τήν πειστικότητα τῆς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Χάροπα, διτὶ δι βασιλιάς, δέν κατόρθωσε νά φθάσει δυτικώτερα ἀπό τίς Θερμοπύλες, ούτε, φυσικά νά «ἔλληνοποιήσει» τόν πόλεμο πού παρέμεινε σχεδόν ἰδιαίτερη ὑπόθεση αὐτοῦ καί τῶν Ρωμαίων, πού ἔκεκαθάρισε μέ τή συντριβή του στήν Ἀσία. Αὐτό δμως ἀποτελεῖ μιά ἄλλη ἴστορια πού θά τήν ἀφηγηθοῦμε ἀλλοτε.

Ἀμέσως μετά τήν ἥττα τοῦ Ἀντίοχου, οἱ Ρωμαῖοι τό 189 π.Χ. κήρυξαν τόν πόλεμο κατά τῶν Αἰτωλῶν, τῶν πρώην θερμόδαιμων συμμάχων τους τόσο στόν πόλεμο κατά τοῦ Φιλίππου, δσο καί στόν πρόσφαττο κατά τοῦ Ἀντίοχου.

‘Από τίς ἀρχές τοῦ πολέμου αὐτοῦ, τοῦ γνωστοῦ σάν «Αἰτωλικοῦ», οἱ Ἡπειρῶτες φιλορρωμαϊκοί, ἔστειλαν πρεσβευτές στόν ὄπατο τῶν Ρωμαίων, Μάρκο Φούλβιο Νομπιλίωρα (Marcus Fulvius Nobilior), πού εἶχε ἀποβιβασθεῖ μέ στρατό στήν Ἀπολλωνία, καί τόν συμβούλεψαν, διτὶ τό πρῶτο χτύπημα τοῦ πολέμου πρέπει νά εἶναι στήν Ἀμβρακία, τήν παληά πρωτεύουσα τοῦ Πύρρου, στή θέση τῆς σημερινῆς Ἀρτας, πού τήν ἐποχή ἔκείνη «πολιτεύονταν» μέ τούς Αἰτωλούς, δπως γράφει δ Πολύβιος. ‘Υπέδειξαν, οἱ Ἡπειρῶτες, στόν ὄπατο, διτὶ δι περιοχή τῆς πόλης προσφέρεται τόσο γιά μάχη σέ ἀνοιχτό πεδίο, δσο καί γιά μακρόχρονη πολιορκία, σέ περίπτωση πού οἱ ἔχθροι δέν θά ἀποτολμοῦσαν ἀμεση σύγκρουση. Καί πρόσθεσαν οἱ Ἡπειρῶτες στό Ρωμαῖο: «καί γάρ ἀφθόνους ἔχειν τήν χώραν τάς χορηγίας πρός τάς τῶν ἔργων παρασκευάς, καί τόν Ἀρατθον (πρόκειται γιά τόν Ἀραχθο) πο-

9. ΠΟΛΥΒΙΟΣ: XX, 3, 1-3.

ταμόν ρέοντα παρά τήν πόλιν συνεργήσειν πρός τε τάς τοῦ στρατοπέδου χρείας, ἄτε θέρους δόντος, καὶ πρός τήν ἔργων ἀσφάλειαν»¹⁰.

Βέβαια οἱ Ἡπειρῶτες δήλωσαν ἀπό τήν ἀρχή, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι μποροῦν νά περάσουν ἀνενόχλητοι ἀπό τήν Ἡπειρο. Ὁ ὑπατος ἀκολούθησε τήν δρθή συμβουλή («δοξάντων δέ τῶν πρεσβευτῶν καλῶς συμβουλεύειν»), ἡ δποία εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τή γνωστή αἰματηρή πολιορκία καὶ πτώση τῆς Ἀμβρακίας¹¹.

Ἐφθασε τό χτύπημα καὶ μόνο κατά τῆς Ἀμβρακίας, γιά νά ὑποκύψουν οἱ Αἰτωλοί καὶ νά δεχθοῦν εἰρήνη μέ δρους οἰκονομικά καὶ πολιτικά ἔξοντωτικούς, σέ σημεῖο, ὥστε ἡ Συμπολιτεία τους νά περιορισθεῖ ἀπό τότε στόν παληό Αἰτωλικό χῶρο, καὶ νά πάψει νά ἀποτελεῖ σοβαρή πολιτική δύναμη στήν Ἑλλάδα.

Ἐτσι δι Χάροπας, χωρίς νά χρειασθεῖ νά πολεμήσει, ἀπαλλάχθηκε δριστικά ἀπό ἔναν ἐπικίνδυνο καὶ πάντα ἔχθρικό γείτονα.

Πειρατεία καὶ λύτρα

Πρίν γίνουν δμως αὐτά μεσολάβησε μιά πράξη ἐντελῶς ξένη πρός τά πολιτικά ἦθη στήν Ἑλλάδα, ἀκόμα καὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῆς ἐποχῆς τῆς παρακμῆς. Θά τήν ἀναφέρομε, γιατί καθρεφτίζει καθαρά τόν κόσμο πού ἔρχονταν.

Ἐνῶ λοιπόν οἱ ἀντίπαλοι, Ρωμαῖοι καὶ Αἰτωλοί βρίσκονταν στό λεπτό στάδιο τῶν ἀπειλῶν καὶ τῆς παροχῆς ἔξηγήσεων, οἱ Αἰτωλοί ἔστειλαν στή Ρώμη μιά πενταμελή ἐπιτροπή ἀπό προσωπικότητες τῆς Συμπολιτείας τους, στήν δποία συμμετεῖχε κι ἔνας Ἀμβρακιώτης, δ "Αλυπος.

Κοντά στήν Κεφαλληνία, οἱ πρεσβευτές, πιάστηκαν, μέ πειρατικό ρεσάλτο, «ύπό Σιβύρτου τοῦ Πετραίου» καὶ μετεφέρθηκαν στή Χάραδρο, πόλη τῆς Ἡπείρου, σέ θέση πού δέν προσδιορίσθηκε ἀκόμα μέ σοβαρότητα πειστική. Πόλη Πέτρα, στήν Ἡπειρο, ἀπ' δποι θά κατάγονταν δ παραπάνω Σίβυρτος, δέν γνωρίζομε. Δέν εἶναι γνωστόν, ἀν δ ἀπαγωγέας, ἔνεργοῦσε αὐτόβουλα ἡ μέ ἐντολή τῶν Ἡπειρωτῶν φιλορωμαϊστῶν. Πάντως τό γεγονός, δτι οἱ δμηροι, «κατήχθησαν» στή Χάραδρο, καὶ δχι στά βουνά ἡ σέ σπηλιές τῶν παραλίων, δημιουργεῖ τή βεβαιότητα, σέ συνδυασμό καὶ μέ τά δσα ἔγιναν στή συνέχεια, δτι ἐπρόκειτο γιά πειρατική ἐνέργεια τῆς Ἡπειρωτικῆς ἡγεσίας.

Ἄπ' τή Χάραδρο, συνεχίζει δ Πολύβιος, ἀπό τόν δποιο πέρνομε τό περιστατικό¹², οἱ Ἡπειρῶτες θεώρησαν καλό νά τούς δδηγήσουν στό Βούχετο ἡ Βουχέτιον καὶ ἐκεῖ νά τούς φρουροῦν μέ ἐπιμέλεια¹³.

10. ΠΟΛΥΒΙΟΣ: XII, 6, 1-5. Τά ίδια ἀναφέρει δ Τίτος Λίβιος, παρμένα ἀπό τόν Πολύβιο XXXVIII, III, 9.

11. ΠΟΛΥΒΙΟΣ: XXI, 26, 4. Σοβαρή καὶ τεκμεριωμένη πραγματεία γιά τήν πολιορκία αὐτή, ἐδημοσίευσε δ Γιάνν. Τσούτσινος. Ἡπ. Ἐστία 1967 σελ. 273 κ.ἐπ. καὶ σελ. 479 ἐπ.

12. XXI, 26, 7.

13. Ἡ πόλη ταυτίζεται ἀπό τόν ἀρχαιολόγο καθηγητή Σ. ΔΑΚΑΡΗ πού ἔκανε ἐκεῖ ἀνασκαφές, μέ τούς μεσαιωνικούς Ρωγούς, κοντά στή Φιλιππιάδα, Σ. ΔΑΚΑΡΗ, Τό Κάστρο τῶν Ρωγῶν. Ἰωάννινα 1977. Ἡ ἀποψη φαίνεται πολύ πιθανή καὶ ἐνισχύεται ἀπό τά στοιχεῖα τοῦ περιστατικοῦ τούτου. Οἱ Ἡπειρῶτες προτίμησαν νά μεταφέρουν τούς πολύτιμους κρατούμενους σέ πόλη πού διέθετε ἴσχυρό φρούριο, καὶ ἡταν κοντά στήν Αἰτωλία. Ἐτσι καὶ ἡ φρούρηση θά ἡταν σίγουρη, καὶ οἱ διαπραγματεύσεις μέ τούς συγγενεῖς καὶ φίλους τῶν κρατουμένων ἡ μέ τίς ἀρχές τοῦ τόπου τους, εύκολώτερη, γιά τήν παροχή τῶν ἔγγυήσεων καταβολῆς τῶν λύτρων. Ἀλλωστε, δπως θά ίδοῦμε ἀμέσως παρακάτω, οἱ ἔγγυήσεις δόθηκαν γιά τούς περισσότερους. Πιστεύομε πώς τό ἐπεισόδιο τούτο, ἀποτελεῖ τό μοναδικό ίσως τεκμήριο ἀπό τήν ἀρχαία γραμματεία γιά τή θέση τῆς πόλης.

Στό μεταξύ οι 'Ηπειρώτες ζήτησαν λύτρα, μέ τόν ίσχυρισμό, δτι έχουν... πόλεμο μέ τούς Αίτωλούς («διά τό πόλεμον ύπάρχειν σφίσιν πρός τούς Αίτωλούς»). Είναι φανερό πώς τό πολιτικό πρόσχημα ήταν διάτρητο άπό κάθε πλευρά, άκόμα καί γιά τούς Ρωμαίους, χάριν τῶν δποίων υποτίθεται δτι έγινε ή ληστοπειρατεία, μέ τόν μερικό άποκεφαλισμό τῆς πολιτικής ήγεσίας τῶν Αίτωλῶν.

Τά λύτρα ώρισθηκαν σέ πέντε τάλαντα γιά τόν κάθε κρατούμενο, ποσόν τεράστιο γιά τήν έποχήν.

Είναι φανερό, πώς τέτοια ένέργεια μέ άμεσο πολιτικό άντικτυπο, καί κυρίως, μέ άνεση κινήσεων τῶν άπαγωγέων στίς πόλεις, δέν μποροῦσε νά τήν κάνει ίδιωτική συμμορία, παρά μόνον πολιτειακά δργανα, ή παρακρατική συμμορία, μέ τήν άνοχή τῆς πολιτείας, καί τοῦτο φαίνεται τό πιθανώτερο.

"Οπως κι αν έχει τό πρᾶγμα, ή άπαγωγή έξελίχθηκε σέ σπαρταριστό έπεισδοιο.

Οι κρατούμενοι, «παζάρεψαν» δσο μποροῦσαν τό θέμα τῶν λύτρων, οι άπαγωγεῖς, άπό τήν πλευρά τους, βιάζονταν, έπειδή είχαν τό φόβο μήπως οι Ρωμαῖοι πρός τούς δποίους στέλλονταν ή άποστολή, έπεμβουν καί ζητήσουν τήν άπόλυτη τῶν δμήρων, χωρίς νά άποκλείεται καί ή άπαίτηση νά τούς παραδοθοῦν οι δμηροι, μιά πού βρίσκονταν κιόλας σέ πόλεμο μέ τήν πατρίδα τους. "Ετσι οι άπαγωγεῖς, έμείωσαν τά λύτρα σέ τρία τάλαντα γιά τόν καθένα. Οι τέσσαρες δέχθηκαν καί μετά τήν παροχή έγγυήσεων, άπελευθερώθηκαν. 'Ο άρχηγός, δμως, τῆς άποστολής δ 'Αλέξανδρος δ έπιλεγόμενος "Ισιος, πού ήταν γιά μεγάλο διάστημα πολιτικός άρχηγός τῶν Αίτωλῶν, καί παληός φίλος τῶν Ρωμαίων, πού δπως γράψαμε καί άλλοτε, είχε ζητήσει άπό τόν Φλαμινίνο τή διάλυση τοῦ Κράτους τοῦ Φιλίππου, ξαγρυπνοῦσε κλαίγοντας, τραβοῦσε τά μαλλιά καί έλεγε πώς δέν είχε νά δώσει παραπάνω άπό ένα τάλαντο, «καί τοῦτ' είναι πολύ», δπως παρατηρεῖ σκωπτικά δ Πολύβιος, δ δποίος προσθέτει, δτι δ 'Αλέξανδρος δ δποίος βρίσκονταν σέ βαθειά γεράμματα, ήταν δ πλουσιώτερος τῶν 'Ελλήνων, μέ περιουσία πάνω άπό διακόσια τάλαντα!!

Οι 'Ηπειρώτες δέν δέχονταν τό ένα τάλαντο, κι δ γέρος έμεινε στή φυλακή άποφασισμένος νά πεθάνει, γιά νά μή βροῦν οι κληρονόμοι του τήν περιουσία του μειωμένη κατά δύο τάλαντα. 'Ο Πολύβιος θαυμάζει πόσο μεγάλο ήταν τό πάθος τῆς πλεονεξίας τοῦ άνθρώπου, πάθος τό δποίο στήν περίπτωση τούτη βρήκε άπό συγκυρία, δημόσια δικαίωση... "Οταν στή Ρώμη έμαθαν τό περιστατικό έδωσαν έντιμη λύση: Διέταξαν τήν άμεση άπόλυτη τοῦ γέρου. "Ετσι, παρατηρεῖ μέ λύπη του δ ίστορικός, «καί ή τύχη συνήργησεν πρός τήν φιλαργυρίαν».

'Η παραπάνω ληστρική ένέργεια, συνηθισμένη γιά τήν έποχή έκείνη, σάν πράξη βίας ίδιωτῶν κακοποιῶν, άλλα άσυνήθιστη γιά τά πολιτικά ήθη, δείχνει πώς ή κάλυψη τῶν Ρωμαίων στούς «άνθρώπους» τους, μποροῦσε νά φθάσει καί τά δρια τῆς προκλητικής άνοχης, καί δπωσδήποτε δέν προμηνοῦσε χρηστή διοίκηση άπό τίς άχαλίνωτες φιλορρωμαϊκές φατίες. Είναι μιά ένέργεια πού πρέπει νά καταγραφεῖ στό παθητικό τοῦ Χάροπα.

Άδιατάρακτη ήγεσία

Μετά τόν Αίτωλικό πόλεμο, οι Ρωμαῖοι άπέσυραν τό στρατό τους άπό τήν 'Ελλάδα, καί φυσικά καί άπό τήν "Ηπειρο. "Ετσι κι δ Χάροπας, άποσύρθηκε άπό τό προσκήνιο τῆς ίστορίας, στά βουνά του, σταθεροποιώντας μιά άδιατάρακτη, δπως φαίνεται έσωτερική γαλήνη, καί τό ρωμαϊκό προγεφύρωμα στήν 'Ελλάδα.

Είδαμε παραπάνω τήν "Ηπειρο νά έμφανίζεται στίς περιπλοκές τοῦ έλληνικού χώρου,

σάν δ πρώτος παίκτης τοῦ ρωμαϊκοῦ παιγνιδιοῦ στήν Ἑλλάδα, κι αὐτό δφείλονταν στό Χάροπα, δ δποῖος τήν κράτησε ἐπί μεγάλο διάστημα στά χέρια του σάν πρώτο προτεκτοράτο τῶν Ρωμαίων στήν Ἑλλάδα. Δέν ήταν οὕτε δ πρώτος, οὕτε δ μόνος "Ελληνας, πού ἔκανε τήν «προστασία» τῶν Ρωμαίων, σκοπό τῆς ζωῆς του.

«'Ηταν δμως δ πρώτος πού πέτυχε, δμαλά, χωρίς ἀντίδραση, χωρίς αίματοκυλίσματα νά σύρει τόν τόπο του, ἐκεὶ πού βάδιζε δλόκληρη ἡ ἀθεραύπευτα διαιρεμένη Ἑλλάδα, καὶ οἱ 'Ηπειρώτες φαίνονταν ἐνωμένοι σ' αὐτό τόν εὔκολο δρόμο πρός τήν ύποδούλωση.

'Υπάρχουν δμως ἐνδείξεις, δτι κάποιες δλλες διεργασίες γίνονταν στούς κόλπους τῆς νέας γενιᾶς τῶν 'Ηπειρωτῶν, τόσο μέσα στήν "Ηπειρο, δσο καὶ σέ γειτονικές της περιοχές, τίς δποίες δέν στάθηκε δυνατό νά ἐλέγχει δ γέρος πιά 'Ηπειρωτάρχης. Θά τίς δοῦμε, μέ κάθε συντομία, δταν θά ἔχουν πάρει ἐκρηκτική μορφή.

Γιά τήν δρα δ Χάροπας, φρόντισε νά λύσει καὶ τό πρόβλημα τῆς διαδοχῆς του, στήν προσωπική ἔξουσία του στήν "Ηπειρο.

'Ακριβῶς σ' αὐτή τή φροντίδα του ἀπέτυχε οἰκτρά καὶ φαίνεται πώς πρόλαβε νά πάρει γεύση τῆς ἀποτυχίας του. Δέν πρόλαβε δμως νά δεῖ τούς προστάτες του νά μεταχειρίζονται τό προτεκτοράτο τους, τό δικό τους καὶ τό δικό του, πιό ἀνηλέητα ἀπό δλους τούς πιό ἄσπονδους ἔχθρούς τους.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΡΑΛΗΣ

ΜΝΗΜΕΣ

*Oἱ μνῆμες ντυθῆκαν τίς ρός δρυκαντίνες
καὶ στῆσαν χορό στοῦ νοῦ τά παλάτια
θολές καὶ ἀέρινες, ἀέναη ψευδαίσθηση
ἀθανασίας.*

*Oἱ μνῆμες-μητέρες ξυπνοῦν καὶ γεννᾶνε
τό χτές καὶ τό σήμερα δεμένο ἀντάμα
καὶ τ' αὔριο ἀνεξιχνίαστο δνειρό¹
στό διάστημα.*

*Oἱ μνῆμες μέ μάσκες τή ζωή δυναστεύουν
πληγές αίμασσουσες κι ἀνέσπεροι ἥλιοι
ἀστραπές πού δονοῦνε τό ἀπύθμενο σκότος
καὶ συντηροῦνε τό μυστήριο τῆς ζωῆς,
νηπιακό χαμόγελο στά θνησιγενῆ χείλη
προβεβηκότων.*

*Oἱ μνῆμες ντυθῆκαν μεγάλες φτεροῦγες
σιωπηλῆς μακαριότητας συνεχές μήνυμα
δικαιολογία ύπάρξεως στόν ἀνέλπιδο χῶρο
κεφάλαιο κατατεθειμένο χωρίς προθεσμία
μέ ύψηλό ἐπιτόκιο.*

ΛΟΥΚΑΣ ΛΟΥΚΑΣ (Λάδι)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ

ΤΟ ΤΑΜΑ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ (Διήγημα)

«Τό τάμα είναι τάμα καί πρέπει νά γένει!»

Τό 'λεγε καί τό 'κανε ή Κύπρια μάνα. Κάθε παραμονή τ' 'Αι-Λιᾶ, μέ τό χάραμα, κίναγε μέ τό τάμα της γιά τή χάρη Του. Είκοσι χρονιές! Χωρίς ποτέ νά τ' ἀμελήσει. Χωρίς ποτέ νά βαρυγγομήσει. Χωρίς ποτέ νά τό θεωρήσει βάρος στό σπιτικό της. "Οσο μεγάλωνε κι ἀξιωνόταν δ μοναχογίος της, ἀλλο τόσο ἀναβε δ πόθος της νά κάνει τό τάμα της. "Ολα γι' αὐτόν, γιά τόν 'Ηλια της!

'Εφτά χρόνια μετά τό γάμο της είπε δ Θεός καί τό 'πιασε τό παιδί. Καί τό 'κανε μέ χίλια βάσανα. Δύσκολη γέννα. 'Από τίς δυσκολότερες πού ἀκουσε ή Εῦα ή ἀχόρταγη πού κληροδότησε στόν κόσμο τόν πόνο τῆς γέννας. Μά δλα τά ξέχασε μιά κι ἔγινε μάνα!

'Εκεῖνο δμως πού τήν τάραξε περισσότερο ήταν ή ἀρρώστια τοῦ παιδιοῦ. Δέν είχε Σαραντίσει καλά καλά καί τό μωρό της τό 'πιασε ξαφνικός πόνος ἀρρώστιας. Τό πήγε σ' δλους τούς γιατρούς τῆς πόλης καί γιατρειά δέν είχε. Στέρευε τό παιδί ἀπό τό κλάμα.

Τό βγάζει ένα πρωί μέ τήν ἀνατολή τοῦ ἥλιου στήν αύλή τοῦ σπιτιοῦ, μπάς καί μερώσει ἀπό τήν ἀλλαγή, γιατί τό ξενύχτησε μέσα στ' ἀτέλειωτο κλάμα του. Τό κράτησε στά χέρια της κι ἀφησε τό βλέμμα της ν' ἀπλωθεῖ ὡς πέρα στόν δρίζοντα, νά βρεῖ ἔλεος, νά βρεῖ ξεκούραση ἀπό τήν ἀϋπνία. Μ' ἀμέσως καρφώθηκαν τά μάτια της σ' ένα ἀστρο, στολίδι τῆς βουνοκορφής. Δέν ἔβλεπε δραμα! Τό γνώρισε! Τό στολίδι στό βουνό ήταν τό ἐκκλησάκι τοῦ 'Αι-Λιᾶ, πού φωλιάζει στίς κορυφές καί στά σύρραχα. Μόλις είχε βγεῖ δ ἥλιος κι αὐτό πρωτόλουσε στή βουνοκορφή. Πέσανε πάνω του μύριες ἀχτίδες καί τοῦ 'καναν τήν ἀσπράδα πού είχε ἀπό τόν ἀσβέστη χίλιες φορές ἀσπρότερη κι ἀστραφτερή. Κόλλησαν τά μάτια της στό ξωκλήσι. Φτερούγησε καί τό λογικό της κατά κεῖ. 'Ανάσανε καί ή ψυχή της ταξίδεψε σάν ἀστραπή στό ἐκκλησάκι.

– 'Ο 'Αι-Λιᾶς είναι π' ἀστράφτει, είπε μέ λαχτάρα ή μάνα. Κι ἀμέσως ὑψώνει τό ἀρρώστο σπλάχνο της κατά ἐκεῖ καί φωνάζει μ' δλη τή δύναμη τῆς ψυχῆς της καί ξεχωρίζει ή φωνή της σά σειρήνα μέσα ἀπό τό κλάμα τοῦ παιδιοῦ.

– 'Αι-Λιᾶ μου καί Προφήτη μου, στή χάρη Σου ἔχω ἀπαντοχή! Κάνε τό παιδάκι μου καλά. Καί τάμα κάνω! "Οσο ζῶ νά 'ρχομαι στή γιορτή Σου μέ λάδι καί νά ξαγρυπνάω, νά προσκυνῶ τήν εἰκόνα σου καί ν' ἀνάβω τά καντήλια Σου!

Καταλάγιασε τό παιδί ἀπό τό κλάμα καί γέλασανε τά πονεμένα καί μαραμένα χειλά-

κια του. Φώναξε άμεσως ή μάνα τόν κουμπάρο και τόν παπά. Τό βάφτισαν καί τό βγάλανε 'Ηλία. Κι άπο έκείνη τή μέρα και πέρα δέν ξαναπόνεσε ή μάνα γιά άρρωστια τοῦ παιδιοῦ της. Μεγάλωσε τό παιδί της. Πάτησε τά είκοσι. Καί ή μάνα έδινε τό τάμα. Κι δ' αντρας της άκόμα άπο τήν άγαπη και τό ζῆλο γιά τό μοναχογιό του δέν τής χάλασε ποτέ τό χατήρι και τήν άφηνε μέ τήν καρδιά του νά κάνει τό τάμα της.

★ ★ ★

Τή χρονιά αύτή – πού πάτησε τό παιδί της στά είκοσι – ή γιορτή τ' 'Αι – Λιᾶ βρήκε τήν Κύπρο άναστατη. Οί προαιώνιοι έχθροι τής 'Ελλάδος και τής χριστιανοσύνης μπήκαν άπο τό βορεινό μέρος τοῦ νησιοῦ και τό ρήμαζαν. 'Ο 'Ηλίας βρέθηκε στόν πόλεμο δπως δλα τα παιδιά τῶν μανάδων τής Κύπρου.

– Τό τάμα είναι τάμα και πρέπει νά γένει, είπε ή μάνα τοῦ 'Ηλία. 'Ετοίμασε τό λάδι, τ' αναμα, τά πρόσφορα, τίς λαμπάδες γιά νά κινήσει τό χάραμα τής παραμονής τής γιορτῆς ν' ανεβεῖ στόν 'Αι-Λιᾶ. Κι δ' αντρας της σάν είδε τήν έτοιμασία της πρώτη φορά τήν άποπαίρνει έτσι:

– Δέ βλέπεις πού καιγόμαστε, γυναίκα; 'Εσύ τό τάμα σου κοιτάζεις; Τοῦ χρόνου, νά μαστε καλά, ανεβαίνεις στόν 'Αι-Λιᾶ!..

"Εβλεπε και μόνη της πώς δ κόσμος ήταν άναστατος. Δέν έπέμενε. "Ετσι δέν κίνησε τό χάραμα τής παραμονής τής γιορτῆς γιά τό βουνό.

"Ως τό μεσημέρι έπεσε σέ βαριά συλλογή.

– Κάτσε νά δοῦμε τί θά γένει ώς αδριο, τήν παρηγορεῖ δ' αντρας της.

– Τό τάμα είναι τάμα, είπε έκείνη. Είκοσι χρόνια δέν έλειψα άπο τή χάρη Του. Και φέτος πό 'χω τό μονάκριβό μου στό στόμα τοῦ λύκου νά κόψω τό τάμα; Φοβάμαι γιά τό παιδί μας μ' αύτή μας τήν άποκοτιά πού μᾶς κυρίεψε... "Ως τώρα καλά μᾶς φύλαξε τόν 'Ηλία μας δ 'Άγιος... Τούτες οί δύσκολες οί ώρες, λέω έγω, άντρα μου, θέλουνε περισσότερη πίστη και λατρεία. Καί μάθε καί τ' άλλο. 'Απ' τή στιγμή πού μοῦ 'πες νά μή κινήσω, τό τάμα γίνεται βάρος πάνω μου, πού δσο πάει καί μοῦ πλακώνει τήν καρδιά και μοῦ θολώνει τό λογικό.

Κι δ' αντρας της, σάν άκουσε αύτά, τής λέει γιά τέλευταία φορά:

– 'Αφοῦ είναι έτσι, γυναίκα, κάνε δπως τό 'χεις ξεκινημένο τόσα χρόνια τώρα. Δέ θέλω πιά νά σταθῶ έμποδιο στό τάμα σου. Μόνο θά σ' δρμήνευα νά κινήσεις τό δειλινό, σά γυρίσει δ' ήλιος κι άποσκιώσει, νά μή σέ φάει τό λιοπύρι τό καταμεσήμερο.

Τό άπόγευμα μόλις άρχισε ν' άποσκιώνει στά γερτά κατσάραχα και στά γούπατα κίνησε ή μάνα μ' δλη της τήν έτοιμασία. Μέ τό βλέμμα της καρφωμένο στ' αστέρι τοῦ βουνοῦ, στό ξωκλήσι, μέ τό νοῦ της νά πλανέται στό πέλαγο τής χάρης τ' 'Αγίου, άνέβαινε, δλο άνέβαινε τό μονοπάτι πού κλώθονταν στήν πλαγιά τοῦ βουνοῦ. Τό μονοπάτι είναι δυσκολοπερπάτητο δχι μόνο γιατί είναι σ' άνηφόρα μά καί γιατί δέ συχνοπατιέται. Μιά φορά τό χρόνο κάθε 'Αι-Λιᾶ τό περπατᾶνε οί προσκυνητές και τίς άλλες κάπου κάπου τό διαβαίνει κανένας γιδοβοσκός. Κάθε λίγο καί λιγάκι στέκεται ή μάνα. 'Ακουμπᾶ κάτω τό μεγάλο σακούλι δπ' έχει μέσα τό τάμα. Σφουγγίζει τόν ίδρωτα άπο τό μέτωπο. Σταυροκοπιέται πολλές φορές κοιτάζοντας κατά τή μεριά τ' 'Αι-Λιᾶ.

Ξεκινάει. Περναέι μικρές ισοτοπιές στήν πλαγιά, λαγκαδιές, κακοτοπιές, πυκνόλογγους. Σκύβει ως τό χῶμα νά περάσει τό μονοπάτι δπου τό 'χουν κλείσει τά γερμένα χαμό-

κλαδα και τα βαρια κλωναρια των άγριοδεντρων. Κατεβάζει το κεφαλομάντηλο της στό λαιμό νά μή το σκίσει. Και τώρα τ' άγριοκλώναρα της άρπαζουν τα φρεσκολουσμένα μαλλιά. Τα τραβοῦν, τα τυλίγουν, τα μουτεύουν φορές φορές. Κι έγινε ή μάνα τώρα σάν άλλες γυναῖκες πού θεληματικά ξαμολάνε τα μαλλιά τους σκόρπια, όταν πᾶνε για τάμα. Στά ροβόλια και στίς ρεσίδες βγάζει τα παπούτσια της και άνεβαίνει μπουσιουλώντας. Ξεπετάγονται σαῦρες άπό τα πόδια της. Ἀλεποῦδες ξετρυπώνουν και τρέχουν άσταμάτητα. Λαγοί άφήνουν τήν κρυψώνα τους και τρέχουν πηδηχτά στήν άνηφόρα και κουτρουβαλώντας στήν κατηφόρα. Καθώς παρασέρνει μέ τό στῆθος της τά χαμηλά άκροκλώναρα πρός τά μπροστά και φεύγουνε μετά πρός τα πίσω σά μαστίγια γίνεται θόρυβος σά νά διαβαίνει μεγαλόσωμο άγριμι. Και στά ροβόλια κατρακυλάει ό χαλιάς σάν νά κυνηγιούνται ζουλάπια. Ἀκόμα και τά πετούμενα τοῦ βουνοῦ στό πέρασμά της ξυπνάνε, σκιάζονται και γεμίζουν τόν άέρα μέ τίς κραυγές τους. Πέρδικες σηκώνονται και φεύγουν τρομαγμένες κλαπακίζοντας τά φτερά τους. Κοράκια στόν άπότομο βράχο άναστατώνονται, τσιμπολογιούνται, τρώγονται και κάνουν κύκλους άσταμάτητα. Ἀκόμα κι δ' άετός σηκώνεται μεγαλόπρεπα άπό τή φωλιά του. Κάνει ξαν κύκλο στόν ωλόβραχο και μετά άνεβαίνει στά σύννεφα.

Πέρασε δλο τόν άνηφορο ή μάνα και τώρα ξπιασε δίπλα πέρα τό κατάραχο πού 'ναι γυμνό και καψαλισμένο άπό τήν κάψα τοῦ καλοκαιριοῦ. Τό ξωκλήσι φαίνεται ώς τό θέμελό του, άπ' τή μεριά πού τά πανύψηλα δέντρα τ' άφήνουν άσκεπαστο. Διακρίνεται καλά και τό χιλιόχρονο άγριοπούρναρο μέ τό γερτό κλωνάρι πού κρατάει τήν καμπάνα τοῦ Ἀι-Λιᾶ. Είδε και δυό τρεῖς γυναῖκες νά κάθονται στόν ήσκιο, έξω κατά τή μεριά τ' "Αγιου Δήμου. Γονάτισε, ἀπλωσε τά δυό της χέρια σάν νά 'θελε νά τ' άγγιξει τό ξωκλήσι και ψιθύρισε μέ πόνο και ίκανοποίηση:

— Δοξασμένος δ Θεός! "Εφτασα! Δέ μοῦ τό βάσταγε ή ψυχή μου, "Αγιε μου Προφήτη, νά σ' άφήσω έτσι φέτος!

Σηκώθηκε και προχωροῦσε σάν νά 'χαν φτερά τά πόδια της. Μέ μιᾶς άλαφρυνε και τό σῶμα της άπό τήν κούραση. Τώρα ξεβουλώσανε τ' αύτιά της άπό τήν άγωνία και τή λαχτάρα κι άκουσε τόν άχο τῶν κανονιῶν πού έρχόταν άπό τά μέρη τής Κυρήνειας πίσω άπό τό Πενταδάχτυλο. Σταυροκοπήθηκε πολλές, άσωστες φορές.

— Θεέ μου, Κυρά μου Παναγιά, "Αγιε Προφήτη, "Αγιοι Πάντες, σῶστε μας και άπό τούτη τή συμφορά πού μᾶς πλάκωσε. Φύλαξε, Ἀι-Λιᾶ μοι, τό μονάκριβό μου τόν Ἡλία και τά παιδάκια δλων τῶν μανάδων. Τό γέννησα πρίν άπό είκοσι χρόνια μέσα σέ μάχες και καπνούς. Και σήμερα στή γιορτή Σου πλακώνει στό βασανισμένο μας νησί πάλι τοῦ πολέμου ή συμφορά.

Τράβηξε Ίσια και χώθηκε στό ξωκλήσι. Ἀπόθεσε τό σακούλι μέ τά τάματα. Γονάτισε κάτω άπό τήν είκόνα τοῦ Ἀι-Λιᾶ. Και ξαγρύπνησε έκεī κάτω άπό τό "Αγιο μέ μετάνοιες και προσευχές.

★ ★ ★

‘Η άλλη χρονιά πού ήρθε βρήκε τή μάνα χτυπημένη μέ τήν τρομερότερη κι άγριότερη συμφορά πού ξερνάει δ πόλεμος. Δέν ήταν καταστροφή, δέν ήταν λάβωμα, δέν ήταν θανατικό, δέν ήταν ζωντανός ξεχωρισμός πού φέρνει ξενιτεμός! Τό παιδί τής μάνας, δ' Ἡλίας της, ήταν άγνοούμενος. Βρέθηκε άναμεσα στούς τόσους άλλους Κύπριους δπού τούς άρπαξε ή άγρια τουρκιά και τούς άφάνισε στά βάθη τής χώρας της. Και δέν ξέρει κανένας άπό τούς δικούς τους άν ζοῦνε, άν πέθαναν, άν τυραννιούνται, άν άργοπεθαίνουν. Τούτο τό βά-

σανο τ' ἀγνοούμενου είναι ἀβάσταχτο, ἀτέλειωτο, είναι μαχαιριά καθημερινά στό ψυχό. Ζεῖς μὲ τήν ἐλπίδα νά ξαναδεῖς τόν ἄνθρωπό σου ζωντανόν. Μά ή ψυχή σου καί δ νοῦς σου κολυμπάει κάθε ὥρα καί στιγμή σέ μιά κόλαση φριχτή.

‘Η Κύπρια μάνα μέσα στά μαῦρα χωμένη, μέ μαυρισμένη ψυχή καί καρδιά, μέ μαύρη ἐλπίδα κι ἀπαντοχή περιμένει τό παιδί της πού ἀγνοεῖται ἐδῶ καί χρόνια ή τύχη του...’ Ή μάνα τοῦ Ἡλία δίπλωσε τό τάμα. Καί χρονιά μέ χρονιά πού περνοῦσε τό ’κανε τριπλό καί τετραπλό. Κι ἔγινε ώς τά τώρα ἐφτά φορές μεγαλύτερο τό τάμα της στόν Ἄι-Λιᾶ. “Εταξε καί παρακάλεσε τήν Παναγιά καί ὅλους τούς Ἅγιους. Τώρα πιά δέν ὑπάρχει Θεός πού νά μή συμφωνεῖ μέ τόν πόνο της καί τό δίκιο της!

Γιατί δμως οί ἄνθρωποι σά λαός, σάν κράτος, σά μεγάλες δυνάμεις, τά μετρᾶνε δλα μέ τή δύναμη τοῦ μπαρούτιον καί δέ δίνουνε στήν πονεμένη μάνα τό δίκιο της κι δτι πολυτιμότερο τής ἔχουν πάρει;

ΤΟΛΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ (Φωτογραφία)

ΜΙΚΡΗ ΚΥΡΙΑ

ΚΙΜΩΝ ΕΥΣ. ΤΖΑΛΛΑΣ

Ο ΘΩΜΑΣ

Τό χωριό είναι χτισμένο πλάϊ στή θάλασσα, σ' ένα φαρδύ κόλπο, άνοιχτό στούς άνεμους πού έρχονται άπό τό πέλαγος άλλα καί άπό τούς έλαιωνες καί τόν κάμπο, πού σάν ένα άλλο συνεχόμενο πέλαγος, δλοπράσινο, χάνεται στόν δρίζοντα.

Δεξιά κι άριστερά άλλοκοτα άπότομοι καί ψηλοί λόφοι φτάνουν μέχρι τή θάλασσα καί περικλείουν τό χωριό, τούς έλαιωνες καί τόν κάμπο.

Μέ μιά λέξη θάλασσα, χωριό, έλαιωνες καί κάμπος είναι μιά μεγάλη χοάνη κλεισμένη άπό τά δυσ πλάγια. Γι' αύτό οί άνεμοι δέ σταματοῦνε μέρα-νύχτα.

Οί άνθρωποι πού ζοῦνε σ' αύτό τό χωριό δέν έχουν σχέση μέ τήν θάλασσα, δέν έχουν τίποτα τό θαλασσινό. Είναι χωριάτες πού τούς κατέβασαν άπό τά δρεινά, πάμφτωχα χωριά τους καί τούς έγκατέστησαν, δταν οί τουρκαλβανοί νοικοκυραῖοι πού ήταν οί μόνιμοι κάτοικοι του, άπό άμνημόνευτα χρόνια (καί πού κρατοῦσαν τά καλλίτερα κτήματα τής γῆς στόν τόπο) σφάχτηκαν ή κατάφεραν νά φύγουν κακήν κακώς στήν 'Αλβανία. Αύτό έγινε μετά τήν άπελευθέρωση καί τό διώξιμο τοῦ καταχτητῆ, στό πλάϊ τοῦ δποίου στάθηκε ή μεγάλη πλειοψηφία τῶν Τουρκαλβανῶν, πειθήνια στούς άρχηγούς, θρησκευτικούς καί πολιτικούς, μήν άκούγοντας τή φρόνιμη φωνή τοῦ μουφτῆ καί άλλων προεστῶν πού τούς συμβούλευαν νά μήν διαταράξουν τή φιλία μέ τούς "Ελληνες πού στάθηκαν πάντοτε γι' αύτούς καλοί καί πιστοί φίλοι.

Τόσα χρόνια ζωῆς πλάϊ στή θάλασσα, δέν άλλαξε στό έλάχιστο τόν τραχύ, βουνίσιο χαραχτήρα τῶν άνθρωπων αύτῶν, πού άλλοτε ήταν τά «ρετάλια» τῶν χωριῶν τους, δηλαδή έκεινοι πού δέν είχαν σπίτι καί χωράφια δικά τους, καί τό μόνο τους έχει ήταν ή άδυσώπητη φτώχια τους. 'Η θάλασσα ήταν γι' αύτούς άπλως άλμυρό νερό, σκέτο άλμυρό νερό. Ούτε τά ψάρια τής έκτιμούσαν, πού δέν τάτρωγαν, μένοντας στήν πατροπαράδοτη άρχη δτι τό κρέας είναι ή βάση τής ζωῆς. Ποῦ νά συναντήσεις άνάμεσά τους, έκείνους τούς σκληρούς θαλασσομάχους τῶν νησιῶν μέ τά ναυτικά καπέλα καί τίς ήλιοκαμένες μορφές, δπου λάμπαν γεμάτα άντρειωσύνη, μάτια βαρειά άπό κούραση καί άνεξήγητη νοσταλγία καί πού καθισμένοι σταυροπόδι στά μουράγια νεταρίζανε τά δίχτυα τους μέ τά τραχειά χέρια πού είχαν παλάμες άσπρισμένες άπό τόν άσιγαστο μόχθο τους. Αύτοί οί ψαράδες, άπ' τ' άπέναντι νησιά, έρχονταν καί ψάρευαν στόν άπέραντο κόλπο, οί ντόπιοι δούλευαν τή γῆ τους, τούς έλαιωνες, άνοιγαν πηγάδες καί κάναν περιβόλια. Καί μαζεύονταν – στίς ώρες τής σχόλης – στούς σκοτεινούς καφενέδες, παίζαν χαρτιά, πίναν, βρίζαν καί μάλωναν καί φτύναν άδιά-

φορα κατά τό μέρος τῆς θάλασσας. Και τά βράδια ἀνηφόριζαν ἀργά-ἀργά στά σπίτια τους, πάνω στούς ἀπότομους λόφους, ἀνάμεσα ἀπό τά ἐρείπια τῶν τουρκικῶν σπιτιῶν πού τά είχαν κάψει και πού ρέβαν μελαγχολικά στούς ἀπέραντους ἐγκαταλειμμένους κήπους τους, μάταια ἀγναντεύοντας μέ τά μικρά, τοξοτά παραθυράκια τους, τό πέλαγος.

"Ενας τέτοιος δρεισίβιος ἤταν καί δ Θωμᾶς. Μόνο πού δ Θωμᾶς πού τό μυαλό του ἔπαιρνε στροφές και είχε δουλέψει γιά κάμποσο στή Γερμανία, ἐκτίμησε τόν πλοῦτο τῆς θάλασσας. Στήν ἀρχή ἀνοιξε ἔνα ἑστιατόρι, δπου οί ξένοι τοῦ καλοκαιριοῦ εύρισκαν φρέσκο ψάρι, πού δ Θωμᾶς ἀγόραζε ἀπ' τούς ψαράδες. 'Αργότερα σκέφθηκε δτι τό κέρδος θά ἤταν διπλό καί τρίδιπλο ἀν ψάρευε δ ίδιος. 'Η σκέψη αὐτή και μόνο, ή ἀναζήτηση δηλαδή τοῦ κέρδους, τόν ἔφερε στήν θάλασσα. Σιγά-σιγά, μέ βουνήσια ἐπιμονή και θάρρος δ Θωμᾶς ἔγινε καί ψαρᾶς, πήρε δικό του πλεούμενο και δίχυνα κι ἔνα συνεταῖρο, ἔναν ἄλλο πάλι βουνήσιο πού δ ίδιος τόν ξύπνησε και τόν πήρε κοντά του. Οί δυό τους ξανοίγονταν στόν ἀπέραντο κόλπο καί σιγά-σιγά και πέρ' ἀπ' τόν κόλπο στό ἀνοιχτό πέλαγο, δταν μάλιστα στή βάρκα τους μπήκε και ἔνας πετρελαιοκινητήρας.

Και τά κέρδη αὗξαιναν. Κι ἀπό τή θάλασσα πού γενναιόδωρα τούς πρόσφερε τ' ἀνεχτίμητα πλούτη της και ἀπό τό ἑστιατόριο πού ή κίνησή του δλο και μεγάλωνε γιατί κάθε καλοκαίρι, ἄλλα και τίς ἄλλες ἐποχές, δλο και περισσότεροι ξένοι ἔρχονταν ν' ἀπολαύσουν τήν θάλασσα και νά φάνε φρέσκο ψάρι.

'Η θαλασσινή ζωή δμως, σέ τίποτα δέν ἄλλαξε τό Θωμᾶ. Τίποτα ἀπό τήν δμορφιά και τό μεγαλεῖο της δέν εἰσχώρησε μέσα του. Ποτέ μέ τό χέρι του ἀντήλιο δ Θωμᾶς δέ τή θαύμασε, ἔνα καλοκαιριάτικο πρωϊνό. Ποτέ δέν ἔννοιωσε τή μαγεία τῶν ἐρημικῶν ἀκρογιαλιῶν δταν τά περιέπλες μέ τήν βάρκα του τήν ἀνοιξη και τόν εύώδιαζαν μέ τά ἀγριολούλουδά τους ἀνθισμένα, κατώ ἀπό τό χιονάτο ἥλιο. Ποτέ δέ βούτηξε καταμεσῆς στό πέλαγος σ' ἄπατα γαλάζια νερά και δέν στάθηκε νά δή τόν ἥλιο, νά γίνεται χίλια ἀστραφτερά κομάτια πρίν γύρει στά βουνά τῶν νησιῶν. Και ποτέ δέν ξάπλωσε σέ μιά μοναχική ἀμμουδιά λεύτερος και μακάριος ἀκούγοντας τίς κραξιές τῶν γλάρων. 'Απόμεινε δ βουνήσιος χωριάτης, ἀκατάλυτα δεμένος μέ τή γῆ και τό χῶμα της. 'Η θάλασσα ἤταν γι' αὐτόν ἔνα σίγουρο χρυσορυχεῖο και τίποτ' ἄλλο. "Ενα χρυσορυχεῖο πού ἔπρεπε νά τό ἐκμεταλλευτή πρίν ἀκόμα κι ὄλοι χωριανοί ξυπνήσουν και ρίξουν τά μάτια τους πάνω του. Κι δ Θωμᾶς είχε σχέδια στό κεφάλι του, ἥθελε νά κάνη και ἔνα ξενοδοχεῖο, νά κάνη σοβαρές ἐπιχειρήσεις. "Ἐπρεπε νά σχηματίση ἔνα κεφάλαιο γερό. "Ἐτσι·αὔξανε τίς προσπάθειές του. 'Αγόρασε κι ὄλλα δίχυνα. Κι δλα. "Εριχνε σέ πολλές μεριές. Ξανοίγονταν στό πέλαγος. Δέν πολυσκοτιζόταν γιά τό καιρό. Τό θολό σύννεφο τοῦ κέρδους τόν συνέπαιρνε δλο και περισσότερο.

Μά οί ψαράδες ἀπ' τ' ἀντικρυνά νησιά πού ξέραν καλά τή θάλασσα δπως και οί πατέραδες και οί πατέρες τῶν πατεράδων τους, πού είχαν δοκιμάσει τίς ἀπίστευτες ἄλλαγές της, τή μιά γλυκειά, ἀθῶα και παιχνιδιάρα και τήν ἄλλη δολοφόνα τίγρη, μανιασμένη γιά ἀνθρώπινα κορμιά, παρακολουθοῦσαν τά ξανοίγματα τοῦ Θωμᾶ και τίς ἀποκοτιές του. Κάτι τούς ἔλεγε μέσα τους, αύτό τό «κάτι» πού ἤταν τό καταστάλαγμα γενιῶν και γενιῶν πού μόχτησαν και κινδύνεψαν στό κῦμα, δτι γιά τό Θωμᾶ προπαρασκευαζόταν μιά συμφορά. Κάπου, σ' ἀνήλιαγα και μυστηριώδη ἐργαστήρια χαμένα στούς βυθούς πού κατοικοῦν οί νεράδες και οί γοργόνες τῆς θάλασσας. 'Ηταν σάν ή θάλασσα νά ἥθελε νά τόν τιμωρήσει και νά τόν ἐκδικηθεῖ.

Και τά βράδυα, στούς καφενέδες ἐκεī πού ἔπιναν ἀργά, σιωπηλά τό κρασί τους τόν συμβούλευαν.

«Θωμᾶ, πρόσεχε τή θάλασσα. Ή θάλασσα είναι μπαμπέσα, δπως ή γυναικα. Μή ξανοίγεσαι ποτέ, αν δέν είσαι σίγουρος ότι θά ξαναγυρίσεις. Μή ρισκάρεις ποτέ. Δέν είσαι θαλασινός...». Κι άφοῦ έλεγαν τόν καλό καί τίμιο λόγο τους, έσκυβαν τά ήλιοκαμένα, τραχιά καί κουρασμένα πρόσωπά τους, ρουφούσαν τό κρασί τους καί βυθιζόταν στή σιωπή τους.

Μά ό Θωμᾶς χαμογελούσε. «Ενα χαμόγελο πού δέν έλεγε τίποτε, μόνο έδειχνε τά δόντια του, γερά, κάτασπρα δόντια σ' ένα μελαχροινό, ίδιο σπανιόλικο μούτρο, ψημένο άπο τόν ήλιο καί τούς άγέρηδες τής θάλασσας.

★ ★ ★

Καί τό κακό έγινε κάποια μέρα τόν Απρίλη. Γιατί τήν άνοιξη είναι πού ό καιρός είναι έπικινδυνος, γιατί δέν είναι σταθερός, σίγουρος. Ποτέ νά μήν έμπιστεύεσαι τή θάλασσα τήν άνοιξη, ένω τό χειμώνα είτε καλός είναι ό καιρός, είτε κακός, είσαι σίγουρος γιατί είναι σταθερός καί δέν άλλάζει στό άψε-σβήσε, λένε πάλι οι ψαράδες τών νησιών.

«Ενα τέτοιο πρωϊνό, λιοπερίχυτο, γαλανό κι εύτυχισμένο, χωρίς κανένα σύννεφο στόν ούρανό, ό Θωμᾶς κι ό σιωπηλός συνεταῖρος του, ξανοίχτηκαν μακριά στό πέλαγο νά μαζέψουν τά δίχτυα τους. Άπορροφημένοι απ' τήν κουραστική δουλειά, δέν πρόσεξαν τήν υπουλή άλλαγή πού άρχισε νά γίνεται στόν καιρό, προπάντων δέν πρόσεξαν τά σύννεφα πού ξαφνικά ήψωθηκαν κατακόρυφα πάνω απ' τά Άκροκεραύνια, προειδοποίηση ότι θά σηκωνόταν δυνατός άγέρας καί θά χάλαγε ό καιρός. Ξάφνου έκει πού τούς τύλιγε τό γλαυκό δνειρο, βρέθηκαν σέ μιά σκοτεινή, άνησυχη θάλασσα, κάτω άπο ένα συννεφιασμένο ούρανό. Δυνατός άνεμος πού δλο καί αὔξανε, άρχισε νά σφυρίζει καί νά σηκώνει μεγάλα, βουβά κύματα.

— Κάνε γρήγορα, είπε ό Θωμᾶς στό συνεταῖρο του. Νά σώσουμε τά δίχτυα!

Καί οί δυό τους μέ γρήγορες, δυνατές κινήσεις τραβούσαν τά δίχτυα πού φαίνονταν άσωστα.

Μά ή θάλασσα δέν τούς περίμενε. Κι αύτό ήταν τό μεγάλο, τό μοιραϊο λάθος τού Θωμᾶ, πού ή άπληστία του δέν τόν άφησε νά πάρη τή σωστή άπόφαση, παρ' ότι ό κίνδυνος ήταν χειροπιαστός. Τώρα τά κύματα ήταν σκοτεινά βουνά πού τράνταζαν τό φτωχύ πλεούμενο.

— Βάλε μπρός, είπε ό Θωμᾶς. Νάχουμε έτοιμη τή μηχανή, νά δουλεύει.

Μά ένα δυνατό κύμα σάρωσε τή βάρκα καί τή γέμισε νερά καί τούς μούσκεψε, ένω ό άγέρας τούς πάγωσε.

«Ο κινητήρας δέν πήρε μπρός. Μιά, δυό, τρεις φορές. Τίποτα. Είχε πάρει νερό. Ό συνεταῖρος φοβισμένος γύρισε τά μάτια του στό Θωμᾶ, πού έννοιωσε βαθιά μέσα του, ότι κάτι δέν πήγαινε καλά.

— Τό μαχαίρι γρήγορα φώναξε μέ ύπόκωφη φωνή.

«Ο συνεταῖρος άφησε τόν κινητήρα καί τού έδωσε τό μεγάλο κοφτερό μαχαίρι. Ό Θωμᾶς έκοψε γρήγορα-γρήγορα τά δίχτυα. Τό στόμα τους ήταν πικρό, φαρμάκι. Άρπαξαν τά κουπιά. Μά ή φουρτούνα λυσομανούσε τώρα στά γεμάτα. Άγέρας, βροχή, κι άπαίσια κύματα τούς έζωναν καί τούς χτυπούσαν απ' δλες τίς μεριές. Ό ούρανός είχε γίνει κατάμαυρος πέρα γιά πέρα καί μόνο έκει στό βοριά, στήν άκρη τού ούρανού, τά χιονισμένα Άκροκεραύνια φάνταζαν φωτισμένα άπο ένα φῶς άσπρο καί φοβερό. Τό γλαυκό δνειρο είχε γίνει — ξάφνου — μαύρος έφιάλτης. Άντάρα τούς τύλιξε. «Ενα μεγάλο κύμα τούς χτύπησε καί γέμισε τή βάρκα νερά. "Υστερα άλλο κι άλλο" δέν πρόφταιναν ν' άνασάνουν. Κατάλαβαν ό-

τι ήταν χαμένοι. Κυριευμένοι ἀπό πανικό ἄρχισαν νά ούρλιάζουν, νά φωνάζουν «βοήθεια, βοήθεια» μά οί κραυγές τους χανόνταν στή λύσα τοῦ ἀγέρα καί στή βουή τῶν κυμάτων. Προσπάθησαν ἀπεγνωσμένα μέ τά κουπιά νά φέρουν τή βάρκα σέ μιά τροχιά πάνω στά κύματα. Μάταιος κόπος. Ἡ θάλασσα τή χτυποῦσε μανιασμένη ἀπ' δλες τίς μεριές καί τήν ἀναποδογύρισε σά καρυδότσουφλο. Βρέθηκαν κι οί δυό στό παγωμένο νερό, κρατώντας ἀπό ἕνα κουπί. Πρόφτακαν καί κυτάχτηκαν – δυό χλωμές μορφές, μέ τά μάτια δρθάνοιχτα γεμάτα τρόμο κι ἀπορία καί πού τίς κατάπιε γρήγορα τό μαῦρο νερό.

★ ★ ★

Τό ἄλλο πρωΐ, μιά ήσυχη, ἡλιοφώτιστη θάλασσα, τούς ἔβγαλε (δυό ἄμμορφους, μαύρους σωρούς) στήν ἀπέναντι παραλία τοῦ χωριοῦ. Καί τούς ἀπόθεσε γαλήνια, σχεδόν στοργικά, στήν κάτασπρη ἀμμουδιά.

Οί δικοί τους τούς περιμάζεψαν. Τούς ἔκλεισαν τά μάτια, δρθάνοιχτα στά μελανιασμένα πρόσωπα. Τούς μετέφεραν στά σπίτια τους ψηλά στούς λόφους. Τούς ἄλλαξαν καί τούς φόρεσαν τά μαῦρα, γαμπριάτικα ροῦχα καί τούς ἀπόθεσαν σ' ἔνα χωριάτικο δωμάτιο καί τούς μοιρολογοῦσαν μ' ἐκεῖνα τά ἡπειρώτικα μοιρολόγια τά γεμάτα σπαραγμό καί μῆσος γιά τόν ἀδικο χαμό.

Τήν ίδια μέρα τούς κήδεψαν καί τούς ἔφεραν στό μικρό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ, στήν κορφή τοῦ λόφου.

Κι ἀφοῦ δ παπᾶς τέλειωσε τίς ψαλμωδίες κι ἄρχισαν σιγά-σιγά νά τούς κατεβάζουν πλάϊ-πλάϊ, ἀκούστηκαν ἀπ' τό μαυροφορεμένο πλῆθος, κατάρες καί βρισιές κι ὑψώθηκαν γροθιές γιά τόν αἴτιο τής ἀδικίας. Καί τά μάτια στράφηκαν μ' ἀποστροφή καί μῆσος, στόν ἄγριο φονιά, στό φοβερό στοιχειό, πέρα στό μακρυνό πέλαγος, στή θάλασσα πού στραφτάλιζε, ἀνοιξιάτικη, γαλήνια, πανέμορφη κι' ἀνεύθυνη...

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΖΙΑΛΛΑ-MANTZIOY

Ο ΠΑΠΠΗΣ (Διήγημα)

Μ' ἄρεσε ἡ ἱστορία τῆς Λίζας, δπως μοῦ τῇ διηγήθηκε, καὶ θέλησα νά τῇ γράψω:
«Καθώς ἀνηφόριζα στό γκαλντερίμι, πού γύριζα 'πό τήν ἐκκλησιά κι ἔφτανα στό πατρι-
κό τοῦ πατέρα, είδα τή γερόντισσα νά κάθεται στό πεζούλι μέ τό γέροντά της, πλάι στή
στέρνα, λίγο κοπιασμένοι καθώς κι αύτοί μόλις είχανε φτάσει.

Κάμποσες ρυτίδες στά γέρικα χέρια πού κρατοῦσαν τό μπαστούνι, μούγνεψαν νά ψήσω
τόν καφέ τους, καὶ κάποιοι ἀναστεναγμοί μέ πάγωναν τήν ώρα πού ἐγώ, καθώς ἐτοίμαζα τά
φλυτζάνια στό μαγειριό, γευόμουν τούς ἀνθρώπινους καημούς ἀπ' τά παιδιάστικα χρόνια
μου.

Ήταν Σεπτέμβρης. Τά σταφύλια είχαν ώριμάσει στ' ἀμπέλια τοῦ χωριοῦ κ οἱ κοπέλες
ἡρθαν καὶ μέ φώναξαν γιά τόν κυριακάτικο περίπατο.

Πήρα τό καλαθάκι, φίλησα τούς παππούδες καὶ δώσαμε συνάντηση στό δικό μας ἀμ-
πέλι μετά ἀπό τήν ἀνέμελη βόλτα μου μέ τά κορίτσια.

Στίς πλαγιές τοῦ χωριοῦ, είχαν βγεῖ δλοι μέ κάποιο κάνιστρο, στ' ἀμπέλια, νά φᾶνε κά-
να σταφύλι καὶ νά φέρουν καὶ στό σπίτι.

Όμορφο δειλινό. Μικρά ἐμεῖς, στά δώδεκα ἀκόμα χρόνια μας προσπαθούσαμε νά
φανταστοῦμε τί περίπου μπορεῖ νά είναι ἡ «ἀγάπη» καὶ κρυφογελούσαμε, καθώς στά μονο-
πάτια ἀνταμώναμε τά ζευγαράκια τοῦ χωριοῦ. Καὶ τότε, δπως βλέπαμε τούς μεγάλους νεα-
ρούς δμορφους καὶ τίς δεκαοχτάχρονες σωστές νεράϊδες, καταλαβαίναμε πώς δέν μπορεῖ,
δ ἔρωτας θάναι τ' ώραιότερο μέσα στά δμορφα τῆς ζωῆς.

Κείνο τό ἀπόγευμα στό δρόμο γιά τ' ἀμπέλι τοῦ θείου βρήκαμε τή θεία Ἀθηνᾶ μέ τό γαϊ-
δουράκι της πού πήγαινε ξεκούραστα κι αύτή κατά κεῖ. Καὶ δέν ἀργησα, μέ τή μεγάλη ἀγά-
πη πού μούχαν νά μπῶ ἐγώ στό σαμάρι καὶ νά κατεβεῖ ἐκείνη.

Πιό πέρα συναντήσαμε καὶ τό δραγάτη τοῦ χωριοῦ πού μᾶς ἀγριοκοίταξε, νᾶχουμε τό
νοῦ μας, μπάς καὶ μπούμε δλες μαζί σέ κάνα ξένο ἀμπέλι.

Καὶ στήν ἄκρη τοῦ δρόμου πού κόντευε νά φτάκει στό δημόσιο, κάποιοι νοικοκυραῖοι
βιάστηκαν νά τρυγήσουν πρῶτοι μιά κι ἔπρεπε νά φύγουν γιά τήν Ἀθήνα, πού σπουδάζουν
τά παιδιά.

Ο ἥλιος κόντευε νά βασιλέψει κι ήταν ώρα νά γυρίσουμε.

Περάσαμε ἀπό τό τελευταῖο ἀμπέλι, τ' ἀμπέλι τοῦ παπποῦ.

Ἐκεῖ μ' ἄφηκαν οἱ μικρές μου φιλενάδες κι ἔφυγαν.

Πάππη - κυραμάννα, φώναξα, ένω πηδοῦσα τό φράχτη σάν κατσικάκι.

Κανένας δέ μ' ἀπάντησε γιατί δι παππούς, κρατώντας ἔνα βιβλίο καθόταν κάτω ἀπό μιά κυδωνιά κι ἐψαλλε ἀσταμάτητα ὑμνους πρός τόν δημιουργό. Κι ἡ κυραμάννα δέ φαίνονταν.

Εἶδα δῆμως λίγο πιό κάτω στήν ἀσκιά τό καλάθι γιομάτο μέ σταφύλια και σῦκα και κατάλαβα πώς ἡταν ἐκεῖ ἀκόμα, μιά κι δι παππούς μέ τά βιβλία πού κουβαλοῦσε, ποτέ δέν κρατοῦσε καλαθάκια μέ φροῦτα κι ἀφηνε αὐτή τήν ἔγνοια στή γιαγιά.

– Πάππη μου, τοῦ ξαναφώναξα, δέν μ' ἀκοῦς; ἥρθα.

– Ἡρθες ματόπλα μου, καλῶς τά μάτια σου.

Καί καθόμουν στά γόνατά του και κεῖνος συνέχιζε νά ύμνει τίς δημορφιές τοῦ δημιουργοῦ.

Πα, βου, γά δη, κε, ζο, νι καί ξανάφτιαχνε και διόρθωνε τή φωνή του.

Πέρα, στή γωνιά τ' ἀμπελιοῦ, κοντά στή γκουρμπινιά μας, ἀκούγονταν κάτι.

“Ενας ἀνθρώπινος θόρυβος. Σάν νάταν γέλιο και κλάμα, σάν νάταν τραγούδι και μοιριολόγι μαζί.

– Αφοσα τήν ἀγκαλιά τοῦ Πάππη μου κι ἔτρεξα γρήγορα κατά κεῖ. “Ηξερα ἐγώ!

Μά πῶς τόπαθα σήμερα και ξεχάστηκα μέ τίς φίλες και τόν Πάππη;

Τή βρῆκα πάλι τή γιαγιά, ἀκουμπισμένη στό βραχάκι τῆς ἀγράμπελης νά μοιρολογᾶ.

Κρατοῦσε μέ τόν χέρι τό κεφάλι και μέ τ' ἀλλο σφούγγιζε τά μάτια και τελειωμό τά δάκρυα δέν είχαν.

– Σώπα, γιαγιάκα μου, και νυχτώνει, σώπα και δέν κάνει νά κλαῖς. Κι οι ψυχές δέ θέλουν τέτοια ὥρα τά κλάματα. Ζητοῦν νά μερέψουν και νά ήσυχάσουν στήν ἀγκαλιά τ' οὐρανοῦ.

– “Αι παιδάκι μ', πᾶμε, δέ ματακλαίω.

Μά ήξερα καλά πῶς ή γιαγιά σταματοῦσε τό κλάμα γιά χατήρι μου κι δχι γιατί νύχτωσε ή γιατί ξεθύμανε.

Μέ λάτρευε ή γιαγιά.

Τήν κρατοῦσα ἀγκαλιά, σάν νάταν ἐκείνη μικρότερό μου παιδάκι, και φτάκαμε στήν ποργιά.

– “Ε! Βάβω, φώναξε δι πάππης. “Εδωκες κάνα σῦκο στό παιδί;

Τά λιβανά είναι καλύτερα.

Καί πήραμε τόν ἀνήφορο γιά τό μεγάλο σπίτι μας στή μέση τοῦ χωριοῦ.

Πολλές φορές θέλησα νά τό ξεχωρίσω ἀπό κάτω ἀπ' τ' ἀμπέλι, ἀλλά ποτέ δέν μ' ἀφηναν τά κλαριά κι οι κληματαριές κι οι κρεββάτες.

Κράτησα τό καλαθάκι μέ τά φροῦτα. Ἐγώ μπροστά και κατόπι οί γερόντοι.

‘Ο πάππης κρατοῦσε και μπαστούνι. Τοῦ ζήτησα νά τοῦ κρατήσω τά βιβλία, μά δέ θέλησε.

Χωριανοί περαστικοί μᾶς προσπερνοῦσαν καθώς διάβαιναν καβάλα στά γομαράκια τους κι δλοι ἔβγαζαν τό κασκέτο τους νά χαιρετήσουν τό λόγιο τοῦ χωριοῦ, τόν ήσυχο γέροντα πού δρμήνεις κι ἀγάπη ήξερε νά χαρίζει, τόν κύριο Θάνο, τόν πάππη μου.

‘Η νύχτα ἀγκάλιαζε σιγά-σιγά τό χωριό κι ἐμεῖς μπήκαμε στήν καγκελόπορτα τοῦ «ἀρχοντικοῦ» μας.

Τό Χρυσοχώρι, τό μικρό χωριό μας δέν είχε βέβαια τότε ἡλεχτρικό κι ήμασταν ἀφημένοι στή μαγεία τοῦ φεγγαριοῦ μέχρι νά μᾶς καταλάβει ή Μέλπω νά βγει μέ λάμπα νά μᾶς καλωσορίσει.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ (Λάδι)

ПОРТРАИТО

Κόντευε τά πενήντα ή Μέλπω καί σάν χήρεψε ή ἄμοιρη στό μαυρισμένο πόλεμο, ἔμεινε ἀτεκνη καί στεγνή, δρφανή, ἀπ' ἄλλο χωριό φερμένη κι ἀπόμεινε κοντά στούς παπποῦδες νά συντροφεύουν δ ἔνας τόν ἄλλο.

Ἐκείνη νά πλύνει καί νά σκουπίσει καί νά νοικοκυρέψει. Μά τό μαγείρεμα, δλα κι δλα ἡταν δουλειά τῆς κυρᾶς τῆς γιαγιᾶς μου. Πίττες καί γλυκά μέ καρύδια καί μοῦστο κι ἄλλα κι ἄλλα πούφταναν νά ζηλεύουν τή μαγειρική της πολλές νοικοκυρές.

Ἐτσι περνοῦσε δ Σεπτέμβρης. Παιγνίδια καί περίπατοι στ' ἀμπέλια. Κατόπι ἔρχονταν δ τρύγος καί τό πάτημα στό πατητήρι.

Πλέναμε καλά τά πόδια μας καί μπαίναμε στή μεγάλη σκαφίδα τήν ξύλινη καί δός του χορός, ὥσπου νά τελειώσουν τά σταφύλια καί νά ρίξουν ἄλλα οί γειτόνοι ὡς τό σχόλασμα.

Κατόπι θά ῥχόταν ἄλλες δουλειές. Ἡ Μέλπω φρόντιζε γιά τά ξύλα, ἡ γιαγιά νά ἔξασφαλίσει τά κρακανάκια της γιά τό χειμώνα, τή ρίγανη καί τό πιπέρι, τό διόσμο καί τ' ἄλλα.

Ζήτησα ἀπό τή Μέλπω νά δεχτεῖ νά μέ πάρει στό δάσος τ' ἄλλο πρωΐ καί δέ μοῦ χάλασε τό χατήρι.

Μοῦ χτύπησε τήν πόρτα τό πουρνό κι ἐγώ στό λεφτό είχα κιόλας κινήσει. Κι ἡ γιαγιά μᾶς ἔδωσε κι ἔνα τροβαδάκι μέ κοκόσιες νά τρῶμε στό δρόμο.

Ἡ μάντρα μέ τά πουρνάρια δέν ἡταν πάνω ἀπό μισή ὥρα μακριά.

Ο καιρός ἡταν δμορφος. ቩ πρωϊνή δροσιά μᾶς γέμιζε ζωή καί μοσχοβολοῦσε δ τόπος ἀπό τήν ἀγριάδα πού κυριαρχοῦσε ἔκει γύρω.

Βάλθηκα νά μαζεύω κυκλάμινα καθώς ἡ Μέλπω παιδεύονταν μέ τήν κασάρα νά κλαρίσει. Κι ἔγιναν δυό μεγάλα μπουκέτα δταν τά ξύλα πούκοψε ἔκείνη, γένηκαν δλόκληρο ζαλίκι.

Θέλησε νά ξαποστάσει λίγο καί κατόπι νά πάρουμε τό δρόμο γιά τό χωριό.

Κι ἔκει βρῆκα τήν εύκαιριά νά τής πῶ τό μυστικό μου.

— Κυρά Μέλπω μου. Κάτι θέλω νά σου πῶ, μά δέ θά τό μαρτυρήσεις σέ κανέναν.

— Ἐννοια σου, κόρη μου, κι ἐγώ ξέρω ἀπό καημούς καί πόνους καί μυστικά.

— Πᾶνε μέρες τώρα πού βλέπω τή γιαγιά νά μοιριολογεῖ καί νά κλαίει ἀπαρηγόρητα.

Ἐκείνη πού πρέπει νά κλάψει είμαι ἐγώ, καθώς ἡ μάνα κι δ πατέρας βρίσκονται στά ξένα καί λαχταρῶ νἄρθουν νά μέ πάρουν κι ἔμένα γιά τήν ξένη ἔκείνη χώρα. Κάθε φορά μοῦ λέτε πώς θάρθουν καί θά μέ πάρουν πιά, μά κατόπι μοῦ τό γυρίζετε καί λέτε πώς τί θά κάνει δ παποῦς κι ἡ γιαγιά χωρίς ἔμένα καί γιά χάρη τους μένω ἐδῶ...

— Κάτι σάν ν' ἀγκουσεύτηκε ἡ κουρασμένη Μέλπω καί σκύβοντας κάτω ἀπ' τό μαντήλι τής, είδα νά μπαίνει σέ συλλογή:

— Ὁχι, κορίτσι μου, αὐτές τίς μέρες ἡ μαννίτσα σου ἔχασε κάποιο συγγενή τής ἀπό τό Ἀμπελοχώρι, πρωτοξάδελφος, νά, σάν τό δικό σου ξαδέλφι τό Λάκη πού είστε τόσο ἀγαμένοι.

Νά γιατί κλαίει καί γιά νά μή σου χαλᾶ τό χατήρι, σταματᾶ σάν σέ βλέπει.

Θά τής περάσει δμως δ πόνος καί θά ξεχάσει σέ καναδυό μέρες. Δέν ἡταν δά καί νέος δ κύρ-Ἀνέστης δ ξάδερφος. Ἐξήντα χρονῶν ἄνθρωπος ἡταν, κυρά μου, καί μή λυπᾶσαι.

Ἐτσι τέλειωσε ἡ ἴστορία καί τό μυστικό πούθελα νά μάθω τόμαθα.

Στό σχολειό καλά τά πήγαινα μέ τά γράμματα κι δ παππούς μου, δ σοφός τοῦ χωριοῦ μέ μόρφωνε καί κάθε μέρα πήγαινα καί μέ μιά παροιμία μαθημένη στό δάσκαλο ἡ μέ κάποιο γνωμικό.

Μά κεῖνο πού δέν θά ξεχάσω είναι τό ρητό πώς «Ταῖς γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγή φέρει» καὶ τ' ἄλλο πώς: «Ἡ σιωπὴ εἶναι χρυσός».

Μεγάλωνα στά χάδια τοῦ παπποῦ καὶ τῆς γιαγιᾶς κι ὁ πατέρας μὲ τή μάνα μοῦστελναν κάθε τόσο γράμματα καὶ δῶρα.

Τή γιαγιά δέν τήν ξανάειδα νά κλάψει καὶ κατάλαβα πώς ξέχασε τόν ξάδερφό της.

Κι ὁ παππούς, ὁ δυνατός ἐκεῖνος γέροντας μέ τούς ἀχώριστους φίλους του, πέντε-έξη τόμους στήν ἀγκαλιά μέ σπουδάζε.

Τοῦ πουλιοῦ τό γάλα ἐγώ ἡ μικρή τους Λίζα.

— Ἐφτανε ὁ Δεκέμβρης. Στό σχολειό εἶχαμε μάθει τά κάλαντα καὶ τήν Τετάρτη τό μεσημέρι καρτερούσαμε τόν κύρ-Δῆμο τόν ταχυδρόμο.

Σάν ἀκούσαμε τήν τσαμπούνα του νά μᾶς καλεῖ, τρέξαμε καὶ πρώτη ἐγώ.

Λίζα, μούπε ὁ κύρ-Δῆμος γιά ἰδές, γιά ἰδές. Ἐπιταγή καὶ δέμα.

Κόντεψα νά πέσω ἀπό τά τρόχαλα τοῦ κακόδρομου μέ τό δέμα καὶ τά χρήματα στά χέρια.

Κι δταν ἔφτακα στό σπίτι, ἡ Μέλπω μέ βοήθησε ν' ἀνοίξουμε τό χαρτοκιβώτιο.

Γούνινο παλτό καὶ καρρώ κουστουμάκι μέ μπερέ καὶ μέ κασκόλ, παπούτσια στά μέτρα μου.

— “Ε! Θά πρέπει νάχω τούς καλύτερους γονεῖς, εἴπα μέσα μου καὶ πρόβαρα τά καινούργια καὶ κοιταζόμουν στόν καθρέφτη.

Καθώς θάφτανε ἡ “Αγια νύχτα τό σπίτι θάπρεπε νάναι γεμάτο μέ καλούδια καὶ τρόφιμα.

Κατέβηκε ὁ παππούς στήν πόλη. “Αδικα γκρίνιαξα νά μέ πάρει μαζί του, γιατί δέν ἥθελε ποτέ νά χάνω τά μαθήματα.

Τό γιόμα ἔνα ώραϊ ἀμάξι φάνηκε στή χούνη.

Δέν ἀργησε νά σταματήσει κοντά στό σπίτι κι ὁ παππούς φάνηκε νά κατεβαίνει. Πλήρωσε τόν ἀμαξά κι ἡ κυρά Μέλπω ἔφερε μέσα τά πράγματα.

— “Ελα, μούπε, πάρε κι ἀπό μένα τό δῶρο.

Καὶ μοῦδωκε ἔνα δεματάκι. «Τοῦτο μέ παράγγειλε ἡ γιαγιά σου νά στ' ἀγοράσω.»

“Ἀνοιξα τό πρῶτο κι είδα τυλιγμένες δυό δυάρες κι ἔνα τριγωνάκι. Μ' αὐτό θάλεγα τά κάλαντα τοῦ Χριστοῦ στά γειτονικά σπίτια.

Μικρό τό δῶρο τοῦ παπποῦ, εἴπα, μά δέν είναι κι ἀπ' τήν ξενητιά φερμένο!!

Κατόπι ἡ γιαγιά μοῦ χάρισε μιά παρδαλή ποδίτσα πούταν τῆς μόδας τότε νά φοροῦν τά κοπελάκια.

“Αρχισα νά τρέχω μέ τήν ποδίτσα στή γειτονιά στίς φιλενάδες μου. Μά γιά κακή τύχη καθώς ἔμπαινα στήν αὐλή τῆς Γλύκως λύθηκε ὁ Μέλτος ὁ σκύλος τους. Χύμηξε ἀπάνω μου καὶ μ' ἀρπαξε ἀπό τήν ποδιά.

“Ωσπου νά βγει ἡ μάννα τῆς Γλυκερίας νά βαρέσει τό Μέλτο, ἡ ποδιά ἦταν σχισμένη.

Γύρισα κλαίγοντας στό σπίτι. Ἡ γιαγιά πρόλαβε νά λείψει στήν ἐκκλησιά νά ἀνάψει τά καντήλια τῆς Παναγίας κι ἡ Μέλπω πάει νά πάρει προζύμι ἀπ' τήν κυρά-Πάτρα. Μόνο ὁ παππούς, κάθονταν κοντά στό τζάκι.

Μπῆκα κι ἐγώ κλαίγοντας κι ὁ παππούς σηκώθηκε, ἀρπαξε τό μπαστούνι του καὶ μ' ἔπιασ' ἀπ' τό χέρι.

Πάμε, μούπε, ποιός σέ πείραξε παιδί μου; Ἀλλοίμονό του... Μά ὁ Μέλτος εἶχε κρυφτεῖ στή μάντρα καὶ τόν ξανάβραν δταν εἶχαμε πιά δλοι καταλαγιάσει.

Τό παληόσκυλο μουρμούριζαν πότ' ό ξνας καί πότ' ό άλλος ώσπου μᾶς πέρασε τό χάλι.

Ο καιρός περνοῦσε κάπως έτσι. Καί μούστελνε ή μάνα άποκρηάτικες στολές καί μούστελν' ό μπαμπάς έγκυκλοπαίδειες καί λουστρίνι παπούτσια καί παιγνίδια τής ήλικιάς μου.

Πέρασε κι ή Πασκαλιά κι έφτακε ό Μάης.

Τήν Πρωτομαγιά πλέξαμε στεφάνι μέ άγραμπελη καί άγριοτριαντάφυλλα καί τά βάλαμε στήν έξωπορτα πάνω άπό τό σιδερένιο χέρι πούχε τότε γιά νά χτυπᾶ δποιος έρχονταν καί νά τού άνοιξουμε.

Στίς έξετάσεις τοῦ σχολειοῦ, τόν 'Ιούνιο μήνα, είπαμε ποιήματα καί σκέτς καί τραγούδια. Κατόπι ό πάππης μου κατέβηκε στά χτήματα πού τάχε δοσμένα μέ ήμορο καί συζητούσε μέ τούς άγροτες πού τά δούλευαν, δλοι φίλοι κι άγαπητοί.

Τόν 'Αλωνάρη γένονταν τ' άλωνισμα καί μ' έβανε ό κύρ-Σταμάτης στ' άλογα νά τρέχω γύρο-γύρο στ' άλωνι μέχρι νά ζαλιστῶ.

Τά κορίτσια τοῦ χωριοῦ έπαιζαν συχνά τό ίδιο παιχνίδι μαζί μου, ώσπου μᾶς βαριόταν ό κύρ-Σταμάτης καί πηγαίναμε στήν εύχή τοῦ Θεοῦ καί παίζαμε καλόγερο καί μπερλίνα.

Μά τό φθινόπωρο έφτανε σέ λίγο. 'Εγώ είχα τελειώσει τό Δημοτικό σχολειό κ' έπρεπε νά συνεχίσω.

Σύμφωνα μέ τήν έπιθυμία τῶν γονιῶν μου έπρεπε νά πάω στό καλύτερο κολλέγιο τής 'Αθήνας νά μορφωθῶ.

"Ετοι έγινε. "Έφτακα μιά μέρα μέ τόν παππού στήν Πρωτεύουσα. Πήγαμε στό Κολλέγιο. Μ' έγραψε. Πλήρωσε ένα τεράστιο ποσό κι έμεινε στό ξενοδοχεῖο νάρχεται νά μέ βλέπει άρκετές μέρες ώσπου νά συνηθίσω καί νά γνωρίσω κι άλλα παιδιά.

Πέρασα μιά δύσκολη χρονιά. Τήν πιό δύσκολη χρονιά τής ζωῆς μου.

Είχα δμως παρηγοριά τά γράμματα τοῦ πατέρα καί τής μητέρας, πού μοῦ τά παρέδιδε ό κύριος Διευθυντής τοῦ Κολλεγίου κι αυτός άναλαμβανε σύμφωνα μέ τούς κανονισμούς νά στέλνει καί τά γράμματα τῶν σπουδαστῶν.

Καί νοσταλγοῦσα νά τελειώσει ό καιρός καί νάρθουν πάλι πίσω καί δέν χρειάζονταν πιά άλλο καζάντημα.

Κι είχα παρηγοριά τήν έμφανιση κάπου-κάπου τοῦ πάππη μου, πούρχονταν καί μ' έβλεπε στήν πρωτεύουσα καί μέ γέμιζε μέ συμβουλές κι έλπιδες καί μδφερνε καί τά δέοντα τής γιαγιᾶς καί τής κυρά-Μέλπως.

Τρεχούμενο νεράκι πούναι ό χρόνος!!

*Έφτακα κιόλας στήν τελευταία τάξη.

Τότε είναι πού γνώρισα τό Θέμη, καλό παιδί, μαθητής στό Κολλέγιο. Συνεχίσαμε καί οί δυό στήν άγγλική φιλολογία. Μέ τόν καιρό κανονίσαμε νά παντρευτοῦμε, δταν θά τελειώναμε τίς σπουδές μας.

Καί τότε πού γνώρισα τή μεγάλη χαρά τής ζωῆς μου βρήκε ό παππούς τό κουράγιο νά μ' άνταμώσει καί νά μοῦ πεῖ πώς ήμουν δρφανή κι άπό πατέρα κι άπό μάννα...».

ΠΑΝΟΣ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑΣ

Ο ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ ΣΤΑ ΖΑΓΟΡΙΑ ΣΤΑ 1873

Έρευνώντας τούς κώδικες τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων, στό πλούσιο ἀρχεῖο τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, ξπεσα πάνω σέ μία πολύ ἐνδιαφέρουσα ἀπόφαση, πού πιό κάτω θά ἀκολουθήσει. Η ἀπόφαση ἀφορᾶ τὸν περιορισμό τῆς προίκας καὶ εἶναι γεγονός πώς τὸ θέμα αὐτὸν εἶναι πολὺ ἐπίκαιρο καὶ πάντα ἐνδιαφέρει ἀμεσα κάθε τι σχετικό μ' αὐτό.

Η ἀξιοσημείωτη ἀπόφαση ἔχει ληφθεῖ στίς 20 τοῦ Μάρτη τοῦ 1873 καὶ ἀφορᾶ στὰ χωριά τοῦ Ζαγορίου "Ἄνω καὶ Κάτω Σουδενά καὶ Τσερβάρι πού ἀποφάσισαν μέ κατοχυρωμένες κανονιστικές διατάξεις νά περιορίσουν τὸ ὑψος τῆς προίκας¹. Τά ἀνωτέρω χωριά, γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ ακοποῦ τους ἔξελεξαν ἔξαμελῃ ἐπιτροπή² πού στίς 14 Φλεβάρη τοῦ 1873 παρακάλεσε τὸν τότε Μητροπολίτη Ἰωαννίνων Σωφρόνιο Χρηστίδη³ νά ἐνεργήσει μαζί μ' αὐτούς «συμφώνως ταῖς ἀνάγκαις τῶν ἐν λόγῳ Κοινοτήτων τὸν περιορισμὸν τῶν ἐπὶ τῶν γεννησομένων συνοικεσίων προικῶν, λαβουσῶν ἐσχάτως φοβεράν καὶ καταστρεπτικήν Πρόδοδον»⁴.

Μέ βάση τήν παραπάνω ἐπιστολή τῆς ἔξαμελοῦς ἐπιτροπῆς συνέρχονται στίς 20 τοῦ Μάρτη τοῦ 1873, οἱ ἀντιπρόσωποι ὑπό τήν προεδρία τοῦ Μητροπολίτη καὶ «μετά πολλάς καὶ ώριμους συσκέψεις ἐπεδοκιμάσαμεν τά ἀκόλουθα»⁵:

α) Ἐν ἕκαστῃ τῶν ἀνωτέρω Κοινοτήτων θά ὑπάρχῃ Κώδιξ⁶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διατηρούμενος, ἐν ὧ πρό τῆς στέψεως θά καταχωρῆται πᾶν προικοσύμφωνον, ὑπό τῶν Ἱερέων καὶ τεσάρων ἔως πέντε τιμίων χωριανῶν ἐμμαρτυρούμενον.

β) Ἡ προίξ δρίζεται ως ἐκ τῆς τάξεως, εἰς ἣν θά ὑπάγηται ἡ νύμφη, καὶ ἡ τάξις προσδιορίζεται ἐκ τῶν βοηθημάτων ἅπερ γίγνονται σήμερον πρός ἀποπλήρωσιν τοῦ δρισθέντος ἐν ἕκαστῃ τῶν τριῶν ἀνωτέρω Κοινοτήτων στρατιωτικοῦ φόρου⁷. Ἐκάστη δέ τῶν ρηθεισῶν Κοινοτήτων εἰς τέσσαρας τάξεις διαιρεῖται⁸ καὶ τῆς μέν πρώτης τάξεως ἡ προίξ δέν θά ὑπερβαίνῃ τάς ἐκατόν Ὁθωμανικάς λίρας καὶ μετρητάς καὶ τεσσαράκοντα διά φορέματα ἀνευ πολυτελείας γιγνόμενα καὶ τό κρεββατοστρῶσι. Τῆς δέ δευτέρας τάξεως ἡ προίξ δέν θά ὑπερβαίνῃ τάς δύδοκοντα λίρας Ὁθωμανικάς καὶ μετρητάς καὶ τεσσαράκοντα διά φορέμα-

1. Βλ. Κώδικα ἐπαρχίας, ἀριθμός βιβλίου 8, ἔτη 1873 – 1877 σ. 2, Ἀριθ. πρακτικοῦ 355, Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Ἰωαννίνων.

2. Τήν ἔξαμελῃ ἐπιτροπή τήν ἀποτέλεσαν οἱ: Ἰωάννης Λαμπρίδης, Πέτρος Βλαχείδης, Δημήτριος Σιάντας, Κων/νος Γαλάνης, Μιχαήλ Τσιόβας καὶ Ἀλέξιος Ἐξάρχου. Βλ. Κώδικα ἐπαρχίας ἐνθ' ἀνωτ., σ. 2.

3. Βλ. Φωτίου Γ. Οικονόμου, Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις ἐκκλησία, ἀπό τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Ἀθῆναι 1966, σ. 48 – 49.

4. Βλ. Κώδικα ἐπαρχίας, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 2.

5. Βλ. Κώδικα ἐπαρχίας, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 2.

6. Φαίνεται πώς τὰ παραπάνω χωριά δέν διέθεταν Κώδικα, δπως συνέβαινε στά ἄλλα χωριά τῆς ἐπαρχίας. Προικοσύμφωνο τοῦ Συρράκου μέ χρονολογία 15 Αὐγούστου 1860, δηλαδή κατά 13 χρόνια προγενέστερο ρητά ἀναφέρει: «Καὶ νά καταγραφοῦν εἰς τόν κώδικα τῆς ἐκκλησίας κατά τήν συνήθειαν τῆς χώρας μας». Βλ. Δημ. Χ. Γκαρτζονίκα, Μπουρτζόβλαχοι, οἱ ἐξ Ἀρχαιοπελασγῶν τῆς Πίνδου Νεοέλληνες, Γιάννινα 1972, σ. 40.

7. Ο Στρατιωτικός φόρος εἶχε ἀπασχολήσει κατ' ἐπανάληψη τήν ἐφορευτροπεία τῶν Ἰωαννίνων καὶ τό διελόμενο ὑψος του κατά τά ἔτη 1873 – 1874 εἶχε φτάσει στίς 88 χιλιάδες γρόσια «εἰς χαρτονόμισμα». Ἀκόμα ἡ καταβολή τοῦ Στρατιωτικοῦ φόρου θεωρούνταν προσόν οὐσιαστικό κάθε δικαιούχου πολίτη τόσο τῆς πόλης δοσο καὶ τῆς ἐπαρχίας. Βλ. Ἀνέκδοτα πρακτικά ἐλεῶν, βιβλίο 2ον, ἀρχεῖο Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, σ. 129.

τα και κρεββατοστρώσι. Τής δέ τρίτης τάξεως ή προίξ δέν ύπερβαίνη τάς έξήκοντα λίρας Όθωμανικάς και μετρητάς και τριάκοντα διά φορέματα και κρεββατστρώσι. Καί τής τετάρτης τάξεως δέν θά ύπερβαίνη τάς τριάκοντα λίρας Όθωμανικάς και μετρητάς και είκοσι διά φορέματα και κρεββατστρώσι. Εἰς τά μετρητά θά καταλογίζεται συμφώνως τῇ Βασιλικῇ ἐκτιμήσει καὶ πᾶν δ, τι εἰς ἀκίνητον ἥθελε δοθῆ.

γ) Καταργοῦνται τά συνήθη δῶρα γενικῶς τά ἀπό μέρους τῆς νύμφης πρός τούς συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ διδόμενα⁸.

δ) Πᾶν ἔγγραφον ἐκδηλωτικόν ύποχρεώσεις ή ἀξιώσεως προικείου μή ἀπορρέον ἐκ τοῦ λαβόντος χώραν προικοσυμφώνου⁹ μεταξύ τῶν συναψάντων θεωρεῖται ἄκυρον καὶ οὐδεμιᾶς προστασίας τυγχάνον παρά τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς¹⁰.

ε) Πᾶσα ἄδεια γάμου θέλει ἐκδίδεσθαι μετά προηγουμένην πιστοποίησιν παρά τοῦ Ἱερέως τῶν ἐν λόγῳ κοινοτήτων, διτὶ οἱ μελλόνυμφοι συνεμορφώθησαν τῷ παρόντι κανονισμῷ.

στ) Ὁ παρών κανονισμός τά περί προικός κανονίζων, ὑπάγεται αὐτοδικαίως εἰς τήν ἀρμοδιότητα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ ἀφιεροῦται εἰς τό κῦρος αὐτῆς ἵνα, εἴπερ ἀνάγκη τό καλέσει, διά βαρυτάτων ἐπιτιμίων¹¹ καὶ τῶν τοιούτων ύποστηριχθῆ καὶ διατηρηθῆ. "Αρχεται δέ ἰσχύων ἀφ' ἡς ἡμέρας ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγνωσθῆ παρά τοῦ Ἱερέως ἐν ἐκάστῃ τῶν ἀνωτέρω κοινοτήτων.

ζ) Οἱ ύποφαινόμενοι πληρεξούσιοι ύποχρεούμεθα, ἵνα πρός παγίωσιν τοῦ παρόντος κανονισμοῦ, εἴπερ δὲ Σεβαστός ἡμῶν Ἀρχιερεύς ύποδείξει τήν ἀνάγκην, δπως καὶ διά Γράμματος Πατριαρχικοῦ ἢ καὶ ἐπιτιμίου διατηρηθῆ δὲ παρών Κανονισμός ἐν τῇ πρώτῃ αἰτήσει τῆς Σεβασμιότητός του νά ἀναφερθῶμεν καὶ πρός τήν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν.

η) Ἐπειδή καὶ τά ἐπί κεφαλῆς ἢ τό στῆθος τῆς νύμφης καὶ τῶν ἄλλων ἐγγάμων ἢ μὴ κρεμάμενα φλωριά παρέχουσιν εἰς τάς ἀνωτέρω Κοινότητας πολλάς ζημίας καὶ ἀντίκεινται εἰς τήν κοσμιότητα τοῦ γυναικείου φύλου, διά τοῦτο καταργοῦνται καὶ ταῦτα ἀπό σήμερον. Δύνανται δέ αἱ θέλουσαι χάριν στολισμοῦ σταυρόν ἐπί τοῦ στήθους νά φέρουσιν.

θ) Ὁ παρών κανονισμός θά καταχωρηθῆ ἐν τῷ κώδικι τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ θά σταλῶσι παρ' αὐτῆς ἀντίγραφα αὐτοῦ εἰς τάς ρηθείσας κοινότητας¹².

Ιωαννίνα τῇ 20 Μαρτίου 1873 (τρία). Οἱ πληρεξούσιοι Τ.Υ.

8. Τό έθιμο αὐτό διατηροῦνταν πρό ἐτῶν σέ δλα τά χωριά τῆς ἐπαρχίας, πού τόν καιρό τῆς Τουρκοκρατίας ύπαγονταν στό τμῆμα τῆς Τσαρκοβίστας. Στό χωριό Μελιγγούς καὶ μέχρι σήμερα ἐπικρατεῖ τό έθιμο τῆς προσφορᾶς δῶρων ἀπό τήν νύφη στούς συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ. Τά δῶρα αὐτά είναι κάλτσες χωριάτικες, μαντύλια, σεντόνια κ.ἄ.

9. Τό προικοσύμφωνο, στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, δέν ηταν τίποτε δλλο ἀπό μία προκαταρκτική ἀλλά ἀπαραίτητη συμφωνία τῶν λεπτομερεών τοῦ μέλλοντος γάμου, πού τήν πιστοποιούσαν οἱ ἀνάλογοι μάρτυρες. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, Δύο Ἐβραϊκά προικοσύμφωνα τῆς Κοινότητος τῶν Ιωαννίνων, περιοδικό Ἡπειρωτική Ἐστία, ἑτος 1980, σ. 419, δπου καταχωροῦνται καὶ δλλες λεπτομέρειες.

10. Ἡ ἐκκλησιαστική ἀρχή είναι ἡ Ἱερά Μητρόπολη, πού τότε ἐξέδιδε διαζευκτήρια καὶ ἀξίωνε σέ περίπτωση διαλύσεως τοῦ γάμου, τήν ἐπιστροφή τῆς προικός. Βλ. Κώδικα ἐπαρχίας, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 12.

11. Τά ἐπιτίμια διατηρήθηκαν κανονικά δῶς τήν ἀπελευθέρωσή μας ἀπό τόν Τουρκικό ζυγό καὶ ἡταν ἀναγκαῖα ἐκκλησιαστικά μέτρα γιά τήν συγκράτηση τῶν ἀπειθάρχων. Τά γεγονότα τῆς Ραψίστης πού ἔλαβαν χώρα τόν Οκτώβρη τοῦ 1911 είναι μάρτυρες ἀδιάψευστοι τῆς χρήσεως τοῦ ἀνωτέρω ἐκκλησιαστικοῦ μέτρου. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, Ἡ Ἐνιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων, περιοδικόν «Ἡπειρωτική Ἐστία», ἑτος 1980 σ. 26.

12. Στίς 28 τοῦ Μάρτη τοῦ 1873 δ Μητροπολίτης Ἱωαννίνων Σωφρόνιος Χρηστίδης, κοινοποίησε μέ ἐγκυκλιό του τά ἀντίγραφα τῶν παραπάνω κανονισμῶν στίς ἐνδιαφερόμενες κοινότητες καὶ ἀξίωσε τήν πιστή ἐφαρμογή του. Βλ. Κώδικα ἐπαρχίας, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 3 ἀριθ. ἐγκυκλίου 335/28.3.1873.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ Γ. ΤΣΑΟΥΣΗΣ

’Απ’ τή ζωή τῶν χωριῶν μας

ΜΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΣΣΑ

Στό δρεινό Ήπειρωτικό χωριό της ζοῦσε καί περίμενε. Τ’ ἀρσενικά παιδιά της ἔκαναν σπίτια στίς πόλεις καί οἱ κόρες της παντρεύτηκαν. Μιά παντρεύτηκε στό πατρικό καί τήν είχε κοντά της. Ὁ γαμπρός της, πολύ καλός, ἦταν γι’ αὐτήν δ Παρτάλης, δπως τόν ἔλεγε πάντα μέ τό ἐπώνυμό του, γιά νά τόν χωρίζει ἀπό τά παιδιά της. Ἡξερε πώς ἐκεῖνα θά γύριζαν μόνο σάν ἐπισκέπτες. Γιά λίγο’ νά τήν ἰδούν καί νά ξαναφύγουν. Περίμενε δμως μέ λαχτάρα καί πάντοτε μέ τόν ἰδιο καημό. Κι δπως περίμενε, οἱ σκέψεις στριφογύριζαν στό μυαλό της.

”Αχ αὐτές οἱ σκέψεις! Πόσο ἄδικο είχαν δσοι τῆς ἔλεγαν:

– Τί ἔχεις ἐσύ νά σκεφτεῖς; Τά κορίτσια σου τά πάντρεψες· τ’ ἀρσενικά σου εἶναι σά θέλει δ Θεός. Ὁ γαμπρός σου μάλαμα· κ’ ἔχεις κ’ ἐγγονάκια νά χαρεῖς.

Πῶς νά μή σκεφθεῖ δμως. Αὐτή ἥξερε. Νά: Γιατί νά φύγουν τ’ ἀρσενικά παιδιά της. Δέθά μποροῦσε ἔνας νά μείνει στό χωριό; Ἐκεῖνος δ μεγαλύτερος, ἄς ποῦμε, πού τόσο ἥξερε νά τά φροντίζει δλα. Τότε, οὔτε τ’ ἀμπέλι θά ξερρίζωναν, γιατί τάχα δέν κάρπιζε, οὔτε τά μελίσσια, πού δέν ἥξεραν νά τά περιποιηθοῦν, θά χάνονταν· οὔτε τά πρόβατα θά τάπαιρνε, στό τέλος δ τσοπάνος, πού τοῦ τάδωσαν «μεσιακά». Τό σπίτι θά είχε τ’ δνομά του, τά κορίτσια καλύτερη τύχη, κι αὐτή... δέ θάμενε μέ τό γαμπρό. Μιά ζωή νοικοκυρά καί τώρα νά κάθεται μέ τό γαμπρό!

Οἱ ίδιες σκέψεις κ’ ἐκεῖνο τό ἀπόγευμα, πού καθόταν στήν αὐλή κ’ ἔγνεθε. Πάρα πέρα ἡ κόρη της καθάριζε φρέσκα λαχανικά γιά τήν πίττα. Αὐτή, δταν τελείωνε τό στρίψιμο τοῦ ἀδραχτιοῦ της καί τό τέντωνε μέ τό χέρι της γιά νά μαζέψει τό γνέμα, ἔρριχνε καί μιά ματιά στήν εἰσοδο τοῦ χωριοῦ· ἐκεῖ στό ἐκκλησάκι τ’ Ἀη-Δημήτρη. Κι ἄξαφνα ἀκούστηκε ἡ φωνή της:

– Γιά, θυγατέρα. Ποιδς νάρχεται ἐκεὶ στόν Ἀη-Δημήτρη;

‘Η ἄλλη σήκωσε τά μάτια τής, κύτταξε καί είπε ἀργά:

– Δέν εἶναι, μάνα, αὐτός πού καρτερεῖς.

– Ἄϊντε. Δέν ξέρεις νά κουβεντιάσεις. Τήν ἔκοψε. “Εβγαλε τή ρόκα ἀπ’ τό ζωνάρι της, τήν ἀντάμωσε μέ τ’ ἀδράχτι καί μπήκε στό σπίτι. Αὐτό δά ἔλειπε· νά πεῖ καί τί σκεπτόταν.

“Ετσι περνοῦσε ἡ ζωή της· περιμένοντας.

‘Ο μεγάλος γιός της ἐρχόταν στό χωριό. Καθόταν δυό-τρεῖς μέρες καί τότε τοῦ τάλεγε

δλα. Τάκουε ἐκεῖνος, κάτι ἔλεγε καί ξανάφευγε. Κανένας δέν ἔμαθε ποτέ, τί ἔλεγαν μάννα καὶ γιός.

“Οταν ἐρχόταν ἔδινε λεπτά, γλυκά γιά «συχαρίκια» σ’ αὐτόν πού τῆς τό πρωτόλεγε. Καμμιά φορά ἐρχόταν ἀργά τό βράδυ κι ὅπως δέν τόν ἔβλεπε κανένας νά τῆς τό εἰπεῖ, φώναζε μόλις ἔμπαινε στήν αὐλή:

— Ἡρθα, μάνα...

“Ετρεχε τότε, ἔπιανε τό κεφάλι του μέ τά δυό της χέρια καί τό ἔσφιγγε στό στήθος της. Κοντά στήν καρδιά της. Μετά τό σήκωνε, τόν κύτταζε βαθειά στά μάτια καί τόν φιλοῦσε σταυρωτά.

Δέν είχε παράπονο. Κάθε μῆνα τῆς ἔστελνε.

“Οταν δ ταχυδρόμος ἡταν βιαστικός, τή φώναζαν στό καφενεδάκι, πού στεκόταν γιά λίγο, νά πάρει τά λεπτά της. Μόλις ἔμπαινε, δσοι ἡταν μέσα, τήν ύποδέχονταν λέγοντας:

— Ἐλα, λεπτά πάλι. Θά μᾶς κεράσεις, θειά Παρασκευή;

— Νά σᾶς κεράσω· γιατί δχι. Τό παιδί μου νάναι καλά. Ἀπαντοῦσε. Ἐπαιρνε τά λεπτά, ἔδινε στόν ταχυδρόμο κάτι, πού τό κρατοῦσε ἀπ’ τήν προηγούμενη ἐπιταγή, κι ἔλεγε στόν καφετζή:

— Τώρα νά κεράσεις δλους καί νά πιεῖ δ, τι θέλει δ καθένας ἀπό μένα.

‘Ο καφετζής κερνοῦσε καφέδες, λουκούμια, ούζα κι δλοι ἔπιναν λέγοντας εὐχές γιά τό γιό της. Λίγοι ἀπό καλοσύνη κι ἀγάπη καί οἱ πολλοί γιατί ύπολογιζαν τήν ἀντίδρασή της· τό λόγο της πού ἡταν σπαθί. Ἐκλεινε τίς εὐχές μέ τή δική της: «Χῶμα νά πιάνει καί μάλαμα νά τοῦ γίνεται», πλήρωνε τόν καφετζή κι ἔβγαινε. Τότε τά σχόλια ἀρχιζαν πίσω της:

— Εἶδες κορμοστασιά; Κουβέντα...

— Ἐκατό χρόνια θά ζήσει.

— Πάρα πάνω...

Δέν ἔζησε δμως. Ἐκεῖ στά δγδόντα τρία της τή βρῆκε. Μεγάλος πυρετός, πόνος ἀνυπόφορος σ’ δλο της τό σῶμα καί τά φάρμακα πού ἔδινε δ γιατρός, δηλητήριο. Τήν ἐκαναν χειρότερα.

— Στεῖλε ναρθοῦν τά παιδιά μου. Είπε στήν κόρη της.

“Ἐφτασε νύχτα δ μεγάλος της γιός καί χρειάστηκε νά τῆς τό εἰποῦν δυό-τρεῖς φορές γιά νά τό καταλάβει. Τήν δλλη μέρα ἡρθε κι δ μικρότερος καί, καθώς ἡταν μαζεμένες κι οἱ κόρες της, μπέρδευε τά δνόματά τους καί τά πρόσωπα κ’ ὑστερα ἔλεγε κλαίγοντας:

— Τί μάνα είλμαι ἐγώ πού δέ γνωρίζω τά παιδιά μου!

“Ἐνδεκα μέρες κράτησε τό χαροπάλεμα κ’ είπε κι δ γιατρός πώς ἡταν στά τελευταῖα της. Πάνω στίς ἔνδεκα δμως καλυτέρεψε ἀνεπάντεχα.

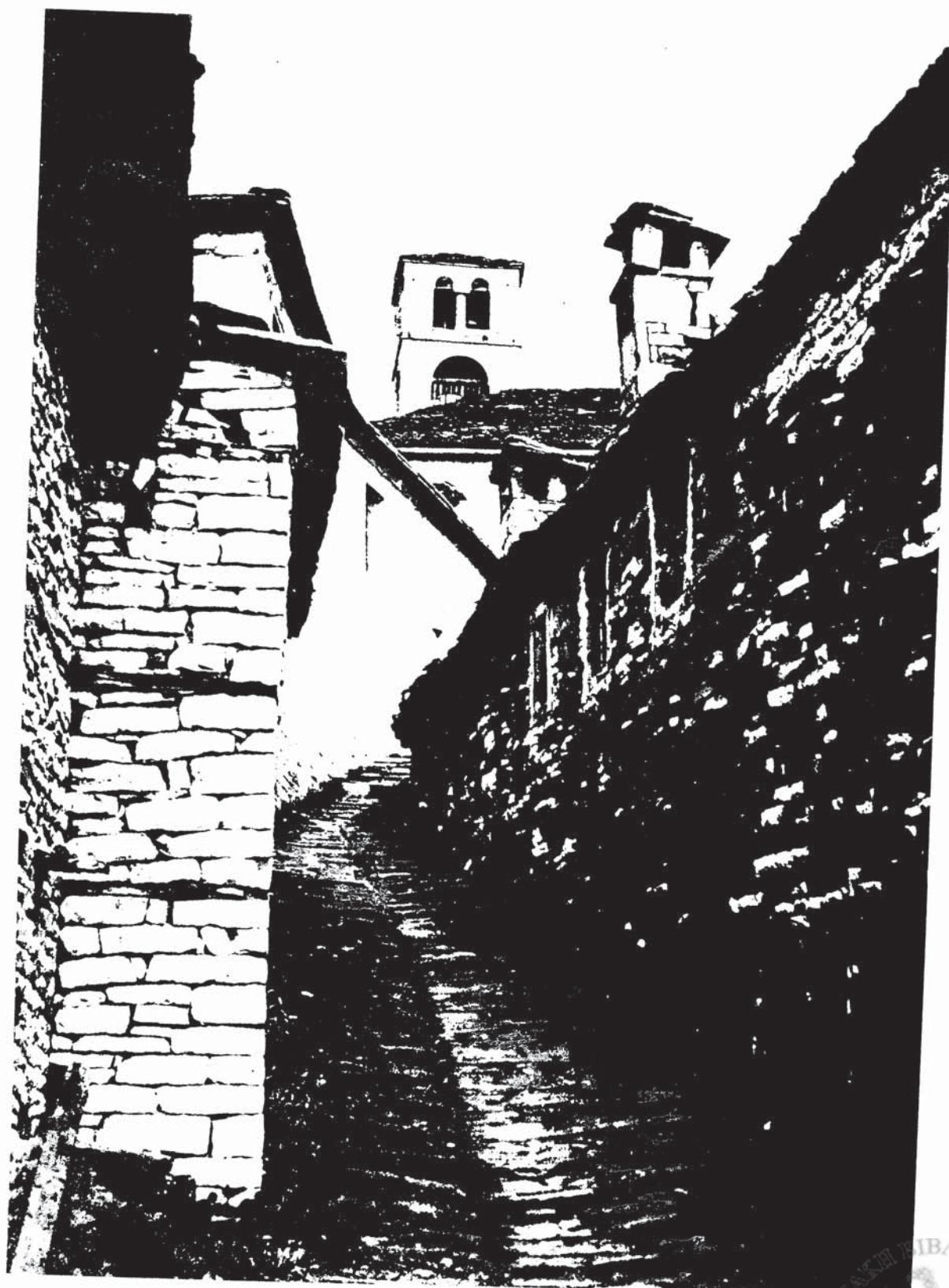
— Νά πᾶτε στό καλό. Είλμαι καλύτερα. Είπε στά παιδιά της.

Τό καλύτερα κράτησε δς δυό μῆνες. Καί τά παιδιά της ξεκίνησαν πάλι. Ἐμπόδια δμως, κακοκαιρία καί δρόμος κλειστός, ἐκαναν νά φθάσουν μέ καθυστέρηση. “Ολα είχαν τελειώσει. Καί τί λύπη ἀνελέητη τους ἔσφιξε τήν καρδιά μπροστά στό χαμό της! Ἐκλαψαν σά μικρά παιδιά. Ὁ μεγάλος θυμήθηκε πώς δέ χωριζόταν καθόλου ἀπ’ αὐτή στά παιδικά του χρόνια· πώς δέν τόν μάλωνε ποτέ γιά τίς ἀναποδίες καί τίς ζωηράδες του. Πάντα μέ τό καλό:

— “Αἴντε παιδί μου, παληκάρι μου. Ἀρχοντας νά γένεις κ’ ἔνας ἔξυπνος, πού νά σέ ρωτᾶνε δλοι.

Πῶς ζοῦσαν αὐτά τά λόγια της, πάντα, μέσα του καί πόσο τόν δυνάμωναν!

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΕΡΤΟΔΟΥΛΟΣ (Φωτογραφία)

ΔΙΛΟΦΟ – ΖΑΓΟΡΙ

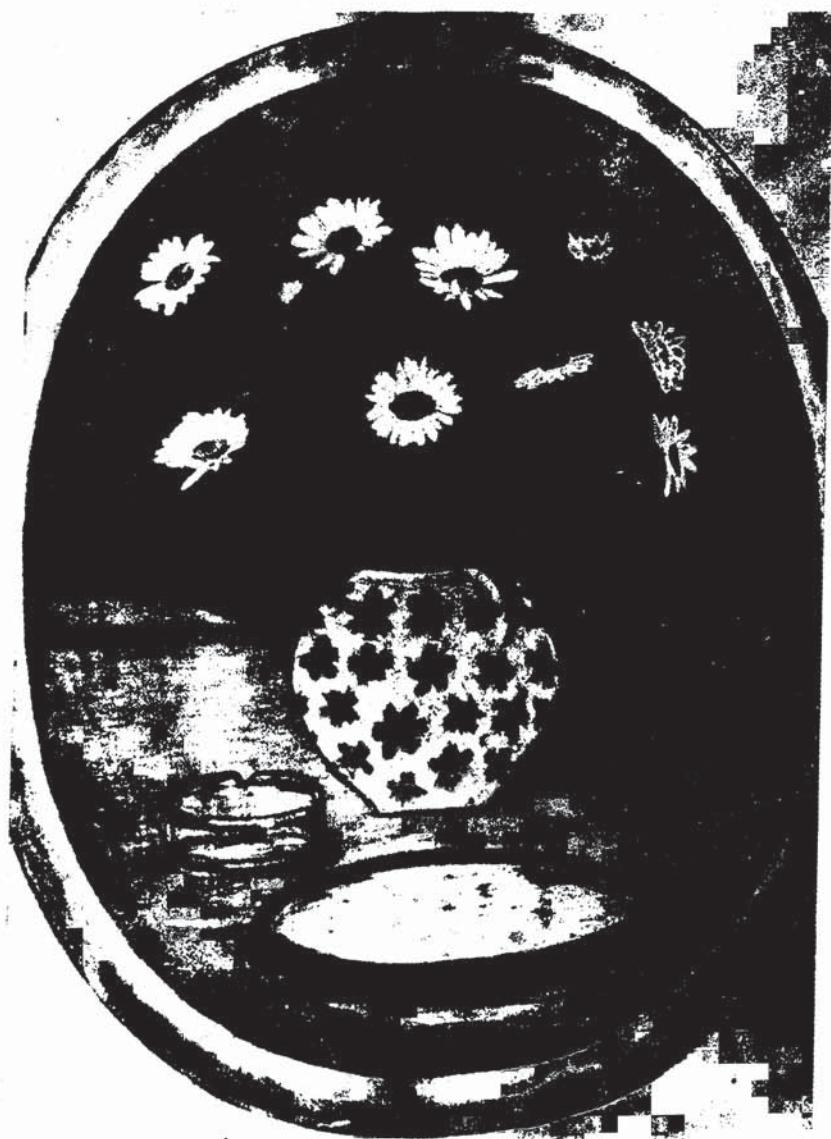

‘Ηρθαν οί συγγενεῖς, οί φίλοι κι δλοι οί χωριανοί της.

Στήν κεντρική έκκλησία τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων ἔψαλε ὁ γέρο-δάσκαλος μέ τή ραγι-
σμένη φωνή, παραμερίζοντας τούς νέους ψαλτάδες, εὐλόγησαν οἱ παπάδες κι ὁ λυπητερός
ἡχος τῆς καμπάνας τά σκέπασε δλα. “Υστερα τήν πῆγαν πέρα στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, στό
έκκλησάκι τῆς Ἀγίας Τριάδας καί τήν ἔβαλαν κοντά στόν ἄνδρα της.

Ἐκεῖ, ὁ μεγάλος γιός της, ἔρριξε τελευταῖος στόν τάφο της λίγο χῶμα, γιά νά κλείσει
ἀπ’ τό χέρι του καί νάναι ἐλαφρότερο, λέγοντας:

– Ἡσύχασε, μαννούλα μου. Ὁ ξεπεσμός, πού φοβόσουνα, δέν ἔγινε. Ἔφυγες κυρά.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΜΑΝΤΖΙΟΣ (Παστέλ)

ΜΑΡΓΑΡΙΤΕΣ

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

Δέ σέ ἀλησμόνησα ποτέ, καί θάρθω πάλι,
καθώς φλογίζει τήν καρδιά ἡ ἀποθυμιά σου,
καί ως πέρνει δύ νόστος τήν ψυχή, καί δύ πλάνος νοῦς μου
γύρω-τριγύρω σου πετάει σάν πεταλοῦδα.

Τά ταντελένια σου θά βρῶ ξανά ἀκρογιάλια,
μέ τίς ξανθές τίς ἀμμουδιές - τό κεχριμπάρι
τό ἀναλυωμένο ώς τό φυρό σου ἀκροθαλάσσι,
πού δργᾶ τό κῦμα σέ βραχάκια καί σέ ξέρες.

Τοῦ μεγαλόπρεπου πελάγου σου τό χάδι,
καί τήν δρμή, καί τήν δργή καί τήν ἀλμύρα
- γαλῆνες ἀφταστες καί ὑπέροχες ἀντάρες -
θά τά χαρῶ: χαρά καί ἀγάπη μου καί ἀνάσα

Πάνω στούς βράχους, στά κρεμμάσματα, στίς γράβες,
θά σκαρφαλώσω σάν ἀνήμερο κατσίκι,
πετροχελίδονα νά πιάσω καί ἀσπρους γλάρους,
ώς νά ματώσουν τά γυμνά μου τά ποδάρια.

Στίς γειτονιές θά σεργιανῶ καθώς καί πρῶτα,
βασιλικούς κορφολογώντας ἀπ' τίς γλάστρες,
μοῦρα - βατόμουρα ἀπό φράχτες, καί ἀπό χείλη
σάν τό κεράσι, ώραια χαμόγελα κι ἐλπίδες.

*Στόν παχύν ἵσκιο ἀπ' τίς ἐληές τίς καρποφόρες
τήν ἀτραγούδιστη δροσιά θά βρεῖ ἡ καρδιά μου,
νερό τρεχούμενο ν' ἀκούσω καὶ γαρδέλλι
πολύστροφο, μέσ' ἀπό σκίνους καὶ ἀπό φτέρες.*

*Kai στό ἄγιο χῶμα σου, τή χλόη πού θ' ἀγκαλιάσω
νά πιῶ τό μύρο της, ἡ ἀγάπη θάρθει, ἡ ὥραία,
νά ἀνατριχιάσει μου ἡ καρδιά, ἡ ἀποσταμένη
στούς ζένους τόπους. Kai ἡ ψυχὴ ἡ γιομάτη πίκρα.*

*Δέ σέ ἀλησμόνησα ποτέ, καὶ θάρθω πάλι,
νά τραγουδήσω σε ώς τό ἀξίζες, Πάργα, καὶ δπως
μέσα ἀπ' τά σπλάχνα σου πηγή ἀναβλύζει ὁ στίχος,
κ' εἰσαι ὁ ρυθμός: Μιά μουσική καὶ μιά ἀρμονία.*

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΣ*

ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΑΤΟ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΙΣΜΟΥ «Ἡ σκύλλα μᾶς ἔφαγε»

Στίς 13 Απριλίου 1204 μ.Χ., οἱ σταυροφόροι φράγκοι καὶ βενετσιάνοι, πέτυχαν τὸν κύριο σκοπό τῆς «ἐγκληματικῆς καὶ πειρατικῆς ἐκστρατείας, πού λέγεται τέταρτη σταυροφορία»¹: «Ἐπήρασι τὴν ἔξακουσμένη Κωνσταντινούπολη»².

Οἱ βυζαντινοὶ ἐθρήνησαν σὲ δλους τοὺς ἥχους τὴν κατάληψη τῆς Πόλης, ίδιαίτερα ὁ Χωνιάτης καὶ ὁ Μεσσαρίτης, πού ἡταν αὐτόπτες μάρτυρες τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς λεηλασίας. Ἀλλά κ' ἔξω ἀπό τὸ Βυζάντιο, στίς χῶρες πού διατηροῦσαν φιλικές σχέσεις μ' αὐτό, ἡ πτώση τῆς Βασιλεύουσας προκάλεσε ἐκπληξην καὶ συγκίνησην. Τό χρονικό τοῦ Novgorod διέσωσε πολύτιμες λεπτομέρειες ἀπό τίς τραγικές στιγμές πού πέρασε ἡ Πόλη³. Ἀντίθετα, στοὺς σταυροφόρους ἦταν ἐκδήλη ἡ χαρά. Ὁ σταυροφόρος ιστορικός Villehardouin, μέ ίκανοποίηση ἔγραψε πώς «ἀπό τὴν ἐποχή τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ποτέ, σὲ καμμιά πόλη, δέν κατακτήθηκαν τόσα λάφυρα»⁴. Κι' ἐνῷ ἄλλοι θρηνοῦσαν, κι' ἄλλοι χαίρονταν, ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Καματερός, οὗτε θρήνησε, οὗτε χάρηκε, οὗτε ἔνοιωσε τά σημάδια τῶν καιρῶν. Μισαλλόδοξος, στενόμυαλος καὶ ἀμετανόητος, ἐκφραστής μιᾶς στείρας νοοτροπίας πού ἐπί αἰῶνες σαράκωνε τὸ Βυζάντιο, βγῆκε στοὺς δρόμους καὶ τὴν ὥρα πού τὸ ἀμόρφωτο πλῆθος – ἵσως μέ τὴν προτροπή του – κομμάτιαζε ἔνα ἀρχαῖο ἄγαλμα τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, αὐτός βροντοφώνησε: «Αὐτή ἡ σκύλλα μᾶς ἔφαγε»⁵.

Ἡ «Partitio Romaniae»

Οἱ «εὔσεβεῖς λησταί τῆς Δύσεως»⁶ μετά τὴν κυρίευση τῆς Πόλης, προχώρησαν γιά τὴν ἐκπλήρωση τοῦ δεύτερου σκοποῦ των: Νά μοιράσουν τή βυζαντινή αὐτοκρατορία καὶ νά πάρει ὁ καθένας «στό μερίδι του χώραις καὶ βιλαέτια περίσσα»⁷. Αὐτή τή διανομή τὴν εἶχαν κι' δλας προσχεδιάσει ἀπό τὸν Μάρτη τοῦ 1204 (partitio Romaniae)⁸. Ἀλλά οἱ φιλόδοξοι κληρονόμοι τοῦ Βυζαντίου, δέν πέτυχαν νά βάλουν στὸ χέρι δλη τὴν κληρονομιά. Μέ τὴν πτώση τῆς Πόλης «οἱ ἐπαρχίες τοῦ Βυζαντίου χάσανε τὸν μοναδικό δεσμό πού τίς ἔνωσε σέ μιά ἐνότητα»⁹ καὶ ἀναπτύχθηκαν κεντρόφυγες δυνάμεις, πού εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα νά δημιουργηθοῦν νησίδες ἀντιστάσεως, μέσα στή φράγκικη πλημμυρίδα. Τρεῖς ἦταν οἱ σπουδαιότερες: Ἡ περιοχή τῆς Νίκαιας, ἡ περιοχή τῆς Ἡπείρου, ἡ περιοχή τῆς Τραπεζούντας.

Ἡ Ἡπείρος, σύμφωνα μέ τή συνθήκη τῆς διανομῆς τῆς «Ρωμανίας», ἐπρεπε νά περιέλθει στοὺς βενετσιάνους¹⁰. Οἱ θαυμάσιοι δμως αὐτοί ἔμποροι, δέν πρόλαβαν νά τὴν καταλάβουν, γιατί ἔνας τολμηρός ἀρχοντας, ὁ Μιχαήλ Ἀγγελος, ἐσπευσε στήν Ἡπειρο, ἀν-

* Εἰσαγωγή στήν ἐργασία του «Ἡ Μάχη τῆς Ἀρτας».

κήρυξε τόν έαυτό του Δεσπότη καί ὡργάνωσε ἐκεī μιά ἀντιστασιακή δύναμη κατά τῶν φράγκων πού ἔμεινε στήν ἴστορί¹ μέ τό δνομα Δεσποτᾶτο τῆς Ἡπείρου.

Τό Δεσποτᾶτο

Τό Δεσποτᾶτο τῆς Ἡπείρου περιέλαβε περιοχές μέ σχεδόν ἀμιγῆ Ἑλληνικό πληθυσμό, στόν δποῖο δέν κυριαρχοῦσαν οἱ παρηκμασμένες βυζαντινές ἀντιλήψεις κι' δ ὁποῖος δέν βαρύνονταν ἀπό τό πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ Βυζαντίου. Ἡ ἀτμόσφαιρα μέσα στήν δποία γεννήθηκε καί διαμορφώθηκε τό Δεσποτᾶτο ἡταν ἀναμφισβήτητα ὑγέστερη ἀπό τήν ἀτμόσφαιρα τῆς Νίκαιας.

Ἐτσι, στίς ἀρχές τοῦ ΙΓ' αἰώνα, κάτω ἀπό τή δυναστεία τῶν Ἀγγέλων, τό Δεσποτᾶτο δημιούργησε μιά δύναμη νεανική καί σφριγηλή, πού χάρις σ' αὐτή σώθηκε δ «Ἑλλαδικός» Ἑλληνισμός ἀπό τούς φράγκους καί τούς βουλγάρους¹¹, οἱ δποῖοι τόν ἀπειλοῦσαν μέ ἔξαφανισμό.

Στήν ἐπιτυχία τοῦ Δεσποτάτου καί στή διατήρησή του, παρ' ὅλες τίς κακοτυχίες καί τίς ισχυρές δυνάμεις πού τό πολέμησαν, συνέλαβαν ἀποφασιστικά οἱ ἀγρότες. Στήν Ἡπείρο δέν δημιουργήθηκαν φεουδάρχες καί φυσικά οὔτε δουλοπάροικοι. Οἱ ἀγρότες παρέμειναν μικροϊδιοκτῆτες καί ἐλεύθεροι¹² καί γι' αὐτό στρατεύονταν πρόθυμα. Καί συγκρίνοντας τή θέση τους μέ τή θέση τῶν ἀγροτῶν ἄλλων περιοχῶν τῆς τέως βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τήν εὑρισκαν καλλίτερη. Γι' αὐτό καί ἡταν ἀφοσιωμένοι στούς Ἀγγέλους. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ, πώς οἱ Ἀγγελοι ἀνταποδίδοντας αὐτή τήν ἀφοσίωση, ἀναγνώριζαν κάποιο ρόλο στό λαϊκό παράγοντα. Γιά πρώτη φορά, στό Δεσποτᾶτο τῆς Ἡπείρου, μνημονεύεται δ λαϊκός παράγοντας σέ ἐπίσημο ἔγγραφο. Ἐνῶ στή Νίκαια δ βασιλιάς είναι «ἐλέω Θεοῦ», στό Δεσποτᾶτο δ ἀνακήρυξη τοῦ βασιλιὰ γίνεται «ἐπισκοπικαῖς δμολογίαις καί λοιπῶν ἰερέων μοναχῶν καί στρατιωτῶν ἐπικρίσεσι καί πάντων τῶν χριστιανῶν»¹³.

Κι' ἀλήθεια, οἱ Δεσπότες τῆς Ἡπείρου στηρίζονταν στό λαό καί ἡταν ἀγαπητοί ἀπό τό λαό. Στά ἀτυχήματά τους δ λαός τούς παραστέκονταν, δταν ἐπεφταν τούς ξανασήκωνε, προσφέροντάς τους στρατιωτικές κι' ἡθικές δυνάμεις. Γιά τούς κατοίκους τοῦ Δεσποτάτου, δ ἰδρυτής του Μιχαήλ Ἀγγελος, δέν ἡταν δ Δεσπότης, ἄλλα ἔνα πρόσωπο οίκειο, δ Κύρ - Μιχάλης, κι' ἔτσι, μ' αὐτό τό δνομα τόν διέσωσαν πολλά κείμενα, Ἑλληνικά καί ξένα¹⁴.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Δεσποτάτου ἀνεξαρτητοποιήθηκε ἀπό τό πατριαρχεῖο τῆς Νίκαιας¹⁵. Καί οἱ θρησκευτικοί ἥγέτες του ἀναδείχθηκαν σύγχρονα ἔθνικοι καί πνευματικοί ἥγέτες τῶν κατοίκων τῆς Δυσμοκρατορίας¹⁶. Ἐνῶ «στό Βυζάντιο τό πνεῦμα φοροῦσε ράσα»¹⁷, στό Δεσποτᾶτο τά ράσα σκόρπιζαν ἐντονη πνευματική ἀκτινοβολία.

Κάτω ἀπό τίς συνθῆκες αὐτές, τό Δεσποτᾶτο πολύ γρήγορα ἔγινε ἔνα δυνατό, δμοιογενές καί προοδευτικό – γιά τήν ἐποχή του – κράτος.

Ἀξίζει νά σημειώσουμε τόν ἀντάξιο πρός τίς περιστάσεις ρόλο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δεσποτάτου. Οἱ ἱεράρχες τῆς κι' ἰδιαίτερα δ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, μητροπολίτης Ναυπάκτου καί Ἀρτης, δ Δημήτριος Χωματιανός, ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας καί δ Γεώργιος Βαρδάνης, μητροπολίτης Κερκύρας, είναι οἱ ἥγέτες τοῦ πατριωτικοῦ τμήματος τοῦ δρθόδοξου Ἑλληνικοῦ κλήρου¹⁸. Οἱ ἥγέτες τοῦ δυσμικοῦ κλήρου μιλοῦν γιά «πατρίδα, γένος, δμοφύλους»¹⁹, ἐνῶ δ πατριάρχης στή Νίκαια μιλάει ἀκόμα γιά δικαιώματα τοῦ πατριαρχείου καί γιά «ρωμαϊκή πατριαρχία». Οἱ ἱεράρχες τοῦ Δεσποτάτου ζητοῦν τή σύμπραξη τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους τῆς Νίκαιας κατά τῶν Φράγκων²⁰, ἐνῶ δ Νίκαια ζητάει τήν ὑποταγή στήν ἔξουσία της δλων τῶν «ρωμαίων». Δέν ἄργησαν οἱ διαφορές αὐτές νά γεννήσουν τό μῖσος τῶν ἀνατολι-

κῶν τῆς Νίκαιας κατά τῶν δυτικῶν τοῦ Δεσποτάτου. Τό «ἰδιάζον μῆσος τῶν ἐν Βυζαντίῳ τραφέντων, κατά τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἑλλαδικῶν καλουμένων, δπερ ὑπέθαλπε καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Νίκαιας»²¹ ἀναπτύχθηκε τόσο, ὥστε καὶ ἴστορικοί τῆς ἀξίας τοῦ Ἀκροπολίτη, τοῦ Χωνιάτη καὶ τοῦ Γρηγορᾶ, νά ξεπέσουν σέ βρισιές κατά τῶν κατοίκων τοῦ Δεσποτάτου.

Οἱ τέχνες καὶ τὰ γράμματα ἄνθισαν στὸ Δεσποτᾶτο, σέ σχέση μέ τήν προηγούμενη κατάσταση. Χτίστηκαν ναοί καὶ διακοσμήθηκαν μέ θαυμάσια ψηφιδωτά καὶ ἀξιόλογες ἀγιογραφίες. Στά γράμματα παρατήρήθηκαν τάσεις ούμανιστικές – ἃς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά χαρακτηρίσω αὐτόν τὸν ούμανισμό σάν προδρομικό –, γεγονός πού δέν σημειώνεται στίς ἄλλες περιοχές τοῦ ἀλλοτε βυζαντινοῦ κράτους. ‘Ο E. Chernousov²² συσχετίζει τὸν Ἰωάννη Ἀπόκαυκο μέ τοὺς μεταγενέστερους Ἰταλούς ούμανιστές. Καὶ δ. A. Vasiliiev συμπεραίνει: ‘Η πολιτιστική ἀνάπτυξη τῆς Ἡπείρου στὸν II’ αἰώνα, πρέπει νά χάσει τήν ἀποκλειστικά τοπική τῆς σημασία καὶ νά πάρει τή θέση τῆς μέσα στήν ἴστορία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ τοῦ II’ αἰώνα²³.

Τό Δεσποτᾶτο δέν στάθηκε τυχερό. “Υστερα ἀπό τό λαμπρό του ξεκίνημα, παρουσιάστηκαν πολλές ἀντιξοότητες, πού τό ἀνάγκασαν νά περιοριστεῖ σέ δευτερεύοντα ρόλο. Λαθεμένοι χειρισμοί, ἀδικαιολόγητες φιλοδοξίες καὶ πάμπολλοι ἔχθροι, τό ὠδήγησαν σέ κατατμήσεις καὶ σέ ἀπώλειες ἐδαφῶν²⁴. Σιγά - σιγά τό Δεσποτᾶτο ἔπεσε σέ χέρια ζένων. Οἱ Ὁρσίνες, οἱ Σέρβοι, οἱ Ἀλβανοί, οἱ Τόκκοι²⁵, πέρασαν σάν κυρίαρχοι στήν Ἡπειρο.

‘Ἄλλα σ’ δλη αὐτή τήν περίοδο, δ πληθυσμός τῆς Ἡπείρου καὶ τῶν γύρω περιοχῶν δέν ἔπαιψε νά μάχεται γιά τή διάσωση τοῦ ἐθνισμοῦ του καὶ διατηροῦσε ζωντανή τήν παράδοση τῶν ἐνόπλων τμημάτων πού δημιούργησε τό Δεσποτᾶτο. Ἀργότερα, χάρις σ’ αὐτή τήν παράδοση, θά ξεπηδήσουν οἱ κλέφτες κι’ ἀρματολοί, δπως σωστά σημειώνει δ ’Αδ. ’Άδαμαντίου.

Τό Δεσποτᾶτο πρέπει νά ἐπισημανθεῖ σάν «δ καλός σπορέας» πού ἔσπειρε τό σπόρο τῆς νεοελληνικῆς ἔθνικῆς συνείδησης, σάν ἡ πρώτη ἀπόπειρα δημιουργίας ἑλληνικοῦ κράτους. Οἱ φράγκοι τό ἀναγνωρίζουν σά «Δεσποτᾶτο τῆς Ἑλλάδας»²⁶. Στήν Κωνσταντινούπολη – πού οἱ δυνάμεις τῆς Νίκαιας τήν ἀνακατέλαβαν τό 1261 – θά χρειαστεῖ νά περάσουν δυό αἰῶνες ἀκόμα γιά νά συνειδητοποιηθεῖ ἡ νέα πραγματικότητα. Μονάχα στίς παραμονές τῆς ἀλωσης ἀπό τούς τούρκους, δ Γεμιστός πρῶτα καὶ δ Παλαιολόγος, ὅστερα, θά μιλήσουν γιά «ἔλληνες» κι’ δχι γιά «ρωμαίους».

‘Η ἴστορία δέν ἔδωσε ἀκόμα τήν πρέπουσα θέση στό Δεσποτᾶτο. Παρασυρμένη ἀπό τούς ἴστορικούς τῆς Νίκαιας κι’ ἀπό τό γεγονός δτι οἱ δυνάμεις τῆς Νίκαιας ἐλευθέρωσαν τήν Κωνσταντινούπολη, ἀδίκησε τό Δεσποτᾶτο. Μονάχα ἀπό τή δημοσίευση τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀπόκαυκου ἀπό τόν V. Vasiliievsky καὶ δῶθε, ἀρχισε ἡ ἴστορία νά βλέπει κάπως δικαιούτερα τό Δεσποτᾶτο²⁷.

“Ἐρχονται οἱ Τοῦρκοι

«Στήν ἴστορία ἡ μετάνοια δέν είναι ίκανή νά κερδίσει μιά χαμένη εὐκαιρία καὶ χίλια χρόνια δέν ἔξαγοράζουν μιᾶς ὥρας ἀπερισκεψία»²⁸. ‘Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος, αὐτοκράτορας τῆς Νίκαιας, ἔκανε τήν ἀπερισκεψία νά περάσει μέ τά πλοϊα του τούς τούρκους ἀπό τή M. Ἀσία στήν Ἑλλάδα, σά συμμάχους του κατά τοῦ Δεσποτάτου²⁹.

Μέ τό πέρασμα τῶν χρόνων οἱ τοῦρκοι δυνάμωσαν, ἔγιναν οἱ φοβερότεροι ἔχθροι τοῦ Βυζαντίου καὶ δέν ἄργησαν, μιά κι’ δ δρόμος τούς ἦταν γνώριμος, νά περάσουν στήν Ἑλλάδα γιά δικό τους πιά λογαριασμό. Μέσα σέ λίγες δεκαετίες κατέλαβαν τή Θράκη, τή Μακε-

δονία, τή Θεσσαλία. "Εφτασαν στά Γιάννινα καί μπῆκαν μέσα, υστερα ἀπ' τὸν «δρισμό» τοῦ Σινάν - Πασᾶ, στίς 9 Ὁκτωβρίου 1430³⁰. Ο τότε Δεσπότης τῆς Ἡπείρου Κάρολος Β' Τόκκος, περιωρίστηκε στήν "Αρτα καί τήν Πρέβεζα.

Φαίνεται πώς οἱ τοῦρκοι ἔκαναν προσπάθειες νά πάρουν καί τήν "Αρτα, ἀλλ' ἀποκρούονταν ἀπό τίς δυνάμεις τοῦ Δεσποτάτου. Μιά τέτοια ἀποτυχημένη προσπάθεια μᾶς διέσωσε δι Κυριακός δ ἐξ Ἀγκῶνος, πού τό 1436 βρισκόταν στήν "Αρτα³¹. Τό 1448 δμως πέθανε δι Κάρολος Β' καί ἡ ἡρά του μέ τόν ἀνήλικο γιό του Λεονάρδο Γ' δέν μπόρεσαν νά κρατήσουν τήν κατάσταση³². "Ισως στό μεταξύ οἱ τοῦρκοι ἔπιασαν καί τά στενά τῆς Πρέβεζας κι' ἔτσι οἱ ἀρτινοί ζήτησαν νά συνθηκολογήσουν. Οἱ Τόκκοι ἀπέσυραν τά λιγοστά στρατεύματά τους καί τά λάβαρά τους καί τράβηξαν γιά τά νησιά τοῦ Ἰονίου. Οἱ τοῦρκοι ἔστησαν τά μπαϊράκια τους στό φρούριο τῆς "Αρτας. "Ηταν ἡ 24 Μαρτίου 1449, ἡμέρα Δευτέρα³³.

Οἱ τοῦρκοι ἤρθαν στήν "Αρτα ἀπό τή θάλασσα. Αὐτό βγαίνει ἀπό τό δτι ἐπικεφαλῆς τους ἦταν δ ἀρχιναύαρχος Φαΐκ - Πασᾶς. Καί βέβαια ἔνας ἀρχιναύαρχος δέν θά ἐρχόταν ἀπό τά βουνά, ἀπό τά Γιάννινα, δπως λαθεμένα πιστεύει δ Π. Φουρίκης, τοποθετώντας τήν κατάληψη τῆς Πρέβεζας σέ χρόνο μεταγενέστερο ἀπό τό 1449³⁴.

Τή συνθήκη ὑποταγῆς τῆς "Αρτας τήν πήγε γιά ἐπικύρωση στή Θεσσαλονίκη, στόν ἀντιρόσωπο τοῦ σουλτάνου, δ ἀρτινός Δημ. Χαϊκάλης. Αὐτός πέτυχε νά διθοῦν στούς ἀρτινούς προνόμια, πού θᾶκαναν τή ζωή τους κάπως ὑποφερτή: Νά πληρώσουν τό πολύ δέκα δράμια ἀσήμι γιά κεφαλιάτικο φόρο, ποσό χαμηλό σχετικά μέ τό φόρο ἀλλων πόλεων. Νά θρησκεύωνται ἐλεύθερα. Νά κάνουν μέ πομπή τήν ἐκφορά τῶν νεκρῶν. Νά κυνηγοῦν ἐλεύθερα μέ λαγωνικά σκυλιά. Νά φοροῦν σπιρούνια δταν ἴππεύουν. Νά ντύνωνται «πανδήμως» τίς ἀποκριές. Νά κάνουν τίς γιορτές καί τούς γάμους των μέ κάθε ἐλευθερία³⁵.

"Ο κατακτητής τῆς "Αρτας ἀρχιναύαρχος Φαΐκ, ἀγάπησε τήν πόλη πού κατέκτησε. "Ἐχτισε σέ μιά εἰδυλλιακή θέση, στίς δχθες τοῦ "Αραχθου, ἔνα μεγαλόπρεπο τζαμί, πού τό στόλισε μέ μάρμαρα ἀπό τήν Παρηγορήτισσα τῆς "Αρτας καί ἀπό τή Νικόπολη³⁶. Γύρω ἀπό τό τζαμί ἔφτιαξε κτιριακές ἐγκαταστάσεις καί ἔκανε ἐκεῖ ἔνα Ἰμαρέτ – εὐαγές ἰδρυμα δηλαδή. 'Εκεῖ μόνασε κι' δ ἕδιος σάν Ἰμάμης κι' ἐκεῖ πέθανε καί τάφηκε⁷.

Τό χτίσιμο τοῦ τζαμιοῦ συμβόλιζε τή μονιμότητα τῆς τούρκικης κατάκτησης. Γιά τους ἀρτινούς οἱ σκοτενοί αἰδηνες τῆς σκλαβιᾶς ὅρχισαν.

Τέσσερα χρόνια ἀργότερα, θ' ἀλωθῆ ἀπό τούς τούρκους κι' ἡ Κωνσταντινούπολη. 'Η ἡμέρα τῆς πτώσης της «εἶναι μιά μεγάλη ἡμερομηνία στήν Ἰστορία»³⁸, θά σημειώσει δ Παντίτ Νεχροῦ. Καί δ Stefan Zweig θά συμπληρώσει: «'Ο κρότος πού ἔκανε τό γκρέμισμα τοῦ σταυροῦ ἀπό τό μεγάλο θόλο τῆς "Αγια - Σοφιᾶς, ἀντήχησε σ' δλη τήν ἐκκλησία, ξεπέρασε τούς τοίχους τῆς κι' ἀπλώθηκε πέρα μακριά. 'Η Δύση ἀνατρίχιασε»³⁹.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

- 1) N. Baynes «Byzantine Civilization» (History X. 1926, 289).
- 2) Χρονικό Γαλαξειδιοῦ. 'Αθ. 1962, σ. 201.
- 3) Χρονικό Novgorod, ἔκδ. Hopf «Chroniques Grecoromanes inédites» 97. 'Επίσης «Ρωσ. Χρονογραφία» 1512, 391 - 2.
- 4) «La conquête de Constantinople», ἔκδ. de Vailly, παρ. 250, σ. 147.
- 5) K. Σάθα, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. Ζ'. σ. ρλέ.
- 6) I. Ρώμανοῦ «Ιστορ. Ἐργα», ἔκδ. Κερκ. Χρονικῶν, 1959, σ. 133.
- 7) Χρονικό Γαλαξειδιοῦ, δ.., σ. 201.
- 8) 'Η συνθήκη τῆς διανομῆς δημοσιεύεται εις Tafel καί Thomaw «Urkunden zur altern Handels und Staatsgeschichte» I. 464 - 8. 'Ενδιαφέροντα στοιχεία παραθέτει δ D. Nicol στό έργο του «Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου» στήν Ἡπειρ. 'Εστία, ΙΘ', σ. 649 - 651 καί 658.
- 9) M. Levchenko «Ιστ. Βυζαντ. Αύτοκρατορίας», 'Αθ. 1955, σ. 322.

- 10) Α. Μηλιαράκη «Ιστορία :οῦ βασιλείου τῆς ἱκαίας καί τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου», Αθ. 1898, σ. 51, 'Ι. Ρωμανοῦ, δ.π. σ. 5. 'Αδ. 'Αδαμαντίου «Ιστ. Μεσαιων. Ἡπείρου» εἰς τχ. «Ἡπειρος», ἔκδ. 'Ηπειρ. 'Εστίας. 'Ιωάννινα 1952, σ. 50, D. Nicol. δ.π. 658. 'Αντίθετα δ Levtchenko, "., σ. 32". γνάφει πώς ή "Ἡπειρος κληρόθηκε στόν Βονιφάτιο, βασιλιά τῆς Θεσσαλονίκης.
- 11) A. Μηλιαράκη, δ.π. σ. 65, A. Vasiliev «Ιστ. Βυζαντ. Αύτοκρατορίας», Αθ. 1955, σ. 641.
- 12) K. Marx «Extraits Chronologiques» καὶ 'Αρχείον K. Marx - Fr. Engels, τ. 5, σ. 180 - 200 (ρ. ξ.).
- 13) A. Μηλιαράκη, δ.π., σ. 164 καὶ 653, N. Τωμαδάκη «Οἱ λόγιοι τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου», 'Ιωάνν. 1960, σ. 14.
- 14) 'Αδ. 'Αδαμαντίου, δ.π., σ. 52, 53, 55, 57, I. Ρωμανοῦ, δ.π., σ. 34, A. Μηλιαράκη, δ.π., σ. 549, Michelle Averroff «Jadis en Roumanie», Paris 1965, σ. 118, i47. Willehardouin, δ.π., παραγρ. 301, 308.
- 15) A. Μηλιαράκη, δ.π., σ. 103, 167, D. Nicol, δ.π., τ. K', σ. 16, 167.
- 16) Τό Δεσποτάτο σέ πολλά κείμενα ἀναφέρεται μέ τό δνομα «Δυσμοκρατορία», ḥ Δυτικόν κράτος.
- 17) Π. Κανελλοπούλου «Ιστορία τοῦ Εύρωπ. πνεύματος», Αθ. 1968 τ. Αα', σ. 473.
- 18) A. Vasiliev, δ.π., σ. 693.
- 19) A. Μηλιαράκη, δ.π., σ. 144, 199, 230 - 1.
- 20) A. Μηλιαράκη, δ.π., σ. 65 - 6, 107, Βυζαντ. Χρον., τ. Γ', σ. 267.
- 21) A. Μηλιαράκη, δ.π., σ. 52 - 3.
- 22) E. Chernousov «Δοκίμια ἀφιερωμένα εἰς V. Buzeskul», 281.
- 23) A. Vasiliev, δ.π., σ. 697.
- 24) 'Η ἀπώλεια ἐδαφῶν δέν ἦταν ἀποτέλεσμα μονάχα στρατιωτικῶν γεγονότων, ἀλλά καὶ προικοδοτήσεων. 'Ο ποιητής Γιάννης Δάλλας, θά γράψει: «...κι' δμως κόβει καὶ ράβει ἀπανωπροίκια τά χώματά μας στοὺς ἀλλοδαπούς γαμπρούς... τά 'βγαλε στό σφυρί τά δεσποι'ίτα μας...». ('Ανατομία, Αθ. 1971). Καὶ A. Μηλιαράκη, δ.π., σ. 514 - 5.
- 25) Σημαντική προσφορά στή μελέτη τῆς ἐποχῆς τῶν Τόκκων είναι ἡ ἐργασία τοῦ κ. Giuseppe Schirò, καθηγητή τῆς Βυζαντινολογίας στό Παν/μίο τῆς Ρώμης. Τό 1965 ἐκδόθηκε μιά σύντομη ἐργασία του σχετική μέ τό ἀνέκδοτο χειρόγραφο πού βρῆκε στή Βατικανή βιβλιοθήκη καὶ πού είναι σχετικό μέ τήν ἐποχή τῶν Τόκκων. Τό χειρόγραφο αὐτό - χρονικό τῶν Τόκκων τό δνομάζει δ. κ. Schirò - θά ἐκδοθεῖ σύντομα δλόκληρο στήν ιταλική, ἀν δέν ἐκδόθηκε κι' δλας. Σέ ἀπαντητικό γράμμα του - ἀπό τό 7-5-1969 - δ. κ. Schirò μᾶς γράφει πώς «ἡ ίστορία τῆς Ἡπείρου καὶ ιδίως τῆς 'Αρτας, ἡ ἀφορῶσα τό τέλος τοῦ Δεσποτάτου τῶν Σπάτα, πρέπει νά ἀναθεωρηθῇ εὐρέως, δπως θά δῆτε ἀπό τό Χρονικό τῶν Τόκκων».
- 26) Χρονικό τοῦ Μορέως, ἔκδ. Δημητράκου (Π. Καλονάρου) στχ. 3061, 3561, 3815.
- 27) 'Εκτός ἀπό τίς γνωστές ἐργασίες γιά τό Δεσποτάτο τῶν I. Ρωμανοῦ (1859), A. Μηλιαράκη (1898), D. Nicol (ἀγγλ. ἔκδ. 1957) καὶ τήν περιληπτική μελέτη τῆς Θ. Χατζηγεωργίου ('Αθ. 1962), ἔχει ἀνέκδοτη ἐργασία του καὶ διαθηγητής κ. Μιχ. Δένδιας. 'Ας ἐλπίσουμε πώς δ ἐκκεκτός καθηγητής θά τήν ἐκδώσει καὶ θά συμβάλει στήν ἀποκατάσταση τῆς ἀλήθειας γιά τό Δεσποτάτο.
- 28) St. Zweig «Οἱ μοιραίες ώρες τῆς ἀνθρωπότητος» μετ. M. Βεάκη, σ. 28.
- 29) 'Ἐλληνομνήμων, σ. 218, A. Μηλιαράκη, δ.π., σ. 530, Θ. Χατζηγεωργίου «Τό Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου», Αθ. 1962, σ. 15, 88, 'Ερμ. Λούντζη «Ἡ Ἐνετοκρατία στά 'Επτάνησα», ἔκδ. 1969, σ. 47.
- 30) "Άλλοι γράφουν στίς 10-10-1431. Γιά τήν κατάληψη τῶν Γιαννίνων καὶ τόν «δρισμό» τοῦ Σινάν - Πασᾶ κοίταξ: N. 'Ἐλληνομνήμονα, τ. E', σ. 61, τ. ΙΣΤ', σ. 260 - 1, τ. ΚΑ', σ. 343, 'Ἐλληνομνήμονα, σ. 575, K. 'Αμαντού «Οἱ Χριστιανοί κι' δ δρισμός τοῦ Σινάν - Πασᾶ» στά «Ἡπειρ. Χρον.» E', τχ. Γ', σ. 200 - 210, Σπ. Λάμπρου στόν «Παρνασσό», τ. 3, σ. 71. Hammer «Ceschichte den Osmanischen Reiches» A' (1834), σ. 340, 'Αδ. 'Αδαμαντίου, δ.π., σ. 63, N. Πατσέλη «Ἡπειρ. Μελέται» 'Ιωαν. 1968, σ. 7 - 9.
- 31) E. Ziebarth «Κυριακός δ ἔξ 'Αγκῶνος» στά «Ἡπ. Χρον.» A', τχ. B', σ. 114. 'Ο Κυριακός δονομάζει τόν Κάρολο B' βασιλέα τῶν 'Ηπειρωτῶν, N. 'Ἐλληνομνήμων, τ. K'. σ. 263.
- 32) 'Υποστηρίζεται καὶ ἡ ἀποψη πώς δ Κάρολος B' ἔφυγε ἀπό τήν 'Αρτα κι' ἔζησε μέχρι περίπου τό 1460: Finley «Ιστορία Τουρκοκρατίας καὶ Ἐνετοκρατίας στήν 'Ελλάδα», ἔκδ. 1958, σ. 93, Π. 'Αραβαντινοῦ «Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου» A', σ. 170, Σερ. Ξενοπούλου «Δοκίμιον περι 'Αρτης», ἔκδ. 1962, σ. 85. 'Ερμ. Λούντζη «Ἡ Ἐνετοκρατία στά 'Επτάνησα», ἔκδ. 1969, σ. 79. 'O. W. Miller «Φραγκοκρατία στήν 'Ελλάδαν» 1960, σ. 481 καὶ 490 συμφωνεῖ μέ τούς πολλούς δτί δ Κάρολος B' πέθανε τό 1448. Τό ίδιο κι' δ 'Αδ. 'Αδαμαντίου, δ.π., σ. 63.
- 33) Σερ. Ξενοπούλου, δ.π., σ. 84, Π. 'Αραβαντινοῦ, δ.π., σ. 170, K. Βάγια «Ἐνθημήσεις» στόν «Ἐλεύθερο Λόγο» 'Αρτας, φ. 1007/26-9-1955, 'Ἐλληνομνήμονα, σ. 578 - 9, 'Ι. Ρωμανοῦ, δ.π., σ. 87, F. Pouqueville, Voyage dans la Gréce E', σ. 291.
- 34) II. Φουρίκη «Νικόπολις - Πρέβεζα» στά «Ἡπ. Χρον.» Δ', τχ. Γ' σ. 271 - 3. 'Η ἐπίσκεψη τοῦ Κυριακοῦ δέξ 'Αγκῶνος στήν Νικόπολη τό 1436, δέν ἀποκλείει τήν ἀνάμεσα στά 1436 καὶ 1449 κατάληψη τῆς περιοχῆς τῆς Πρέβεζας ἀπ' τούς τούρκους. Οι φράγκοι ἀκολούθησαν τό ίδιο δρομολόγιο: «κάτεργα ἔζηντα ἥλθασιν κ' είναι τῶν Γενουβίσων ἐπέζεψαν στήν Πρέβεζαν, κουρσεύγουν τά χωρία, ωρμήσασιν νά ἔρχωνται δλόρθα εἰς τήν 'Αρταν (Χρον. Μορέως, ἔκδ. Δημητράκου, στχ. 9107, σ. 365). Κι' ἀργότερα δ Φρ. Μοροζίνης στά 1684. Ναύαρχος. 'Επι κεφαλῆς χερσαίων δυνάμεων μονάχα δ Κουντουριώτης στήν ἐπανάσταση τοῦ 21 ἐμφανίσθηκε!
- 35) Σερ. Ξενόπουλου, δ.π., σ. 160, II. 'Αραβαντινοῦ, δ.π., σ. 170, K. Βάγια, δ.π.
- 36) K. Καιροφύλλα «Ιστ. σημειώματα περι 'Αρτης» στά «Ἡπ. Χρον.» Δ', σ. 80, Σερ. Ξενόπουλου, δ.π., σ. 151, K. Βάγια, δ.π.
- 37) δ.π., στή σημείωση 36.
- 38) Π. Γ. Νεχροῦ «Ματιές στήν Παγκόσμια 'Ιστορία» Αθ. 1954, σ. 220.
- 39) St. Zweig, δ.π., σ. 28.

ΓΙΟΥΛΙΚΑ ΦΙΛΗ

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ...

ῦμνος α) τῆς συμπαράστασης πρόλογος

Θάσαι τό τέλειο
δσο θά κρατᾶς τήν ἀπόσταση
μιᾶς μεγάλης νυχτερινῆς λάμψης
στό βαθύ σκοτάδι τῆς ἀμάθειας.

Θάσαι κεῖνο πού ἔμελλε νά σοῦ τάξει
ἡ μοίρα, ἡ καρδιά σου, ὁ λογισμός...
... ἐκθέτοντας τίς αἰσθήσεις δλόφυρτες
στῆς τρικυμίας τό παραλήρημα...

Χθές βράδυ μέ ξύπνησε ἡ ἐπιβολή
τῆς Κλήσης Σου.
"Ἐννοιωσα τά βογγητά τῆς ἀγωνίας
καί τῆς μοναξιᾶς"
... κεῖ δά στά πρόθυρα τοῦ μυαλοῦ μου
ἔφτασε ἡ σιωπηρή Σου ἀνάσα
κ' ἥμουν ἀνίσχυρη
ἔνα νεκρό σῶμα μέ μάτια δρθάνοιχτα
... στήν ἀδρατη παρουσία τρομαγμένη...
ἀβουλη νά κινήσω τά γρανάζια τοῦ πεπρωμένου
... κι ἀφήνοντάς Σε στό δρος τῶν Ἐλαιῶν
Κ α τ á μ o n o
νά πριονίζεις τίς ρίζες τῆς σάρκας
καί νά σπέρνεις τήν προσευχή στό κενό
μέ βροχή δύναμης
τά δάκρυα τῆς δδύνης

΄Αγάπη... ἀγάπη
΄Αγάπη μου τέλεια
Κίνδυνε, θάνατε, ἐραστή μου
μέ σπρώχνουν οἱ μοῦσες ἀργά, καταχθόνια
σάν δερικό στά χέρια Σου
γιά νά ἀναστήσουμε τήν "Ανοιξη
πού τείνει νά λείψει ἀπ' τή γῆ
γιά ν' ἀνθίσουμε τίς ἐλπίδες
στούς Ταπεινούς 'Ωραιούς
πού περιμένουν ἀκόμα τήν ἐπιστροφή Σου
Σάν Δικαιοσύνη!

ὕμνος β) Πασχαλινός

ἀγαπημένε
βλέπω τῆς κερασιᾶς τούς καρπούς
νά δένουν πράσινοι στήν αὐλή μου
καί ριγῶ στό θαῦμα Σου
βλέπω τῆς βυσσινιᾶς τά φύλλα
νά τρέμουν σύγκορμα στό χάδι Σου..
... καί ἐκπλήττομαι...

΄Ω ἀέρα, ὡ ἥλιε
ὡ ὄνειρο τῆς μετάβασης
στήν ἀγκαλιά Σου ἀνθοφορῶ...

... Τό κίτρινο πού φυτρώνει ἀπό τή γῆ
ἔγινε πεταλούδα
ἀψηφώντας τήν κακία τοῦ ζώου.
΄Η φύση παραμονεύει τήν ὑπαρξη
μέ τήν ἐπανάστασή μου.

"Ομως ἀγαπημένε
ἡ ἄμπελος φύλλωσε
καί γέμει καρπούς.
Τό κλῆμα τῆς εὐφορίας
βλάστησε στήν αὐλή μου
ἀναριχώμενο στή στήριξη τῆς θέλησης
... δψιμοι κελαρύζουν οἱ οἶνοι τῆς Εὐχαριστίας
κι ἡ δάφνη προστατεύει τά μικρά πουλιά.
τό ἀπόδειπνο
στό λῖκνο τοῦ κορμοῦ Της.

*'Αγαπημένε
ἀποκοίμισε τούς λύκους
καὶ ἀσε τὴν καρδιά μου νά βάφει
μέ τά δυνατά χρώματα τῆς ἀγάπης.
Τά μάραθα τῶν ἀγρῶν
... Νυχοπερπάτα πάνω στοῦ μεσότοιχου
τὴν κοφτερή λεπίδα
γιά νά μή δρασκελίσω τώρα τό γηϊνο...*

*... Εὐλόγα τό μοναστήρι τοῦ οἴκου μου
καὶ τίς μοναχές μου προίκισε
ἀγαπημένε... ἀνήκουστε...
... ἀνείδωτε ... κι ἀκριβέ
μέ γνώση
μέ ρομφαίας ἄμυνα...
καὶ καρπούς κοιλίας
ἵνα πληρωθεῖ ἡ πορεία
τῆς διαιώνισης τοῦ Μωυσῆ
Τοῦ Εἰρηνοποιοῦ ἐπί τῆς Γῆς
τοῦ Δίκαιου. Ἀμήν.*

*'Ωρα τρεῖς καὶ τριάντα ἀπογευματινή
Κυριακή τοῦ Πάσχα
Σ' ἀγαπῶ...
'Αγαπῶ μέ τή γαλήνη
τῶν Ἀναστάντων ἐκ Νεκρῶν!*

ὕμνος γ) τραγωδίας ἐπίλογος

*Δευτέρα τοῦ Θωμᾶ
μετά τήν πτήση
ἀποχαιρετῶ τά ὑψη διπλώνοντας τά φτερά
καὶ σκάω σάν καρπούζι
στήν ἀσήκωτη βαρύτητα
Ἐνδός μολυσμένου πλανήτη Γῆ!*

'Εδῶ Εἶμαστε πάλι!...

*... Νά ζοῦμε καὶ νά πεθαίνουμε ἀνά πάσα στιγμή
ν' ἀποδεχόμαστε καὶ ν' ἀνακαλοῦμε προσωρινά*

νά ύποχωροῦμε καί νά μαχόμαστε κατά κόρον
νά φάσκουμε καί ν' ἀντιφάσκουμε συμβατικά
νά σκεπτόμαστε καί νά φθειρόμαστε ψλικά
νά φιλοσοφοῦμε καί νά ντρεπόμαστε γιά τήν κατάντια
νά περιφρονοῦμε καί ν' ἀγαποῦμε μέ σύνεση πιά!

*Nai λοιπόν... καμαρώστε με
Είμαι πιστή καί ἀπιστη ἀπό εἰλικρίνεια!
Τρελή, δύνειροπόλα καί Τέρας λογικῆς!*

'Ανέβλεψα! Αύτό εἶναι δλο!

*... καί πληρώνω τό ψέμα πού μοῦ διοχετεύουν
μέ τά πολλαπλᾶ ἐμφράγματα
τῆς καρδιᾶς μου... νά περισώσω τί;
Τήν ἔξασφάλιση τῆς πρόσκαιρης ζωῆς;...
ἢ τῶν μελλούμενων γενεῶν
τοῦ κόσμου τόν Παραδεισο;*

*"Ωρα μηδέν μετά τό Πάσχα
ἢ Ἰστορία ἐπαναλαμβάνεται
μπρός τό δίστρατο
τῆς Ἀποστολικῆς ὁδοιπορίας τῆς Τέχνης
... πρός δόξαν τῆς ἐπιμονῆς
'Εκείνων πού ἀποφάσισαν νά συνεχίσουν!...*

Γεννηθήτω τό Θέλημα Μας!

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΦΩΤΕΙΑΔΟΥ

ΜΠΑΧΑΜΕΣ

"Αγνωστοι Τόποι και "Ανθρωποι

Είναι έξη τό πρωΐ. Είναι νύχτα. Μόνον τά φώτα δείχνουν άμυδρά τό θεάμα πού χθές άντικρυσαν τά μάτια μου. Στό ίσογειο τοῦ πολυτελέστατου ξενοδοχείου ήμουν ή μόνη άπό τούς πελάτες ξύπνια. Στό γκισέ ένα ζευγάρι μαύρων ύπαλλήλων, σέ ένα καναπέ ένα νεαρό κοριτσόπουλο μαῦρο και στά μαῦρα ντυμένο κοιμόταν. Εύγενέστατα μοῦ άναψαν τό μεγάλο Πορτατίφ γιά νά γράψω άνετα. Κάκτοι γύρω μου παντοῦ, κι άπ' έξω οί σκιές τῶν τροπικῶν νησιών... "Υστερα άπό τό ύπεραντλαντικό ταξίδι φθάσαμε χθές πρωΐ στό άεροδρόμιο τοῦ Νασάου στίς Μπαχάμες. Τήν άναμονή στόν έλεγχο διαβατηρίων και άποσκευῶν διασκέδαζε μιά τετραμελής δρχήστρα. "Υστερα στά μικρά 10θέσια λεωφορεῖα γιά τήν διανομή τῶν έκπροσώπων τουρισμοῦ, πού θά έπαιρναν μέρος στό παγκόσμιο συνέδριο στίς Μπαχάμες. Και άρχισε νά κυλάει δ χρόνος στά Παραδοσιακά νησιά. Μιά βλάστηση πραγματικά δργιώδης, και δ δρόμος πού ξετυλιγόταν άνάμεσα άπό κτίσματα διαφόρων ρυθμῶν και κατασκευῶν. Πανέμορφες ἀκτές, ώραία θάλασσα, λευκή άμμος. Μαγεία. Μιά γέφυρα, τέλειο έργο τέχνης ἀλλά και γραφικότητος, ύψωνόταν ένώνοντας τά νησιά. Καμπυλωτή μέ ένα μεγάλο Ίψος σέ άφηνε νά ίδης τήν γραφικότητα τῶν παραλίων και ήταν νά έχεις χιλιάδες μάτια γιά.ν' άπολαμβάνεις. Σέ μιά πλευρά πλεούμενο στό λιμανάκι, τόσα πού δέν μπορεῖ νά τά φανταστή άνθρωπος μαζεμένα. Οι δύο έκπρόσωποι κοπέλλες τῆς ΦΙΖΕΤ μᾶς ώδήγησαν στό ξενοδοχείο μας. Ἀνέβηκα στό 12δροφο. "Ενα μεγάλο δωμάτιο ώραϊο έπιπλωμένο και ή έξωτερική πλευρά δλόκληρη κρύσταλλο, πού έβλεπε στήν κρεμαστή γέφυρα. Μά είναι ἀληθινά παράδεισος πού τόν συμπληρώνει ή κλιμακωτή θέρμανση τοῦ δωματίου.

Οι ξεναγοί μας μᾶς ώδήγησαν στό σπίτι τους γιά τό μεσημβρινό φαγητό. Μιά βιλίτσα άνάμεσα στά δένδρα. Οι χῶροι ύποδοχῆς χωρισμένοι στά δύο. Στό πρώτο ένα κατακόκκινο μπάρ μέ καθρέφτες και δίπλα στό χαμηλό τραπέζι κροκιετίρσες πού μᾶς έδειχναν δτι μποροῦσες νά τίς φᾶς, άφοῦ τίς βουτήξεις σέ μιά είδική σάλτσα. Στό τραπέζι πού ήταν κοντά στό κατάμαυρο ἀστραφτερό τζάκι, καθόμαστε σέ δμάδες και χαριτωμένες μαῦρες μᾶς σερβίριζαν. Τό κύριο πιάτο ήταν ψάρι, ρύζι μέ καρυκεύματα και μιά πικάντικη σαλάτα. Τό ποτό πορτοκαλάδα ή άνανάς μέ τζίν. Οι κρεβατοκάμαρες σέ άλλη στάθμη έπιπλωμένες μέ έπιπλα. Στύλ. Πορσελάνες διακοσμητικές παντοῦ και ένας ζέβρος πού καθόταν δίπλα στό τζάκι.

'Η οικοδέσποινα χαριτωμένη και εύγενέστατη. Στό στέρεο ή μουσική πού τούς άρέσει και πού τήν άκουγα δταν έγραφα τούτες τίς έντυπωσεις και πού έκανε κι έκεινες τίς κοπέλες.

λες πού ήταν στό γκισέ της ρεσεψιόν νά κινοῦνται ρυθμικά δλόκληρες, κάνοντας τους λογαριασμούς τους στήν άριθμο μηχανή. Μά ξημερώνει. Τά πανύψηλα δένδρα φαίνονται πιά μέ φόντο τό σιέλ ούρανό. 'Ο πειρασμός ήταν μεγάλος. Βγῆκα μιά μικρή βόλτα. "Ενα δεράκι κουνάει τά φύλλα άπό τίς Φοινικιές, και δρχισαν τά πουλιά μιά ώραία κελαϊδιστή συνομιλία. Μά είναι δνειρο. Στάθηκα γιατί μέ συνεπήρε ή στιγμή, πού δέν τήν χαλοῦσε άνθρωπη παρουσία. 'Αρχίζω νά καταλαβαίνω γιατί λένε πῶς είναι παράδεισος. Μά δμως νά, φθάνουν τά πρώτα αύτοκίνητα. Ξέρουμε δτι στόν Παράδεισο της Χριστιανικής Θρησκείας δλα τά καλά είναι γύρω σου. Τά καλά της ζωῆς, της ξηρᾶς και της θάλασσας και τό ίδεώδες κλῖμα... "Ε, λοιπόν έγώ ζησα 15 ήμέρες στόν παράδεισο και έξηγοῦμαι. 'Εκεϊ δ άνθρωπος δέν έχει άνάγκη ούτε άπό τά άγαθά της έργασίας, ούτε τίς έξελίξεις τοῦ πολιτισμοῦ γιατί,... διότι δν βουτήξη τό χέρι του στή θάλασσα τρώει θαλασσινά, δν τά σηκώσει στά δένδρα τρώει καρπούς άπό τά δένδρα και δλα τά φρούτα πού έχουν δλες τίς γεύσεις. Νά κοιμηθῇ φθάνει ένα παχύ φύλλωμα ή ή κατάλευκη άμμος, νά ντυθῇ ένα πλατύ φύλλο φτάνει, γιατί έχεις έκεϊ τό αιώνιο καλοκαίρι και νά κρυφτής άπό τή βροχή; Μά τά πυκνά βαθύσκια κλαδιά μέ τά φυλλώματά τους είναι άδιαπέραστα άπό τό νερό.

'Εφτακόσια νησιά στόν 'Ωκεανό άπό τά δποῖα δύο, τρία μεγαλύτερα και τά δλλα λιλιπούτια, προσήλκυσαν βεβαίως δλον τόν κόσμον πού ταξιδεύει τουριστικά, ποιός δέ θέλει νά ζήση στόν Παράδεισο; "Ομως αύτό έκαμε και τους κατέχοντες λευκούς νά ίδρυσουν τουριστικές μονάδες άφθάστου πολυτελείας, πού άπεθύνονται, στά πιό γερά πορτοφόλια και έύπνησε και τους μαύρους μέ τή σειρά τους νά τά διατηρήσουν και νά άκολουθήσουν πλέον τόν πολιτισμό τοῦ αιώνα μας μέ τά καλά και τά κακά του. Οι Μπαχάμες ή Λουκαγιες δπως λεγόταν πρίν, δπως λένε τά χαρτιά, είναι στό Βρεταννικό άρχιπελαγός τοῦ 'Ατλαντικοῦ, στόν Τροπικό τοῦ Καρκίνου. Είναι στά Βόρεια της Ταϊτής και της Κούβας. 'Ησαν άποικιά τῶν "Αγγλων (άποικισθησαν) άπό τίς άρχες τοῦ IZ αιώνος και άπετέλεσαν άρμητήριο πειρατῶν μέχρι τοῦ IH αιώνος. Κύριοι πόροι ξυλεία, σπογγαλιεία.

Τό Νασάου στό νησί Νιού Προβιντένς, είναι ή πρωτεύουσα. Πήγαμε άπό τό Μαϊάμι. Τό Νασάο, Νάσω δπως τό προφέρουν οί ντόπιοι και δλοι οί άνθρωποι έκτός άπό τους "Ελληνες, είναι δπως τό δμολογοῦν οί ίδιοι 'Ελληνική λέξις και σημαίνει Νάξος, δπως ή 'Ελευθερεα, σήμερα 'Ελευθερία, και τό δλλο "Ανδρος. Τό Νασώ λοιπόν είναι ή πρωτεύουσα τῶν μικροτέρων ή μεγαλυτέρων πόλεων, πού έχει αύτή ή 'Αλυσίδα τῶν νησιῶν, πού είναι χαριτωμένη γιατί κρατάει στοιχεῖα παραδοσιακά. Στό στοιχεῖο τό άνθρωπινο τό 75% δηλαδή είναι Νέγροι δλων τῶν άποχρώσεων και μιγάδες. Μιά σειρά καταστήματα μέ είδη λιγώτερο ή περισσότερο πολιτελείας φερμένα άπό δλες τίς Εύρωπαικές χώρες. Νά συμπληρώσω πῶς τά καταστήματα ύφασμάτων φυσικά πωλοῦν δλο καλοκαιρινά ροῦχα, κάπου κάπου καμμιά ζακέττα πλεχτή. 'Ο τόπος τοῦ αιώνιου καλοκαιριοῦ. Δέν θέλει βαριά ροῦχα, δέν θέλει καθόλου ροῦχα, δσχετα δν οί άνθρωποι τά φοροῦν άκολουθῶντας τόν πολιτισμό, άλλά και τή μόδα. Μήν παραλείψω νά πῶ πῶς ή γέφυρα, γιά τήν δποία μίλησα ήδη, κτίστηκε τό 1967 γιά νά συνδέση τό Νασάο μέ τά νησιά τοῦ Παραδείσου και πῶς πληρώνεται μέ διόδια και γιά τούς πεζούς και γιά τά αύτοκίνητα.

Στό Νασάο είχαμε τήν έκπληξη νά συναντήσουμε "Ελληνες. Μιά κυρία, πού δ άντρας της έχει ξενοδοχείο, μᾶς πληροφόρησε γιά τήν ೩παρξη 'Ελληνικής Κοινότητος, Προξένου, Ίερέως και 'Ορθόδοξης 'Ελληνικής 'Εκκλησίας. Μέ ένα τηλεφώνημα δ Παππάς μᾶς δρισε ένα ραντεβοῦ στό σπίτι του. Σάν φθάσαμε βρεθήκαμε σέ μιά χαριτωμένη 'Ορθόδοξη 'Εκκλησία και στήν αύλή της ήταν και τό σπίτι τοῦ Παππά. Είναι νέος άνθρωπος δ Πατήρ Θεοφάνης άπό τήν Κάλυμνο, παρ' δτι δ πρωτότοκος γυνίος είναι ήδη γιατρός, δ δεύτερος σπου-

δάζει Ιατρική καί δ τρίτος άκολουθεī τόν ίδιο δρόμο. 'Η κόρη του νηπιαγώγος. Στό Νασώ δ Παππάς πήγε τό 1953 καί είναι δ τρίτος κατά σειράν ιερεύς. Μᾶς μίλησε γιά τούς πρώτους σφουγγαράδες από τήν Κάλυμνο ή τήν Σκόπελο πού έφτασαν στίς Μπαχάμες γιά τήν έπεξεργασία τῶν σφουγγαριῶν – τήν ἀλιεία τήν κάνουν μόνον οἱ ντόπιοι. 'Αλλά τά σφουγγάρια στόν πόλεμο ἀρρώστησαν καί ἔτσι οἱ "Ελληνες ἔξετράπησαν σέ ἄλλα ἐπαγγέλματα καί εὐημεροῦν μέ τά ρεστοράν καί τά ξενοδοχεῖα. Κάνουν δέ δπωσδήποτε ἐπιστήμονες τά παιδιά τους.

Μέχρι τοῦ 1973 οἱ "Αγγλοι είχαν τίς διοικητικές θέσεις καί φυσικά τίς ἐμπορικές ἑταιρείες. Οἱ μαῦροι, ἐστω καί ἐπιστήμονες, δέν μποροῦν οὔτε στό ἐστιατόριο νά καθήσουν, οὔτε στό ξενοδοχεῖο τούς δεχόταν νά κοιμηθοῦν. 'Ηταν ἀπό παντοῦ ἀποδιωγμένοι. Ζοῦσαν κρυφά καί ἀπό τό Θεό. 'Από τό 1973 δμως ἀνέλαβαν τή διοίκηση καί μέ τό Σύνταγμά τους ἔδιωξαν δσους λευκούς μπόρεσαν καί ἔδωσαν ὑπηκοότητα μόνον σέ δσους δέν είχαν καθόλου' γι αὐτό καί τώρα ἀκόμα οἱ ἐμιγκρέδες ζοῦν σέ ἐκκρεμότητα μέ συνεχεῖς ἀνανεώσεις. Δέν θέλουν δμως ἐπ' ούδενί λόγω νά φύγουν ἀπό ἐκεῖ, διότι ἡ χώρα είναι ἀνεκμετάλλευτη ἀπό κάθε πλευρά. Φόροι δέν ὑπάρχουν καθόλου. 'Η ἀδεια ἐργασίας πληρωνόταν ἐφ' ἀπαξ 25 σέντς. Τώρα ἀνανεώνεται κατ' ἔτος πάντα μέ 25 σέντς. "Ο, τι κερδίζουν είναι δλα δικά τους. "Ομως ἡ Κυβέρνηση δέν δέχεται ξένους μετανάστες. Καί τό ἐπιστημονικό στοιχεῖο πού ἔχει ἀνάγκη, τό κρατάει μέ ἐτήσια ἀδεια παραμονῆς.

Οἱ Μπαχέμιαν ζοῦν κατά 65% ἀπό τόν τουρισμό σκορπισμένοι σέ δεκαπέντε νησιά. Είναι χριστιανοί δλων τῶν δογμάτων. Μεθοδιστές, Λουθηρανοί, Προτεστάντες, Καθολικοί κ.λ.π. Τά δόγματα ἔχουν τά σχολεῖα τους, στά δποῖα γιά νά φοιτήσουν πληρώνουν 300 δολλάρια τήν τριμηνία. 'Υπάρχουν βέβαια τά κρατικά σχολεῖα ἀλλά οἱ εύποροι Μπαχέμιαν προτιμοῦν νά στείλουν τά παιδιά τους σ' αὐτά τά ἰδιωτικά γιά ἀρτιώτεροι μόρφωση. Οἱ διοικοῦντες είναι δικηγόροι καί ἔχουν σπουδάσει στήν 'Αγγλία. Στό 10% τῶν λαῶν πού ζοῦν σήμερα στά νησιά διακόσιοι είναι "Ελληνες μέ πρόξενο ἔναν δικηγόρο πού γεννήθηκε ἐκεῖ. Τά παιδιά τους τά μεγαλώνουν μέ τά ἥθη, τά ἔθιμα καί τά ηθικά πιστεύων τής Ἐλλάδας. "Έχουν Πρόεδρο ἐκλεγμένο ἀπό τούς ίδιους καί ἀπογευματινό σχολεῖο μέ 25 παιδιά. Σκοπός πάντα ἡ διατήρηση τής γλώσσας καί τής θρησκείας. 'Η Ἐκκλησία ὑπάγεται στήν ἀρχιεπισκοπή βόρειας καί νότιας Ἀμερικῆς. 'Ο Παππάς ἔχει σάν δεύτερο ἐπάγγελμα ἔνα τυπογραφεῖο...

Σηκωθήκαμε νά φύγουμε. 'Ο Παππάς μᾶς πήγε μέ τό αὐτοκίνητό του στό ξενοδοχεῖο μας.

'Ηταν στό θαυμάσιο ξενοδοχεῖο ΕΛ-Παραντάιν, πού στίς εἰδικές γι' αὐτό σάλες του γινόταν τό Σύνδριο, δπού μᾶς παρέθεσαν ἐπίσημο γεῦμα καί στό δποῖο τά λινά τραπεζομάντηλα ἀμιλλῶταν τά βαριά κρύσταλλα καί τίς λεπτότατες φαγιάνς. Τό γεῦμα ἐποίκιλλε μιά ἐπίδειξη νέγρικης μόδας. 'Έξασκημένα μανεκέν παρουσίαζαν μοντέλα σέ χαριτωμένα σύνολα, βραδινά, ήμέρας καί σπόρ ἀνάλογο α μέ τό είδος, φυσικά πάντα καλοκαιρινά. Μεταξύ τῶν μανεκέν καί ἡ Μίς Μπαχάμες, μιά σοκολατένια γαζέλα μέ καταπράσινα μάτια.

Τό ἀπόγευμα μετά τήν ἐργασία μας πήγαμε στό καμπαρέ, δπού παρουσίαζαν ἔνα ὑπερθέαμα. 'Ηταν σέ χαμηλότερο ἐπίπεδο καί πλάγια ἀπό τό καζίνο, μιά μεγάλη αἴθουσα σέ τρία ἐπίπεδα, πολυέλαιοι ρελούδα καί ἔνα πλουσιώτατο ριντώ. 'Η σκηνή ἄνοιξε καί ἤταν μεγαλύτερη ἀπό τήν κύρια αἴθουσα. Καί τό θέαμα; "Έχω παρακολουθήσει παραστάσεις στά μεγάλα θέατρα τοῦ κόσμου καί τά καμπαρέ. Πρόσφατα είχα τό πρόγραμμα τοῦ «Λίντο» στό Παρίσι, δμως τοῦτο ἤταν κάτι ἄλλο. Σάν κεντρική ίδέα αὐτοῦ τοῦ μουσικοχορευτικοῦ

θεάματος ήταν μιά πειρατική ιστορία. "Ενα πειρατικό καράβι, ή ζωή στό έσωτερικό του, οί λευκοί αλχμάλωτοι, οί μεθυσμένοι πειρατές, ή μονομαχία ώς τό θάνατο τοῦ Ἀρχιπειρατῆ μέ τόν εύγενή γιά τή σκλάβα ἀριστοκράτισσα. Ἡ ἀπόδοση ήταν κάτι τό φανταστικό. Ὁρισμένες σκηνές τίς ἀπέδιδαν κινηματογραφικά καί συνεχίζονταν στή σκηνή. "Εβλεπες δυό καβαλάρηδες νά τρέχουν στήν ἔρημο καί σέ λίγο δλοζώντανοι ἄνθρωποι κι ἄλογα πάλευαν στή σκηνή. "Υστερα τό καράβι ἐπιασε φωτιά καί τά ἀποκαΐδια ἐπεφταν γύρω μέ καπνούς καί φλόγες... Τό Μπαλέτο ἀποτελούμενο ἀπό λευκές καί μαῦρες ήταν τέλειο. Ἡ σκηνοθεσία γύρω τους κάτι ἀπίστευτο. Βράχια πελώρια καί καταρράχτες ὅρμητικοι πού τό νερό τους μᾶς ἔφτανε καί μᾶς δρόσιζε. Ὁραιοί οί «ζιογκλέρ» μέ τά ἀκροβατικά τους καί λαμπρή ή μεγάλη ὁρχήστρα. Τελείωσε μέσα σέ ἔνα γενικό ἐνθουσιαμό. Πιστεύω πώς θά μοῦ μείνει ἀλησμόνητο..."

Διασχίσαμε τίς αἰθουσες τοῦ καζίνου, δπου συνοστιζόταν οἱ ξένοι. Ἐπειδή είναι ἔνας χῶρος πού δέν μέ ἐνδιαφέρει καθόλου, δέν σταμάτησα καί ἔτσι δέν θά μποροῦσα νά πῶ λεπτομέρειες πέρα ἀπό τήν πολυτέλεια καί τούς ἀτσαλάκωτους γκρουπιέρηδες πού ἔστεκαν μπροστά στή Ρουλέτα. Οἱ ἐντυπώσεις ήταν πάρα πολύ ίσχυρές καί αισθανόμουν κουρασμένη. Κοιμήθηκα ἀμέσως χωρίς νά χαράξω μιά γραμμή ἀλλά πολύ πρωΐ μπόρεσα θαυμάζοντας ἀπέναντι ἀπό τό κρεβάτι μου ἐκείνη τήν καταπληκτική θέα τῆς γέφυρας, πού κάτω της περνοῦσαν τά καράβια ή τά ὑδροπλάνα, πού πήγαιναν νά προσγειωθοῦν στίς ίδιωτικές πλάζ νά σημειώσω τό πέρασμα τῆς χτεσινῆς μέρας. "Ισως περισσότερο γιά νά ξαναζήσω νοερά τόν περίπατο πού κάναμε γυρίζοντας. Τό φεγγάρι φώτιζε διακριτικά καί μιά κοπέλα τραγουδοῦσε κάτω ἀπό τίς φοινικιές ἔνα μελαγχολικό μαύρικο τραγούδι. Κ' ἔλεγε γι' αὐτούς πού.φεύγουν, γιά τήν αιώνια ἀνοιξη τῆς πατρίδας της, γιά τά παράξενα λουλούδια πού ἀνθοῦν σέ τοῦτον τόν ἀλλιώτικο τόπο. Τό τελευταῖο βράδυ, παρακολουθήσαμε ἔνα αύθεντικότατο συγκρότημα «φολκλόρ» καί στό τέλος χορέψαμε δλοι μαζί.

Οἱ Μπαχάμιεν είναι ώραιοι ἄνθρωποι στήν ἐμφάνηση μέ τά δικά τους μέτρα βέβαια, ἀλλά καί μέ ἄλλων τίς ἀντιλήψεις, οἱ νέοι ἔχουν τέλεια κορμιά γυμνασμένα καί αἴλουροειδῆ. Φοροῦν τά ἐλαφρά τους ροῦχα μέ ἀνεση καί τουλάχιστον ἐκείνοι πού ἔχουν σχέση μέ τόν τουρισμό ἔχουν λεπτότατους τρόπους συμπεριφορᾶς καί ξέρουν νά «σταθοῦν», ἔτσι πού θά τούς ζήλευαν πολλοί ἀπό τούς λευκούς νέους, πού ἐν δύναμι τῆς μή καταπίεσης ἔχουν ίσοπεδώσει πολλές φορές τά πάντα. Ναί, μά καί οι λευκοί ἐπισκέπτες τῶν παραδείσιων νησιῶν είναι θαυμάσιοι. Φυσικά ἀπό τήν οἰκονομική πλευρά διαμονή-ψυχαγωγία, ἐκεὶ δέν χωροῦν ἀλητοτουρίστες καί ἔτσι δλοι είναι καθώς πρέπει...

Τό πρωΐ φύγαμε ἀεροπορικῶς καί χωρισμένοι σέ τρεῖς δμάδες γιά τρία διαφορετικά νησιά. Βρέθηκα μέ τήν δμάδα πού πήγε στό ΕΛΛΟΥΘΕΡΑ. Στά χαρτιά μᾶς γράφουν τό ΕΛΛΟΥΘΕΡΑ είναι Ἐλληνική λέξη καί σημαίνει Ἐλευθερία. Τό νησί είναι στενόμακρο, 110 μίλια, 2 μίλια μόνο φάρδος. Γνωστή ἀπό τό 1647 καί ήταν ή πρώτη δημοκρατία πού ἐγκαθίδρυσαν οἱ Ἀγγλοί ἀργότερα ἔγινε πρωτεύουσα τό Νασάο. Τό μαγευτικό μέρος πού πηγαίναμε ἀπό μακριά, φάνταζε σάν ἔνα ίνδιανικό χωριό μέ τίς καλύβες του, γύρω στίς 25, ἀνάμεσα στά δένδρα. Συγκεντρωθήκαμε δλοι στό ὑπαίθριο μπάρ μέ τήν πισίνα πού ήταν ἐπίσης στό ξωτικό στύλ, μέ τά καλάμια, καί δικαθένας ἔπαιρνε τό κλειδί γιά τό σπίτι του. Τό 151 ήταν τό δικό μου καί κομψότερη σουίτα δέν ἔχω ίδη. "Ενα σαλόνι ἐπιπλωμένο μέ μπαμποῦ, κρεβατοκάμαρη, κουζίνα καί μπάνιο, ραδιόφωνο, αίρ κοντίσιον καί φυσικά μοκέτα παχύτατη στρωμένη παντοῦ.

Σ' αὐτό τό χωριό οἱ κάτοικοι φυσικά είναι μόνον πλούσιοι δολλαριοῦχοι τουρίστες, πού

έναλλάσσονται συνέχεια, καί οἱ ντόπιοι ὑπάλληλοι. Μαρίνες γιά τά κότερα, ἀεροδρόμια γιά τά ίδιωτικά ἀεροπλάνα, ώραιότατες αἴθουσες ἐστιατορίων, καμπαρέ, ἀτέλειωτα τεραίν γιά διάφορα σπόρ καί μικρά τρίτροχα αὐτοκίνητα πού νοικιάζονται μέ τήν ἡμέρα γιά νά μπορεῖ κανείς νά κυκλοφορεῖ.

‘Η ζώή στό Ἐλλουθέρα κυλοῦσε σάν μιά κατάσταση ὀνείρου, καί ἔνα πρωινό εἰπαν πώς θά πᾶμε μιά ἡμερήσια ἐκδρομή στό νησί τῆς ‘Υπόσχεσης. ’Έκεī πραγματικά ἀποκτήσαμε μιά ἐμπειρία πού πιστεύω είναι ἀδύνατον νά τήν ἔχει κανείς εύκολα δσο κι ἀν πληρώσει... Μπήκαμε σ’ ἔνα καραβάκι ἀξίας 250.000 δολλαρίων καί μέ τά βιβλία τοῦ Κουστώ πού ἀναφέρονται στή θάλασσα, πλέαμε ἀνάμεσα στά καταπράσινα νησιά. Μπροστά μας ψαράδες δύτες βουτοῦσαν κι ἔρριχναν στή μεγάλη βάρκα δίπλα τους ψάρια ἀπό πέντε κιλά καί πάνω καί πελώριους ἀστακούς.

Ξεμπαρκάραμε στό νησάκι καί δλοι βούτηξαν στή θάλασσα ἀλλά σέ λίγο μαζευτήκαμε γύρω ἀπό τή βάρκα τῶν ψαράδων. ’Ηταν σωστή τελετή τό μέ τέχνη βγάλσιμο τῶν φιλέτων τῶν ψαριῶν καί τό τεμάχισμα τῶν ἀστακῶν. Τά τύλιγαν μεγάλα δέματα μέ ἀλατοπίπερο καί ἔνα κομμάτι βούτυρο φρέσκο καί τά ἔρριχναν νά ψηθοῦν στά κάρβουνα πού ἔγιναν ἀπό τό κάψιμο ἀρωματικῶν ξύλων. ”Υστερα ἀπό τό θαυμάσιο γεῦμα πού συνοδευόταν μέ κρασί μπαχάμας, οἱ συνοδοί μας ἀρχισαν νά τραγουδοῦν μέ τήν ἀπαράμιλλη τέχνη τους τραγούδια δπως «αὐτό είναι τό νησί μου». Μαζέψαμε ἀπό τή θάλασσα τά περίφημα δστρακα μέ τό κατακόκκινο ἐσώτερικό πού ἀπό αὐτό φτιάχνουν λεπτότατα κοσμήματα πού τά πουλᾶν στά Χρυσοχοεῖα. Στό γυρισμό δ Καπετάνιος ἔπαιζε Γιαμαχά. ’Ηταν κάτι ἀνεπανάληπτο.

’Ηταν σούρουπο δταν φτάσαμε στήν ἀκτή μας. Μπροστά μας μιά εικόνα πού ἔμοιαζε σέ τελειότητα σκηνοθεσία ἀριστη. Κάτω ἀπό τά πλατύψυλλα ξωτικά δένδρα ξαπλωμένη μιά χαριτωμένη κοπέλα ἀπλωνε τά μακριά ώραιότατα μαῦρα πόδια της καθώς ἔβγαιναν ἀπό τό πολύχρωμο μαντήλι, πού είχε τυλιγμένο στούς λαγόνες της. Δίπλα της ἔκεινος. Κοντά γένια γλυκειά φυσιογνωμία, ἔνας μαῦρος Χριστός. Οἱ ψαράδες ἐτοιμάζονταν νά ξανοιχτοῦν. Ούριος ἀνεμος γιά τό ξεκίνημα στήν ἔξερεύνηση τῶν διαμαντιῶν πού κρύβει δ Ἀτλαντικός. Μάζεψα λίγους καρπούς ἀπό τά δένδρα, ντεβίλς τό δνομά τους, διατηροῦνται στεγνά, μοῦ εἶπαν. Τό ζευγαράκι τραγουδοῦσε. – Δίς ίς μάυ ἄϊλαντ – ...

Μέ τά ἀεροπλάνα τῆς Αίρ-Φλόριντα φύγαμε γιά τόν τελευταῖο σταθμό τοῦ ταξιδιοῦ μας τό ΦΡΗ ΠΟΡΤ. ’Εδω είναι ἡ πιό σύγχρονη πόλη τῶν Μπαχάμας. ’Ανοιχτοί δρόμοι, δενδροστοιχίες, ώραια κτίρια, πλάζ ἔξωπλισμένες μέ δ, τι μπορεῖ νά σκεφθεῖ καί νά ζητήσει ἀνθρώπινος νοῦς.

”Οπως πάντα μοιραστήκαμε στά ξενοδοχεῖα, περνῶντας μερικούς ἀπό τούς 690 δρόμους. Τό πρῶτο ξενοδοχεῖο, τό «Πριγκίπισσα τῶν Μπαχάμας», μεγαλοπρεπές μέ κυκλικές σάλες σέ διάφορα ἐπίπεδα. Τό ἐπόμενο ἥταν δ «Πύργος τοῦ Πρίγκιπα». Γι’ αὐτό θέλω νά πῶ ἀρχίζοντας πώς ἔνας τοῦ συνεδρίου είπε· «ἐδῶ μᾶς φέρανε γιά νά τό δοῦμε καί δχι νά κατοικήσουμε». ’Ηταν σέ Ἀραβικό στύλο δπως είναι στή Γρανάδα τά μαυριτάνικα παλάτια. ”Ενα περιστύλιο μέ Ἀραβουργήματα στούς τοίχους καί στά δάπεδα, Βιτρώ ώραιότατα, χαλιά ἀφαντάστου πολυτελείας, πολυέλαιοι, πού δέν βάζει ἀνθρώπινος νοῦς. Καί στό δωμάτιο συνεχίζονταν ἡ ἴδια τακτική. ’Απ’ τό τζαμωτό του ἔβλεπες τήν πισίνα τοῦ ξενοδοχείου, στήν ἀκρη τῆς δποίας ἔπαιζε συνέχεια μιά Νέγρικη δρχήστρα. Δίπλα τεραίν γιά τένις, γκόλφ καί δ, τι ἀλλο σπόρ ύπάρχει.

”Εχω ἰδεῖ ξενοδοχεῖα δλων τῶν λογιῶν καί κάθε στάθμης, πού μπορεῖ νά φαντασθῇ κανείς, ἀλλά τοῦτο είναι ἀλλο πρᾶγμα. ’Επειδή τό ύπόλοιπο τῆς ἡμέρας καί μετά τίς ἐργασίες τοῦ συνεδρίου πάντοτε κάναμε ἔνα γῦρο νά ἰδοῦμε τήν πόλη πού είναι μιά πραγματική κτ-

πούπολις, νά ίδουμε τό περίφημο μαρμάρινο σπίτι, πού ή δροφή του μόνον στοίχισε ένα έκατομμύριο δολλάρια, τίς υπαίθριες άγορές, τά καταστήματα, τό βράδυ έμεινα μέσα νά ξεκουραστώ καί νά γράψω άλλα δίπλα άπό τήν πισίνα τό σόου τοῦ ξενοδοχείου ήταν τέτοιο, πού τό ξενύχτησα πάλι. "Εβλεπα ένα μπαλέτο δπου οί κοπέλες χόρευαν μέ δμπρελίτσες στά μαλιά πολύχρωμες καί κουστούμια πού έλαμπαν στό φώς τῶν προβολέων. Τόν καλλιτέχνη πού περνοῦσε χορεύοντας ένα άναμμένο στεφάνι, ένω οί φλόγες τοῦ έγλειφαν τό κορμί. Καί τραγούδια καί ένα ξέφρενο χορευτικό φινάλε, δπου τά ίδρωμένα κορμιά έμοιαζαν λουσμένα μέ καφέ χρῶμα... Μέσα στό δωμάτιο ή τηλεόραση μέ περισσότερα άπό δέκα προγράμματα σοῦ έφερνε μέ συνδυασμό δλα τά άλλα μιά παράξενη διάσταση. Είναι οί χίλιες καί μιά νύχτες τῶν παραμυθιῶν.

Τήν άλλη μέρα τό πρόγραμμα είχε έπισκεψη στό "Ηστ- "Εντ. Περνῶντας είδαμε μιά πολύ μοντέρνα 'Εκκλησία καί μιά έβραϊκη συναγωγή. Λουλούδια παντοῦ μπουκεμβίλιες καί «γιέλοου-έλντεπ», δπως λένε τό κέρινο λουλούδι μέ τό κίτρινο χρῶμα. Πολλή ώραία ή 'Εκκλησία τῶν Μεθοδιστῶν καί ή 'Ανώτατη 'Εκπαιδευτική Σχολή. Διασχίσαμε κάτι θαυμαστούς κήπους στολισμένους μέ άγαλματα τοῦ δωδεκάτου αιώνος. "Ενα περιστήλιο Γαλλικοῦ Ναοῦ, άγοράστηκε καί μεταφέρθηκε πέτρα τήν πέτρα καί συναρμολογήθηκε πάλι γιά νά στολίση τοῦτον τόν έπιγειο παράδεισο. Περάσαμε άπό μία λέσχη-κλάμπ, πρώτης κατηγορίας καί μᾶς έδειξαν πού έμεινε δέξιριστος Σάχης... Είχε βρέξει καί ή μυρουδιά τῆς γῆς ήταν έντονη. Στό "Ηστ- "Εντ είναι τό άκρον δώτον τῆς πολυτέλειας τοῦ «τουριστικῶς ταξιδεύειν».

Τό τεράστιο οίκοδόμημα περιέκλειε τά πάντα. 'Από μιά μαρμαροστρωμένη έσωτερική αύλη, πού θύμιζε τά σπίτια τοῦ Τολέδο στήν 'Ισπανία, ένα γύρω ήταν σφυρηλατημένες σιδεριές, πού φύλαγαν βεράντες σέ ψηφιανά τεσσάρων δρόφων. Μιά τετράδιπλη φαρδιά σκάλα άνεβοκατέβαινε, σάν σχέδιο δηλαδή, άπό τήν κατασκευή της εισχωροῦσε ή μιά στήν άλλη. Μέσα στό κτίριο ήταν μία σειρά άπό Καταστήματα πολυτελείας μέ Εύρωπαικά είδη, φυσικά πανάκριβα. Κήποι μέ υδροχαρῆ φυτά. "Ολα τά τεχνικά σκευάσματα είναι σύμφωνα μέ τίς τελευταίες τεχνικές μεθόδους. Είδαμε στό Φρή Πόρτ μιά βιομηχανία άρωμάτων, άγοράσαμε άναμνηστικά μπουκαλάκια καί υστερα θαυμάσαμε μιά έκθεση ζωγραφικής. 'Ο ζωγράφος, ένας πολύ νέος Μπαχάμιαν, παρουσίαζε μόνος τό έργο του, τό δποϊο οί ποιό ειδικοί είπαν πώς ήταν άξιόλογο...

"Ενα άεροπλάνο μᾶς μετέφερε υστερα άπό τήν άποχαιρετιστήριο δεξίωση στό Λουξεμβούργο. 'Ο ωκεανός ήταν ήμερος, τό άνθρωποφτιαγμένο πουλί καλοτάξιδο καί αύτό έδινε άνεση νά βυθιστώ – άφού συμπλήρωσα τίς τελευταίες σημειώσεις στό καρνέ μου – σέ μια άναπόληση καί έπαναφορά στή μνήμη αύτῶν πού έζησα τό δεκαπενθήμερο τοῦ 'Οκτώβρη τούτη τή χρονιά.

Βέβαια έξαρτάται, δπως είπα στήν άρχη, καί πώς βλέπεις, δέχεσαι κι άναλύεις αύτό πού συναντάς στούς ξένους τόπους. 'Έξαρτάται, δν μπορεῖς νά διακρίνεις τίς έλπιδες πού κρατοῦν στά χέρια τους τά μικρά παιδιά, τά δνειρά τῶν γονιῶν, αύτά πού είναι τά ίδια στούς λευκούς καί στούς ξγχρωμούς. Νά ίδεις τό μικρό βλαστάρι πού άναστένεται άοπλο καί δέν μπορεῖ ούτε νά κουνηθῇ γιά νά σωθῇ μέ τή φυγή άπό τά δόντια τῶν ζώων. Νά άπολαύσεις τό κῦμα πού χαϊδεύει τά βράχια τῆς άκτης, νά ξεχωρίσεις τίς νότες στό κελάϊδημα τῶν πουλιών, νά έκστασιασθεῖς άπό τή γλυκύτητα τοῦ φιλιοῦ πού δίνει ή μέρα στή νύχτα, δταν τήν χαιρετᾶ γιά νά τής παραχωρήσῃ τήν θέση της. 'Έξαρτάται, δν σηκώσεις τά μάτια γιά νά πής στόν Πλάστη «εύχαριστώ» γιά δσα έφωτισε τόν άνθρωπο νά φτιάξῃ, γιά δλα έκεινα πού δ ίδιος έν σοφία έποίησε.

ΚΩΝ. Ι. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ Κελλίον Θεοκλήτου Διονυσιάτου

Εἰσαγωγικό σημείωμα

Στόν περσινό τόμο τοῦ Λευκώματος «Θέρος '80» συμπεριλήφτηκαν έκλογές ἀπό τό «Όδοιπορικό ἐνός Προσκυνητῆ» μέ τόν τίτλο «Πορεία πρός τόν "Αθω».

Τό ίδιο ἐπαναλαμβάνεται καὶ τώρα στό «Θέρος '81» μέ σύντομα πάλι ἀποσπάσματα, λόγῳ στενότητος τοῦ χώρου, πού διατίθεται καὶ στό λεύκωμα τόῦτο.

Σ' αὐτό σκιαγραφεῖται μιά ἔξεχουσα μορφή ἀπό τίς τόσες πού διαθέτει ἡ Ἀθωνική Πολιτεία, καθώς καὶ τό μαγευτικό περιβάλλον τῆς.

“Ηταν μιά θερμή σύσταση τοῦ Προϊσταμένου τοῦ ταχ/μείου Δάφνης νά μή φύγουμε ἀπό τήν ἀγιώνυμη πολιτεία χωρίς νά συναντήσουμε, δπωσδήποτε, τόν π. Θεόκλητο, τόν πνευματικό αὐτόν ἡσυχαστή” καὶ δέν τό μετανοιώσαμε. “Υστερά ἀπό μιά κοπιαστική πορεία, κάτω ἀπό ἔνα καυτερό ιουλιανό ἥλιο, δυό ώρῶν περίπου, ἀνεβαίνοντας καὶ κατεβαίνοντας μονοπάτια σέ ἔνα βουνό μέ ἀπότομες πλαγιές πρός τή λαμπερή θάλασσα, κατάφυτες, τόσο πού πολλές φορές κινδυνεύαμε νά χάσουμε τόν προσανατολισμό μας. Χρειάστηκε νά ξεσκισθούμε στούς ἀγκαθωτούς θάμνους γιά νά κατεβούμε στό ἐνδιαίτημά του πατώντας ἀπό πεζούλι¹ σέ πεζούλι δσο πού νά φτάσουμε.

“Ἐνας νέος μοναχός ξεπρόβαλε καὶ μᾶς ρώτησε ποιόν ζητᾶμε. – Τόν π. Θεόκλητο. – Ἐδῶ μένει περᾶστε.

“Ἐνα ἀπλό χτίριο μονόροφο μέ μιά μεγάλη κρεβάτα ἀνοιχτή πρός τή μεριά τῆς θάλασσας πού τά κύματά της ἀπό τό μελτέμι ἐσπαγαν λίγα μέτρα πιό πέρα. Δυό τρία δωμάτια ἀπλά. Τό μικρότερο διασκευασμένο σέ παρεκκλήσι μέ μικρές βυζαντινές εἰκόνες. Στήν εύρυχωρη κρεβάτα ἔνα μεγάλο τραπέζι παραφορτωμένο βιβλία. Ἐκεῖ περνάει τή ζωή του γράφοντας καὶ μελετῶντας. Στό ισόγειο ἡ ἀποθήκη.

“Ο μικρός κῆπος καλοπεριποιημένος καὶ φρεσκοποτισμένος μέ δριμες ντομάτες καὶ ἄλλα λαχανικά.

Πέρα γιά πέρα δ βαθυγάλανος πόντος ξανοίγεται γαλήνιος. Φαντάζομαι τί θά γίνεται τίς χειμωνιάτικες νύχτες, δταν φυσάει δ Νότος... Τώρα είναι υπέροχα ημερος καὶ θελκτικός.

1. Κλιμακωτά πλατώματα στήν κατηφοριά τοῦ βουνοῦ μέ χαμηλούς τοίχους ξηρολιθιας.

‘Απόλυτη σιγαλιά δλόγυρα καί μόνο τά τζιτζίκια ἀκούγονται μέ τόν ἀκατάπαυτο καί μονότονο τερετισμό τους.

Δέθα μποροῦσε νά βρεθῇ καλύτερη γωνιά γιά ἡσυχαστήριο. Έδω βρίσκεται κανείς μέ τό Δημιουργό «ἐνώπιος ἐνώπιω». Αύτό διάλεξε καί δ π. Θεόκλητος γιά αὐτοσυγκέντρωση καί μεταρσίωση.

Μᾶς δέχτηκε ἀνοιχτόκαρδα, γεμάτος καλωσύνη καί ἀπλότητα. Ψηλόλιγνος, ἀσκητικός, συμπαθέστατος. Παρά τά 47 του χρόνια, δπως μᾶς ἐμπιστεύτηκε², δείχνει γιά πολύ μεγαλύτερος. Ή σκληρή δσκηση καί ἡ ἐντατική πνευματική ἔργασία ἔχει κατασκάψει τό πρόσωπό του.

Σεβάσμια βυζαντινή μορφή ἀπό τίς γνησιώτερες τοῦ ‘Αθω. Μέ σκονφο, ἔνα ἀπλό καθαρό ράσο καί γυμνόπους μέ πέδιλα. Μάτια μεγάλα, λαμπερά καί διεισδυτικά.

Εὐφραδέστατος, πολυμαθέστατος, εὔστροφος καί πειστικότατος. Τίποτε τό περιττό. Μεγαλόστομες ἀπεραντολογίες καί κοινοτοπίες δέν ὑπάρχουν. Σέ σαγηνεύει μέ τά λόγια του. ‘Ομιλητής στόν «Παρνασσό» ‘Αθηνῶν θαυμάσιος.

Εἶναι καί πολυγραφώτατος συγγραφέας δ π. Θεόκλητος. Μιά φυσιογνωμία μέ πνευματική ἀξία καί βαρύτητα «οὐ τήν συνήθη».

Μᾶς χάρισε ἔνα βιβλίο του «‘Η σημασία τῆς χιλιετηρίδος τοῦ ‘Αγίου Ὄρους». Εἶναι μιά ὅμιλια, πού είχε κάνει στόν Παρνασσό καλεσμένος ειδικά γι’ αύτό κατά τήν ἐποχή τῶν ἔορτῶν.

Περνῶντας ὅστερα ἀπό μέρες ἀπό τήν ‘Αθήνα προμηθεύτηκα δυό συγγράμματά του «Τά ἀθωνικά ἄνθη» καί τό «’Από γῆς εἰς οὐρανόν», βραβευμένα ἀπό τήν ‘Ακαδημία ‘Αθηνῶν.

Οἱ δυό ὥρες πού περάσαμε μαζί του, μέ τό συνοδοιπόρο μου, στάθηκαν σταθμός ἀναβαπτισμοῦ. Μαζί μέ τή δροσερή σκιά τῶν δέντρων τοῦ κήπου του, τόν καφέ καί τό λουκούμι, μᾶς χάρισε καί τή δρόσο τοῦ πνεύματός του... «Πλήρης χάριτος καί Πνεύματος ἀγίου»...

Πολλά τά ἐνδιαφέροντά μας ἀπό τά περί μοναχισμοῦ, μέχρι τοῦ «‘Ἐνωτικοῦ» καί τῆς βυζαντινῆς τέχνης.

‘Ασυμβίβαστος στό «‘Ἐνωτικό» τά ἐπιχειρήματά του σοβαρά.

Βαθύς μελετητής τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἀλλά καί τοῦ δλου ζητήματος σχετικά μέ τήν ἐνωτική προσπάθεια τοῦ Πατριάρχη μας ‘Αθηναγόρα.

Κατέληξε στό συμπέρασμα, πώς δέν ὑπάρχει εἰλικρίνεια στίς ἐνέργειες τοῦ Πάπα· «’Εφόσον δέν ἀπαρνιέται τούς περί ‘Αλάθητου καί λοιπούς αὐθαίρετους νεωτερισμούς, τί ἐνωση μπορεῖ νά γίνη;» «Αύτοί μᾶς θεωροῦν αἰρετικούς, ἀποσχισμένους ἀπό τήν Καθολική ‘Ἐκκλησία καί μᾶς καλοῦν νά ἐπανέλθουμε στή μάντρα τους. Μέ τέτοιες συνθήκες ποιά συνεννόηση μπορεῖ νά ὑπάρξῃ; ‘Εξ ἀλλού οἱ καθολικοί στό διαλεκτισμό εἶναι ἀνυπέρβλητοι, γι’ αύτό χρειάζεται μεγάλη προσοχή».

Σέ παρατήρησή μας πώς δ Πατριάρχης κάλεσε τή Δ. ‘Ἐκκλησία σ’ ἔνα διάλογο ἵσοις δροις χαρακτηριστικά είχε πή ἐδῶ στά Γιάννινα σέ μιά συνεστίαση: «Εύγατε καί σεῖς ἀπό τά κάστρα σας, δπως καί ἐμεῖς καί δεῦτε ἵσοις δροις ἐν χριστιανικῇ ταπεινοφροσύνῃ καί εἰλικρινείᾳ διαλεχθῶμεν», ἀπάντησε: «ἡ ‘Ἐκκλησία μας ἔτεινε φιλικό χέρι στή Δυτική. Τώρα θά ἔξαρτηθοῦν ἀπό ἐκείνους τά παραπέρα...».

2. Καλοκαίρι τοῦ 1964.

ΑΘΩΣ. ΠΡΩΤΑΤΟΝ. Η Θαυματουργός Εἰκὼν

Τὸ Ἀξιον Εστίν

ATHOS. PROTATON. — L'Icone " Axion Estin "

‘Ως πρός τή βυζαντινή τέχνη άνοιξαμε μακρά συζήτηση έκθέτοντας τίς άντιλήψεις μας σχετικά μ’ αύτή και ζητήσαμε συμπληρωματικές πληροφορίες, καθώς καί τήν έρμηνεία ώρισμένων λεπτομεριῶν σέ παραλληλισμό μέ τή ρωσοϊταλική τεχνοτροπία, πού έπικρατεῖ μέ τούς δλοστρόγγυλους καί ροδομάγουλους, άπό τήν ύποτιθέμενη καλοζωΐα, ἀγίους¹ μιά τέχνη ἀτονη καί γλυκερή, δπως τή χαρακτηρίζει δ Γεώργιος Θεοτοκᾶς¹.

Πραγματικά, μᾶς είπε, ή Βυζαντινή τέχνη μέ τήν αύστηρότητά της δηλώνει βαθειά πνευματικότητα¹ έξαϋλώνει τίς μορφές μέ τίς ἀφαιρετικές γραμμές, πού χρησιμοποιεῖ. Ή τέχνη αύτή κρύβει μιάν ἀστάθμητη καί ἀσύλληπτη πνευματική δύναμη, πού συναρπάζει καί ύποβάλλει.

Γεννημένη μέσα στόν ἀνατολικό-βυζαντινό χῶρο έκφραζει τό Ὁρθόδοξο Ἀνατολικό δόγμα.

Αύτά πάνω-κάτω εἰπώθηκαν στό θέμα αύτό.

Σέ παρατήρηση τοῦ συνοδοιπόρου μου, πώς θάτανε πιό ὠφέλιμη καί ἐποικοδομητική ή παρουσία του στόν «Κόσμο», πού αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη ἀπό «ύγιη» πνευματική τροφή¹ ἀκούμπησε φιλικά στούς ὅμους μας τά μακρυά χέρια του καί χαμογελώντας καλόκαρδα ἀποκρίθηκε¹ «Κάλλιο νά μᾶς ἀκοῦν – δπως ἔλεγε καί δ Κολοκοτρώνης – παρά νά μᾶς βλέπουν» καί πρόσθεσε χαμηλόφωνα κουνώντας τό κεφάλι¹ «Τί μπορῶ ἐγώ νά κάμω στόν Κόσμο!»

Ἐδῶ σταμάτησε ή δίωρη συνομιλία μας. Φεύγοντας τόν εὐχαριστήσαμε θερμά γιά δλα¹ μᾶς ξεπροβόδισε ώς πάρα πέρα καί γύρισε νά περιποιηθῇ μιά συντροφιά φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης πού πέρασε νά τόν ἀκούσει καί νά διδαχτῇ.

Ἐμεῖς πήραμε τό κατωφερικό μονοπάτι κάτω ἀπό τό μεσημεριάτικο λιοπύρι, σιωπηλοί κι ἐκστασιασμένοι ἀπό τό χείμαρρο τῆς «Διδαχῆς» του, γιατί διδαχή πραγματική ἦταν ή δίωρη αύτή συνομιλία μας.

Οἱ λέξεις καλοζυγισμένες ἔβγαιναν μέ μεγάλη εύκολία ή μιά κοντά στήν ἄλλη, ἀπό τό στόμα του. Τί νά πρωτοχαρῇ κανείς¹ τόν πλοῦτο τῶν νοημάτων ή τήν δμορφη καί πειστική διατύπωση!

Είναι ἀνάγκη ἀπό κάποτε ν’ ἀναβαπτιζόμαστε στήν κολυμβήθρα αύτή τοῦ πνευματικοῦ ξανανειωμοῦ...!

2. Νέα Σκήτη ‘Αγίας “Αννης

Μέ σύντονη πορεία καί πολύ κοπιαστική φθάσαμε στή Νέα Σκήτη τῆς ‘Αγίας “Αννης. Φαντάζει σάν μιά σωστή κωμόπολη μέ στενά λιθόστρωτα κατηφορικά δρομάκια, σπίτια μέ αύλες πλακόστρωτες, πλούσιες κληματαριές καί περιβόλια μέ πορτοκαλιές κατάφορτες. Στά παράθυρα κατακάθαρα κουρτινάκια¹ λές καί θάβλεπες νά προβάλῃ καμμιά γυναικεία μορφή.

Ποῦ τέτοιο πρᾶγμα! Εδῶ είναι ἀπόβλητο τό θῆλυ γένος ἀνθρώπων καί κτηνῶν!

Πολύ ἀμφιβάλλω ἀν ποτέ, σάν τή Σουαζύ, πού δπως ίσχυρίζεται, παραβίασε τό «ἄβατο» τῆς ἀγιώνυμης αύτῆς πολιτείας. Αδύνατο νά ξεφύγη, δσο τέρας κι ἀν ἦταν, τό ἐρευνητικό καλογερικό βλέμμα!

Μπήκαμε σέ μιά λουλουδιασμένη, κατακάθαρη πλακώστρωθ αύλή μέ πορτοκαλιές καί νεραντζιές¹ ἦταν δ ἀγιογραφικός Οίκος τῶν Αβραμαίων. Μᾶς ἀνοιξε ἔνας συμπαθητι-

1. “Αγιον Όρος. Αθήναι 1961.

κός καλόγερος, τοῦ δηλώσαμε τὸ σκοπό τῆς ἐπισκέψεώς μας· νά δοῦμε τό ἐργαστήριό τους χωρίς καμμιά ἄλλη ἐνόχληση, ἐφόσον ἡ ὥρα τό ἐπέτρεπε.

‘Ολοπρόθυμα μᾶς ἀνέβασε στό ἐπάνω πάτωμα, περνώντας ἀνάμεσα ἀπό τά κελλιά τους, δπου τό ἐργαστήρι τους.

Πολλές μισοτελειωμένες εἰκόνες στούς δκρίβαντες. “Αλλες ἔτοιμες γιά συσκευασία, διαφόρων τεχνοτροπιῶν. “Οπως μᾶς ἔξήγησαν ήταν παραγγελίες ἐκκλησιῶν τῆς χώρας, οἱ δποῖες κατά προτίμηση ήταν νεωτεριστικές.

Στό ἰδιωτικό ἐκκλησάκι τους, πού πήγαμε πιό ὕστερα, ξεχωρίσαμε ἀνάμεσα σέ ἄλλες μιά νεωτεριστική, ἔργο δμως μεγάλης ὑπομονῆς, λεπτοδουλεμένο κατά τό διάστημα τῆς κατοχικῆς περιόδου, δταν είχαν σταματήσει οἱ παραγγελίες, δπως μᾶς ἔξήγησε δ ξεναγός μας.

‘Ο ζωγράφος καλλιτέχνης μοναχός είχε σταλάξει δλο του τό είναι σ’ αὐτό τό ἀριστούργημα. Είναι δπως ἔγραψε δ Φραγκίσκος Σκούφος στό Τζάνε «... δέ χρωματίζεις, ἀμή ἐμψυχώνεις κάθε σανίδιον καὶ δέν χύνεις μόνον ἐπάνω εἰς τοῦτο βαφαῖς, μέ τούταις στάζεις καὶ τήν ζωήν...»

Εύχαριστήσαμε τόν καλό μας ξεναγό καὶ δρόμο γιά τόν ἀρσανᾶ (τό Καραβοστάσι).

Τά δρομάκια πρός τή θάλασσα κλιμακωτά, ἀνάμεσα σέ χλοερά καὶ καταπράσινα περιβολάκια, πού ἡ φιλεργία τῶν μοναχῶν καὶ τό λεπτό γοῦστο τά είχε μεταβάλει σέ σωστούς κήπους τῆς Ἐδέμ, δπου ἀφθονεῖ ἡ πορτοκαλιά καὶ ἡ λεμονιά «καὶ θάλλει ἡ ἑλαία».

Καθήσαμε κάτω ἀπό ἔνα θεόρατο βράχο στήν ἀκροθαλασσιά περιμένοντας τό καρυβάκι.

Τό θρδισμα τῶν βαθύσκιων δέντρων, τό τιτίβισμα τῶν λογῆς-λογῆς πουλιῶν σέ συνδυασμό μέ τή φυλαρία τῶν ρυακιῶν, πού ἀφθονοῦν καὶ τό ἀπαλό φλοιόφλισμα «τῶν προσπαιζόντων τῇ χέρσῳ θαλασσίων κυμάτων» σύνθεταν μιά παναρμόνια μελωδία στόν μακάριο ἐκεῖνο τόπο.

“Ακουσμα καὶ θέαμα παραδεισιακό, πού καθηδύνει καὶ ξεκουράζει τόν ταλαιπωρημένο, ἀπό τήν δδοιπορία καὶ τόν καλοκαιριάτικο ἥλιο, δδίτη.

Καὶ γιά νά συμπληρώσω τόν πίνακα δανείζομαι μικρά ἀποσπάσματα ἀπό τά ἀφθαστα τεχνουργήματα τοῦ καλάμου τοῦ Εύγενίου τοῦ Βουλγάρεως:

«Μυρία ἄλλα καλά πλουτεῖ... τά δποῖα λόγος ούδείς ἀκριβῶς παραστῆσαι δυνήσεται.

‘Εδῶ καὶ ὅδατα καλλίρροα καὶ ἀήρ εὐκραέστατος καὶ ὥραι (αύραι) ποντιάδες τό περιέχον ἡμᾶς καταψύχουσαι. “Αλση τε συνηρεφή κατάσκια πανταχόθεν καὶ χλόη ἀειθαλής τήν δρασιν κατατέρπουσα φυτῶν τε είδη παντοῖα... τά μέν τροφήν, τά δέ τρυφήν συμβαλλόμενα, γῆς ὑγιαινούσης βλαστήματα.

...Θάλασσά τε ὑπεστρωμένη κυκλόθεν καὶ εἰς πλάτος πολύ ἀπλουμένη, νῦν γαληνιῶσα καὶ κρυσταλλίζουσα, νῦν δέ ὑποφρίσσουσα καὶ πρός τό ούλον ὑποτραχυνομένη, νῦν δέ ἐπαφρίζουσα καὶ ἐκ μυχῶν αὐτῶν ταρασσομένη, ἄλλοις ἄλλως ποικίλον παρίσταται θέαμα.

“Ολα καλά, δλα γλυκοθυμίας, ούκ έχω εἰπεῖν, δσης πρόξενα!...».

Τί ἄλλο μπορεῖ νά προσθέση κανείς γιά νά ἔξυμνήσῃ τό ἀπαράμιλλον κάλλος τῆς Ἀθωΐδος Ἀκτῆς;

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΨΙΝΙΩΤΗΣ

ΤΟΥ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ Η ΦΛΟΓΕΡΑ!

«Σκάφτω τήν ἔρμη μου καρδιά
κι ἀπό τῶν χρόνων τά λιθοσώρια
ξεθάφτω τίς παλιές μου ἐνθύμησες...»

Σύγκαιρα μέ τήν «΄Ημέρα τῆς μητέρας» ώργανώθηκε υπό τοῦ Συλλόγου Καλαρρυτῶν «ἡ Πίνδος», ἐκδήλωση γιά τόν Κρυστάλλη, μέ διμιλία, ἀπαγγελίες καὶ προβολή εἰκόνων ἀπό τό περιβάλλον Συρράκου - Καλαρρυτῶν. Ήταν μιά ωραία ἐκδήλωση. Στόν ύποφαινόμενο ξαναθύμησαν τίς ἀπωθημένες ἀναμνήσεις ἀπό τήν ἑκατονταετηρίδα τοῦ 1930 δταν εἰχε ἐπισκεφτῇ τά χωριά καὶ εἰδε ἐκ τοῦ φυσικοῦ τά ἀπαράμιλλα σέ δμορφιά τοπεῖα, φαράγγια καὶ ποτάμια καθώς καὶ τά χωριά Συρράκο καὶ Καλαρρύτες.

Ξανάζησα τό ἀσύγκριτο θέαμα. Ταξίδεψα μέ τό «λόγο» τοῦ διμιλητῆ σ' ὅλες τίς πτυχές τοῦ πονεμένου καὶ παρατημένου βλασταριοῦ τοῦ Συρράκου. Τόν εἶδα νά δουλεύη υπό σκληρές συνθήκες στά υπόγεια καὶ ἀνήλιαγα τυπογραφεῖα μέ τό ἀντιμώνιο συντροφιά... Ξανάκουσα τίς ἐκκλήσεις του γιά μιά ἀνθρώπινη ζωή... Ξανακύτταξα τό «Λ α μ π ρ ο ἀ μ ἄ ξ ι» τοῦ Παπαντωνίου... Θυμήθηκα τό συναπάντημα τοῦ κοσμοκαλόγηρου Παπαδιαμάντη μέ τόν Κουκούλα πού συνάδευε Γάλλον ποιητήν... Χώρισαν... Οἱ δυό βάδιζαν ἀμίλητοι... Κι διάλογος – πώς τόν θυμοῦνται κι ἄς πέρασαν πάνω ἀπό 40 χρόνια:

– Εἴμεθα πτωχοί... εἴπε ὁ Κουκούλας. Νά προστατέψῃ τό πνεῦμα ἀπό τή σωματική γύμνια, ἥθελε

Καὶ δ Γάλλος ὕστερα ἀπό σκέψη:

– Πτωχοί ἀλλά... πλούσιοι!

Κι δ δικός μας δ Κρυστάλλης, πτωχός ἀδικοπαρατημένος, κυνηγημένος, ἄρρωστος, είναι «δ πλούσιος ἐν τῇ πτωχείᾳ του...».

΄Υπέφερε... Έγκαταλείφτηκε ἀπό τούς ἐλευθερωμένους ώς σκλάβος χωρίς δικαιώματα ἐν τῇ Έλευθερίᾳ καὶ ἄς ήταν δ πιό ἐλεύθερος... Καὶ ἄς ἔκαμε βίωμά του τή λευτεριά... »Ας τήν τραγουδάει στά ποιήματά του... »Ας τήν ἀποζητάει γιά τή σκλαβωμένη Πατρίδα του. Πόσα δέν ύπέφερε ὥσπου νά βρεθῇ στό ἐλεύθερο χῶμα!... »Αλλά καὶ ποιά ἀποκαρδίωση τόν περίμενε!... Καὶ ποιά ἀνταμοιβή τοῦ ἀνήσυχου νέου μέ τό «ἀσκλάβωτο» πνεῦμα!... »Εκεῖνος πού τόσο νέος ἐγκατέλειψε τήν Πατρίδα του, γιατί μιά λαχτάρα τοῦ φλόγιζε τά σωθι-

κά, άγάπησε καί υμνησε τόν τόπο του καί τήν 'Ελλάδα μέ τό έργο του καί τή μνήμη του πού παραμένει ζώσα! Καί μαζί μ' αὐτή καί τή «μορφή» γιά τούς καιρούς μέ τούς άνθρωπους της...

'Ο διμιλητής στοχαστικά τόνισε τό ρόλο πού έπαιξε στή νεανική του ζωή δι θάνατος τῆς μητέρας του... 'Αλλά μήπως δι θάνατος τῆς μητέρας του, πού τήν διαδέχτηκε μιά κακή μητριά, ήταν ή άρχη τοῦ «πόνου Του» άλλά καί τό κίνητρο τῆς δημιουργίας τοῦ έργου Του;... Μήπως δέν έγινε τό ίδιο καί χειρότερο μέ τή χειριστή μητριά τοῦ Ζώη Καπλάνη; 'Ο πόνος τοῦ Κρυστάλλη, άσιγαστος καί πληθωρικός, βρήκε διέξοδο στήν ποίησή του, σάν τά γάργαρα νερά τῆς γενέθλιας γῆς του, πού κυλοῦν μέ δρμή σέ χαράδρες καί ποτάμια παραμυθένια... καί σάν τά κυπροκούδουνα μέ τό θεριακωμένο βοσκοπαίδι πού λαλάει, τή ροδανγή, τή φλογέρα του στά βουνίσα βοσκοτόπια... "Υμνος γίνηκε δι άκοιμητος πόθος του γιά τήν Πατρίδα μέ τίς δμορφιές της, τά προβατοκούδουνα καί τίς νεραιδόστητες άγροτοπούλες..."

Σάν ήχω άπό πέρα άκούγεται ή φωνή του: «Πάρε με άπάνω στά βουνά τί θά μέ φάη δι κάμπος...». 'Η πεζούρα, δι κουρνιαχτός, ή άχλυ πού σκεπάζει τίς δμορφιές καί κρύβει τό ν ήλιο... Πνίγεται άπό έλλειψη στοργής καί καλωσύνης... Τό δξυγόνο... Πάει... καί ξαναγυρίζει στόν τόπο πού γεννήθηκε... «Τό χωρισμό σου δέν φτουρῶ, καί δέ βαστάω τόν πόνο...» 'Εκδήλωνε τήν άγάπη του μέ τή γραφίδα καί τό στίχο:

Βολές, βολές μεσάνυχτα ξυπνάω μέ λαχτάρα
καί στήν πικρή τήν ξενητειά ρίχνω βαρειά κατάρα.
"Οποιος μ άκούει νά τραγουδῶ, λέει πώς δέν έχω πόνο,
κι έγώ μέ τό τραγούδι μου τόν πόνο ξαλαφρώνω..."

Ξαλαφρώνει καί ίκανοποίηση παίρνει... "Ομως... δπως ή γάτα πού γλείφει μέ τή γλῶσσα τό δικό της αίμα στό μαχαίρι!"...

Πόσοι ναί πόσοι δέν έχουν γράψει γιά τή μητέρα καί τήν Πατρίδα... Μά τοῦτος δι Κρυστάλλης, τοῦτος δ 'Ελατος δέρνεται άπ τόν άνεμο καί τό άγερικά τών συνανθρώπων του πού δέν αισθάνονται καί δέν πονοῦν... "Εζησε τά είλοκισέξη του χρόνια μιά ζωή τόσο έντονη, τόσο πονεμένη, τόσο σκληρή!... άλλά καί τόσο καρποφόρα... Διστάζω νά πιστέψω πώς άλλοις ίσοχρονός του έζησε ζωή παρόμοια σκληρή, σέ κοινωνία τόσο άνάλγητη..."

"Οσοι είχαν τήν άτυχία νά χάσουν τή μητέρα τους, δμοια είναι περίπου ή ζωή τους. Κι δσοι δέ· παραστράτησαν, πρόκοψαν στόν οίκονομικό ή στόν πνευματικό τομέα. Σπανιώτατο φαινόμενο μητριά ν' άγαπήση τό προγόνι δπως ή πραγματική μητέρα. Μοναδικό ίσως φαινόμενο δ 'Αβραάμ Λίνκολν, δ 16ος πρόεδρος τών Η.Π.Α. δ δποϊος διεκήρυξε μέ εύγνωμοσύνη καί ύπερηφάνεια πώς «δ, τι είναι καί δ, τι έκαμε τό δφείλει στή μητριά του». Αύτη τόν έπροστάτεψε μέ στοργή πραγματικής μητέρας..."

'Εκεῖνοι πού χάνουν τόν πατέρα καί ίδιως τή μητέρα είναι μισοί!... Μέ τραύματα ψυχικά. Μέ μνήμη πού τούς βασανίζει... Βάρκα, χωρίς τιμόνι, στή φουρτουνιασμένη θάλασσα..."

Τά μεγάλα δμως πνεύματα, δπως τοῦ Κρυστάλλη, δέν άποπνίγονται άπό τίς σκληρές άνάγκες τής ζωῆς. Δέν συμβιβάζονται. Δέν έγκαταλείπουν τόν πνευματικό τους θησαυρό. Ζητοῦν, καθώς έχουν δικαίωμα στή Ζωή καί καθώς οί άλλοι άδιαφοροῦν... 'Άλλα καί δέν άπαρνούνται τοῦ πνεύματος καί τής ψυχῆς τους τό άπόθεμα καί τό πολύτιμο... Τήν «κ ο ι λ ι α」 στήν ύπηρεσία τής «φ α ι ἄ ζ», ναί. Τό άντιθετο δχι. 'Αποθνήσκει άπό τίς συμπληγάδες τής ζωῆς τό τσιτωμένο πνεῦμα... άποθνήσκει δι άνθρωπος πού δέν έπρεπε... Μά δ σπόρος έμεινε καί καρποφόρησε... Ρίζωσε κ' έγινε δέντρο πολύκλαδο... Ρίχνει τή σκιά του

στήν "Ηπειρο καί στήν Έλλαδα... Ζῆ καί θά ζῆ γιά πολλά χρόνια δ Κρυστάλλης... Τοῦ Κρυστάλλη ή φλογέρα, σκορπίζοντας τόν ήχο της, προβάλλει ζωντανή τή μορφή Του!... Αύτή ή φλογέρα συγκλονίζει σέ ένα ἀπ' τά άριστουργήματά Του, τίς «ΧΕΛΙΔΟΝΕΣ», «Χελιδόνι τοῦ Μαρτιοῦ δαρμένο ἀπ τήν ἀντάρα κατά τό στίχο τοῦ Βαλαωρίτη, ἐπέταξεν ἀπό τήν ἔνδοξον γῆν τῆς Ἡπείρου... ἥλθεν ἔδω... ἀπορος, ἀστεγος καί καταφύγιον ἔζητει καί προστασίαν... «Ἄλλα τό χελιδόνι τοῦ Μαρτίου μέ δλην τήν ἀντάρα πού τό ἔδερνε, ἔκρυβε μέσα του, μία ψυχήν δχι κοινήν. Μέσα του ἐφύλαξε καί μᾶς ἔφερεν ἔδω, τήν αἰωνίαν ἀνοιξιν, τήν μυστηριώδη δύναμιν, τήν ποίησιν...» Γράφει δι μεγάλος βάρδος τοῦ Έλληνισμοῦ Παλαμᾶς. Παραθέτω τούς έξι τελευταίους στίχους τοῦ ἀνεπανάληπτου αὐτοῦ σονέττου:

*Ki ἐμένα τῆς Πατρίδος μου ἡ ἄγρια χειμωνιά
ἀπ' τή φωλιά μου μ' ἔδιωξε, τά χελιδόνια μοιάζω,
κι δσα τραγούδια θλιβερά στήν ξενητειά μου βγάζω,
τραγούδια τῶν χελιδονιῶν δμοιάζουνε κι ἐκεῖνα.
Μά σάν καί στήν Πατρίδα μου βγοῦνε χορτάρια κρῖνα,
θέ νά γυρίσω καί ἐγώ στήν ἔρμη μου γωνιά...*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

'Αβέρωφ – Τοσίτσας Εύάγγελος 'Αναλογίδης Γεώργιος Βαμπούλη Νίκη Βεζδρεβάνης Ήλίας Βένος Νίκος Βερτόδουλος Ἀπόστολος Γεροντικός Ἀρσένης Γκαλντέμης Παῦλος Δαβαρτζίκη Εύφροσύνη Δερέκα Ἄννα Δερέκας Στέλιος Δρόσος Βασίλης Δρόσου – Μάλλιου Ἀθηνᾶ Εύτυχιάδης Χρήστος Ζιτσαία Χρυσάνθη Ζούμπος Σωτήριος Καλογερίδης Ἀγγελος Καψάλης Φωκίων Κήτα Μαρία Κόκκινος Γιώργος Κόκκινος Δημοσθένης Κοτύλια – Βάσσου Τούλα Κουτσουγιαννοπούλου Τασία Κυρκόπουλος Γιώργος Λαζαρίδης Κώστας Λεοντίδη – Πλάτωνα Βούλα Λούκας Λουκᾶς Μάκος Σπύρος Μακρής – Σαμαρινιώτης Δημ. Μάλαμας Λάμπρος Μαλδογιάννης Θεόδωρος Μανέκα Ἀρτεμίς	: 'Ο πρωτομάστορας καί ὁ Ἀσλάν πασᾶς. σελ. 7 : Τό καινούργιο πρόσωπο τῆς ἐπαρχίας... 19 : Πορτραΐτο... 25 : Τό παράπονο τοῦ ἀγωνιστῆ... 29 : Οἱ ἔρημες ἀναμνήσεις... 26 : Μονή Τσούκας (φωτογραφία)... 89 : Δίλοφο – Ζαγόρι (φωτογραφία)... 180 : Συμπληρωματικά... 35 : Τό φάντασμα τῆς Ἀσήμως... 39 : Μνήμες νοσταλγικές... 47 : "Οταν ὁ φόβος τρυπάει τὸν τοῖχο... 49 : Μικρή νηπιότης... 51 : Φραγμένο λαρύγγι... 116 : 'Ο Κούσιας... 55 : Δεκαπενταύγουστος... 59 : Παγωμένη λίμνη (φωτογραφία)... 5 : Τό κάστρο (φωτογραφία)... 76 : 'Η δίκρουνη βρύση... 63 : Εἰς τὸν πανδαμάτορα χρόνον... 69 : Πορτραΐτο τσιγγάνας (φωτογραφία)... 82 : Στήν ὅχθη (φωτογραφία)... 85 : Τετέλεσται... 71 : Καστρινό σοκκάκι (λάδι)... 17 : Γιαννιώτικο (λάδι)... 61 : Ποίηση... 75 : 'Ο ἀνθρωπὸς καὶ ἡ ἐποχὴ μας... 77 : Στά ἵχνη τοῦ Στάνλευ... 83 : 'Ο Ἀγιος Γεώργιος ὁ Νεομάρτυς... 87 : Μπροστά στὸ ἀνθογυάλι... 93 : Τοῦ Κυριαζῆ ἡ χήρα... 95 : Τό σπίτι τῆς γιαγιᾶς... 105 : Γυμνό (λάδι)... 41 : Σύνθεση (λάδι)... 161 : 'Αερικά (λάδι)... 53 : Μάνα... 107 : 'Ο πόνος... 109 : Τά σύννεφα τοῦ Ἀτλαντικοῦ αἰθέρα... 110 : Διάφορα ἡ καλύτερα Divers... 114 : Ζαγόρι (ἀκουαρέλλα)... 11 : Κορμί (παστέλ).... 57
--	--

Μάντζιος Θεόφιλος	:	Δύση στή Λευκάδα (λάδι).....	σελ. 46
	:	Μαργαρίτες (παστέλ)	181
Μάργαρης Βασίλης	:	‘Ο χαρακτήρας τοῦ Πέτρου.....	117
Μαρνέλη Π. Πηνελόπη	:	‘Ιονισμένη λεπτομέρεια.....	120
Μελᾶς Λέων	:	‘Ο Μάρκος Μπότσαρης καί ο θάνατός του	121
Μέντζιου ’Αθηνᾶ	:	Τοπίο ἀπό τή Βήσσανη (ἀκουαρέλλα)....	65
Μουσελίμης Σπύρος	:	‘Ο Απόστολος Παῦλος στίς κατακόμβες.	74
Μπαλντογιάννη Γεωργία	:	Κάστρα τῆς Θεσπρωτίας.....	128
Μπάρκη – Μακρή Εύγενεία	:	‘Ο γιός μου δ Σπύρος.....	127
Μπάρμπας Θεόφιλος	:	Πορτραΐτο (λάδι).....	172
Μπότσιου ’Ελένη	:	Πορτραΐτο (κάρβουνο).....	97
Νικολαϊδης Κώστας	:	‘Αφιέρωμα στήν ἀρχαία τέχνη.....	94
Οίκονόμου Γιώργος	:	‘Ο πυλώνας.....	101
Παναγιωτίδης Τένης	:	Πορτραΐτο (κάρβουνο).....	54
Παπακωνσταντίνου ’Αλέξανδρος:	:	Πορτραΐτο (λάδι).....	58
Παππᾶς Στέλιος	:	Μέρες τοῦ ’67.....	133
Πιτούλη – Μαρνέλη Πόπη	:	“Η σάν ἄδεια κασόνια.....	137
Σακελλαρίου Τόλης	:	Σοκκάκι στό Δίλοφο (φωτογραφία).....	34
Σαραλῆς Γιάννης	:	Τῆς φαντασίας τό καράβι (φωτογραφία).	112
Σάρρου Εύτερπη	:	‘Ηρώ Δημαρᾶ.....	142
Σιωμόπουλος Δημ. – Τάκης	:	“Αφιξη - ’Αναχώρηση.....	104
Σιωμόπουλος Στέλιος	:	‘Ο πατέρας τοῦ ζωγράφου.....	132
Σκανδάλης Χρήστος	:	Π.Μ.....	144
Σούγκας ’Ιωάννης	:	Ζαλίκι (φωτογραφία).....	31
Τζάλλας Κίμων	:	Μικρή κυρία (φωτογραφία).....	165
Τζιάλλα – Μάντζιου ’Ελευθερία:	:	Μνήμες.....	160
Τζιόβας Δημ. Πάνος	:	Κραυγή πόνου.....	145
Τόλη Μιμίκα	:	“Αγγελος Σικελιανός.....	147
Τριανταφυλλίδης Γιώργος	:	Χάροπας δ πρεσβύτερος.....	153
Τσαούσης Λεωνίδας	:	Τό τάμα τῆς μάνας.....	162
Τσιάκος Τάκης	:	Νεκρή φύση (λάδι).....	72
Τσούτσινος Γιάννης	:	Νεκρή φύση (λάδι).....	108
Φίλη Γιούλικα	:	‘Ο Θωμᾶς.....	166
Φωτιάδου ’Ερμηνεία	:	‘Ο πάππης.....	170
Φωτόπουλος Κώστας	:	‘Ο περιορισμός τῆς προίκας στά Ζαγόρια	
Ψηνώτης Ευάγγελος	:	στά 1873.....	176
	:	Χαλκοπλαστική.....	68
	:	Καλαμπόκια (χαλκοπλαστική).....	103
	:	Παναγία (αύγοτέμπερα).....	48
	:	(αύγοτέμπερα) :.....	146
	:	Μιά ’Ηπειρώτισσα.....	178
	:	Νοσταλγία.....	182
	:	Τό δεσποτάτο τῆς ’Ηπείρου.....	184
	:	‘Αναζητώντας.....	189
	:	Μπαχάμες.....	193
	:	Μορφές τοῦ ‘Αγίου ”Ορους.....	199
	:	Τοῦ Κρυστάλλη ἡ φλογέρα.....	204

